

Folketingets
ombudsmands
beretning
for året
1961

A/s J. H. SCHULTZ
UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN
1962

INDHOLDSFORTEGNELSE

	side
Indledning	5
I. Embedets almindelige forhold:	
A. Personaleforhold	7
B. Instruks for folketingets ombudsmand	7
C. Inspektionsrejser	12
II. Oversigt over sagsbehandlingen i 1961:	
A. Statistiske oplysninger	13
B. Kritik	14
C. Henstillinger m. v.	16
D. Andre sager	17
III. Supplerende oplysninger vedrørende sager omtalt i tidligere beretninger:	
A. Beretningen for året 1957: ad 72. Opslag af tjenestemandstillinger	18
ad 83. Protest mod beskikkelse af ledende landinspektør ved omtaksationsforretning	18
B. Beretningen for året 1958: ad 72. Landbrugsministeriets nægtelse af autorisation af laboratorium	18
C. Beretningen for året 1959: ad 39. Autorisation af kartoffeleksportør	19
ad 45. Indstilling vedrørende stillinger som konsulent for særundervisningen	19
D. Beretningen for året 1960: ad 25. Ministres benyttelse af underhåndsbrevpapir	19
ad 27. Afskedigelse af skoleinspektør med ventepenge	20
ad 50. Fangers adgang til at hjemsende manuskripter	21
IV. Sager, der har givet anledning til kritik, henstillinger m. v., samt andre sager af almindelig interesse:	
1. <i>Direktoratet for Sygekassevæsenets</i> behandling af sag vedrørende folkepension	22
2. <i>Invalideforsikringsrettens</i> behandling af pensionssag	23
3. <i>Politiets</i> behandling af straffesag	24
4. <i>Landskatterettens</i> behandling af sag	27
5. <i>Anklagemyndighedens underretning</i> til anmeldere og sigtede	30
6. <i>Invalideforsikringsrettens</i> behandling af en pensionssag	33
7. <i>Retslægerådets</i> udtalelse vedrørende en forvaret	36
8. Oplysninger vedrørende <i>anmelders fortid</i>	39
9. <i>Militære myndigheders</i> behandling af sag om tyveri af en motorcykel	40
10. <i>Anklagemyndighedens ekspedition</i> af sag om prøveudskrivning	42
11. <i>Beskatning</i> af udenlandske <i>lotterigevinster</i>	44
12. <i>Københavns Universitets</i> ekspedition af visse ansøgninger	47

	side
13. Ministeriet for offentlige Arbejder burde have <i>realitetsbehandlet</i> en klage	48
14. <i>Justitsministeriets</i> behandling af en sag vedrørende sagsomkostninger	50
15. <i>Overfredningsnævnets</i> kompetence	51
16. <i>Tilbagebetaling</i> af erlagt <i>told</i>	54
17. <i>Ambassades</i> bistand til 3 studenter	56
18. <i>Statens Ligningsdirektorats</i> behandling af sag	72
19. Tjenestemandes <i>ytringsfrihed</i>	74
20. Anmodning om drøftelse af <i>toldsag</i>	75
21. <i>Overfredningsnævnets</i> behandling af fredningssag	77
22. Kirkeministeriet nægtet <i>Islam Danmark</i> <i>anerkendelse</i> som trossamfund	84
23. Justitsministeriets <i>dispensationspraksis</i> vedrørende <i>førerbeviser</i>	85
24. Vilkårene i <i>koncession</i> til fremstilling af <i>sukker</i>	87
25. Efterbetalingssager vedrørende <i>hustrus skatteunddragelser</i> for ægteskabets indgåelse	94
26. Dispensation fra <i>strandbyggelinie</i>	98
27. <i>Aflønning</i> af kontorfunktionær i Grønland	101
28. <i>Monopoltilsynets</i> undersøgelse vedrørende <i>optikbranchens</i> forhold	104
29. <i>Invalideforsikringsrettens</i> behandling af en sag	115
30. Dispensation i henhold til <i>arbejderbeskyttelseslovens</i> § 32	117
31. Særskilt <i>autoradiolicens</i>	122
32. <i>Indkaldelse</i> af <i>forsvarer</i> til retsmode	123
33. <i>Afsenderadressen</i> på politiinspektors korrespondancekort	124
34. Udbetaling af <i>udtrædelsesgodtgørelse</i>	125
35. <i>Politiets afhøring</i> af børn	128
36. <i>Betaling</i> af <i>hjemrejse</i> fra Grønland	132
37. <i>Aktindsigt</i> i invalidepensionssager	135
38. <i>Forfremmelse</i> af kaptajnløjtnanter	137
39. <i>Underretning</i> om verserende <i>straffesag</i>	148
40. Tilladelse til at besøge <i>varetægtsfanger</i>	150
41. <i>Færdselssagers</i> behandling udenfor København	152
42. Behandlingen af ny begæring om <i>invalidepension</i>	154
43. <i>Indberetningspligt</i> for statsrepræsentanterne i SAS	156
44. Fortolkning af <i>tjenestemandslovens</i> § 84	166
45. Arbejdsdirektoratets <i>ankevejledning</i>	170
46. <i>Underretning</i> om <i>forsvarerbeskikkelser</i> for forvarede	171
47. <i>Ankevejledning</i> ved <i>præmieforhøjelse</i> for den lovpligtige ulykkesforsikring	172
48. <i>Fangers</i> adgang til at <i>købe love</i>	174
49. <i>Værnepligtsnævnets</i> behandling af sag	174
50. <i>Udlevering</i> af <i>konfiskerede</i> billeder	176
51. <i>Tilsigelse</i> af <i>vidner</i> i straffesag	178
52. <i>Åndssvageforsorgens ekspedition</i> af en sag om køb af en ejendom	180

Sagregister til beretningerne for 1955—61	185
--	------------

Til Folketinget.

I medfør af § 10 i loven om folketingets ombudsmand, lovbekendtgørelse nr. 342 af 1. december 1961, afgiver jeg hermed beretning for året 1961.

Afsnit I (s. 7) omtaler embedets almindelige forhold, og i afsnit II (s. 13) findes statistiske oplysninger m. v. angående de i 1961 indkomne sager. Afsnit III (s. 18) indeholder supplerende oplysninger om 8 sager, som er omtalt i beretningerne for 1957, 1958, 1959 og 1960. I afsnit IV (s. 22) redegøres der for 52 sager, der har givet anledning til kritik, henstillinger m. v., eller som er af almindelig interesse.

København, i september 1962.

STEPHAN HURWITZ

I. Embedets almindelige forhold.

A. Personale- og lokaleforhold.

Den 7. juni 1961 tiltrådte folketingets præsidium, at jeg snarest ansatte den sekretær, der skulle afløse turnussekretær Hans Jørgen Agger, som i slutningen af året 1961 skulle vende tilbage til tjeneste i politiet og anklagemyndigheden.

Da det på det pågældende tidspunkt viste sig umuligt at få en turnussekretær, ansatte jeg med præsidiets godkendelse pr. 1. august 1961 cand. jur. Knud-Erik Ziirsén som sekretærspirant i 19.-24. lønningsklasse. Den 31. oktober 1961 fratrådte sekretær Agger sin stilling.

Udvidelsen af mit arbejdsområde til også at omfatte dele af den kommunale forvaltning, jfr. lov nr. 142 af 17. maj 1961 om ændringer i loven om folketingets ombudsmand, måtte forventes at nødvendiggøre en mindre forøgelse af mit personale, og den 12. oktober 1961 tiltrådte folketingets præsidium min indstilling om, at der udover det allerede normerede antal stillinger blev oprettet en stilling som ikke-tjenestemandsanstalt turnussekretær i 19.-24. lønningsklasse. I denne stilling ansatte jeg pr. 1. december 1961 dommerfuldmægtig Svend Gram Jensen.

Udvidelsen af mit virksomhedsområde har endvidere medført, at jeg i efteråret 1961 overtog 2 lokaler på 1. sal i Ridebanebygningen, og at der er foretaget mindre ændringer af mine hidtidige lokaler.

B. Instruksen for folketingets ombudsmand.

Ved bekendtgørelse nr. 342 af 1. december 1961 blev lov nr. 203 af 11. juni 1954 om folketingets ombudsmand bekendtgjort med de ændringer, der er en følge af lov nr. 205 af 11. juni 1959 (beretn. 1958, s. 23) og lov nr. 142 af 17. maj 1961 (beretn. 1960, s. 17-19).

Efter anmodning fremsendte jeg i efteråret 1961 til folketingets ombudsmandsudvalg et udkast til en ny instruks, hvor der

var taget hensyn til de nævnte lovændringer, ligesom der på grund af de indvundne erfaringer var foreslået enkelte andre ændringer. Ombudsmandsudvalget forelagde udkastet for justitsministeren og indenrigsministeren, og under de følgende forhandlinger nåede man frem til et udkast, som såvel justitsministeren som jeg fandt tilfredsstillende, og som udvalget kunne tilslutte sig.

Den 24. januar 1962 afgav ombudsmandsudvalget betænkning og indstilling indeholdende følgende instruksudkast med bemærkninger (FT 1961/62, till. B., sp. 173):

Forslag til instruks for folketingets ombudsmand.

I medfør af § 3 i lov nr. 203 af 11. juni 1954 med senere ændringer, jfr. lovbekendtgørelse nr. 342 af 1. december 1961, fastsættes herved følgende instruks for folketingets ombudsmand.

§ 1. Det påhviler folketingets ombudsmand på folketingets vegne at have indseende med statens civile og militære forvaltning samt kommunernes forvaltning.

§ 2. Ombudsmandens virksomhed omfatter ministrene, statens tjenestemænd og alle andre personer, som virker i statens tjeneste, jfr. dog stk. 2 og 4.

Stk. 2. Folkekirkenes tjenestemænd henhører under ombudsmandens virksomhed, bortset fra spørgsmål, der direkte eller indirekte vedrører kirkens lære eller forkyndelse.

Stk. 3. Personer, der virker i kommunernes tjeneste, er omfattet af ombudsmandens virksomhed, for så vidt angår de sagsområder, hvor der er hjemmel for rekurs til en statsmyndighed. Den samlede kommunalbestyrelses virksomhed er dog ikke undergivet ombudsmanden.

Stk. 4. Uden for området for ombudsmandens virksomhed falder den del af forvaltningen, der varetages af dommere, justitssekretærer, chefen for skiftekontoret under Københavns byret, protokolsekretærer i højesteret og fuldmægtige ved domstolene.

Stk. 5. Når ombudsmanden af egen drift optager en sag til undersøgelse, gælder de i stk. 3 nævnte begrænsninger ikke, for så vidt der er tale om krænkelse af væsentlige retlige interesser.

§ 3. Det påhviler ombudsmanden at være opmærksom på, om nogen, der omfattes af hans virksomhed, i tjenesten forfølger ulovlige formål, træffer vilkårlige eller urimelige afgørelser eller på anden måde gør sig skyldig i fejl eller forsømmelser ved udførelsen af tjenesten. Ved udøvelsen af sine beføjelser skal ombudsmanden tage hensyn til de særlige vilkår, hvorunder det kommunale styre virker.

Stk. 2. Ombudsmanden er berettiget til efter anmodning eller af egen drift at undersøge enhver civil og militær virksomhed, der henhører under hans embedsområde.

Stk. 3. Ombudsmanden er berettiget til at inspicere ethvert tjenestested under staten og har med tilsvarende begrænsninger som omhandlet i retsplejelovens § 749, stk. 1, adgang til samtlige lokaler. Under behandlingen af en sag vedrørende den kommunale forvaltning kan ombudsmanden inspicere vedkommende kommunale tjenestested.

Stk. 4. Enhver, der virker i statens og kommunernes tjeneste, er forpligtet til at meddele ombudsmanden de oplysninger og til at fremlægge de dokumenter og protokoller, som han i sit hvervs medfør forlanger.

Stk. 5. Ombudsmandens krav på oplysninger i medfør af stk. 4 er undergivet de begrænsninger, der følger af § 2, stk. 2, 3 og 4. Når ombudsmanden af egen drift optager en sag til undersøgelse, gælder dog alene de begrænsninger, der følger af § 2, stk. 2 og 4. Endvidere er ombudsmandens krav på oplysninger undergivet begrænsninger svarende til, hvad der er fastsat i retsplejelovens § 169, stk. 1 og 3, § 170, stk. 1, hovedreglen i § 170, stk. 4, og § 749.

§ 4. Enhver kan indgive klage direkte til ombudsmanden over personer og forhold, der henhører under hans virksomhed. Den, der er berøvet sin personlige frihed, har ret til i lukket skrivelse at rette henvendelse til ombudsmanden.

Stk. 2. Klage over afgørelser, der kan ændres af højere administrativ myndighed, kan ikke indgives til ombudsmanden, forinden

den højere myndighed har truffet afgørelse i sagen.

Stk. 3. Klager bør så vidt muligt være affattet skriftligt og være bilagt klagerens bevisligheder. Klagerens navn og bopæl skal fremgå af klagen, der må indgives senest 1 år efter, at det påklagede forhold er begået. Med hensyn til klage over de i stk. 2 omhandlede afgørelser regnes årsfristen fra den højere administrative myndigheds afgørelse.

§ 5. Vedrører en klage personer eller forhold, der ikke omfattes af ombudsmandens virksomhed, eller er klagen for sent indgivet, underretter ombudsmanden klageren om, at han ikke kan foretage noget i anledning af klagen. Ombudsmanden kan oversende en sådan klage til rette myndighed samt give klageren rimelig vejledning.

Stk. 2. Angår klagen en afgørelse, der kan ændres af en højere administrativ myndighed, og har denne endnu ikke taget stilling til sagen, finder stk. 1 tilsvarende anvendelse.

Stk. 3. Angår klagen andre forhold, som kan påklages til højere administrativ myndighed, indhenter ombudsmanden i almindelighed en erklæring fra denne myndighed og gør i alle tilfælde myndigheden bekendt med sagen, før han tager stilling til klagen. Dette gælder dog ikke, hvis klagen afvises efter § 6, stk. 1. Er der med hensyn til det pågældende forhold adgang til at klage til en særlig klagemyndighed, foranlediger ombudsmanden, at sagen forelægges denne myndighed til afgørelse, før han foretager sig videre.

Stk. 4. Klager over behandlingen af personer, der er berøvet deres personlige frihed uden for strafferetsplejen, skal henvises til det af folketinget i henhold til grundlovens § 71, stk. 7, nedsatte tilsyn, der kan overdrage ombudsmanden at medvirke ved behandlingen af sådanne klager, for så vidt de er rettet mod nogen, der henhører under ombudsmandens virksomhed.

§ 6. Finder ombudsmanden, at en klage, der henhører under hans virksomhed, er grundløs, eller at det påklagede forhold er af uvæsentlig betydning, meddeler han snarest klageren, at han ikke finder grundlag for at foretage noget i sagen.

Stk. 2. Finder ombudsmanden, at prøvelsen af et påklaget forhold henhører under

domstolene, kan han vejlede klageren med henblik på denne mulighed. I tilfælde, hvor klageren agter at anlægge sag mod en statsmyndighed eller en kommunal myndighed i anledning af forhold, der er omfattet af ombudsmandens virksomhed, kan ombudsmanden under iagttagelse af betingelserne i retsplejelovens kapitel 31 henstille, at der meddeles klageren fri proces. Det samme gælder i tilfælde, hvor klageren agter at anlægge sag mod nogen, der virker eller har virket i statens eller en kommunes tjeneste.

§ 7. Såfremt ombudsmanden finder at burde fremme en klage, skal denne, eventuelt gennem vedkommende styrelse eller kommunale myndighed, snarest muligt forelægges den, hvem klagen angår, til udtalelse, medmindre aldeles afgørende hensyn til sagens opklaring taler derimod.

Stk. 2. Ombudsmanden kan afkræve såvel den, mod hvem klagen rettes, som vedkommende foresatte skriftlige erklæringer samt oplysninger i øvrigt under iagttagelse af reglerne i § 3, stk. 5.

Stk. 3. Ombudsmanden kan indkalde personer til for retten at afgive vidnesbyrd om forhold, som er af betydning for hans undersøgelse. Retsplejelovens regler om efterforskningsforhør, jfr. retsplejelovens kapitel 74, finder herved anvendelse. Retsmøderne er ikke offentlige. Ombudsmanden kan give møde under forhørene eller møde ved andre. Den person, som en klage angår, er berettiget til at møde med bisidder, hvorom han må gøres bekendt ved indvarslingen til det første retsmøde. Indvarslingen skal ske med passende frist. Justitsministeriet giver regler for, hvem der kan optræde som bisidder.

Stk. 4. De for statstjenestemænd til enhver tid gældende regler om afholdelse af udgifter til bisidder m. v. ved disciplinær forfølgning finder tilsvarende anvendelse.

§ 8. Såfremt ombudsmanden har tilkendegivet, at han ønsker at fremme en klage mod en statstjenestemand, kan den pågældende til enhver tid forlange, at sagen overgår til behandling efter de i lov om lønninger og pensioner m. v. til statens tjenestemænd § 17, jfr. § 18, fastsatte bestemmelser. En kommunal tjenestemand kan, såfremt der i vedtægt for den pågældende kommune er givet bestemmelser om disciplinær forfølgning, på lignende måde forlange, at sa-

gen overgår til behandling efter disse bestemmelser.

Stk. 2. Såfremt en tjenestemand i henhold til stk. 1 begærer disciplinær undersøgelse indledt, indstiller ombudsmanden sin undersøgelse og oversender sagen med oplysning om det passerede og bilagt de tilvejebragte oplysninger til vedkommende styrelse eller kommunale myndighed. Det samme gælder, hvis vedkommende styrelse eller kommunale myndighed foranlediger disciplinær undersøgelse, eller hvis der i sagen indledes politiuundersøgelse for strafbart forhold.

Stk. 3. Ombudsmanden er i de i stk. 2 nævnte tilfælde berettiget til at forlange udskrift af afholdte tjenestemandshør samt genparter af politirapporter og retsbogudskrifter forelagt straks og at begære underretning om resultatet af de foreliggende undersøgelser.

§ 9. Såfremt ombudsmanden efter foretagen undersøgelse finder, at en minister eller en tidligere minister bør drages civilretligt eller strafferetligt til ansvar for sin embedsførelse, afgiver han indstilling herom til folketingets ombudsmandsudvalg.

Stk. 2. Hvor ombudsmanden skønner, at andre, der henhører under hans virksomhed, har begået forbrydelser i offentlig tjeneste eller hverv (straffelovens kapitel 16), kan han pålægge anklagemyndigheden at indlede forundersøgelser og rejse tiltale ved de almindelige domstole.

Stk. 3. Foreligger der tjenstlige forseelser af en sådan karakter, at ombudsmanden finder, at der er grundlag for disciplinær forfølgning mod en statstjenestemand, kan han pålægge vedkommende statslige styrelse at rejse disciplinær sag. Hvis den tjenstlige forseelse er begået af en kommunal tjenestemand, kan ombudsmanden pålægge vedkommende kommunale myndighed at rejse disciplinær sag, såfremt der i den kommunale vedtægt er givet bestemmelser om disciplinær forfølgning.

Stk. 4. Ombudsmanden kan, selv om et påklaget forhold ikke giver anledning til påtale, altid fremsætte sin opfattelse af sagen over for den, hvem klagen angår.

§ 10. Ombudsmanden skal gøre folketingets ombudsmandsudvalg og vedkommende minister bekendt med tilfælde, hvor der efter hans skøn foreligger mangler ved gæl-

dende love og administrative bestemmelser. Med hensyn til mangler ved kommunale bestemmelser skal ombudsmanden tillige give meddelelse til vedkommende kommunalbestyrelse. Samtidig kan han foreslå foranstaltninger, som han finder nyttige til fremme af retssikkerheden eller til forbedring af administrationen.

Stk. 2. Ombudsmanden kan anmode ombudsmandsudvalget om at fremsende de af ham til udvalget afgivne meddelelser til folketinget.

§ 11. Såfremt ombudsmandens undersøgelse af en sag viser, at nogen, der henhører under hans virksomhed, har begået fejl eller forsømmelser af større betydning, skal han give meddelelse om sagen til folketingets ombudsmandsudvalg og til vedkommende minister. Er fejlen eller forsømmelsen begået af nogen, der virker i kommunal tjeneste, giver han tillige meddelelse til vedkommende kommunalbestyrelse.

§ 12. Inden udgangen af hvert års september måned afgiver ombudsmanden en beretning til folketinget om sin virksomhed i det foregående kalenderår. Beretningen trykkes og offentliggøres. I beretningen fremdrager han bl. a. afgørelser vedrørende enkeltsager, der måtte være af almindelig interesse, ligesom han omtaler de i §§ 10 og 11 nævnte sager.

Stk. 2. Såfremt der indeholdes kritik i en sag, der fremdrages i beretningen, eller hvorom meddelelse gives til folketingets ombudsmandsudvalg, en minister eller en kommunalbestyrelse, skal der i beretningen eller meddelelsen gives oplysning om, hvad vedkommende har anført til sit forsvar.

Stk. 3. Såfremt ombudsmanden i beretningen omtaler tilfælde, hvor han har fundet klagen grundløs, må den, hvem klagen angår, ikke nævnes med angivelse af navn eller bopæl, medmindre han fremsætter ønske derom.

§ 13. Ombudsmanden antager og afskædiger selv sine medarbejdere, hvis antal, lønning og pension fastsættes på samme måde som i folketingets forretningsorden bestemt for folketingets tjenestemænd m. fl.

§ 14. Ombudsmanden har tavshedspligt med hensyn til de forhold, som han bliver bekendt med under udøvelsen af sin virksomhed,

såfremt hemmeligholdelse ifølge sagens natur er påkrævet. Den samme forpligtelse påhviler det af ombudsmanden ansatte personale.

Stk. 2. Tavshedspligten består også efter fratrædelse.

§ 15. Ombudsmanden må ikke være medlem af folketinget.

Stk. 2. Ombudsmanden må ikke uden samtykke af folketingets ombudsmandsudvalg have hverv i offentlige eller private virksomheder, foretagender eller institutioner.

Stk. 3. Med de i denne instruks fastsatte begrænsninger er ombudsmanden i udførelsen af sit hverv uafhængig af folketinget.

§ 16. Når ombudsmanden på grund af sygdom, ferie, bortrejse eller anden årsag midlertidigt er ude af stand til at varetage sit hverv, kan han bestemme, at en af hans medarbejdere midlertidigt skal udøve hans funktioner.

Stk. 2. Såfremt ombudsmanden finder at der i en sag foreligger omstændigheder, der er egnede til at vække tvivl om hans fuldstændige upartiskhed, underretter han folketingets ombudsmandsudvalg, der bestemmer, hvem der skal udøve hans funktioner.

§ 17. Nærværende instruks træder i kraft den 1. april 1962. Samtidig ophæves instruks nr. 109 af 22. marts 1956.

Udvalgets bemærkninger.

Ad § 1.

Bestemmelsen svarer til § 1 i den hidtil gældende instruks, bortset fra at der i slutningen er indsat ordene: »samt kommunernes forvaltning«.

Ad § 2.

Bortset fra redaktionelle ændringer er der alene foretaget sådanne ændringer, som følger af lovene af 11. juni 1959 og 17. maj 1961.

Ad § 3.

Stk. 1, 1. pkt., er uændret. Bestemmelsen i stk. 1, 2. pkt., er ny og svarer til § 4, stk. 3, i ombudsmandsloven som ændret ved loven af 17. maj 1961.

Stk. 2, 3, 4 og 5 svarer i princippet til de tilsvarende bestemmelser i den gældende instruks, og der er kun foretaget de ændrin-

ger, som følger af, at ombudsmandens virksomhed er blevet udvidet til også at omfatte den kommunale administration.

For så vidt angår den i stk. 3 omhandlede ret for ombudsmanden til at inspicere tjenestesteder, har man for de kommunale tjenestesteders vedkommende fundet det rettest at foreslå, at ombudsmanden under behandlingen af en sag vedrørende den kommunale forvaltning kan bese vedkommende kommunale tjenestested.

Ad § 4.

Denne paragraf og § 5 er af systematiske grunde omredigeret og tillige ajourført i forhold til de tilsvarende paragraffer i den hidtil gældende instruks.

Stk. 2 og stk. 3, 3. pkt., er nye og skyldes den i 1959 foretagne ændring af ombudsmandslovens § 6, hvorefter klage over en afgørelse, der kan ændres af højere administrativ myndighed, ikke kan indgives til ombudsmanden, før denne myndighed har taget stilling til sagen.

Ad § 5.

Stk. 1 svarer til den gældende instruks' § 6.

I stk. 2 og stk. 3, 1. og 2. pkt., der er nye, har man foreslået optaget bestemmelser, der stort set er i overensstemmelse med ombudsmandens praksis på disse områder.

For så vidt angår stk. 3, 1. og 2. pkt., henvises der til, at det i betænkningen fra januar 1961 om folketingets ombudsmand og den kommunale forvaltning, side 20, 2. spalte, 2. afsnit, er anført, at ombudsmanden i sin hidtidige praksis almindeligvis, for så vidt angår klager over sagsbehandlingen hos underordnede statslige myndigheder, har indhentet en udtalelse fra eller rådført sig med vedkommende overordnede statslige myndighed, inden han tog stilling til klagen, og at udvalget forudsætter, at ombudsmanden ved klager over sagsbehandlingen hos kommunale myndigheder på tilsvarende måde holder vedkommende kommunalbestyrelse underrettet om sin behandling af sagen.

Stk. 3, 3. pkt., der bortset fra en redaktionel ændring svarer til § 7, stk. 2, i den hidtidige instruks, har – uanset den i 1959 foretagne ændring af ombudsmandslovens § 6, hvorved adgangen til at klage over »afgørelser« blev subsidiær – fortsat betydning. Der henvises herved til, at der for menige af det militære personel ved lov nr. 200 af

11. juni 1954 er hjemlet en særlig klageadgang, der også vedrører klager over optræden, behandling m.v., og at alle klager over forholdene på statshospitalerne for sindslidende ifølge lov nr. 180 af 30. april 1960 om styrelsen af statens hospitalsvæsen for sindslidende indsendes til direktoratet for statshospitalerne.

Stk. 4 svarer til § 4, stk. 2, i den gældende instruks, idet ordene i bestemmelsens slutning »virker i statens tjeneste« som følge af loven af 17. maj 1961 er ændret til: »enhører under ombudsmandens virksomhed«.

Ad § 6.

Stk. 1 svarer – bortset fra en enkelt redaktionel ændring – til den gældende instruks' § 7, stk. 1.

I stk. 2 er den adgang, ombudsmanden hidtil har haft til i medfør af den gældende instruks' § 7, stk. 3, under iagttagelse af betingelserne i retsplejelovens kapitel 31 at henstille, at der meddeles en klager fri proces under en sag, som vedkommende agter at anlægge mod en statsmyndighed eller nogen, som virker i statens tjeneste, udvidet til også at omfatte tilfælde, hvor en klager vil anlægge sag mod en kommunal myndighed eller personer, der virker i kommunens tjeneste, for så vidt de i det pågældende tilfælde henhører under ombudsmandens kompetence.

Ad §§ 7, 8, 9, 10, 11 og 12.

Disse bestemmelser svarer i princippet til §§ 8, 9, 10, 11, 12 og 13 i den gældende instruks, men der er ud over visse redaktionelle ændringer foretaget de ændringer, som er en følge af, at den kommunale forvaltning er henlagt under ombudsmandens tilsyn.

Ad §§ 13, 14 og 15.

Disse bestemmelser svarer til den gældende instruks' §§ 14, 15 og 16. Dog er der i § 13 foretaget en enkelt ændring af redaktionel karakter.

Ad § 16.

Denne bestemmelse, der er ny, omhandler konstitution af en stedfortræder for ombudsmanden.

I skrivelse af 6. marts 1958 (beretningen for 1957, side 14–15) til justitsministeriet og i skrivelse af 5. marts 1959 (beretningen for 1958, side 12–15) til ombudsmandsudvalget

henviste ombudsmanden til, at ombudsmandsloven ikke indeholder bestemmelser om, hvorledes der skal forholdes i tilfælde af, at ombudsmanden på grund af sygdom, bortrejse eller lignende midlertidigt er forhindret i at varetage sit embede, ligesom der mangler bestemmelse om, hvorledes der skal forholdes, dersom ombudsmanden må anse sig for inhabil ved behandlingen af en konkret sag. Endvidere anførte ombudsmanden, at han af hensyn til, at embedets forretninger kan videreføres uhindret i sådanne tilfælde, anså det for meget ønskeligt, at der tilvejebragtes hjemmel for, at ombudsmandens funktioner under hans midlertidige forfald kan udøves af embedets kontorchef.

De nu foreslåede bestemmelser er resul-

tatet af forhandlinger, som udvalget har ført med justitsministeren og ombudsmanden.

Forslaget blev efter behandling i folketinget den 31. januar og 9. februar 1962 (FT 1961/62, sp. 2684 og sp. 2885) uændret vedtaget og er bekendtgjort som instruks nr. 48 af 9. februar 1962.

C. Inspektionsrejser.

Den 12. april 1961 besøgte jeg centralinstitutionen Rødbygård, hvor jeg havde en samtale med overlægen, ligesom jeg så de enkelte afdelinger. Endvidere besøgte jeg samme dag Nysted Ungpigeheim.

II. Oversigt over sagsbehandlingen i 1961.

A. Statistiske oplysninger.

I 1961 er der indkommet 1065 sager, der nedenfor er fordelt på de enkelte måneder i 1960. Til sammenligning er anført de tilsvarende tal for 1959 og 1960:

	1961	1960	1959
Januar	82	98	73
Februar	90	98	74
Marts	92	120	85
April	79	88	75
Maj	81	80	57
Juni	93	77	44
Juli	85	94	52
August	64	72	54
September	100	107	81
Oktober	103	83	106
November	111	106	104
December	85	77	68
	<hr/> 1065	<hr/> 1100	<hr/> 873

Af de 1065 sager er 891 blevet afvist eller henlagt uden indhentelse af udtalelse fra nogen myndighed. En væsentlig del af disse sager har givet anledning til undersøgelser, gennemsyn af akter og mundtlige drøftelser med vedkommende myndigheder, før afgørelse om sagens afvisning blev truffet. Af de afviste sager er 182 blevet oversendt til andre myndigheder heraf 7 til det af folkettinget i henhold til grundlovens § 71, stk. 7, nedsatte tilsyn.

De 891 afviste eller henlagte sager fordeles sig således:

a) Klagen var for sent indgivet	60
b) Klagen angik domme og dommers embedsførelse	106
c) Klagen angik kommunale myndigheder	107
d) Klagen vedrørte andre forhold udenfor ombudsmandens kompetence (lovgivningsspørgsmål, private retsforhold o. lign.)	105
e) Klagen hørte under ombudsmandens kompetence, men gav ikke grund til	

at indhente udtalelse fra vedkommende myndighed	307
f) Afvist på grund af adgang til klage til højere administrativ myndighed	75
g) Tilbagekaldte klager	23
h) Forespørgsler m. v. uden egentlig klage	85
i) Andre henvendelser (herunder anonyme og meningsløse)	23
	<hr/> 891

De under e) nævnte 307 sager vedrørte følgende administrationsgrene:

Ministerier	146
Anklagemyndigheden (18) og politiet (21)	39
Overøvrigheden	13
Andre statsmyndigheder	109
	<hr/> 307

Til nærmere undersøgelse er herefter optaget 174 sager, der i flere tilfælde har vedrørt mere end een myndighed. Af disse blev 2 optaget af egen drift. I nedenstående oversigt over sagernes fordeling på de forskellige administrationsgrene er sagerne henført under den myndighed, de i det væsentlige vedrørte.

1. Ministerierne:

Justitsministeriet (17) og Direktoratet for Fængselsvæsenet (4)	21
Finansministeriet (6) samt Skatteministeriet (5) og Departementet for Told- og Forbrugsafgifter (11)	22
Boligministeriet	3
Fiskeriministeriet	1
Forsvarsministeriet	3
Handelsministeriet	4
Indenrigsministeriet	1
Ministeriet for Grønland	2
Ministeriet for offentlige Arbejder	3
Socialministeriet	4
Statsministeriet	2
Undervisningsministeriet	4

2. Politiet og anklagemyndigheden:		
Rigsadvokaten og statsadvokaterne	1	
Politiets virksomhed med straffesager	19	
Politiets virksomhed iøvrigt	12	
		32
3. Andre statsmyndigheder:		
Ankenævnet for Invalideforsikringsretten	1	
Arbejdsdirektoratet	3	
Centralinstitutioner	1	
Dampskibsselskabet Øresund A/S	1	
Danmarks Radio	1	
Direktoratet for Arbejdstilsynet	1	
Direktoratet for Sygekassevæsenet	2	
Direktoratet for Ulykkesforsikringen	1	
Elektricitetsrådet	1	
Forsikringsrådet	2	
Forsorgscentre	1	
Forvaringsanstalter	4	
Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet	5	
Generaldirektoratet for Statsbanerne	4	
Invalideforsikringsretten	8	
Københavns Universitet	1	
Landsskatteretten	2	
Matrikeldirektoratet	1	

Militære Myndigheder	2
Overfredningsnævnet	2
Overrøvrighed	2
Professorer	1
Retslægerådet	1
Revalideringscentre	1
Sikringsanstalten Nykøbing S	2
Skatteråd	1
Statens Husholdningsråd	2
Statens Jordlovsudvalg	2
Statens Ligningsdirektorat	4
Statens Åndssvageforsorg	1
Statsanstalten for Livsforsikring	1
Statsfængsler	5
Tilsynet med den tekniske Undervisning	1
Udskrivningsvæsenet	1
Ulykkesforsikrings-Rådet	1
Vurderingsnævnet for Motorkøretøjer i København	1
Værnepligtsnævnet	1

72

174

Den nedenstående oversigt belyser de forhold, som de 174 undersøgte sager i det væsentlige vedrørte.

	Generelle spørgsmål	Afgørelser	Ansættelse, afskedigelse, lønning, pension m. m.	Sagsbehandling	Behandlingstid	Optræden, udtalelser m. m.	Ialt
Ministerierne	6	40	12	9	3		70
Politiet og anklagemyndigheden	1	1		14	5	11	32
Andre statsmyndigheder	4	15	6	21	14	12	72
Ialt	11	56	18	44	22	23	174

Pr. 1. juli 1961 henstod 1 af de i 1959 og 23 af de i 1960 indkomne sager som uafsluttede. 1959-sagen, der angår Landbrugsministeriets administration af avlsdyreksporten, er endnu ikke afsluttet, da sagens akter på grund af en verserende straffesag først i efteråret 1961 kunne stilles til rådighed for min undersøgelse. Den 1. juli 1962 var 21 af 1960-sagerne afsluttet, og på samme tidspunkt var behandlingen af 146 af de 174 i 1961 til undersøgelse optagne sager afsluttet. I tiden 1. juli 1961-1. juli 1962 blev der således taget stilling til 167 sager.

Af disse gav 48 sager anledning til kritik. I 16 sager rettede jeg henstillinger m. v. til vedkommende myndigheder enten vedrørende den konkrete sag eller vedrørende generelle spørgsmål. 107 sager gav hverken anledning til kritik eller henstillinger.

B. Kritik.

En del af de sager, der gav anledning til kritik, er ikke medtaget i afsnit IV, idet de kritiserede forhold var rene ekspeditionsfejl eller af mindre væsentlig betydning.

I sag nr. 1 (s. 22) udtalte jeg, at det var beklageligt, at Direktoratet for Sygekassevæsenet først på et sent tidspunkt under behandlingen af et andragende om folkepension havde konstateret, at ansøgeren ikke var medlem af en sygekasse.

I sagerne nr. 2 (s. 23), nr. 6 (s. 33) og nr. 29 (s. 115) har jeg kritiseret, at Invalideforsikringsretten ikke havde besvaret henvendelser fra ansøgere.

Det havde været rettest, om politiet havde besvaret en skrivelse, der indeholdt en forespørgsel vedrørende en straffesag (sag nr. 3, s. 24).

Retslægerådet burde ikke i en erklæring vedrørende en forvaret have udtalt, at vedkommende flere gange i prøveudskrivningsperioden havde gjort sig skyldig i kriminelle forhold, da dette ikke var fastslået ved dom eller vedkommendes tilståelse (sag nr. 7, s. 36).

Det var ukorrekt, at en kriminaloverbetjent havde foreholdt en anmelder oplysninger om hans fortid, og det var beklageligt, at anmelderen ikke på et tidligere tidspunkt end sket var blevet underrettet om statsadvokatens afgørelse vedrørende anmeldelsen (sag nr. 8, s. 39).

En garnisonskommandants behandling af en sag vedrørende tyveri af en værnepligtigs motorcykel gav på enkelte punkter anledning til kritik (sag nr. 9, s. 40).

Det var (sag nr. 10, s. 42) beklageligt, at en statsadvokat ikke havde holdt en sag angående prøveudskrivning fra en forvaringsanstalt i erindring overfor politidirektøren, og at sagen ved en fejlspejdedning var blevet henlagt hos statsadvokaten.

Ministeriet for offentlige Arbejder burde have realitetsbehandlet en blikkenslagers anke over, at et vandværk havde nægtet ham autorisation som installatør ved værket (sag nr. 13, s. 48). Sagen gav iøvrigt anledning til en henstilling, se nedenfor s. 16.

Den tid, der var medgået til sagsbehandlingen har i følgende tilfælde givet anledning til kritik: Sag nr. 1 (s. 22), nr. 2 (s. 23), nr. 3 (s. 24), nr. 4 (s. 27), nr. 6 (s. 33), nr. 10 (s. 42), nr. 11 (s. 44), nr. 14 (s. 50), nr. 29 (s. 115), nr. 30 (s. 117) og nr. 52 (s. 180).

I sag nr. 18 (s. 72) omtales spørgsmålet om, hvorvidt den omstændighed, at tiltale efter kontrollovens § 13 i en skattesag undlades på grund af bevisets stilling, bør med-

føre en fornyet behandling af de allerede foretagne skatteansættelser.

Af principielle grunde havde det været rigtigst, om Departementet for Told- og Forbrugsafgifter havde imødekommet en anmodning fra en importør om drøftelse af en toldsag (sag nr. 20, s. 75).

I en skatteefterbetalings sag havde Skattedepartementet begået en alvorlig fejl, idet det ved beregningen af afsoningstiden for en mands skattebøde havde overset, at han ikke hæftede for den del af skatteunddragelserne, som hustruen havde foretaget før ægteskabets indgåelse (sag nr. 25, s. 94).

Statsministeriet burde samtidig med, at det meddelte en dispensation fra bestemmelsen om byggelinie ved strandbredder, have underrettet en mand, der havde rettet henvendelse om sagen (sag nr. 26, s. 98).

I sagen nr. 27 (s. 101) udtalte jeg, at det var beklageligt at Grønlands tekniske Organisation – uden at afvente personalekontorets afgørelse i et lønningsspørgsmål – i strid med et kontorcirculære havde stillet en kontorfunktionær i udsigt, at hun kunne blive ansat i Grønland efter de for udsendte gældende vilkår.

Monopoltilsynets redegørelse i »Meddelelser fra Monopoltilsynet« for en undersøgelse vedrørende optikbranchens forhold gav på to punkter anledning til kritik (sag nr. 28, s. 104).

En dispensation fra bestemmelsen i § 31, stk. 1, i arbejderbeskyttelsesloven burde ikke have været givet af den lokale fabrikinspektør, men af direktøren for Arbejdstilsynet (sag nr. 30, s. 117).

Overfor politidirektøren udtalte jeg i sag nr. 32 (s. 123), at det havde været rigtigst, om et undersøgelseskammer havde foranlediget, at en beskikket forsvarer var blevet underrettet om, at hans klient skulle fremstilles som vidne i et forundersøgelserforhør mod en anden sigtet. – Politiet burde i to skriftlige tilsigelser til afhøringer have givet nærmere oplysninger om anledningen til afhøringerne (sag nr. 33, s. 124).

Det var en fejl, at politiets afhøringer af en 5-årig dreng blev påbegyndt, inden det tidspunkt der overfor børneværnsudvalget var opgivet for afhøringens påbegyndelse og før udvalgets repræsentant var kommet til stede (sag nr. 35, s. 128).

I sag nr. 36 (s. 132) udtalte jeg bl. a., at

det var meget uheldigt, at Ministeriet for Grønland ikke, som det havde lovet en mand, der arbejdede i Grønland, sendte en del af lønnen til hans moder.

En klage fra 4 kaptajnløjtnanter over, at de var blevet forbigået ved udnævnelse til orlogskaptajner, gav på enkelte punkter grundlag for kritik. Kaptajnløjtnanterne blev senere udnævnt til orlogskaptajner (sag nr. 38, s. 137).

I sag nr. 40 (s. 150) udtalte jeg, at det er rigtigst, om politiet, når en pårørende til en varetægtsfange anmoder om besøgstilladelse, søger oplyst, om fangen ønsker at få besøg af vedkommende og i bekræftende fald forelægger spørgsmålet for retten, hvis det ikke vil imødekomme anmodningen.

Det var en fejl, at Invalideforsikringsretten, der efter at have afslået en begæring om invalidepension modtog en fornyet begæring inden udløbet af fristen for anke til Ankenævnet for Invalideforsikringsretten, ikke afgav sagen til behandling i Ankenævnet (sag nr. 42, s. 154).

Jeg kunne ikke være enig med ministeren for offentlige arbejder i, at ingen af statens repræsentanter i SAS's ledelse havde haft nogen indberetningspligt til ham (sag nr. 43, s. 156).

I sag nr. 51 (s. 178) udtalte jeg, at anklagemyndighedens tilsigelse af vidner til domsforhandling i en straffesag ikke var sket med fornøden hensyntagen til at undgå tidsspilde for vidnerne.

C. Henstillinger m. v.

I en del sager fandt jeg anledning til at rette henstillinger o. l. til vedkommende myndighed enten vedrørende den konkrete sag eller vedrørende generelle spørgsmål.

I sag nr. 4 (s. 27) henstillede jeg til Landskatteretten, at der f.eks. ved udarbejdelse af periodiske restancelister blev gennemført fornøden kontrol med sagernes rettidige ekspedition i afdelingen for vurdering af fast ejendom.

Henstillet til rigsadvokaten at overveje, om pligten til at underrette en anmelder om opgivelse af forfølgning bør udvides, og om den gældende instruktion om underretning af sigtede bør tydeliggøres (sag nr. 5, s. 30).

Under sag nr. 12 (s. 47) anmodede jeg rektor ved Københavns Universitet om at

overveje, om formuleringen af Universitetets svar på ansøgninger om fritagelse for at aflægge den almindelige filosofiske prøve i tilfælde, hvor Universitetet ikke kunne anbefale det ansøgte, burde ændres, således at det af svaret fremgik, at ansøgningen ikke ville blive indsendt til Undervisningsministeriet.

I den ovenfor s. 15 nævnte sag angående Ministeriet for offentlige Arbejders behandling af en blikkenslagers anke henstillede jeg til ministeriet at realitetsbehandle anken (sag nr. 13, s. 48).

Efter min henstilling tilbagebetalte Departementet for Told- og Forbrugsafgifter den told, der ved en fejl fra indklarerens side var blevet erlagt ved indførsel af to maskiner (sag nr. 16, s. 54).

I sag nr. 31 (s. 122) henstillede jeg til undervisningsministeren at overveje, hvorvidt man bør opgive at opkræve særskilt licens for radioer i automobiler.

I forbindelse med min undersøgelse af politiets afhøring af en 5-årig dreng henstillede jeg til rigsadvokaten at overveje, om der måtte være grund til at udsende nye instruktorske bestemmelser om politiets afhøring af børn (sag nr. 35, s. 128).

Henstillet til Justitsministeriet at overveje, om der måtte være anledning til at foretage en revision af cirkulære nr. 239 af 15. november 1932 om indberetning til vedkommende ministerium om strafforfølgning mod tjenestemænd m. v. (sag nr. 39, s. 148).

Endvidere henstillede jeg i sag nr. 41 (s. 152) til Justitsministeriet påny at overveje, om der for færdselsagers behandling udenfor København bør indføres tilsvarende bestemmelser som de for Københavns fastsatte, hvor efter en part kan få sin forklaring til rapport oplæst og eventuelt rids forevist.

I sag nr. 44 (s. 166) henstillede jeg til Generaldirektoratet for Statsbanerne påny at overveje spørgsmålet om oprykning af en fuldmægtig i 19. lønningsklasse til ekspeditionssekretær i 24. lønningsklasse. Da generaldirektoratet imidlertid ikke fandt at kunne foretage denne oprykning, henstillede jeg til Københavns Overpræsidium, at en ansøgning fra vedkommende fuldmægtig om fri proces til anlæggelse af retssag mod generaldirektoratet blev imødekommet.

Overfor Socialministeriet henstillede jeg i sag nr. 45 (s. 170) påny at overveje, om det burde foranledige, at Arbejdsdirektoratet i

sine afgørelser gør vedkommende arbejdsløshedskasses medlem bekendt med en bestående ankemulighed.

I sag nr. 46 (s. 171) anmodede jeg Justitsministeriet om at overveje, om det ville være hensigtsmæssigt at gennemføre en ordning, hvorefter forvaringsanstalterne bliver underrettet om stedfundne beskikkelser af forsvarere i prøveudskrivningssager.

Henstillet til Socialministeriet påny at overveje, om det bør pålægges forsikringselskaberne i meddelelse om præmieforhøjelser, der kan påklages til Direktoratet for Ulykkesforsikringen, at gøre forsikringstageren bekendt med denne ankeadgang (sag nr. 47, s. 172).

Da jeg fandt, at principielle hensyn talte for, at der blev givet de i fængselsvæsenets anstalter hensiddende personer adgang til at købe retsplejeloven, straffeloven og ombudsmandsloven, henstillede jeg til Direktoratet for Fængselsvæsenet påny at tage spørgsmålet op til overvejelse (sag nr. 48, s. 174).

I sag nr. 49 (s. 174) anmodede jeg Indenrigsministeriet om at overveje, hvorvidt der var anledning til at udfærdige en forretningsorden for Værnepligtsnævnet.

Henstillet til Justitsministeriet at overveje, hvorvidt der måtte være grund til at indhente en fornyet erklæring fra Kunstakademiet vedrørende to malerier, der i 1937 var blevet konfiskeret ved dom, og som ministeriet i 1961 havde nægtet at udlevere til kunstmaleren (sag nr. 50, s. 176).

D. Andre sager.

I afsnit IV er der yderligere medtaget nogle sager, som ikke har givet anledning til kritik eller henstillinger, men som skønnes at have en mere almen interesse.

Overfredningsnævnets kompetence til at tage stilling til en af et fredningsnævn meddelt dispensation fra en overfredningsnævnskendelse og til selv at dispensere fra kendelsen

omtales i sag nr. 15 (s. 51). – I sag nr. 21 (s. 77) udtalte jeg, at jeg med Overfredningsnævnet var enig i, at det ved afgørelsen af, om et areal bør fredes, ikke kan varetage private, erhvervsmæssige eller sundhedsmæssige interesser.

Under sag nr. 17 (s. 56) findes min rede-gørelse vedrørende en klage over den bistand, ambassaden i Teheran havde ydet 3 studenter, hvis vogn var blevet stjålet.

Generaldirektøren for Statsbanerne havde ikke ved nogle udtalelser angående bilindustrien og pressen overtrådt de grænser, der må antages at gælde for en tjenstemands ytringsfrihed (sag nr. 19, s. 74).

Kirkeministeriets afslag på en ansøgning fra Islam Danmark om anerkendelse som religiøst trossamfund gav ikke anledning til kritik (sag nr. 22, s. 84).

I sag nr. 23 (s. 85) omtales spørgsmålet om nødvendigheden af at optage dispensationsbestemmelser i administrative forskrifter. Samtidig omtales Justitsministeriets praksis med hensyn til meddelelse af dispensation fra den i § 28 i bekendtgørelse nr. 58 af 18. marts 1958 om førerprøve, førerbevis m. v. fastsatte aldersbetingelse for at få førerbevis til erhvervsmæssig personbefordring.

De af handelsministeren i en koncession til fremstilling og raffinering af sukker fastsatte vilkår gav ikke anledning til kritik (sag nr. 24, s. 87).

Handelsministeriet anser sig ikke for beføjet til efter klage fra pensionskassernes medlemmer at efterprøve Forsikringsrådets skøn vedrørende afgørelser om kontant udbetaling af udtrædelsesgodtgørelser i henhold til § 9, stk. 3, i loven om pensionskasser (sag nr. 34, s. 125).

I sag nr. 37 (s. 135) udtalte jeg, at jeg efter omstændighederne ikke kunne kritisere, at Ankenævnet for Invalideforsikringsretten havde afslået en anmodning om at få afskrifter af de erklæringer, der var afgivet til retten til brug for dennes behandling af en sag om bistands- eller plejetillæg.

III. Supplerende oplysninger vedrørende sager omtalt i tidligere beretninger.

De ved de enkelte sager anførte numre refererer til beretningen for det pågældende år.

A. Beretningen for året 1957.

72. *Opslag af tjenstemandsstillinger. (J. nr. 807/57; beretn. 1957, s. 198-199).*

I medfør af § 2 i lov nr. 154 af 7. juni 1958 om lønninger og pensioner m. v. til statens tjenstemænd har Finansministeriet i cirku-

lære nr. 264 af 9. december 1961 givet nærmere regler om opslag af tjenstemandsstillinger.

83. *Viborg amt var ikke erstatningspligtig i anledning af, at det ikke havde besvaret en grundejers protest mod beskikkelse af en landinspektør til at lede en omtaksationsforretning. (J. nr. 1025/57; beretn. 1957, s. 212-213).*

Ved stævning af 6. maj 1961 anlagde Thorvald Jensen ved Viborg byret sag mod Viborg amt med påstand om, at amtet blev tilpligtet til ham at betale omkostningerne 707,50 kr. ved omtaksationsforretningen. Ved Viborg byrets dom af 6. september 1961 (BS. 417/1961) blev amtet frifundet. I dommen anføres det bl. a., at retten er enig med mig i, at Thorvald Jensens skrivelse af 5. maj 1956 af amtet burde have været oversendt til overtaksationskommissionen, og at han burde have haft et direkte svar fra am-

tet. Imidlertid finder retten, at Thorvald Jensen ved sin efterfølgende passivitet selv har været skyld i, at omtaksationsforretningen blev fremmet. Når Thorvald Jensen ikke modtog noget svar, havde det været nærliggende for ham at søge fastslået, om sagen faldt væk, og i hvert fald ved forkyndelsen af tilsigelsen til omtaksation havde han al mulig grund til påny at protestere og f. eks. ved et brev til den ledende landinspektør at begære forretningen aflyst.

B. Beretningen for året 1958.

72. *Spørgsmålet, om Landbrugsministeriet kunne nægte autorisation af laboratorium til foretagelse af analyser af foderstoffer m. v. (J. nr. 989/58; beretn. 1958, s. 237-241).*

Den af de to civilingeniører ved Østre Landsret anlagte sag mod Landbrugsministeriet blev den 24. november 1961 forligt, således at ministeriet frafaldt det tidligere indtagne stand-

punkt, hvorefter autorisationen var blevet nægtet, fordi der ikke var noget behov for noget nyt laboratorium i Århus.

C. Beretningen for året 1959.

- 39.** *Lovmedholdeligheden af Landbrugsministeriets praksis med hensyn til optagelse i registeret over autoriserede kartoffeleksportører. (J. nr. 262/59; beretn. 1959, s. 133-35, jfr. beretn. 1960, s. 33).*

Den 16. marts 1962 afsagde Højesteret dom i den af A mod Landbrugsministeriet anlagte sag (U.f.R. 1962, s. 330). Efter højesteretsdommen bør ministeriet anerkende, at optagelsen af A i det i § 2 i lov nr. 96 af 31. marts 1938 om udførsel af kartofler omhandlede register over autoriserede kartoffeleksportører ikke kan betinges af, at han opfylder det vilkår at have erfaring i eksportvirksomhed. I dommens præmisser er det anført:

»Når henses til ordlyden af § 2 i loven af

1938 og til de om denne bestemmelse og den tilsvarende bestemmelse i loven af 1932 under lovenes tilblivelse fremsatte ministerudtalelser – der for så vidt angår udtalelserne i 1938 havde baggrund i den indtil da fulgte praksis med hensyn til optagelse i registeret – findes Landbrugsministeriet ikke i loven at have haft hjemmel til som sket at betinge appellansens optagelse i registeret af erfaring i eksportvirksomhed.«

- 45.** *Indstilling af ansøgere til stillingen som konsulent for særundervisningen. (J. nr. 499/59; beretn. 1959, s. 149-55).*

Den 2. februar 1961 fremsatte undervisningsministeren i Folketinget forslag til lov om ændring i lov nr. 200 af 12. april 1949 om det kommunale skolevæsens styrelse og tilsyn.

Ifølge forslaget § 25, stk. 2, om besættelse af stillingen som konsulent for særundervisningen skal skoledirektionen indstille 5 af ansøgerne, mellem hvilke valget træffes.

I bemærkningerne til bestemmelsen udtales det (FT 1960/61, 2. samling, till. A, sp. 675), at Undervisningsministeriet ikke har ment, at den for besættelse af amtskolekonsulentstillingen gældende regel om, at en ansøger, der af skoledirektionen enstemmigt indstilles til stillingen, skal udnævnes, bør gælde for besættelse af stillingen som konsulent for særundervisningen, idet der med hensyn til den sidst nævnte stilling kræves særlige uddannelsesmæssige kvalifikationer af stillingens indehaver.

I forbindelse med lovforslagets fremsættelse meddelte ministeriet mig, at det af mig rejste spørgsmål, hvorefter der burde gives skoledirektionerne adgang til at angive, i hvilken orden de mener at burde indstille ansøgere, havde været inddraget i ministeriets overvejelser i anledning af revisionen af skoletilsynsloven, og at ministeriet havde anset det for rigtigst, at den nugældende praksis på dette område blev lovfæstet.

Da forslaget ikke blev færdigbehandlet af Folketinget inden folketingsårets slutning, fremsatte ministeren den 17. november 1961 et nyt forslag (FT 1961/62, till. A, sp. 309), hvor § 25, stk. 2, var uændret. Forslaget blev vedtaget og bekendtgjort som lov nr. 58 af 21. februar 1962, og den omhandlede bestemmelse blev ikke ændret under Folketingets forhandlinger.

D. Beretningen for året 1960.

- 25.** *Ministrenes benyttelse af underhåndsbrevpapir i valgkampagner. (J. nr. 952/60; beretn. 1960, s. 94).*

I december 1960 henstillede jeg til statsministeren at overveje, om ikke ministre bør undgå at lade de særlige kendetegn, der fin-

des på ministrenes brevpapir, anvende i valgkampagner. Det er senere overfor mig oplyst, at statsministeren forud for kommunevalget

i marts 1962 havde udsendt et brev til vælgerne i en kommune, og at det anvendte

brevpapir ikke var forsynet med det omhandlede kendetegn.

27. *Afskedigelsen af en skoleinspektør med ventepenge i forbindelse med indgåelse af et skoleforbund. (J. nr. 95/60; beretn. 1960, s. 95-102).*

Den 21. februar 1962 afsagde Østre Landsret dom i den af skoleinspektøren mod Undervisningsministeriet anlagte retssag. Landsretten kendte afskedigelsen ugyldig, og i dommens præmisser er anført følgende:

»Selve det forhold, at skoleplanen for Dronningborg skole er blevet ophævet, kan ikke uden udtrykkelig lovhjemmel have den indgribende virkning for de ved skolen ansatte lærere, at deres stillinger uden videre måtte anses for nedlagte, hverken således at enhver af dem i påkommende tilfælde måtte affinde sig med at blive afskediget med ventepenge eller pension, eller således at omvendt enhver lærer selv skulle kunne kræve sådan afsked. Lovgivningen om adgang til at indgå skoleforbund indeholder ingen hjemmel for at tillægge skoleplaners ophævelse sådanne virkninger. Den omstændighed, at flere kommuners skolevæsen ved indgåelse af skoleforbund undergives ny ledelse efter de i den pågældende lovgivning derom fastsatte regler, findes heller ikke uden særlig hjemmel at kunne tillægges den nævnte betydning. Der findes i det hele ikke noget holdepunkt for at antage, at det har været meningen med lovgivningen om skoleforbund at åbne mulighed for, at vedkommende myndigheder efter frit skøn og uden iagttagelse af den almindelige fremgangsmåde ved uansøgte afskedigelser skulle kunne frigøre sig for lærere, derunder skoleledere, som har gjort tjeneste under de i anledning af vedkommende forbunds indgåelse ophævede skoleplaner.

De at et skoleforbund berørte lærerstillinger kan således ikke i al almindelighed anses nedlagte som følge af forbundets indgåelse. Det afgørende for, om nedlæggelse foreligger, må derimod være, om stillingen ved de faktiske ændringer, som skoleforbundet m. v. medfører, har fået et reelt så væsentligt ændret indhold, at det må sidestilles med nedlæggelse. Vurderingen heraf beror på konkret påviselige momenter og må – også af hensyn til spørgsmålets betydning for den

enkelte lærer – kunne efterprøves ved domstolene, hvadenten det er den ene eller den anden part i tjenestemandsforholdet, der gør gældende, at stillingen må betragtes som nedlagt.

Efter det, der i nærværende sag er oplyst om stillingen som skoleinspektør ved Dronningborg skole sammenlignet med den tilsvarende stilling ved skoleforbundets ny skole, findes der ikke grundlag for at fastslå, at der i nogen måde er sådanne faktiske forskelle i stillingernes placering, deres beskaffenhed og betydning eller med hensyn til de med dem forbundne arbejdsopgaver, at sagsøgerens stilling med føje kan anses som nedlagt. Ligesom sagsøgeren herefter ikke har haft ret til under henvisning til de stedfundne ændringer at forlange sig afskediget med ventepenge (eller pension), har han heller ikke pligt til at affinde sig med en på dette grundlag meddelt afsked. Det bemærkes herved, at der ikke i lovgivningen findes holdepunkter for at antage, at folkeskolens tjenestemænd i denne henseende skulle være anderledes stillet end andre tjenestemænd. Det kan således ikke antages, at de efter gældende ret i højere grad end andre tjenestemænd uansøgt skulle kunne afskediges under henvisning til at man havde skønnet, at de af dem beklædte stillinger var nedlagte.

Den sagsøgeren meddelte afsked er herefter i realiteten sket fra en bestående stilling. Bestemmelserne i lærerlønningens § 6, stk. 5 og 6, har ikke været overholdt. Reglerne om adgangen for en tjenestemand og hans forhandlingsberettigede organisation til at udtale sig i sagen er sammen med bestemmelsen om retten til at få afskedigelsen begrundet forskrifter af så væsentlig betydning til sikring mod vilkårlighed, at deres tilsidesættelse må medføre, at den meddelte afsked er ugyldig. Det bemærkes herved, at det under sagen er i høj grad sandsynliggjort, at det netop er forhold vedrørende sagsøge-

rens person, der afgørende har motiveret de lokale myndigheders ønske om hans afskedigelse.«

Undervisningsministeriet påankede dom-

men til Højesteret, der den 26. juni 1962 stadfæstede landsretsdommen i henhold til dens grunde.

50. *Fangers adgang til at hjemsende manuskripter. (J. nr. 227/60; beretn. 1960, s. 199-200).*

I april 1961 henstillede jeg til Direktoratet for Fængselsvæsenet at overveje, hvorvidt der måtte være anledning til at ændre dets praksis, således at fanger under visse betingelser kunne få tilladelse til at hjemsende et manuskript.

Direktoratet har den 3. juli 1961 meddelt, at spørgsmålet har været gjort til genstand for fornyet overvejelse, ligesom det har væ-

ret drøftet på et møde med fængselsinspektørerne. Herefter vil direktoratet være sindet, såfremt der påny måtte foreligge et tilfælde, hvor en fange ønsker at udsende et manuskript fra anstalten, at afgøre spørgsmålet efter en konkret vurdering – hvilket iøvrigt også hidtil har været tilfældet –, således at de af mig fremsatte synspunkter vil blive inddraget i overvejelserne.

IV. Sager, der har givet anledning til kritik, henstillinger m. v., samt andre sager af almindelig interesse.

I det følgende refereres de sager, som jeg efter de i § 12 i instruks for folketingets ombudsmand givne retningslinier har ment at burde offentliggøre.

- 1. Udtalt overfor Direktoratet for Sygekassevæsenet, at en sag vedrørende tilkendelse af folkepension burde være behandlet hurtigere end sket, og at det var beklageligt, at det først på et sent tidspunkt under sagsbehandlingen blev opdaget, at ansøgeren ikke var medlem af en sygekasse. (J. nr. 79/61).*

I januar 1961 klagede fru A, der havde indgivet begæring om folkepension i henhold til folkeforsikringslovens § 1, stk. 4, over, at der ikke var truffet afgørelse i sagen.

A, der var født i juli 1899 og således ikke opfyldte de almindelige aldersbetingelser for opnåelse af folkepension, ansøgte i december 1959 på grund af svigtende helbred om folkepension i henhold til folkeforsikringslovens § 1, stk. 4. Kommunalbestyrelsen i K kommune, hvor A dengang boede, besluttede at tillægge hende pension og sendte sagen til Direktoratet for Sygekassevæsenet med henblik på dens forelæggelse for det i henhold til folkeforsikringslovens § 1, stk. 5, nedsatte udvalg, hvis samtykke udkræves, for at folkepension kan tilkendes i henhold til § 1, stk. 4.

Den 22. januar 1960 indgik sagen til direktoratet, som den 15. februar 1960 anmodede K kommune om at foranledige indhentning af en lægeerklæring vedrørende A's helbredstilstand. Kort efter blev erklæringen, der var udstedt af den stedlige kredslæge, fremsendt, men direktoratet skønnede det nødvendigt, at der indhentes supplerende erklæringer fra A's læge samt fra et sygehus, hvor hun havde været indlagt i maj-juni 1959, og anmodede kommunen og sygehuset om erklæringerne.

Den 28. marts 1960 indgik erklæringen fra sygehuset, og den 13. april 1960 meddelte kommunen, at A var flyttet til X-by, og at den derfor havde videresendt anmodningen til kommunalbestyrelsen i X-by.

Direktoratet erindrede den 11. juni 1960 kommunalbestyrelsen i X-by om sagen, og den 1. juli 1960 fremsendte kommunalbestyrelsen en ny erklæring fra kredslægen, som bl. a. oplyste, at han ikke havde set A siden 16. december 1959, og at hendes behandling var overtaget af en læge i X-by.

Da direktoratets læger stadig skønnede det nødvendigt, at der indhentes en erklæring fra A's læge, anmodede det den 27. juli 1960 lægen herom, og samtidig bad det A om at møde til undersøgelse hos lægen.

Den 2. august 1960 modtog direktoratet den ønskede erklæring fra A's læge, og efter at sagen atter havde været forelagt den assisterende læge i direktoratet, besluttedes det at indhente yderligere oplysninger om A's og hendes mands økonomiske forhold. Direktoratet bad derfor den 10. september 1960 A besvare nogle spørgsmål herom, og kort efter modtog direktoratet svarene.

Sagen blev den 10. oktober 1960 forelagt det forannævnte udvalg. Det blev imidlertid konstateret, at A ikke var medlem af en sygekasse, hvorfor sagen atter blev overladt til direktoratet for at undersøge, om lov nr. 189 af 10. maj 1960 om ekstraordinær adgang til folkepension m. v. kunne bringes til anvendelse på hendes sag, hvilket forudsatte, at hun den 24. maj 1960 opfyldte de helbreds- og aldersmæssige betingelser i folkeforsikringslovens § 1, stk. 4.

Den 10. november 1960 afgav en sekretær i direktoratet indstilling i sagen, men den 28. s. m. blev sekretæren anmodet om en ny ind-

stilling, da hans første indstilling byggede på en tidligere lov om ekstraordinær adgang til folkepension, som ikke kunne finde anvendelse på A's sag. Den 3. februar 1961 afgav direktoratet indstilling til udvalget, som den 6. s. m. meddelte samtykke til, at der tillagdes A folkepension fra 24. maj 1960.

Udvalget beklagede overfor mig, at sagens behandling var blevet forsinket, og bemærkede, at en del af forsinkelsen stod i forbindelse med A's flytning, og at det havde påtalt forsinkelsen overfor vedkommende sekretær, som på grund af invaliditet var en del hæmmet i sit arbejde.

Jeg udtalte, at sagen burde være behandlet hurtigere i Direktoratet for Sygekassevæsenet, og at det var beklageligt, at det først i oktober 1960 blev konstateret, at A ikke var medlem af en sygekasse. Da udvalget havde beklaget forsinkelsen og påtalt denne, fandt jeg ikke anledning til at foretage videre.

Det tilføjedes, at den kommunale forvaltning ikke på daværende tidspunkt henhørte under mit virksomhedsområde, og at jeg derfor ikke kunne tage stilling til kommunalbestyrelsens behandling af sagen.

2. *Udtalt overfor Invalideforsikringsretten, at det var beklageligt, at en invalidepensionssag havde beroet i omtrent 2 måneder hos en retslæge, og at det havde været rigtigst, om retten havde besvaret en henvendelse fra ansøgeren om lån til en forretning. (J. nr. 638/61).*

I august 1961 klagede A over Invalideforsikringsrettens behandling af hans ansøgning om invalidepension samt over, at han ikke havde fået svar på et brev, som han havde sendt til retten den 4. juli s. å. om lån til en forretning.

Invalideforsikringsretten modtog den 4. februar 1961 A's ansøgning, der blev overgivet til en retslæge, som den 23. s. m. anmodede om en journaludskrift fra Militærhospitalet. Den 13. april 1961 meddelte hospitalet, at journalen for tiden ikke kunne fremskaffes, hvorefter sagen påny sendtes til retslægen, der den 30. april 1961 udbad sig en speciallægeklæring.

Den 12. maj 1961 anmodede Invalideforsikringsretten en speciallæge om at undersøge A, hvilket skete den 26. s. m. Efter at retten havde modtaget speciallægeklæringen sendte den den 8. juni 1961 sagen til en assisterende neurologisk retslæge, der afgav sit skøn den 6. august 1961.

Efter anmodning fra revalideringscentret for Holbæk og Sorø amter, der fra det sociale udvalg i Korsør havde modtaget en ansøgning fra A om lån til et motorkøretøj, sendtes sagen den 16. august 1961 til revalideringscentret, der kort efter meddelte retten, at det ikke kunne anbefale ansøgningen om lån, men tilbyde arbejdsprøvning. Den 19. september 1961 afslog retten ansøgningen om lån.

Efter at retslægeskønnet var blevet suppleret ved tilvejebringelsen af Militærhospitalets journal, blev A den 21. september 1961 underrettet om, at retten stod overfor at skulle træffe afgørelse af pensionsspørgsmålet. Sagen kom for i rettens møde den 27. september 1961, men afgørelsen af, hvorvidt der kunne tilkomme A pension, blev udsat til forhandling med rettens læger. Ved skrivelse af 19. oktober 1961 underrettede retten A om udsættelsen og oplyste, at det var blevet foreslået, at revalidering blev forsøgt, forinden den traf afgørelse af pensions-spørgsmålet.

I rettens møde den 25. oktober 1961 blev afgørelsen af pensionsspørgsmålet igen udsat, fordi man ønskede foretaget nærmere undersøgelse af A's arbejdsevne ved observation på arbejdsskolen i København. Retten anmodede derfor kort efter revalideringscentret om at indkalde A til observation af hans arbejdsevne på arbejdsskolen, og det henstilledes, at dette skete snarest muligt. A blev samtidig underrettet herom.

Revalideringscentret oplyste overfor mig, at det den 2. november 1961 sendte sagen til arbejdsskolen i København med anmodning om indkaldelse af A til arbejdsprøvning. Efter at han havde modtaget indkaldelse til skolen til den 1. december 1961, henvendte han sig i revalideringscentret og anmodede om, at arbejdsprøvningen måtte

blive annulleret, da han selv havde skaffet sig arbejde. Under et besøg af en revalideringskonsulent den 10. januar 1962 oplyste A, at han fortsat var beskæftiget og klarede sit arbejde.

Invalideforsikringsretten oplyste, at den den 5. december 1961 havde modtaget sagen tilbage fra revalideringscentret, og at den efter forskellige ekspeditioner kunne ventes forelagt på et retsmøde i den nærmeste fremtid.

Den assisterende retslæge udtalte, at den tid, der medgik til hans ekspedition af A's sag, nemlig fra den 8. juni til den 6. august 1961, væsentligt skyldtes den store tilgang af invalidepensionsansøgninger. Lægen havde således det sidste år modtaget 50 pct. flere sager end den norm, der var aftalt, hvortil kom, at han i det anførte tidsrum holdt sin ordinære ferie, uden at der havde været ansat ferieafløser.

Invalideforsikringsretten udtalte, at den tid, der var medgået til lægens behandling af sagen, var påtalt overfor ham, og at man efter lægens anmodning indtil videre kun tilsendte ham 20 sager ugentlig, hvilket var den minimumstildeling, de assisterende læger i neurologi var pligtige at ekspedere. Retten bemærkede iøvrigt, at den kun i begrænset omfang kunne disponere over ferieafløserne for lægerne eller rettens øvrige medarbejdere, og at det følgelig måtte erkendes, at forsinkelse af sagernes ekspedition i ferietiden kunne forefalde.

Vedrørende A's brev af 4. juli 1961 om lån til en forretning udtalte retten, at besvarelse ikke fandt sted, da sagen på det tidspunkt befandt sig hos retslægen, hvis skøn man afventede. Retten var klar over, at A burde have haft svar på sin skrivelse, men anførte, at spørgsmålet ikke ville kunne være blevet afgjort inden for den af A i skrivelserne angivne frist, den 20. juli 1961. Retten bemærkede samtidig, at den den 16. august 1961 underrettede A om, at den efter anmodning fra revalideringscentret havde oversendt sagens akter dertil, og at A's begæring om invalidepension herefter var stillet i bero indtil videre.

Jeg udtalte, at sagens behandling i Invalideforsikringsretten og i revalideringscentret ikke gav mig anledning til kritik bortset fra, at jeg måtte anse det for beklageligt, at sagen havde beroet hos den assisterende retslæge i tiden fra 8. juni til 6. august 1961.

Da der efter det oplyste gjorde sig undskyldende omstændigheder gældende, og da retten havde påtalt forholdet overfor retslægen og truffet fornøden aftale med den pågældende i denne anledning, fandt jeg dog ikke grundlag for at foretage videre vedrørende dette spørgsmål.

Det havde dernæst været rigtigst, om Invalideforsikringsretten havde besvaret A's skrivelse af 4. juli 1961.

- 3.** *Udtalt, at det havde været rettest, om en skrivelse, der indeholdt en forespørgsel til politiet vedrørende en straffesag, var blevet besvaret. Sagen burde dernæst efter modtagelsen af statsadvokatens anklageskrift uden ophold være tilsendt retten til berømmelse af domsforhandling. (J. nr. 254/61).*

A gjorde gældende, at politiet i Kolding havde forhalet en mod B rejst straffesag for overtrædelse af færdselslovens § 16, stk. 1, og anførte herved, at politimesteren i Kolding ikke havde reageret på hans henvendelse om sagen.

Natten mellem den 21. og den 22. oktober 1960 kørte B i grøften med en lastmotorvogn, der kom i brand, og han, der forlod stedet inden politiets tilstedekomst, blev først antruffet af politiet den 22. oktober om formiddagen.

Politiet indledte straks en omfattende undersøgelse mod B som sigtet for at have ført motorkøretøj, uagtet han på grund af spiritusnydelse havde været ude af stand til at gøre det på fuldt betryggende måde. Universitetets Retsmedicinske Institut afgav den 25. oktober 1960 erklæring om alkoholpromillen i B's blod og urin, og efter telefonisk anmodning den 27. oktober 1960 fra politiet i Kolding blev hans førerbevis samme dag inddraget af politiet i Ålborg, der underrettede politiet i Kolding om, at B havde pro-

testeret mod inddragelsen og oplyst, at han ville sætte sig i forbindelse med politiet i Kolding.

Ved en afhøring den 28. oktober 1960 hos politiet i Kolding, der blev foretaget af en politiassistent i overværelse af en anden polititjenestemand, nægtede B sig skyldig. Det anførtes derefter i rapporten: »Han ønskede dog ikke spørgsmålet om tilbageholdelse af førerbeviset forelagt retten, men var indforstået med, at retten til at føre motordrevet køretøj, hvortil førerbevis kræves, midlertidig er frataget ham.«

Den 11. november 1960 mødte A hos politiet og forklarede, at B den 22. oktober 1960 om morgenen havde indfundet sig hos ham, og at han havde givet B en øl, hvori han uden B's eller andres vidende havde hældt nogle snaps.

Samme dag afsluttedes politiets undersøgelser foreløbigt med, at B afgav kontrolskriftprøve. Sideløbende med undersøgelsen i færdselssagen havde kriminalpolitiet foretaget undersøgelse af omstændighederne vedrørende bilbranden, og denne sag blev den 23. november 1960 vedlagt færdselssagen. Kort efter blev begge sager overgivet til vedkommende politifuldmægtig.

I et brev af 26. november 1960 til politimesteren i Kolding spurgte A, hvornår færdselssagen kunne forventes afsluttet. Han sluttede brevet med følgende forespørgsel: »Dersom hr. politimesteren ikke ser sig i stand til at give ham kortet tilbage så hurtigt som muligt, vil jeg bede Dem lade sagen gå til retten for at få en kendelse om kortets udlevering, så han kan komme i arbejde igen«. Brevet blev overgivet til politifuldmægtigen.

Den 19. december 1960 forelagde politifuldmægtigen sagen for Retslægerådet, der i slutningen af januar 1961 afgav erklæring. I mellemtiden foretog politiet yderligere undersøgelse, og herunder blev B den 29. december 1960 afhørt. Efter rapportens indhold at dømme fremsatte han ingen anmodning om udlevering af sit førerbevis eller sagens forelæggelse for retten. A blev den 5. januar 1961 afhørt og fastholde sin forklaring om at have givet B en øl med snaps i efter færdselsuheldet.

Kort efter modtagelsen af Retslægerådets erklæring sendte politimesteren sagen til statsadvokaten i Sønderborg, der den 13. fe-

bruar 1961 sendte anklageskrift til herredsretten i Kolding. Samme dag sendte statsadvokaten sagen tilbage til politimesteren tilligemed en genpart af anklageskriftet og anmodede om, at B's tidligere færdselssager måtte blive vedlagt sagen inden domsforhandlingen.

Den 17. februar 1961 forkyndte politiet anklageskriftet for B, og samme dag rekvirerede politiet fra andre politikredse sagerne vedrørende B's tidligere overtrædelser af færdselsloven, og disse sager indgik i de følgende dage, senest den 1. marts 1961, idet dog Vejle politikreds svarede, at den derfra rekvirerede sag ikke for tiden kunne udlånes. Den 4. marts 1961 blev den løbende sag tilligemed de tilvejebragte tidligere sager overgivet til politifuldmægtigen, der samme dag gav dem tilbage til den polititjenestemand, der havde rekvireret de tidligere færdselssager. Efter telefonisk aftale modtog denne den 8. marts 1961 fra Vejle politikreds domsudskrift i den sag, som ikke kunne udlånes, og samme dag blev den samlede sag overgivet til politifuldmægtigen, der den 17. marts 1961 sendte sagen til retten, idet han vedlagde en bevisfortegnelse.

Ved Kolding herredsrets dom af 1. maj 1961 blev B fundet skyldig i overensstemmelse med tiltalen og idømt en straf af hæfte i 30 dage samt fratømt retten til at føre motorkøretøj i 2 år ÷ 187 dage fra dommens afsigelse. Dommen blev ikke anket.

Politimesteren i Kolding udtalte overfor statsadvokaten i Sønderborg, at han ikke havde fundet anledning til at besvare A's brev af 26. november 1960, idet sagen var under ekspedition. Efterforskningen havde dernæst været vanskeliggjort, ved at B efter færdselsuheldet havde fjernet sig og først blev fundet en del timer senere, ligesom han under sagens behandling havde måttet søges forskellige steder i landet. Endvidere havde politiet måttet eftersøge A. Sagens beroen hos politifuldmægtigen skyldtes overvældende arbejdsbyrde med andre sager i de pågældende tidsrum.

Statsadvokaten bad derefter politimesteren oplyse, om B på noget tidspunkt af sagens behandling havde anmodet om at få den skete midlertidige inddragelse af førerbeviset forelagt retten med henblik på ophævelse af den trufne bestemmelse, jfr.

færdselslovens § 70, stk. 6. Såfremt spørgsmålet ikke havde været forelagt retten, bad statsadvokaten politiet spørge B om, hvorvidt A's skrivelse var afsendt efter aftale med ham, og om skrivelsen skulle opfattes som en begæring i henhold til færdselslovens § 70, stk. 6.

Under henvisning til, at statsadvokaten havde udfærdiget anklageskriftet den 13. februar 1961, og at sagen først var blevet fremsendt til retten den 17. marts, udtalte han dernæst overfor politimesteren, at sager, i hvilke han havde rejst tiltale, og i hvilke dommeren således havde fået tilsendt det originale anklageskrift, uden ophold skulle videresendes til retten med bevisfortegnelse. Denne ekspedition kunne efter statsadvokatens mening ikke være særlig tidkrævende, når bevisfortegnelsen blev udarbejdet af den politifuldmægtig, som havde afgivet indstilling i vedkommende sag til statsadvokaten og således måtte formodes at være bekendt med sagens enkeltheder.

Den politiassistent, som den 28. oktober 1960 havde afhørt B, erklærede, at B ved denne afhøring tydeligt var blevet gjort bekendt med sin ret til straks at få politiets midlertidige inddragelse af hans førerbevis forelagt retten. Dette ønskede B ikke, men var indforstået med den af politiet truffene bestemmelse.

B, der derefter blev afhørt, forklarede, at der under afhøringen den 28. oktober 1960 på Kolding politistation måtte være sket en misforståelse. Han havde netop indfundet sig på politistationen for at få sit førerbevis udleveret, og han havde ikke frafaldet sit overfor politiet i Ålborg ved afleveringen af førerbeviset fremsatte krav om at få spørgsmålet forelagt retten, hvis politiet nægtede at udlevere ham førerbeviset. Han mente ikke at have fået nogen instruks med hensyn til spørgsmålets indbringelse for retten.

Videre forklarede B, at han, da han ikke havde kunnet få førerbeviset igen ved sin mundtlige henvendelse, havde fået den tanke, at det måske var muligt at få førerbeviset udleveret ved skriftlig henvendelse til politimesteren. Da han ikke betragtede det som givet, at han selv kunne udtrykke sig tilstrækkeligt tydeligt skriftligt, havde han fået A til at hjælpe sig med brevet af 26. november 1960 til politimesteren.

Da B ved afhøringen den 19. april 1961 forudså, at sagens behandling ved retten var umiddelbart forestående, fandt han ikke på dette tidspunkt anledning til at anmode om at få politiets bestemmelse om førerbevisets midlertidige inddragelse særskilt forelagt retten.

Efter det foreliggende måtte jeg ved min bedømmelse af sagen lægge til grund, at B ved afhøringen den 28. oktober 1960 blev gjort bekendt med sin ret til at få den midlertidige inddragelse af hans førerbevis forelagt for retten, og at han, uanset at det muligt skyldtes en misforståelse fra hans side, afstod fra at begære spørgsmålet forelagt for retten. Jeg hæftede mig også ved, at B såvidt sås ikke ved afhøringen den 29. december 1960 havde fremsat en sådan begæring.

Skrivelsen af 26. november 1960 var skrevet og underskrevet af A og fremtrådte ikke som skrevet efter aftale med B. Politiet havde derfor ikke haft anledning til at formode, at skrivelsen skulle være udtryk for, at B nu ønskede spørgsmålet om inddragelsen af førerbeviset forelagt for retten.

Efter min opfattelse havde det alligevel været rettest, om skrivelsen, der indeholdt en forespørgsel, var blevet besvaret, eventuelt med oplysning om, at B efter politiets opfattelse den 28. oktober 1960 havde erklæret sig indforstået med inddragelsen af førerbeviset.

Jeg kunne dernæst tilslutte mig det af statsadvokaten overfor politimesteren udtalte, hvorefter sagen efter modtagelsen af statsadvokatens anklageskrift uden ophold burde være tilsendt retten, hvorved domsforhandlingen kunne have været berammet på et tidligere tidspunkt. Jeg henviste herved til, at statsadvokatens anmodning af 13. februar 1961 om fremskaffelse af B's tidligere færdselsager alene gik ud på, at disse sager skulle fremskaffes inden domsforhandlingen.

Bortset herfra kunne politiets behandling af sagen og den tid, som var medgået hertil, ikke give mig tilstrækkelig anledning til kritik.

4. *Udtalt overfor Landsskatteretten, at jeg måtte anse det for sandsynligt, at en sag havde henligget uekspederet hos en sekretær i ca. 8 måneder. Sagen havde derfor været forlagt. Denne forsinkelse af sagsbehandlingen samt rettens manglende kontrol med sagernes ekspedition fandt jeg beklagelig. Jeg henstillede samtidig til retten, at der f. eks. ved udarbejdelse af periodiske restancelister blev gennemført fornøden kontrol med sagernes rettidige ekspedition. (J. nr. 2/60).*

I januar 1960 klagede A over, at Landskatteretten ikke havde truffet afgørelse vedrørende en af ham i september 1957 indgivne klage over ansættelsen af ejendomsværdien ved 11. almindelige vurdering pr. 1. september 1956 for hans ejendom. Han oplyste, at der havde været besigtigelse af ejendommen den 12. februar 1959, og at han ikke siden havde hørt til sagen.

Ved 11. almindelige vurdering blev A's ejendom af vurderingsrådet for Amager vurderingskreds ansat til en ejendomsværdi af 54.000 kr. A klagede til skyldrådet for Københavns amtsrådskreds over vurderingen, idet han gjorde gældende, at denne var for høj i forhold til vurderingen af nogle overfor hans ejendom liggende dobbelthuse, som har samme etageareal som hans hus, men for de flestes vedkommende tillige en grundmuret garage, og som ved vurderingen var ansat til en ejendomsværdi af 55.000 kr.

Skyldrådet udbad sig erklæring fra vurderingsformanden for Amager vurderingskreds, som bl. a. oplyste, at den stedlige grundejerforening omfattede dels et antal rækkehuse, herunder A's, dels et antal dobbelthuse, og at husene alle havde samme etageareal, hvorimod dobbelthusene havde et større grundareal end rækkehusene. Alle rækkehusene var i ejendomsværdi ansat til 54.000 kr. og alle dobbelthusene til 55.000 kr., og vurderingsformanden erkendte, at der burde have været større forskel i ejendomsværdien for henholdsvis rækkehusene og dobbelthusene, men fandt det dog rigtigst at fastholde vurderingen, da A var den eneste, der havde rejst krav om ændring. Herefter stadfæstede skyldrådet vurderingen af A's ejendom.

Den 16. september 1957 påklagede A skyldrådets afgørelse til Landsskatteretten, der kort efter udbad sig en udtalelse fra Statens Ligningsdirektorat. Den 26. oktober 1957 bad Ligningsdirektoratet skyldrådet om en udtalelse, og ved sagens tilbagesendelse til Ligningsdirektoratet den 16. juni 1958 udtalte skyldrådet, som i mellemtiden havde indhentet fornyet erklæring fra vurderings-

formanden, at ansættelsen af A's ejendom efter skyldrådets opfattelse burde fastholdes, uagtet han sikkert havde ret i, at forskellen mellem rækkehusene og dobbelthusene, hvilke sidste burde have været ansat til 60.000 kr., var for lille.

Den 12. februar 1959 foretog repræsentanter for Ligningsdirektoratet og skyldrådet samt vurderingsformanden besigtigelse af A's ejendom og enedes om at indstille, at ejendomsværdien for ejendommen blev stadfæstet. Samtidig blev det besluttet, at ejendomsværdien for dobbelthusene samt for nogle andre rækkehuse blev optaget til revision, da disses ejendomsværdi var sat for lavt i forhold til A's ejendom. Den 28. april 1959 sendte Statens Ligningsdirektorat sagen tilbage til Landsskatteretten med ovennævnte indstilling.

Landsskatteretten foretog den 16. januar 1960 ved et udvalg besigtigelse af A's ejendom og afsagde samme dag kendelse, hvorefter ejendomsværdien på 54.000 kr. blev stadfæstet, idet retten fandt ansættelsen passende også i forhold til de for tilsvarende ejendomme konstaterede købesummer.

Statens Ligningsdirektorat henviste overfor mig til dets redegørelse i en anden af mig behandlet sag. I denne redegørelse havde Ligningsdirektoratet oplyst, at det i henhold til § 12, stk. 3, i lov nr. 108 af 31. marts 1938, jfr. Finansministeriets bekendtgørelse nr. 298 af 7. juli 1942, påhviler direktoratet at indhente de fornødne oplysninger samt vedkommende skyldråds erklæring i de til Landsskatteretten indgivne klagesager og at afgive indstilling til retten.

Ligningsdirektoratet foretager efter at have modtaget en klagesag tilbage med skyldrådets erklæring en foreløbig gennemgang af sagen. Dette sker til undersøgelse dels af, om der skal indhentes nye oplysninger, dels af, om det efter klagens art er muligt at tage stilling til den uden samtidig at tage stilling til vurderingsskønnet, f. eks. hvor klagen angår antallet af lejlighedsfradrag eller spørgsmål om samvurdering eller skatte-

fritagelse, idet klager af sidstnævnte beskaffenhed ekspederes forlods. Derimod stilles klagerne vedrørende vurderingsskønnet, der er den overvejende del, i bero indtil en tid, før der efter Ligningsdirektoratets arbejdsplan berammes forhandling med vedkommende skyldråd til kontrol af vurderingsniveauet indenfor skyldkredsen. Klagesagerne vedrørende ejendomme i det pågældende område fremtages da til udfærdigelse af referat til støtte for en besigtigelse, der normalt foretages som grundlag for Ligningsdirektoratets standpunkt til de påklagede ansættelser, og der udarbejdes som grundlag for Ligningsdirektoratets kontrol med vurderingsniveauet en almindelig oversigt over resultatet af vurderingen i det pågældende område.

Direktoratets behandling af klagesagerne vedrørende de almindelige vurderinger foregår således normalt i samme tempo som den efterfølgende kontrol med vurderingerne, som det i henhold til reglerne i bekendtgørelsen af 7. juli 1942 påhviler Ligningsdirektoratet at foretage. Denne fremgangsmåde har sin begrundelse deri, at ansættelserne skal være ligelige og rigtige, ikke alene indenfor de enkelte grupper af ejendomme og disse ejendomsgrupper imellem, men også indenfor de enkelte vurderingsdistrikter, vurderingskredse og skyldkredse i hele landet. Ligningsdirektoratet vil derfor vanskeligt kunne afgive erklæring i en klagesag, før det gennem dets kontrol er påvist, om vurderingsniveauet er rigtigt indenfor det område, hvor ejendommen er beliggende.

Ifølge bekendtgørelsens § 7, sidste punktum, skal arbejdet med Ligningsdirektoratets kontrol tilrettelægges således, at revisionen som helhed kan være tilendebragt inden næste almindelige vurdering. Uagtet der heri ikke ligger, at arbejdet behøver at strække sig over hele vurderingsperioden på 4 år, kunne Ligningsdirektoratet på redegørelsens tidspunkt forudse, at dets arbejde med revisions- og klagebehandlingen vedrørende 11. almindelige vurdering ikke ville kunne tilendebringes før udgangen af 1959, da arbejdet med forberedelse af den 12. almindelige vurdering pr. 1. september 1960 skulle sættes i gang.

Med hensyn til sagen vedrørende A's ejendom oplyste Ligningsdirektoratet, at dets udarbejdelse af oversigten over ansættelserne

ved 11. almindelige vurdering i Tårnby kommune og behandlingen af klagesagerne i denne kommune var sket i løbet af første halvår af 1959.

Skyldrådet oplyste, at A's sag var blevet behandlet i sammenhæng med andre klagesager fra vedkommende vurderingskreds, og skyldrådet fandt ikke, at dets sagsbehandling i det foreliggende tilfælde havde taget urimelig tid, når hensås til det store antal klagesager i amtsråds kredsen ved 11. almindelige vurdering.

Landsskatteretten oplyste vedrørende arbejdsgangen i rettens afdeling for vurdering af fast ejendom, at afdelingen i årene 1957-60 modtog ialt ca. 4.000 klager over ansættelser ved 11. almindelige vurdering pr. 1. september 1956 og de mellem 11. og 12. almindelige vurdering foretagne årsomvurderinger. Klagerne, der modtoges med et meget forskelligt antal pr. år, i 1957 over $\frac{2}{3}$ og derefter faldende hvert år, sendtes til udtalelse i Ligningsdirektoratet, som tilbagesendte sagerne i et jævner tempo, men dog med et ret varierende antal år for år. Ved tilbagesendelsen afgiver Ligningsdirektoratet enten en udtalelse eller meddelelse om, at klagen er bortfaldet ved forlig med ejeren. Omtrent halvdelen af de omtalte klager blev under behandlingen i Ligningsdirektoratet frafaldet ved forlig. I resten af sagerne havde retten truffet afgørelse.

Dette arbejde bestrides af rettens afdeling for vurdering af fast ejendom, der er opdelt i 6 voteringsafdelinger med ialt 6 vekslende medlemmer, som hver deltager i 3 af voteringsafdelingerne. Til afdelingen er knyttet et kontor, hvis akademiske personale består af en viceformand, der tillige fungerer som kontorchef, en ekspeditionsskretær, en fast sekretær og 2-4 halvdagssekretærer. Afdelingens arbejdsrytme er som følge af den beskrevne arbejdsgang ret ujævn og stærkt afhængig af tidspunkterne for Ligningsdirektoratets tilbagesendelse af sagerne.

Landsskatteretten oplyste med hensyn til A's sag, at sagen, efter at den i april 1959 var kommet tilbage fra Statens Ligningsdirektorat, blev fordelt til en af halvdagssekretærene i afdelingen. Retten kunne ikke angive datoen herfor, idet afdelingen ikke på dette tidspunkt noterede dato for sagerne fordeling til referent (sekretær); denne fordeling sker normalt samme dag,

som vedkommende sag modtages fra Ligningsdirektoratet.

På et tidspunkt omkring nytår 1960 fik halvdagssekretæren tildelt en række sager fra et bestemt område til forlods ekspedition, og samtidig blev de sager, som den pågældende havde liggende, herunder A's sag, lagt ind i ekspeditionssekretærens skab, hvori der findes selvstændige rum for sager fra forskellige større områder. Ved et uheld blev sagen imidlertid lagt ind i et forkert rum, nemlig mellem sagerne fra København.

Da der i anledning af A's klage til mig blev rettet telefonisk forespørgsel til afdelingen om sagen, blev den eftersøgt, men kunne ikke findes. Afdelingen foretog derefter en rekonstruktion af sagen på grundlag af det i Ligningsdirektoratet beroende materiale. Dagen efter blev et referat udarbejdet, og der aftales med to af rettens medlemmer en besigtigelse, som fandt sted den 16. januar 1960. Samme dag traf man efter votering i det beslutningsdygtige udvalg afgørelse i sagen, og kendelse blev ekspederet kort efter. Omkring nytår 1960 påbegyndte afdelingen gennemgangen af sagerne fra København, og A's sag blev fundet kort tid efter 16. januar 1960, uden at det nærmere tidspunkt kunne oplyses. Som følge af de nedennævnte kontrolforanstaltninger ville sagen ifølge Landsskatteretten under alle omstændigheder være blevet savnet og eftersøgt i løbet af foråret 1960.

I forbindelse med oplysningerne om det passerede anførte retten, at afdelingen normalt ikke havde flere sager til behandling hos referenterne, end at afdelingens ledelse havde et overblik over sagerne. Dette overblik svigtede ved 11. almindelige vurdering, hvilket havde forskellige årsager.

To af de pr. 1. juni 1956 nyvalgte tre medlemmer af rettens afdeling for vurdering af fast ejendom havde i særlig grad under sagernes behandling i retten ønsket besigtigelse, som finder sted, såfremt blot en af de voterende fremsætter ønske herom. Da det er vanskeligt at finde tidspunkter, hvor mindst to medlemmer kan deltage i besigtigelsen, og da besigtigelserne helst skal tage så kort tid som muligt, må disse tilrettelægges sådan, at det størst mulige antal sager fra den strækning, som passerer, kommer med. Afdelingen undersøger derfor, hvilke sager fra den pågældende strækning, der lig-

ger dels i afdelingen, dels i Ligningsdirektoratet, og søger at få disse sager frem på bekostning af andre.

Dernæst fremkom en række klager som følge af, at det ved en højesteretsdom af 28. juni 1956 blev fastslået – i modsætning til hidtidig praksis – at offentligretlige byrder på en ejendom (husleieregulering) efter gældende lov ikke kan antages at påvirke den for ejendommen ansatte grundværdi, og at der efter dommen i København, Frederiksberg og de større købstæder blev foretaget omfattende revision af såvel de ved 10. almindelige vurdering som de ved 11. almindelige vurdering ansatte grundværdier. På grund af dette større antal klager, og fordi det i sig selv er meget vanskeligt at ansætte grundværdier for ejendomme i bycentre, når såvel det direkte skønsgrundlag, salgspriser for ubebyggede grunde, som det indirekte skønsgrundlag, den frie lejedannelse, svigter, var det nødvendigt at behandle alle sager fra de enkelte vurderingskredse i København, Frederiksberg og de større købstæder i sammenhæng for at nå frem til nogenlunde ligelige afgørelser, dels ved hver enkelt af vurderingerne, dels i forholdet mellem vurderingerne. Dette forhold bevirkede, at afdelingen på bekostning af den kronologiske rækkefølge måtte rangere rundt med sagerne for at få alle sager fra en enkelt vurderingskreds frem til samlet bedømmelse.

Endelig kom hertil sammenklumpningen af sager med udtalelse fra Ligningsdirektoratet.

På forespørgsel om, hvilken kontrol der i afdelingen førtes med sagernes ekspedition, oplyste Landsskatteretten, at Forvaltningsnævnet ved en gennemgang af rettens og Ligningsdirektoratets forhold som en besparende foranstaltning afskaffede afdelingens journal, som fandtes overflødig, da al udgående korrespondance forudsattes at ville ske gennem Ligningsdirektoratet. Afdelingen noterede herefter sagerne under disses behandling følgende steder:

1) En dagbog, hvori alle indkommende sager, efter at være blevet forsynet med et for afdelingen og Ligningsdirektoratets vurderingsafdeling fælles journalnummer, indføres med dato og journalnummer.

2) Koncept til skrivelse til Ligningsdirek-

toratet med anmodning til dette om en udtalelse, hvilke koncepter beror i afdelingens kontor i nummerorden.

3) En såkaldt »uekspederet liste«, som føres med et hæfte for hver skyldkreds og med underafdelinger i hæftet for hver vurderingskreds. Klagerne indføres under vedkommende kreds i journalnummerorden. I en anmærkningsrubrik anføres dato for oversendelse til Ligningsdirektoratet og for modtagelse fra Ligningsdirektoratet, og endvidere føres afgørelsen, enten »kendelse« eller »klagefrakald«, samt den dato da kendelsen afsendes fra kontoret eller klagefrakaldet noteres; det sidste sker normalt samme dag som sagen modtages tilbage fra Ligningsdirektoratet.

4) En liste over sager modtaget med udtalelse fra Ligningsdirektoratet. I den indføres de sager, i hvilke Ligningsdirektoratet afgiver en egentlig udtalelse med indstilling, i den orden, hvori de modtages tilbage. Der noteres bl. a. dato for modtagelsen, navnet på den referent, som sagen fordeles til, men *tidligere* ikke dato for modtagelse eller aflevering, dato for sagens udsendelse til votering og for modtagelse fra votering. En sag udstreges, efter at være blevet afgjort, i denne fortegnelse.

5) En liste for hvert voteringshold, hvori voteringsagerne indføres med angivelse af bl. a. dato for udsendelse til og modtagelse fra votering.

Efter rettens opfattelse havde afdelingen tilstrækkelig kontrol med sagerne ved de under 2-4 anførte, af hverandre uafhængige, kontrolforanstaltninger.

På forespørgsel om, hvorvidt der ikke måtte være anledning til fremtidig at notere datoen for en sags uddeling til referent, oplyste Landsskatteretten, at afdelingen *nu* havde indført den ordning, at datoen for en sags uddeling til referent blev anført i listen over de sager, som var modtaget tilbage fra Ligningsdirektoratet med udtalelse (ovennævnte nr. 4).

Jeg udtalte herefter, at Ligningsdirektoratets arbejdsgang i forbindelse med behandlingen af revisions- og klagesagerne i det væsentlige er fastsat ved de gældende skattelove, og at jeg ved bedømmelsen af nærværende sag måtte lægge dette forhold til grund. Under hensyn hertil samt til, at A's klage efter det foreliggende vedrørte vurderingsskønnet og derfor med rimelighed havde været sat i bero på Ligningsdirektoratets kontrol af vurderingsniveauet, gav den tid, som var medgået til Ligningsdirektoratets behandling af sagen, mig ikke fornødent grundlag for kritik.

Efter det af skyldrådet oplyste fandt jeg heller ikke grundlag for at kritisere skyldrådet for den tid, rådet havde anvendt til sagens behandling, hvorved også bemærkedes, at den tid, der medgår til skyldrådets behandling af en klagesag, må blive af underordnet betydning, såfremt sagen efter sin art alligevel må stilles i bero i Statens Ligningsdirektorat.

For så vidt angik Landsskatteretten måtte jeg efter det oplyste anse det for sandsynligt, at A's sag havde henligget uekspederet hos den halvdagssekretær, som fik den tildelt, i tiden fra den 30. april 1959 eller kort derefter til henimod nytår 1960, og at sagen derefter havde været forlagt i et kortere tidsrum. Dette kunne dog på grund af de manglende noteringer ikke fastslås med sikkerhed.

Jeg måtte under alle omstændigheder anse denne forsinkelse af behandlingen af sagen for beklagelig, ligesom jeg måtte anse det for beklageligt, at rettens afdeling for vurdering af fast ejendom i dette tidsrum ikke havde haft den fornødne kontrol med sagernes ekspedition.

Endelig henstillede jeg til retten, at der blev gennemført den fornødne kontrol med sagernes rettidige ekspedition i afdelingen, f. eks. ved udarbejdelse af periodiske restancelister.

5. *Henstillet til rigsadvokaten at overveje, hvorvidt pligten til at underrette en anmelder om opgivelse af forfølgning bør udvides, og om den gældende instruktion om underretning af sigtede bør tydeliggøres. (J. nr. 1023/60).*

En indkøbsforening klagede over en af rigsadvokaten truffet afgørelse i en sag ved-

rørende en forpagter F, som havde været sigtet for underslæb overfor foreningen.

I december 1956 indgav foreningen anmeldelse mod F for at have bortsolgt en ko, som han havde købt af foreningen på kontrakt med ejendomsforbehold for 1.200 kr., hvoraf kun 300 kr. var betalt.

Ved et forundersøgelserforhør tilstod F sig skyldig i forholdet, idet han som grund angav, at han følte sig syg og nervedebrudt.

Rigsadvokaten bestemte den 19. september 1957, at tiltale mod F skulle undlades på vilkår, at han i et tidsrum af 3 år fra resolutionens dato at regne førte en straffri vandel og inden den 1. oktober 1958 afdragsvis betalte en erstatning på 900 kr. til foreningen. Rigsadvokaten bad samtidig tilkendegivet F i retten, at sagen efter rigsadvokatens bestemmelse blev at genoptage, såfremt han inden udløbet af de 3 år gjorde sig skyldig i en forbrydelse eller iøvrigt overtrådte de for tiltalefrafaldet fastsatte vilkår. Den 29. oktober 1957 blev F i retten gjort bekendt med rigsadvokatens resolution, og herom blev foreningen underrettet.

Den 25. september 1958 indberettede politimesteren til statsadvokaten i Aalborg, at F intet havde betalt, og indstillede under hensyn til hans dårlige økonomiske forhold, at fristen for beløbets betaling blev forlænget med 1 år til 1. oktober 1959. Statsadvokaten tilsluttede sig indstillingen, som rigsadvokaten den 7. oktober 1958 tiltrådte. Ved sagens tilbagesendelse bad statsadvokaten politimesteren lejlighedsvis påse, at F afdrog på erstatningsbeløbet.

I marts 1959 henvendte politiet sig påny til F, der stadig intet havde betalt. Han forklarede, at det skyldtes arbejdsløshed, men at han nu havde fået arbejde og mente at kunne overholde fristen. Ved politiets fornyede henvendelse i juni 1959 forklarede han, at han nu atter var blevet arbejdsløs, men dog stadig regnede med at kunne overholde fristen. Denne blev imidlertid ikke overholdt, og da politiet i oktober 1959 henvendte sig til F, angav han som grund, at høsten på hans jordstykke var slået fejl; han lovede imidlertid straks at afdrage 100 kr., og dette skete.

Den 20. oktober 1959 tiltrådte rigsadvokaten politimesterens og statsadvokatens indstilling om, at betalingsfristen blev forlænget til 1. januar 1960. Ved politiets henvendelse

i januar 1960 til foreningen blev det oplyst, at F nu havde afdraget 240 kr. Den 30. januar 1960 forlængede rigsadvokaten i overensstemmelse med indstilling fra politimesteren og statsadvokaten betalingsfristen til 1. juli 1960. Den 30. juni 1960 oplyste foreningen, at F nu havde betalt 330 kr.

Statsadvokaten fremsendte kort efter sagen til rigsadvokaten og bemærkede, at han ikke fandt, at der kunne gives yderligere udsettelse med beløbets betaling. Navnlig under hensyn til det tidsrum, der var forløbet siden den begåede strafbare handling, og til F's mentale tilstand indstillede han dog, at tiltale blev undladt, og at vilkåret om betaling af det besvegne beløb blev frafaldet.

Den 15. juli 1960 meddelte rigsadvokaten, at han kunne tiltræde, at den manglende betaling ikke skulle medføre tiltalerejsning. Han tilføjede, at han måtte anse det for rettest at afdrag på beløbet stadig søgtes afkrævet F, dog således at afkrævningen blev indstillet efter 19. september 1960. Den 30. september 1960 underrettede politimesteren statsadvokaten om, at F havde afdraget ialt 400 kr., og at foreningen telefonisk var gjort bekendt med, at afkrævningen nu i henhold til rigsadvokatens resolution var indstillet.

Ved skrivelse af 1. november 1960 til politimesteren meddelte foreningen, at Finansministeriet havde anmodet foreningen om at forfølge sagen. Foreningen bad derfor politimesteren om at foranledige, at den fik skriftlig besked om rigsadvokatens beslutning, således at foreningen kunne forelægge sagen for Finansministeriet. Statsadvokaten bekræftede i skrivelse af 5. november 1960 overfor foreningen rigsadvokatens beslutning og tilføjede, at restbeløbet på 500 kr. ikke ville blive søgt afkrævet ved politiets foranstaltning, hvorimod foreningen under en borgerlig retssag ville kunne sagsøge forpagteren til betaling af beløbet.

I april og september 1956 instruerede rigsadvokaten gennem sit meddelelsesblad* anklagemyndigheden udenfor København om at iagttage følgende med hensyn til underretning af anmeldere og sigtede om opgivelse af en indledt strafferetlig forfølgning:

En *anmelder* bør underrettes om opgivelse af forfølgning, såfremt han har en rimelig interesse heri, hvilket navnlig vil være

*) Jfr. min beretning 1955, s. 99, og 1956, s. 17.

tilfældet, når anmelderen er den ved den anmeldte lovovertrædelse direkte krænkede eller repræsenterer den direkte krænkede. Såfremt beslutningen om opgivelse af videre forfølgning træffes af statsadvokaten, skal anmelderen underrettes herom af statsadvokaten samtidig med beslutningen om forfølgningens opgivelse, idet statsadvokaten dog i hver enkelt sag kan give vedkommende politimester pålæg om at foretage underretningen. Disse regler skal også gælde, hvor beslutningen træffes af rigsadvokaten. Underretningen om, at en sag henlægges uden tiltale bør indeholde oplysning om, at afgørelsen kan ændres af højere anklagemyndighed, og at der for adgangen til omgørelse ifølge retsplejeloven gælder en frist på 2 måneder.

En *sigtet* skal – som hidtil – omgående ved foranstaltning af vedkommende politimester have meddelelse, når forfølgningen mod ham opgives, ligesom politimesteren skal foranledige sagen forsynet med angivelse af, at og hvornår sådan meddelelse er givet.

Da det ikke fremgik af sagen, om både F og foreningen var blevet underrettet om rigsadvokatens resolutioner, udbad jeg mig oplysning herom.

Politimesteren oplyste, at det derværende kriminalpoliti den 17. december 1957 skriftligt havde underrettet foreningen om rigsadvokatens resolution af 19. september 1957, og at kriminalpolitiet, da sagen var kommet tilbage fra statsadvokaten, telefonisk havde underrettet foreningen om rigsadvokatens resolution af 15. juli 1960. Kriminalpolitiet havde derimod ikke underrettet F om sidstnævnte resolution, fordi kriminalpolitiet ikke ønskede derved at bevirke, at han ophørte med at afdrage på gælden til foreningen.

Statsadvokaten oplyste, at hans embede ikke havde givet underretning til nogen om rigsadvokatens resolutioner, og at det ikke var muligt med sikkerhed at sige noget om grunden til, at han ikke havde underrettet foreningen om resolutionen af 19. september 1957. Han mente, at undladelsen havde beroet på den betragtning, at der på dette tidspunkt ikke forelå nogen opgivelse af forfølgningen, men at sagens behandling var ledet ind på en bane, som direkte tog sigte på at skaffe foreningen erstatning.

Statsadvokaten bemærkede dernæst, at

forfølgningen derimod i realiteten blev opgivet med resolutionen af 15. juli 1960, og at han derfor efter de gældende bestemmelser skulle have sendt foreningen underretning om resolutionerne. Han tilføjede, at han samtidig med sin skrivelse til mig havde anmodet politimesteren om at underrette F om indholdet af rigsadvokatens resolution af 15. juli 1960.

Rigsadvokaten udtalte, at den i hans meddelelsesblad givne instruktion om underretning til anmeldere ikke gælder, når sagen afsluttes med en reaktion som i denne sag, hvor der meddeles tiltalefrafald på betingelse af straffri vandel og betaling af erstatning. Instruktionen omfatter heller ikke nogen pligt til at give anmeldere underretning om de dispositioner, der træffes med hensyn til, om tiltalefrafaldet forbyrdes på grund af manglende opfyldelse af vilkårene. Efter rigsadvokatens mening bør der heller ikke bestå nogen pligt til at underrette anmeldere om sådanne dispositioner, hvadenten de som i denne sag træffes af rigsadvokaten eller – som det hyppigere er tilfældet – af Dansk Forsorgsselskab. Efter rigsadvokatens opfattelse havde det ikke været nødvendigt at underrette F om hans resolution af 15. juli 1960, og statsadvokaten eller politiet havde således ikke tilsidesat nogen pligt ved ikke eller først efter nogen tids forløb at give underretning om rigsadvokatens resolutioner af 19. september 1957 og 15. juli 1960.

Jeg udtalte, at jeg ikke kunne kritisere det skøn, der havde ligget til grund for de af rigsadvokaten i sagen truffne afgørelser, hvorved bemærkedes, at jeg ifølge de regler, der gælder om min kompetance, kun kan kritisere skønsafgørelser, når de er vilkårlige eller urimelige.

Der findes ikke regler i lovgivningen om, at *anmeldere* skal underrettes om opgivelse af en indledt forfølgning, og de underordnede anklagemyndigheders pligt til at underrette anmeldere om opgivelse af forfølgning hviler således alene på rigsadvokatens instruktion. Efter den af rigsadvokaten givne fortolkning af denne kunne jeg ikke kritisere, at statsadvokaten i Aalborg ikke underrettede foreningen om rigsadvokatens resolutioner og

heller ikke pålagde politimesteren at gøre dette.

Med hensyn til spørgsmålet om underretning til *sigtede* findes i retsplejeloven § 1018 g, stk. 2, følgende regel:

»Er sagen ikke blevet forfulgt til dom, skal begæring om sagsanlæg (vedr. erstatning for uforskyldt anholdelse m.v.) fremsættes inden 12 uger efter, at *sigtede* har fået meddelelse om, at *forfølgningen er opgivet*«.*)

Den forudsætning om underretning af en sigtet om opgivelse af forfølgning, som retsplejeloven således indeholder, omfatter næppe underretning om, at anklagemyndigheden ikke vil genoptage en sag i anledning af vilkårsovertrædelse.

Under hensyn til rigsadvokatens ovennævnte fortolkning af instruktionen kunne jeg ikke kritisere, at politimesteren ikke

underrettede F om rigsadvokatens resolution af 15. juli 1960.

Sagen gav mig anledning til at henstille til rigsadvokaten påny at overveje, om ikke pligten til at underrette anmeldere om opgivelse af forfølgning bør udvides til at omfatte resolutioner som de i nærværende sag foreliggende. Jeg henviste herved til, at en anmelder ville kunne have en rimelig interesse i ved underretning at få mulighed for rettidigt at indanke sådanne resolutioner for højere anklagemyndighed (i det foreliggende tilfælde Justitsministeriet) og i at få vejledning med henblik herpå.

Endvidere henstillede jeg til rigsadvokaten at overveje, om ikke instruktionen med henblik på underretning til sigtede bør tydeliggøres.

6. *Udtalt overfor Invalideforsikringsretten, at det måtte anses for beklageligt, at en invalidepensionssag i tilsammen godt 5 måneder havde beroet hos retslægerne, og at det principielt måtte anses for uheldigt, at retten ikke havde villet besvare en ansøgning i forbindelse med pensionssagen om refusion af kørselsudgifter. (J. nr. 67/61).*

I januar 1961 klagede A over, at Invalideforsikringsretten ikke havde truffet afgørelse vedrørende en ansøgning om invalidepension, som var indgivet i august 1958.

Af akterne fremgik det, at Direktoratet for Sygekassevæsenet den 13. marts 1958 modtog en lægeerklæring, som var udfærdiget til brug ved begæring om invalidepension. I erklæringen var det anført, at A på grund af gangvanskeligheder havde været uarbejdsdygtig i over et halvt år, og at han havde fået en henvisning til undersøgelse og behandling på Ortopædisk Hospital i København, hvor han burde indlægges. Den 21. oktober 1958 underrettede direktoratet Københavns Kommunes Socialdirektorat om, at lægeerklæringen var modtaget, og den 25. s.m. svarede Socialdirektoratet, at A's ansøgning om invalidepension ville blive fremsendt, når de fornødne oplysninger var fremskaffet.

Den 9. marts 1959 erindrede direktoratet påny Socialdirektoratet om indsendelse af ansøgningen, og den 14. s.m. modtog direk-

toratet ansøgningen, der af A var dateret 23. august 1958, og som var modtaget i Socialdirektoratet den 10. september 1958. Socialdirektoratet oplyste, at ansøgningen først nu blev fremsendt, fordi oplysningerne fra skattevæsenet først havde foreligget den 1. februar 1959, og fordi ekspeditionen af ansøgningen var blevet forsinket af A's flytning til en lejlighed med huslejtilskud.

Direktoratet for Sygekassevæsenet udbad sig forskellige oplysninger om A fra hans sygekasse, og efter at direktoratet havde modtaget oplysningerne, godkendte det den 5. maj 1959 begæringen for så vidt angik opfyldelsen af forsikrings- og værdighedsbetingelserne, og sagen blev derefter oversendt til Invalideforsikringsretten, hvorom A blev underrettet.

Invalideforsikringsretten sendte den 12. maj 1959 sagen til kirurgisk retslæge, der den 22. s.m. sendte den tilbage med anmodning om, at der blev tilvejebragt journaludskrift og røntgenbilleder fra Ortopædisk Hospital. Den 12. juni 1959 fremsatte

*) Fremhævet her.

retten anmodning herom overfor hospitalet, der den 22. juli 1959 svarede, at det ikke fremgik, at A havde søgt hospitalet.

Forinden havde retten den 12. juni 1959 modtaget en ansøgning fra A om hjælp til anskaffelse af et lændestøttebælte. Sagen var derfor den 25. juni 1959 blevet overgivet til rettens 3. kontor, der behandler bl. a. sager om helbredelsesforanstaltninger. A's ansøgning om lændebæltet blev sat i bero, fordi kontoret ønskede at afvente fremkomsten af oplysningerne fra Ortopædisk Hospital.

Efter at svaret fra hospitalet var modtaget, henvendte A sig den 28. juli i retten og rykkede for en afgørelse med hensyn til lændestøttebæltet. Da han oplyste, at han aldrig havde været behandlet på Ortopædisk Hospital, men var blevet undersøgt af en afdelingslæge ved hospitalet med henblik på en tidligere ansøgning om hjælp til ortopædisk fodtøj, fik han den besked, at sagen om lændestøttebæltet ikke kunne viderebehandles, før han havde fremskaffet en lægeerklæring fra en speciallæge i ortopædi. Iøvrigt oplyste A, at han i maj 1958 var blevet undersøgt og røntgenfotograferet på Rigshospitalet. Den 4. august 1959 modtog retten en skrivelse fra A, hvori han anmodede om, at der foreløbig blev bortset fra hans ansøgning om hjælp til lændestøttebæltet, og retten satte herefter denne ansøgning i bero.

Retten modtog den 4. august 1959 en skrivelse fra A, der anmodede om særhjælp, om at måtte genindtræde i nydende medlemskab i sin sygekasse samt om at få en anden læge. Den 8. s. m. modtog retten endnu en skrivelse, hvori A ansøgte om hjælp til et par ortopædiske sko. Den 2. september 1959 svarede retten, at spørgsmålene om særhjælp, lægeskifte og A's sygekasseforhold ikke vedrørte retten, at den derfor måtte henviste A til kommunen og hans sygekasse om disse spørgsmål, og at en ansøgning om ortopædisk fodtøj skulle indsendes gennem Socialdirektoratet.

Sagen blev den 7. september 1959 tilbagegivet til rettens 1. kontor, der behandler invalidepensionssager m. v., og noteret til indhentning af oplysninger om A fra Rigshospitalet. Forinden disse oplysninger blev indhentet, blev sagen den 6. oktober 1959 forelagt en retslæge, der den 30. s. m. sendte den tilbage med anmodning om, at der blev fremskaffet en journaludskrift og røntgen-

billeder fra Rigshospitalet, og at A derefter blev undersøgt ambulantly hos en ortopædisk speciallæge. Den 11. november 1959 anmodede retten Rigshospitalet om tilsendelse af det af retslægen ønskede materiale, som retten modtog den 25. s. m., og den 30. november 1959 afsendte retten en skrivelse om, at A skulle undersøges ambulantly hos en ortopædisk speciallæge.

Den 12. februar 1960 udsendte retten en erindringsskrivelse vedrørende erklæringen fra den ortopædiske speciallæge, og den 9. marts 1960 modtog retten en erklæring fra den forannævnte afdelingslæge på Ortopædisk Hospital, som på grundlag af en undersøgelse af A konkluderede, at hans arbejds-evne af ortopædiske årsager nok var noget nedsat, men ikke til grænsen, og at han burde undersøges af en neuromediciner. Sagen blev herefter den 18. marts 1960 overgivet til en kirurgisk retslæge, der den 16. maj 1960 afgav skøn og henstillede, at der blev indhentet et supplerende neurologisk skøn.

I februar 1960 modtog retten en skrivelse fra A, hvori han anmodede om at få refunderet udgifter til kørsel i forbindelse med hans undersøgelse hos afdelingslægen. Han oplyste samtidig, at han havde søgt Københavns Militærhospital og Bispebjerg Hospital og skulle til undersøgelse for sclerose på Københavns Kommunehospital. Den 25. maj 1960 bestemte retten, at A's ansøgning om refusion af kørselsudgifterne ikke kunne imødekommes, og at der ikke var anledning til at give ham skriftlig besked herom. Kort forinden havde retten modtaget en skrivelse fra A's hustru, der anmodede om hjælp til installation af en telefon i hjemmet, og i den anledning blev sagen den 27. maj 1960 påny overgivet til rettens 3. kontor.

Den 18. juni 1960 svarede retten, at den ikke kunne imødekomme ansøgningen vedrørende telefon, og sagen blev tilbagegivet til rettens 1. kontor, der den 6. juli 1960 anmodede Kommunehospitalet om lægelige oplysninger om A, men den 15. s. m. svarede Kommunehospitalet, at det ikke kunne finde ham. Forinden havde A henvendt sig i retten for at høre til sagen, og han havde bl. a. oplyst, at han i februar-marts 1960 havde været indlagt på Kommunehospitalets neurologiske afdeling. I skrivelse af 28. juli 1960 anmodede retten påny Kommunehospitalet

om oplysninger, men denne skrivelse blev ikke besvaret af hospitalet.

Den 25. august 1960 anmodede retten Militærhospitalet om lægelige oplysninger, og den 2. september 1960 modtog retten en erklæring fra dette hospital. Sagen blev den 29. september 1960 sendt til neurologisk retslæge, der den 9. november 1960 tilbagesendte den. Den 17. november 1960 anmodede retten atter Kommunehospitalet om lægelige oplysninger, og den 28. s. m. modtog retten et udskrivningskort fra hospitalet, hvorefter sagen den 3. december 1960 igen blev forelagt den neurologiske retslæge.

Den 28. januar 1961 tilbagesendte retslægen sagen med sit skøn, og i de påfølgende dage afgav vedkommende sekretær og ekspeditionsskretær indstilling i sagen. I et retsmøde den 22. februar 1961 blev der tilkendt A invalidepension, og den 1. marts 1961 udsendte Direktoratet for Sygekassevæsenet meddelelse om kendelsen.

På mit spørgsmål om, hvorvidt Invalideforsikringsrettens forespørgsel af 11. november 1959 til Rigshospitalet ikke kunne være stillet på et tidligere tidspunkt, udtalte retten, at sagen den 6. oktober 1959 blev sendt til en retslæge med forespørgsel om, hvorvidt en speciallægeundersøgelse på Ortopædisk Hospital måtte anses for nødvendig, eller om røntgenbilleder og journaludskrift fra den ca. halvandet år gamle ambulante undersøgelse af A på Rigshospitalet sammen med det iøvrigt foreliggende ville være tilstrækkelig til afgivelse af et lægeligt skøn. Retslægen svarede den 30. oktober 1959, at oplysningerne fra Rigshospitalet, der ganske vist burde fremskaffes og vedlægges sagen, var så gamle, at det var nødvendigt bag efter at indhente specialisterklæring.

I tilslutning hertil bemærkede retten, at sagen under alle omstændigheder skulle have været til retslægen enten før eller efter tilvejebringelsen af oplysningerne fra Rigshospitalet, og at sagen derfor først blev sendt til retslægen for eventuelt at spare henvendelsen til Rigshospitalet, idet retslægen måske ville have anset de gamle oplysninger for at være uden interesse.

Med hensyn til tiden 18. marts–16. maj 1960, da sagen havde befundet sig hos den kirurgiske retslæge, udtalte retten, at retslægerne i dette tidsrum led under et ekstraor-

dinært arbejdspress, der virkede forsinkende på sagsbehandlingen.

Dernæst spurgte jeg retten om grunden til, at den ikke den 6. juli 1960, da den anmodede Kommunehospitalet om lægelige oplysninger om A, samtidig anmodede Militærhospitalet om lægelige oplysninger, men ventede med dette til den 25. august 1960. Her til svarede retten, at det så længe efter var noget vanskeligt at besvare spørgsmålet fyldestgørende, da der ikke var gjort noget notat herom; det var muligt, at man havde tænkt sig, at henvendelsen til Militærhospitalet kunne undgås, såfremt retten fik oplysninger fra Kommunehospitalet, hvor A var indlagt efter indlæggelsen på Militærhospitalet. Grunden til, at retten alligevel rettede henvendelse til Militærhospitalet, var antagelig, at Kommunehospitalet var så længe om at svare.

På min anmodning om rettens bemærkninger til det forhold, at den neurologiske retslæge havde haft sagen til behandling fra 29. september–9. november 1960 og påny – efter fremkomsten af udskrivningskortet fra Kommunehospitalet – fra 3. december 1960 –28. januar 1961, udtalte retten, at det for et års tid siden i forbindelse med en lønregulering blev indskærpet rettens læger, at de som hovedregel ikke måtte bruge mere end 8 dage til ekspedition af en sag. Efter rettens opfattelse var det derfor meget beklageligt, at den neurologiske retslæge i dette tilfælde 2 gange havde oversiddet rettens instruktioner, hvilket forhold retten agtede at påtale.

Jeg udtalte, at jeg, da jeg på daværende tidspunkt ikke havde indseende med den kommunale forvaltning, ikke kunne tage stilling til det forhold, at Københavns Kommunes Socialdirektorat først den 14. marts 1959 fremsendte A's ansøgning af 23. august 1958 om invalidepension til Direktoratet for Sygekassevæsenet. Direktoratets behandlingstid (14. marts–9. maj 1959) gav mig ikke anledning til bemærkninger.

Vedrørende Invalideforsikringsrettens behandling af A's ansøgning om invalidepension efter 9. maj 1959 udtalte jeg, at behandlingen efter det foreliggende i visse perioder, nemlig i tiden 22. juli–7. september 1959 og 27. maj–22. juni 1960,

havde beroet på behandlingen af ansøgningerne om lændestøttebælte, telefon m. v. I en sag, som jeg tidligere har behandlet*), havde Invalideforsikringsretten udtalt, at den med henblik på at nedbringe ekspeditionstiden og forhindre, at flere sideløbende ekspeditioner forsinkedes ved at blive behandlet på samme sag, fra 1. april 1961 forsøgsvis ville gennemføre en ordning, hvorefter særlige ansøgninger, der under behandlingen af en løbende hovedsag måtte indgå til retten, ville blive holdt udenfor hovedsagen. Dette forhold kunne herefter ikke give mig anledning til at foretage yderligere.

For så vidt angik A's ansøgninger om særlige ydelser m. v. udtalte jeg, at jeg principielt måtte anse det for uheldigt, at

retten ikke havde villet besvare hans ansøgning af 6. februar 1960 om refusion af kørselsudgifter.

Jeg måtte dernæst anse det for beklageligt, at invalidepensionssagen havde beroet hos den kirurgiske retslæge i tiden 18. marts-16. maj 1960 og hos den neurologiske retslæge i tiden 29. september-9. november 1960 og 3. december 1960-28. januar 1961, hvilket vil sige i tilsammen godt 5 måneder.

Da der efter det af retten oplyste havde gjort sig undskyldende omstændigheder gældende for så vidt angik den kirurgiske retslæge, og da retten agtede at påtale forholdet overfor den neurologiske retslæge, gav heller ikke dette forhold mig anledning til at foretage videre.

7. Kritiseret, at Retslægerådet i en erklæring vedrørende en forvarer havde udtalt, at pågældende flere gange i prøveudskrivningsperioden havde gjort sig skyldig i kriminelle forhold, når dette ikke var fastslået ved dom eller pågældendes egen tilståelse. (J. nr. 181/61).

En advokat, der havde været beskikket forsvarer for A, som ved en af Københavns Byret afsagt kendelse blev endeligt udskrevet fra forvaringsanstalt, klagede over, at Retslægerådet i en erklæring af 10. januar 1961 vedrørende A bl. a. havde udtalt:

»Han har flere gange gjort sig skyldig i kriminelle forhold, omend af mindre alvorlig karakter.«

Advokaten anførte, at denne påstand ikke havde tilstrækkeligt grundlag i de foreliggende kendsgerninger, og han henviste i denne forbindelse til, at det i præmisserne til byrettens kendelse bl. a. udtaltes:

»Det bemærkes herved, at der intet er godtgjort om, at den pågældende efter prøveudskrivningen skulle have gjort sig skyldig i kriminelle forhold (bortset fra, at det af akterne kan ses, at han har erkendt brugs-tyveri af en cykel i 1955).«

Af akterne fremgik, at A i 1955 blev fængslet som sigtet for tyveri af en cykel, og at han under et forundersøgelserforhør i sagen blev sigtet dels for tyveri af cyklen og dels for to tilfælde af underslæb, ved at han havde pantsat et armbåndsurs og en jakke, der var købt på købekontakt med ejendoms-

forbehold, uanset at restkøbesummerne ikke var betalt.

Under forhøret erkendte A sig skyldig i brugstyveri af cyklen, men nægtede sig skyldig i tyveri. Han nægtede sig ligeledes skyldig i underslæb, idet han vel erkendte at have pantsat uret og jakken, men anførte, at han ikke var klar over, at det var ulovligt at pantsætte de endnu ikke fuldtud betalte ting. Det var fortsat hans mening at betale restkøbesummerne.

Efter at sagen havde været forelagt overlægen for vedkommende forvaringsanstalt og Retslægerådet, indstillede politimesteren til statsadvokaten, at såvel genindsættelse efter den tidligere dom som tiltalte »for de nu begåede forhold« blev undladt, og at løsladelsesvilkårene blev indskærpet ham.

Statsadvokaten indstillede til rigsadvokaten, at påtale i sagen blev undladt, og at A heller ikke søgtes genanbragt i forvaringsanstalt, men at vilkårene for prøveudskrivningen alvorligt blev indskærpet.

I november 1955 meddelte rigsadvokaten, at han, når de for prøveudskrivningen fastsatte vilkår blev indskærpet A, kunne tiltræde, at »tiltale for de af ham udviste forhold undlades«.

*) Jfr. min beretning 1960, s. 126-30.

Det fremgik endvidere af akterne og af det yderligere overfor mig oplyste, at A i 1958 og 1959 havde været sigtet for overtrædelser af forskellige straffelovsbestemmelser, men at disse sager var blevet henlagt af statsadvokaten på grund af bevisets stilling.

Retslægerådet udtalte den 18. maj 1961, at det ikke kunne tiltræde, at der skulle være fremsat nogen urigtig påstand i den af rådet afgivne erklæring. Der taltes i sagen om, at A flere gange havde gjort sig skyldig i kriminelle forhold, omend af mindre alvorlig karakter. Dette måtte forekomme rådet at være i overensstemmelse med de faktiske forhold og med anklagemyndighedens opfattelse, således som denne bl. a. havde fundet udtryk i rigsadvokatens skrivelse af november 1955 til statsadvokaten om, at han tiltrådte, at tiltale for de af A udviste forhold undlodes, mod at prøveudskrivningsvilkårene indskærpedes ham. Rådet henviste også til politimesterens indstilling til statsadvokaten.

Jeg udtalte den 22. august 1961, at jeg måtte finde det uheldigt, at Retslægerådet under omtalen af A's forhold i prøveudskrivningstiden havde anvendt udtrykket, at han flere gange havde »gjort sig skyldig i kriminelle forhold, omend af mindre alvorlig karakter«, idet det af akterne fremgik, at han ikke efter prøveudskrivningen i 1954 ved dom var fundet skyldig i noget kriminelt forhold, og idet han alene havde erkendt det omtalte brugstyveri af cyklen, mens han havde nægtet sig skyldig i underslæb. Det bemærkedes herved, at der hverken i politimesterens eller statsadvokatens indstillinger eller i rigsadvokatens skrivelse af november 1955 tales om, at A var skyldig i de omhandlede forhold, og at den omstændighed, at anklagemyndigheden i 1955 eventuelt måtte have været af den opfattelse, at A var skyldig i underslæb, ikke kunne berettigg Retslægerådet til at betegne ham som værende skyldig i flere kriminelle forhold, når skylden ikke enten var fastslået ved dom eller den pågældendes egen tilståelse.

Den 18. oktober 1961 tilskrev Retslægerådet mig således:

»I skrivelse af 22. august 1961 (j. nr. 181/61) har hr. ombudsmanden i anledning af en af ... indgivet klage udtalt, at De må finde det uheldigt, at rådet i erklæring af 10. januar 1961 har anført, at den pågældende flere gange i prøveudskrivningstiden har gjort sig skyldig i kriminelle forhold, omend af mindre alvorlig karakter; skulle Retslægerådet være berettiget til at fremsætte en sådan udtalelse, måtte skylden enten være fastslået ved dom eller ved den pågældendes egen tilståelse.

Man skal i den anledning bemærke, at Retslægerådet har været og fortsat må være af den opfattelse at sådan tilståelse forelå. Man havde antaget, at dette synspunkt uden videre ville blive accepteret, og Retslægerådet har derfor ikke i skrivelse af 18. maj 1961 argumenteret mere indgående for denne opfattelse. På det nu foreliggende må man imidlertid føle sig foranlediget til at uddybe rådets synspunkt. Man skal herved bemærke, at spørgsmålet er af ikke ringe principiel betydning for rådet, idet psykiaske udtalelser ofte må tage deres udgangspunkt i handlingsforløb, der ikke er fastslået med fuldstændig sikkerhed, hvorfor man altid har opmærksomheden henvendt på de heri liggende problemer, og hvor forholdene opfordrer dertil, tager man derfor også udtrykkelig forbehold, eksempelvis gennem reservationen »såfremt sigtede findes skyldig i de ham påsigtede forhold«.

Man havde i det foreliggende tilfælde dannet sig det helhedsindtryk, at det drejede sig om mangelfuld social tilpasning forbundet med småkriminalitet, og det er dette, man har udtrykt i vendinger, der efter rådets opfattelse ikke går ud over det af forholdene motiverede.

At det i sagen omhandlede brugstyveri var tilstået er ikke diskuteret. Med hensyn til underslæbssigtelserne har De refereret sagens sammenhæng således, at sigtede vel erkendte, at han havde pantsat et armbåndsur og en jakke, der var købt på købekontrakt med ejendomsforhold, men at han havde anført, at han ikke var klar over, at det var ulovligt at pantsætte de endnu ikke fuldtud betalte ting, og at det fortsat var hans mening at betale restkøbessummen.

Den omstændighed, at han ikke var klar over, at det var ulovligt at pantsætte effekterne, har rådet imidlertid ikke anset for

relevant i den foreliggende sammenhæng. Man har ment, at hans rent faktiske tilståelse var tilstrækkelig, og man peger i denne forbindelse på den praksis, der følges ved anvendelsen af retsplejelovens § 925, jfr. herved Kommenteret Retsplejelov p. 1184.

Ejheller har man fundet, at der kunne lægges afgørende vægt på det forhold, at det fortsat var den pågældendes mening at betale restkøbesummen, idet det sikkert ikke, når henses til hans økonomiske omstændigheder, kunne skønnes, at berigelseshensigt herefter ikke forelå.

De har endvidere gjort gældende, at den omstændighed, at anklagemyndigheden i 1955 *eventuelt* (understreget af rådet) måtte have været af den opfattelse, at han var skyldig i underslæbssigtelserne, ikke har kunnet berettiggte rådet til at betegne ham som værende skyldig i flere kriminelle forhold.

Hertil skal for det første bemærkes, at rådet må skønne, at det drejer sig om andet og mere end en eventualitet. Tiltale blev på vilkår, at prøveudskrivningsvilkårene indskærpedes, frafaldet for de begåede forhold (altså nævnt i flertal), og tiltalefrafald under en sådan form må utvivlsomt have antagelse af skyld til forudsætning, jfr. herved også retsplejelovens § 723, stk. 3, og Den danske Strafferetspleje p. 222.

Men derudover skal man understrege, at man kun har påberåbt sig anklagemyndighedens opfattelse, fordi man heri så udtrykt, at det juridiske skøn dækkede rådets betragtning. Dette lægger man vægt på, fordi man må være af den formening, at de krav, der i den omhandlede henseende kan stilles til en lægelig erklæring, i hvert fald ikke kan være videregående end dem, der stilles til anklagemyndighedens juridiske vurderinger.

Sammenfattende må rådet altså finde, at tilståelserne opfyldte kravene såvel i henseende til retsplejelovens § 925 som i henseende til retsplejelovens § 723, stk. 3. Da lægelige erklæringer derhos ikke på tilsvarende måde som judicielle akter statuerer noget juridisk fastslået, men alene skildrer de faktiske omstændigheder, hvorpå den psykiatriske vurdering bygger, har man vanskeligt ved at forstå, at rådet skulle være gået udover det, hvortil man var beføjet. Gøres kravene til psykiatriske erklæringer mere rigoristiske, finder man, at affatelsen af sådanne

erklæringer derved kompliceres uhensigtsmæssigt.

Man ville af hensyn til sagens principielle karakter – accentueret ved den omtale, den har fået i dagspressen – sætte pris på at erholde en vejledende udtalelse på det her angivne grundlag, for hvilket man altså ikke med tilsvarende udførlighed har redegjort i rådets oprindelige udtalelse.

.....«

Den 7. december 1961 svarede jeg Retslægerådet således:

».....«

Det er rigtigt, at den omstændighed, at en sigtet ikke erkender den strafferetlige karakterisering af det af ham tilståede faktiske forhold, ikke udelukker, at sagen kan behandles som tilståelsessag efter § 925. Uanset dette mener jeg ikke, at den her omhandlede sag kunne have været behandlet som tilståelsessag. Det er i praksis fast antaget, at den sigtedes tilståelse i sådanne sager skal omfatte såvel de objektive som de subjektive momenter i gerningsindholdet. Dette er af betydning bl. a. ved sigtelser for berigelsesforbrydelser, hvor det for anvendelsen af § 925 må forlanges, at den sigtede erkender at have begået handlingen for at skaffe sig eller andre uberettiget vinding. Dette havde A ikke erkendt, idet han hævdede, at det fortsat var hans mening at betale restkøbesummen. I denne forbindelse kan jeg henvise til Vestre Landsrets dom i VLT 1956, s. 43, hvor en § 925-dom vedrørende underslæb, bl. a. med hensyn til effekter, købt på afbetaling, blev ophævet, fordi »det ikke af tiltaltes forklaring for underretten fremgår, at han ved sine tilægnelser har haft til hensigt at skaffe sig en uberettiget vinding, og der således ikke har foreligget en uforbeholden tilståelse ...«

Fra praksis kan der iøvrigt henvises til dommene i UfR 1948, s. 249, VLT 1952, s. 183, VLT 1955, s. 42, og VLT 1956, s. 155, der alle ophæver § 925-domme, fordi den sigtede ikke havde tilstået berigelseshensigt.

.....

Ifølge retsplejeloven er det en forudsætning for betinget tiltalefrafald, at den

sigtede i retten har afgivet en uforbeholden tilståelse, hvis rigtighed bestyrkes ved de iøvrigt foreliggende oplysninger. I nærværende tilfælde er der imidlertid ikke tale om et betinget tiltalefrafald, men om et tiltalefrafald uden vilkår efter § 723, stk. 2, i forbindelse med hvilket de for prøveudskrivningen allerede gældende vilkår indskærpedes. Det må da også antages, at anklagemyndigheden, hvis A senere havde overtrådt prøveløsladelsesvilkårene, ikke ville have kunnet genoptage den sluttede sag fra 1955.

Hvad angår rådets opfattelse, hvorefter de krav, der kan stilles til en lægelig erklæring, i hvert fald ikke kan være videgående end dem, der stilles til anklagemyndighedens vurderinger, skal jeg bemærke, at jeg ikke kan tiltræde denne opfattelse. I interne skrivelser mellem anklagemyndighedens instanser er det således berettiget at give udtryk for, at en person er skyldig i et strafbart forhold, selv om skylden ikke er fastslået ved dom

eller tilståelse. En tiltalebeslutning indebærer dernæst, at anklagemyndigheden anser den tiltalte for skyldig i et strafbart forhold, men dette berettiger ikke, så længe skylden ikke er fastslået, andre myndigheder til i erklæringer, der er beregnet til fremlæggelse i retten, at betegne den tiltalte som skyldig. Rådet anfører da også i skrivelsen af 18. oktober 1961, at psykiatriske udtalelser ofte må tage deres udgangspunkt i handlingsforløb, der ikke er fastslået med fuldstændig sikkerhed, hvorfor rådet altid har opmærksomheden henvendt på de heri liggende problemer, og, hvor forholdene opfordrer dertil, tager udtrykkelig forbehold, eksempelvis gennem reservationen »såfremt sigtede findes skyldig i de ham påsigtede forhold«.

Efter alt foreliggende må jeg således fortsat mene, at Retslægerådet ikke i erklæringen af 10. januar 1961 burde have betegnet A som værende skyldig i flere kriminelle forhold.«

8. Kritiseret, at en kriminalpolititjenestemand havde forholdt en anmelder oplysninger om hans fortid, og udtalt, at det var beklageligt, at anmelderen ikke på et tidligere tidspunkt var blevet underrettet om statsadvokatens resolution vedrørende anmeldelsen. (J. nr. 214/61).

A, der til en kriminaloverbetjent havde indgivet anmeldelse om et overfald, klagede over polititjenestemandens optræden overfor ham samt over, at sagen blev sluttet med tiltalefrafald, uden at han blev underrettet herom.

Anmelderens fortid.

A gjorde gældende, at kriminaloverbetjenten under afhøringen af ham spurgte, om han havde været straffet. A fortalte, at han var blevet straffet i 1942, og da A, på kriminaloverbetjentens spørgsmål om der var mere, svarede benægtende, sagde han, at det var løgn.

Kriminaloverbetjenten anførte, at de i sagen foreliggende forklaringer for objektivitetens skyld betingede en nærmere undersøgelse af de implicerede forhold, herunder hvad der eventuelt måtte være anført om de pågældende i rigsregistraturen. Denne undersøgelse resulterede i de oplysninger, som han foreholdt A.

Politimesteren i Køge udtalte, at han i anledning af ovennævnte havde gennemgået sagen med kriminaloverbetjenten og spurgt ham, hvorfor han havde søgt til rigsregistraturen om en anmelders fortid. Kriminaloverbetjenten havde heroverfor udtalt, at han havde gjort det for at skaffe oplysning om A's sanddrøhed, idet A under den første afhøring på et spørgsmål om, hvorvidt han tidligere havde været i konflikt med politiet, havde svaret benægtende. Kriminaloverbetjenten havde overfor politimesteren bestemt hævdet, at de fra rigsregistraturen modtagne oplysninger ikke var givet videre til andre end A.

Efter politimesterens opfattelse burde kriminaloverbetjenten ikke have foreholdt A de modtagne oplysninger eller diskuteret disse med ham, men han kunne i en notits til politimesteren have anført disse forhold, som politimesteren derefter kunne have ladet gå videre til statsadvokaten. Politimesteren hav-

de i den givne anledning gjort kriminalpolitiet bekendt med sin opfattelse af dette forhold.

Statsadvokaten for Sjælland fandt kriminaloverbetjentens adfærd ukorrekt, men under hensyn til politimesterens påtale af forholdet fandt han ikke grundlag for at foretage yderligere.

Jeg udtalte, at jeg ikke kunne kritisere, at en polititjenestemand i anledning af en anmeldelse, hvor de afgivne forklaringer er stærkt modstridende, ved henvendelse til rigsregistraturen søger oplyst, om de implicerede er ufordelagtigt bekendt, eventuelt tidligere har været indblandet i tilsvarende sager, og at polititjenestemanden anfører dette enten i rapporten eller i en særskilt notits, der følger sagen.

Derimod måtte jeg anse det for ukorrekt, at en polititjenestemand foreholder en anmelder de indhentede oplysninger, og kriminaloverbetjenten burde derfor ikke have udspurgt A om eventuelle tidligere straffe eller foreholdt ham de indhentede oplysninger.

Underretning om sagens slutning.

A anførte, at han, efter at sagen i november måned 1960 havde været behandlet ved retten, ikke havde hørt fra politiet, men at han fra anden side havde fået at vide, at tiltalen var frafaldet.

Efter at kriminaloverbetjenten havde afsluttet sine afhøringer, fremsendte politimesteren den 31. august 1960 sagens akter til retten og begærede forundersøgelse indledt mod sigtede for overtrædelse af straffelovens

§ 244, stk. 3 og 4. I et retsmøde den 7. november 1960 blev sigtede, A og nogle vidner afhørt.

Den 12. december 1960 forelagde politimesteren sagen for statsadvokaten og indstillede under henvisning til, at slagsmålet var sket på privat grund, at påstand stod mod påstand, og at vidneforklaringen hverken talte til afgjort fordel for A eller sigtede, at påtale blev undladt, og den 19. december 1960 tiltrådte statsadvokaten politimesterens indstilling. I et retsmøde den 1. februar 1961 blev sagen sluttet, idet dommeren henviste det af A fremsatte erstatningskrav til civilt søgsmål.

Politifuldmægtigen udtalte, at A ved en beklagelig forglemmelse, der i lige høj grad skyldtes kriminalpolitiet som ham, først den 20. marts 1961 havde fået meddelelse om, at statsadvokaten havde resolveret, at påtale skulle undlades, og at dommeren havde henvist hans erstatningskrav til civilt søgsmål.

Politimesteren beklagede ligeledes den manglende underretning og udtalte, at det var blevet indskærpet, at en sådan meddelelse fremtidig skulle gives omgående.

Statsadvokaten udtalte, at den i sådanne tilfælde ufravigelige bemærkning »Anmelderen bedes underrettet«, som var anført i konceptet til hans tiltrædelsespåtegning den 19. december 1960 på straffesagen, ved en beklagelig fejltagelse ikke var kommet med i påtegningen.

Jeg udtalte, at det måtte anses for beklageligt, at A ikke på et tidligere tidspunkt var blevet underrettet om statsadvokatens resolution af 19. december 1960, og at ansvaret herfor først og fremmest måtte påhvile statsadvokaten.

9. *En garnisonskommandant burde, da han blev bekendt med anmeldelsen om et tyveri af en værnepligtigs motorcykel på kasernens grund, omgående have draget omsorg for underretning af auditøren. Når han ikke gav auditøren underretning om anmeldelsen, burde han i hvert fald ved fremsendelsen af en udskrift af vagt-rapporten til bataljonen have anmodet om, at afhøring og fremsendelse af afhøringsrapport fandt sted omgående. (J. nr. 472/61).*

En værnepligtigs fader klagede over de militære myndigheders behandling af en sag vedrørende tyveri af en motorcykel tilhørende hans søn A. Han anførte bl. a., at der hen-gik 3 uger fra anmeldelsen, før A blev afhørt

af vedkommende auditor, og at han, da sagen trak ud, bad A om at anmode om fremstilling for rettergangschefen, hvilket tilsyneladende ikke kunne lade sig gøre.

Den 10. maj 1961 kl. 17,45 anmeldte A til

hovedvagten på Farum kaserne, at hans motorcykel var blevet stjålet fra en parkeringsplads på kasernen. Anmeldelsen blev indført i vagtrappen. Endvidere anmeldte A samme dag tyveriet til sit kompagnis tilsynshavende, en værnepligtig sergent, der gav ham besked på at anmelde tyveriet til politiet og iøvrigt at melde det på kompagnikontoret den 12. maj 1961 om morgenen, idet kontoret var lukket den 11. maj 1961 (Kristi Himmelfartsdag). A anmeldte samme dag tyveriet til politiet i Farum og Ballerup. Politiet i Ballerup indgav iøvrigt straks anmodning om efterlysning af motorcyklen til politiets kostercentral, og den 23. maj 1961 blev motorcyklen optaget på listen over efterlyste motorkøretøjer.

Ifølge vagtrappen var motorcyklen den 11. maj 1961 tidligt om morgenen passeret gennem kasernens bagport. Motorcyklen var kommet forbi vagten, før denne opdagede dens identitet; vagten råbte forgæves føreren an og affyrede derefter uden virkning et varselsskud, men før han kunne få skudt igen, var motorcyklen forsvundet bag en bakke. Vagten havde imidlertid bemærket, fra hvilket kompagni motorcyklens fører var. Ved en af vagtinspektøren foretaget undersøgelse viste det sig, at kun 3 mand den pågældende morgen havde forladt kompagniet, og da de to af disse havde eget motorkøretøj, mentes ifølge vagtrappen den tredje at kunne mistænkes.

Den 12. maj 1961 blev garnisonskommandanten bekendt med tyveriet, og samme dag sendte han gennem vedkommende bataljon udskrift af vagtrappen til det kompagni, hvortil den mistænkte hørte, med henblik på afhøring af den pågældende og fremsendelse af rapport. A's kompagni blev underrettet herom.

Den mistænkte blev den 18. maj 1961 afhørt af sit kompagnis kommandør, men benægtede at kende noget til tyveriet. Han forklarede iøvrigt, at han den 11. maj 1961 havde forladt kasernen til fods gennem hovedvagten i den hensigt at komme til sit hjem, hvad han dog ikke havde kunnet nå. Den 20. maj 1961 fremsendte vedkommende bataljon afhøringsrapporten til garnisonskommandanten, der den 24. maj 1961 videre sendte den til auditøren med anmodning om undersøgelse.

Efter at auditøren havde modtaget sagen,

indledte en auditorassistent den 26. maj 1961 undersøgelse i sagen, idet han påbegyndte en rapport, i hvis indledning det var anført, at auditorkontoret ikke på noget tidligere tidspunkt var blevet underrettet. Den 30. maj 1961 afhørte auditorassistenten A, der bl. a. gav oplysning om 3 kammerater – herunder den vagt, som havde skudt efter den soldat, der den 11. maj om morgenen var kørt ud af kasernen på motorcyklen –, der ved forskellige lejligheder havde set hans motorcykel blive benyttet af en anden soldat. 2 af disse kammerater blev samme dag afhørt af auditorassistenten, mens den tredje kammerat var på orlov og ikke kunne afhøres.

Den 3. juni 1961 afhørte auditorassistenten den mistænkte, der gav samme forklaring som til afhøringsrapporten. Auditorassistenten rettede herefter henvendelse til kriminalpolitiet på den mistænkes hjemsted om undersøgelse af, om han eventuelt havde været i sit hjem på motorcykel. Den 8. juni 1961 foretog kriminalpolitiet en undersøgelse heraf uden noget resultat, hvorefter vedkommende politimester sendte den optagne rapport til auditøren.

Endelig afhørte auditorassistenten den 4. juli 1961 den af A's kammerater, som han på grund af vedkommendes orlov ikke havde kunnet afhøre den 30. maj. Auditorassistenten anførte, at han flere gange havde tilsagt den pågældende, der havde været bortkommanderet til forskellig tjeneste. Auditorassistenten foretog endvidere uden resultat forskellige andre afhøringer.

Auditøren udtalte overfor mig, at der ikke siden var foretaget yderligere afhøringer, og at sagen ikke var blevet forelagt rettergangschefen med henblik på afgørelse af, om der skulle rejses tiltale mod den mistænkte, fordi der var indkommet flere andre sager på den pågældende, til hvilke der skulle tages stilling samtidig med nærværende sag.

Auditøren udtalte dernæst, at det måtte erkendes, at det havde været ønskeligt og formålstjenligt, om der tidligere end 30. maj 1961 var blevet foretaget afhøring af A og af vidnerne i det hele taget. Skylden herfor påhvilede imidlertid efter auditørens opfattelse ikke hans embede, men A's kompagni, der omgående burde have underrettet ham om tyveriet, idet det ved en bestemmelse i Kundgørelse for Hæren B 15-1946 er pålagt den underafdeling, det vil sige kompagni,

der modtager anmeldelse om tyveri eller anden berigelsesforbrydelse indenfor militært område, straks at underrette auditøren, for at denne kan foranledige, at en auditorassistent hurtigst muligt kommer til stede og påbegynder en undersøgelse. Auditøren kunne ikke erkende, at der var begået nogen fejl ved hans auditorassistents eller hans egen behandling af sagen.

Garnisonskommandanten i Farum udtalte, at grunden til, at den tilsynshavende sergent ved A's kompagni, til hvem A den 10. maj 1961 om eftermiddagen anmeldte tyveriet, ikke foretog videre, var den, at sergenten var ret ung i tjenesten og regnede med, at der fra vagtens side ville blive gjort, hvad der skulle gøres. A's kompagni blev som nævnt den 12. maj 1961 underrettet om, at garnisonskommandanten havde beordret afhøring af den mistænkte, og foretog sig derfor ikke mere.

Videre anførte garnisonskommandanten, at grunden til, at auditorassistenten ikke den 12. maj blev tilkaldt fra garnisonskommandantens side, var den, at det på daværende tidspunkt syntes helt klart, hvem gerningsmanden var. Auditøren blev derfor først underrettet om tyveriet, da garnisonskommandanten modtog afhøringsrapporten, ifølge hvilken den mistænkte nægtede sig skyldig.

Med hensyn til spørgsmålet om fremstilling for rettergangschefen oplyste garnisonskommandanten iøvrigt, at A ikke havde fremsat ønske herom hverken overfor kompagnichef, næstkommanderende eller delingsfører, og at A på forespørgsel havde oplyst, at han ikke kunne huske, hvem han havde anmodet herom.

Forsvarsministeriet, der havde brevvekslet med generalauditøren, udtalte, at det oplyste efter ministeriets skøn ikke gav grundlag for kritik af auditor eller auditorassistent. Ministeriet fandt derimod, at A's kompagni eller garnisonskommandanten straks burde have underrettet auditøren, da de fik kundskab om tyveriet. Med hensyn til nødvendigheden af en sådan underretning henviste ministe-

riet til militær retsplejelov § 32, hvorefter auditøren efter anmeldelse fra en underafdeling (kompagni) og uden at afvente regimentschefens ordre om iværksættelse af en undersøgelse kan iværksætte efterforskning i alle tilfælde, hvor der er konstateret en på militært område begået overtrædelse af borgerlige straffelove.

Jeg udtalte, at jeg ikke fandt tilstrækkeligt grundlag for at kritisere den værnepligtige sergent, til hvem A anmeldte tyveriet den 10. maj 1961, og som henviste ham til at anmelde tyveriet for politiet samt på kompagnikontoret, men iøvrigt ikke foretog videre, når hensås til den pågældendes ungdom og formentlige ukendskab til reglerne i militær retsplejelov § 32 og Kundgørelse for Hæren B 15-1946.

Derimod måtte jeg være af den opfattelse, at garnisonskommandanten, da han den 12. maj 1961 blev bekendt med tyveriet, i overensstemmelse med de nævnte regler omgående burde have draget omsorg for underretning af auditøren. Jeg fandt dernæst, at garnisonskommandanten, når han ikke gav auditøren underretning, i alt fald ved fremsendelsen af udskriften af vagtrapporten til bataljonen, burde have anmodet om, at afhøring og fremsendelse af afhøringsrapport fandt sted omgående.

På det foreliggende grundlag kunne jeg ikke tage stilling til, om chefen for eller den næstkommanderende ved A's kompagni havde begået fejl ved ikke efter modtagelsen af underretning om de af garnisonskommandanten den 12. maj 1961 truffne foranstaltninger selv at underrette auditøren, men i betragtning af den overfor garnisonskommandanten udtalte kritik fandt jeg ikke tilstrækkelig anledning til at foretage en nærmere undersøgelse af dette spørgsmål.

Auditørens behandling af sagen gav mig ikke anledning til bemærkninger.

10. *Kritiseret anklagemyndighedens ekspedition af en sag om prøveudskrivning af en forvaret. (J. nr. 414/61).*

En forvaret A i forvaringsanstalten i Herstedvester klagede over den tid, der var med-

gået til behandlingen af spørgsmålet om hans prøveudskrivning.

Forvaringsanstalten indstillede den 31. december 1960 til 1. statsadvokat for København, at A blev udskrevet på prøve på sædvanlige vilkår, og den 9. januar 1961 anmodede statsadvokaten politidirektøren i København om en udtalelse.

Den 13. januar 1961 modtog et undersøgelseskammer forvaringsanstaltens indstilling med bemærkning, at sagens akter var eftersøgt i forvaringsanstalten, Justitsministeriet og hos en række andre myndigheder, men uden resultat. Gennem undersøgelseskammeret blev akterne derefter påny eftersøgt, dog ligeledes uden resultat.

Undersøgelseskammeret forelagde den 20. februar 1961 indstillingen for Retslægerådet, der den 9. marts 1961 tiltrådte den. Samme dag rettede forvaringsanstalten henvendelse til undersøgelseskammeret, der oplyste, at sagen ikke var kommet tilbage fra Retslægerådet. Herefter rykkede forvaringsanstalten flere gange med korte mellemrum for sagen.

I begyndelsen af april 1961 foranledigede undersøgelseskammeret sagens akter eftersøgt på forvaringsanstalten, der oplyste alene at have en domsudskrift, som undersøgelseskammeret fik tilsendt. Samtidig aftalte undersøgelseskammeret med 1. statsadvokatur, at sagen kunne foretages i retten uden akterne.

Den 14. april 1961 lovede en fuldmægtig i 2. statsadvokatur telefonisk overlægen ved forvaringsanstalten at søge sagen fremskyndet, og den 19. april 1961 sendte undersøgelseskammeret sagen til statsadvokaten, der havde erklæret sig indforstået med at søge sagen gennemført uden akter.

Forvaringsanstalten erindrede den 26. april 1961 telefonisk undersøgelseskammeret, der oplyste, at akterne stadig var borte, men at statsadvokaten var indforstået med, at sagen alligevel forsøgt gennemført.

Efter nogle resultatløse henvendelser til undersøgelseskammeret henvendte forvaringsanstalten sig den 18. maj 1961 til den forannævnte fuldmægtig i 2. statsadvokatur, der oplyste, at det havde vist sig, at sagen hørte under 1. statsadvokatur, hvortil han havde sendt et notat om samtalen med overlægen. Samme dag meddelte 1. statsadvokatur forvaringsanstalten, at sagen var modtaget den 19. april 1961, men at der var sket en fejlspejktion. Den ville nu omgående blive tilbagesendt undersøgelseskammeret. I

løbet af den 18. maj 1961 modtog undersøgelseskammeret sagen fra statsadvokaturen og sendte den næste dag til berømmelse i Københavns Byret, der den 3. juni 1961 afsagde kendelse om, at A skulle udskrives på prøve fra forvaringsanstalten.

Politidirektøren udtalte overfor mig, at han havde tilkendegivet politiadvokaten i undersøgelseskammeret, at sagen burde have været ekspederet uden så længe at afvente fremskaffelsen af akterne. Endvidere havde han instrueret politiadvokaterne om, at man bør være opmærksom på, om det er nødvendigt at afvente fremskaffelsen af ældre akter inden videreekspedition af en sag, og at en sag, hvori den pågældende ikke er på fri fod, i hvert fald højest bør vente en uge på fremskaffelse af akter.

1. statsadvokat for København oplyste, at det som følge af det store antal ekspeditioner, der nødvendiggør talrige fremtagelser og henlæggelser samt forsendelse af akter mellem myndighederne, er uundgåeligt, at akter i enkelte tilfælde bortkommer. Da det normalt er nødvendigt, at sagsakter tilsendes Retslægerådet, når det skal afgive erklæring, og at akterne er til stede i retten, når der skal afsiges kendelse, må der, når akterne undtagelsesvis savnes, gives myndighederne en rimelig tid til at søge disse fremskaffet. Det var imidlertid klart, at politiadvokaten på et tidligere tidspunkt burde have forelagt sagen med indstilling om at søge den afgjort alene på grundlag af domsudskriften. Statsadvokaten tilføjede, at statsadvokaturen burde have holdt sagen i erindring overfor politidirektøren.

At sagen yderligere blev forsinket i statsadvokaturen skyldtes en fejlspejktion, idet statsadvokaten, da han den 24. april 1961 resolverede, at der ved sagens indbringelse for retten ikke ville blive protesteret mod prøveløsladelsen fra anklagemyndighedens side – formentlig i distraktion – tiltrådte indstillingen ved blot at påtegne referatarket med dato og initialer i stedet for som sædvanlig at foretage ekspeditionen ved brug af tiltrædelsesstempel såvel på referatarket som på indstillingsskrivelsen. Herved blev sagen af en fejltagelse lagt på plads. Statsadvokaten beklagede denne yderligere forsinkelse.

Af det oplyste fremgik, at sagen havde beroet i undersøgelseskammeret fra den

13. januar til den 20. februar 1961 og igen efter modtagelsen af Retslægerådets udtalelse af 9. marts 1961 til den 19. april 1961, eller ialt i mere end 75 dage, udelukkende på tilvejebringelse af akterne.

Jeg udtalte herefter, at der langt hurtigere end sket burde have været tilvejebragt en domsudskrift, og at det var meget beklageligt, at undersøgelseskammeret havde ladet hengå så lang tid, inden sagen blev forelagt Retslægerådet og – efter modtagelsen af rådets svar – tilbagesendt

til statsadvokaturen. Jeg hæftede mig særlig ved, at forvaringsanstalten allerede den 9. marts 1961 havde rettet henvendelse til undersøgelseskammeret om sagens fremskyndelse og derefter gentagne gange med korte mellemrum erindret undersøgelseskammeret om sagen.

Det måtte dernæst beklages, at statsadvokaten ikke havde holdt sagen i erindring overfor politidirektøren, og at sagen ved en fejlekspedition var blevet henlagt hos statsadvokaten.

II. *Praksis med hensyn til beskatning af udenlandske lotterigevinster. Skatterådet for Glostrup skattekreds burde have besvaret en henvendelse fra Skattedepartementet hurtigere end sket. (J. nr. 271/61).*

En advokat klagede over en af Skattedepartementet ved skrivelser af 16. december 1960 og 23. februar 1961 truffet afgørelse vedrørende lempelse i A's og dennes søn B's skattepligtige indkomster for skatteåret 1960/61. Advokaten oplyste, at A og B i 1959 vandt et beløb på ialt 825.012 kr. i Deutsche staatliche Lotterei (Lotto), og han gjorde gældende, at Skattedepartementets afgørelse var i strid med et af departementet ved skrivelse af 7. marts 1960 meddelt tilsagn om, at A's og B's indkomster ville blive nedsat, »således at gevinstparterne reelt undergives beskatning med ca. 50 procent«.

Advokaten klagede endvidere over den tid, der var medgået til Skattedepartementets behandling af sagen.

I slutningen af december 1959 rettede advokaten henvendelse til Skattedepartementet for at forhøre, om A og B, hvis navne han ikke opgav, kunne opnå lempelse med beskatningen af gevinsten.

Den 7. januar 1960 rettede advokaten personlig henvendelse til finansministeren, og i skrivelse af 7. marts 1960 gav Skattedepartementet advokaten ovennævnte tilsagn under forudsætning af, at finansministeren – i lighed med hvad der havde været gældende for tidligere skatteår – ved udskrivningsloven for skatteåret 1960/61 fik hjemmel til bevillingsmæssigt at nedsætte den skattepligtige indkomst i tilfælde, hvor indkomsten omfattede gevinster af den her omhandlede karakter.

Den 16. marts 1960 underrettede advokaten Skattedepartementet om A's og B's navne, og efter at udskrivningsloven for skatteåret 1960/61 (lov nr. 127 af 31. marts 1960), der i § 37, stk. 1, indeholdt hjemmel til bevillingsmæssig nedsættelse af den skattepligtige indkomst, var vedtaget, anmodede Skattedepartementet den 11. maj 1960 skatterådet for Glostrup skattekreds om en udtalelse.

Skatterådet anmodede den 9. juni 1960 kommunalbestyrelsen i K kommune, hvor A og B boede, om en udtalelse, og den 23. s.m. svarede kommunalbestyrelsen, at den – efter samtale med Skattedepartementet – ved skatteansættelsen kun var gået ud fra A's og B's indkomster uden medregning af lotterigevinsten, da deres eventuelle fraflytning fra kommunen i modsat fald ville kunne forrykke hele kommunens ligning. Det oplystes, at A og B i april kvartal 1960 flyttede til L kommune.

Den 16. juli 1960 tilbagesendte skatterådet sagen til Skattedepartementet, der den 29. s.m. anmodede skatterådet om oplysning om størrelsen af de beløb, hvortil A's og B's skattepligtige indkomster ville være at ansætte, såfremt de modtagne gevinster i deres helhed blev medregnet. Skattedepartementet udbad sig endvidere oplysning om de beløb, hvortil indkomsterne ville være at ansætte, såfremt der af gevinsterne kun medregnedes så store beløb, at den herpå hvilende del af statsskatten og kommuneskatten til K og L kommuner ialt svarede til 50 procent af ge-

vinsternes størrelse eller til 206.253 kr. for hver.

I skrivelser af 4. juli og 16. august 1960 og ved telefoniske henvendelser spurgte advokaten til sagen, og den 19. september 1960 erindrede Skattedepartementet skatterådet om sagen.

Den 21. november 1960 svarede skatterådet, at indkomstansættelserne med fuld medregning af gevinsterne ville være 416.013 kr. for A og 419.818 kr. for B. Skatterådet anførte videre, at en ansættelse af A's indkomst til 240.000 kr. ville medføre, at de hende påhvilende stats- og kommuneskatter ville beløbe sig til 211.416 kr. Tilsvarende ville en ansættelse af 220.000 kr. for B, der var ikkeforsørger, medføre samlede skatter på 208.325 kr.

Den 16. december 1960 meddelte Skattedepartementet, at det i medfør af udskrivningslovens § 37, stk. 1, havde bemyndiget skatterådet til at ansætte A og B til hver 240.000 kr. Den 30. s. m. protesterede advokaten mod denne afgørelse, idet han gjorde gældende, at den var i strid med tilsagnet af 7. marts 1960. Han anførte, at han foreløbig havde beregnet de A og B påhvilende skatter til 228.700 kr. for hver eller ca. 21.700 kr. mere end halvdelen af gevinsten. Advokaten gjorde endvidere opmærksom på, at A og B endnu ikke havde modtaget påkrav om statsskat og derfor ikke kunne indbetale de allerede forfaldne rater inden årets udgang. Under hensyn hertil anmodede han om, at de forfaldne, men ikke erlagte beløb ved opgørelsen af A's og B's formuer pr. 1. januar 1961 måtte blive optaget som gældsposter.

I skrivelse af 16. januar 1961 gjorde advokaten Skattedepartementet bekendt med, at A ialt var blevet pålignet 210.936,25 kr. i skat og B ialt 230.587,50 kr. Han oplyste endvidere, at de pålignede kommuneskatter til begge kommuner var betalt inden 31. december 1960, ligesom de forfaldne rater af statsskatten var betalt inden årets udgang.

Den 23. februar 1961 svarede Skattedepartementet, at det ved skrivelsen af 7. marts 1960 givne tilsagn måtte forstås som et løfte om nedsættelse til 50 pct. af den samlede nettoforøgelse af A's og B's skatteilsvar, som forårsagedes ved, at gevinsterne skulle medregnes til deres skattepligtige indkomst. Skattedepartementet havde derfor ikke kunnet

undlade at tage hensyn til den i skatteårene efter 1960/61 optrædende skattebesparelse.

Departementet anførte videre, at det ved beregningen af indkomstnedsættelsen var forudsat, at en væsentlig del af skatterne kunne erlægges inden 1. januar 1961, men da dette efter det af advokaten oplyste ikke var tilfældet, havde departementet på grundlag af en fornyet beregning nedsat A's indkomst med 5.000 til 235.000 kr. og B's med 10.000 kr. til 230.000 kr.

Overfor mig oplyste Skattedepartementet, at det ved denne yderligere nedsættelse havde overset, at advokaten i skrivelsen af 16. januar 1961 havde oplyst, at hele kommuneskatten og de forfaldne rater af statsskatten var betalt inden udgangen af 1960. Den yderligere nedsættelse burde derfor ifølge departementet ikke have været indrømmet, men under hensyn til, at ansættelserne nødvendigvis måtte være behæftet med nogen usikkerhed, havde departementet ikke ønsket at foretage videre på dette punkt.

Under en samtale med mig oplyste advokaten, at de samlede skatter, der efter den yderligere nedsættelse var pålignet A og B var henholdsvis 205.625,63 kr. og 218.966,25 kr. For A's vedkommende var skatterne således lidt lavere end halvdelen af hendes gevinst, der havde udgjort 206.253 kr. Advokaten henviste imidlertid til, at han var blevet opmærksom på, at det i afsnit IV i Skattedepartementets cirkulære nr. 84 af 7. april 1949 er anført, at det ved udskrivningslovens § 37 var tanken i det store og hele at stille den skattepligtige, som om gevinsten var undergivet en afgift på 15 pct.

Skatterådet udtalte, at det efter modtagelsen af Skattedepartementets skrivelse af 29. juli 1960 med anmodningen om foretagelse af forskellige opgørelser og beregninger rettede henvendelser til K og L kommuner om grundlaget for beregningen af de kommunale skatter. Efter at have foretaget de ønskede beregninger blev sagen som nævnt den 21. november 1960 tilbagesendt Skattedepartementet. Det blev senere overfor mig oplyst, at skatterådets henvendelser til de to kommuner foregik pr. telefon.

Skattedepartementet udtalte, at det efter modtagelsen af skatterådets svar måtte foretage en selvstændig beregning, der resulterede i, at ansættelserne nedsattes til 240.000 kr. for både A og B. Departementet henholdt

sig iøvrigt til, at det i skrivelsen af 23. februar 1961 til advokaten afviste påstanden om, at lempelsen ikke var i overensstemmelse med det oprindelige tilsagn.

Men hensyn til henvisningen til cirkulæret af 7. april 1949 henledte jeg advokatens opmærksomhed på, at den i cirkulæret omtalte praksis vedrørende lempelse i henhold til udskrivningslovens § 37 senere var blevet ændret. Denne ændring kom først til udtryk i motiverne til forslaget til udskrivningsloven for skatteåret 1959/60 (lov nr. 76 af 21. marts 1959) og i finansministerens tale ved dette lovforslags forelæggelse for Folketinget.

I motiverne til lovforslaget (FT 1958/59, till. A, sp. 1782-83) er det anført, at § 37, stk. 1, efter at der ved lov nr. 23 af 27. januar 1956 er indført en særlig afgift af gevinster ved her i landet afholdte offentlige bortlodninger m. v. og offentlige præmie- og gættekonkurrencer, har ringe praktisk betydning, da den nu alene omfatter gevinster ved totalisatorspil samt udenlandske lotterigevinster. Finansministeriet havde derfor overvejet at foreslå § 37 ophævet, men da der kan forekomme tilfælde, hvor et gevinstbeløb, fordi det er en engangserhvervelse, vil blive uforholdsmæssig stærkt ramt ved ordinær beskatning, foreslog ministeriet dog bestemmelsen opretholdt. Ifølge motiverne var det herefter hensigten fremtidig kun at bringe bemyndigelsen til lempelse af skatten af de nævnte gevinster i anvendelse, når ordinær beskatning set på længere sigt skønnedes at blive uforholdsmæssig hård.

I finansministerens forelæggelsestale (FT 1958/59, sp. 2593-94) blev bemærkningerne fra motiverne gentaget, og ministeren tilføjede, at den nye skærpede praksis bl. a. ville få betydning for gevinster i det meget omtalte tyske lotto.

Efter lovens vedtagelse havde Skattedepartementet udstedt cirkulære nr. 52 af 21. marts 1959, hvori det i afsnit IV un-

der henvisning til lovmotiverne og finansministerens tale anføres, at lempelse fremtidig kun vil blive indrømmet i de tilfælde, hvor gevinsten er af en sådan størrelse i forhold til vinderens normale skattepligtige indkomst, at gevinstbeskatningen bliver ekstraordinært tyngende. Bestemmelserne i cirkulæret af 7. april 1949, afsnit IV, kunne herefter ikke længere betragtes som gældende.

Da de skatter, der ifølge advokatens oplysninger var pålignet A for skatteåret 1960/61, efter den yderligere nedsættelse af hendes skattepligtige indkomst var mindre end halvdelen af hendes gevinst, var Skattedepartementets afgørelse for hendes vedkommende i overensstemmelse med tilsagnet af 7. marts 1960.

Hvad angik de B pålignede skatter oversteg disse vel halvdelen af hans gevinst, men ved bedømmelsen af, om Skattedepartementets afgørelse var i strid med tilsagnet af 7. marts 1960, måtte der først tages hensyn til, at en del af de 12.713 kr., hvormed de pålignede skatter oversteg den halve gevinst, udgjorde den skat, der hvilede på B's øvrige indtægt i 1959, og for hvilken han ikke havde fået tilsagn om lempelse. Ifølge en af mig foretaget opgørelse var B's gevinst herefter beskattet med mellem 52 og 53 pct., og da Skattedepartementet i skrivelsen af 7. marts 1960 alene havde tilsagt en lempelse, der ville medføre en beskatning af gevinsten med »ca 50 pct.«, fandt jeg ikke, at afgørelsen var i strid med det oprindelige tilsagn.

For så vidt angik ekspeditionstiden fandt jeg ikke at kunne kritisere den tid, der i Skattedepartementet var medgået til sagens behandling. Derimod burde skatterådet, uanset at de beregninger, der skulle foretages, kompliceredes noget, ved at der skulle tages hensyn til, at der skulle svares kommuneskat til to kommuner, have besvaret Skattedepartementets skrivelse af 29. juli 1960 på et tidligere tidspunkt end sket.

12. *Københavns Universitets ekspedition af ansøgninger om fritagelse for at aflægge den almindelige filosofiske prøve. (J. nr. 514/61).*

En student A klagede over, at Københavns Universitet og Undervisningsministeriet unødigt havde sinket behandlingen af hans ansøgning om fritagelse for aflæggelse af den almindelige filosofiske prøve.

I ansøgning af 3. september 1960, stilet til Konsistorium ved Københavns Universitet, ansøgte A under henvisning til § 1, stk. 3, i kgl. anordning nr. 74 af 11. april 1927 om den almindelige filosofiske prøve ved Københavns Universitet om fritagelse for at aflægge filosofisk prøve, idet han anførte, at han havde gennemgået Hærens Officersskoles ældste klasse 1950-52.

Det filosofiske Fakultet udtalte den 20. september 1960 overfor Universitetets rektor, at det ikke kunne anbefale A's ansøgning, da det kursus i psykologi, han havde gennemgået, ikke kunne ækvivalere pensum til den almindelige filosofiske prøve, og i skrivelse af 27. september 1960 meddelte rektor A, at man ikke fra Universitetets side kunne anbefale hans ansøgning.

Den 26. april 1961 meddelte A Universitetet, at han endnu ikke – bortset fra rektors skrivelse – havde modtaget svar på sin ansøgning. Han tilføjede bl. a., at ansøgningen forudsattes fremsendt til Undervisningsministeriet til afgørelse. Ansøgningen blev kort efter oversendt til Undervisningsministeriet, der den 16. maj 1961 meddelte A, at det ikke kunne imødekomme ansøgningen.

I skrivelse af 20. maj 1961 anmodede A Undervisningsministeriet om at tage hans ansøgning af 3. september 1960 op til fornyet overvejelse og afgørelse. Som begrundelse herfor anførte han, at han, da han indsendte sin ansøgning til Universitetet, gik ud fra, at dette fremsendte den til ministeriets afgørelse, og at han derfor ikke betragtede Universitetets skrivelse af 27. september 1960 som et endeligt svar på ansøgningen, men kun som et advis til ham om Universitetets stillingtagen til den. A henviste i denne forbindelse til, at Universitetet ifølge § 1, stk. 3, i anordningen af 11. april 1927 i disse sager ikke var den afgørende myndighed, men kun den indstillende. Han fremhævede dernæst, at han i de ca. 8 måneder, der var forløbet, inden Undervisningsministeriets afgørelse forelå, kunne have forberedt sig til den filosofiske prøve, og

at Universitetet efter hans opfattelse unødigt havde sinket sagen og dermed hans studier.

Den 2. juni 1961 fastholdt Undervisningsministeriet afgørelsen og bemærkede, at en dispensation som den af A ansøgte kun kan gives, når ganske særlige omstændigheder foreligger, og at det er en forudsætning, at Universitetet indstiller, at dispensation gives, jfr. anordningens § 1, stk. 3. Ministeriet tilføjede, at det ikke kunne tillægge det vægt, at A ikke havde forberedt sig til at aflægge den omhandlede prøve i indeværende eksamenstermin, allerede af den grund, at Universitetets skrivelse af 27. september 1960 ikke havde kunnet give ham en begrundet formodning om, at hans ansøgning ville blive imødekommet.

Universitetets rektor udtalte overfor mig, at det af A's ansøgning af 3. september 1960 og af hans skrivelse af 20. maj 1961 til Undervisningsministeriet fremgik, at han havde været nøje bekendt med ordlyden af anordningen af 11. april 1927, derunder at meddelelse af dispensation tilkommer Undervisningsministeriet. Rektor måtte herefter holde for, at det påhvilede A selv – såfremt han ønskede sagen forelagt ministeriet – straks efter modtagelsen af skrivelsen af 27. september 1960 at have meddelt Universitetet dette, og at ordlyden af nævnte skrivelse ikke kunne berettigede ham til at forudsætte, at sagen uden ny tilkendegivelse fra hans side ville blive forelagt ministeriet. Et muligt grundlag for en sådan forudsætning kunne det have været, om A havde stilet sin ansøgning til Undervisningsministeriet og ikke, som tilfældet var, til Konsistorium ved Københavns Universitet.

Endelig tilføjede rektor, at formuleringen af hans svar af 27. september 1960 til A var i overensstemmelse med en langvarig praksis i sådanne sager, hvor dispensation ifølge gældende anordninger og bekendtgørelser meddeles af Undervisningsministeriet efter indstilling af Universitetets myndigheder, og at denne praksis benyttedes for at forenkle administrationen mest muligt. Det sås da heller ikke, at der i en lang årrække havde været modtaget nogen besværing over denne praksis.

§ 1, stk. 3, i kgl. anordning nr. 74 af 11. april 1927 om den almindelige filosofiske prøve ved Københavns Universitet har følgende ordlyd:

»Fritagelse for aflæggelse af den filosofiske prøve kan efter indstilling af Konsistorium meddeles af Undervisningsministeriet i ganske særlige tilfælde, navnlig hvor en andetsteds bestået prøve skønnes at kunne træde i stedet.«

Jeg udtalte, at Undervisningsministeriets opfattelse, hvorefter dispensationer i henhold til anordningens § 1, stk. 3, ikke kan meddeles af ministeriet, medmindre Universitetet har indstillet, at dispensation gives, ikke kunne give mig anledning til bemærkninger, og at jeg var enig med rektor og Undervisningsministeriet i, at skrivelser af 27. september 1960 ikke havde kunnet give A begrundet formodning om,

at ansøgningen ville blive forelagt Undervisningsministeriet. Jeg lagde herved vægt på, at A havde kendskab til indholdet af anordningens § 1, stk. 3, hvorefter meddelelse af dispensation forudsætter indstilling herom fra Universitetet, og at hans ansøgning iøvrigt ikke var stilet til Undervisningsministeriet.

Sagen gav mig dog anledning til at anmode rektor om at overveje, om formuleringen af Universitetets svar i et tilfælde som det foreliggende ikke burde ændres, således at det af svaret fremgik, at ansøgningen ikke ville blive fremsendt til Undervisningsministeriet.

Den 9. november 1961 meddelte rektor, at Universitetet havde indført en praksis i overensstemmelse med min henstilling.

13. *Udtalt, at Ministeriet for offentlige Arbejder burde have realitetsbehandlet en installators anke over, at et vandværk havde afslået hans ansøgning om autorisation. (J. nr. 115/61).*

I februar 1961 klagede blikkenslager A over, at Ministeriet for offentlige Arbejder den 12. november 1960 og senere havde nægtet at realitetsbehandle hans klage over, at bestyrelsen for et vandværk den 6. juli 1960 havde afslået hans andragende af 23. maj 1960 om autorisation som installatør under vandværkets forsyningsområde. A gjorde gældende, at ministeriets afgørelse syntes vilkårlig, når det anså sig beføjet til at dispensere fra den i § 6, stk. 4, i lov nr. 151 af 7. maj 1937 om tekniske installationer fastsatte frist på 8 uger for indbringelse af afgørelser for ministeriet. Endvidere bestred A, at ansøgningen af 23. maj 1960 var indgivet alene for at omgå fristen.

Af det foreliggende fremgik det, at vandværket i skrivelse af 25. april 1958 til 1. maj 1958 opsagde en kontrakt fra april 1953, hvorved A var antaget som bestyrer af vandværket. Som begrundelse for opsigelsen anførte vandværket, at A havde misligholdt kontrakten. Samtidig annullerede værket fra 1. maj 1958 A's autorisation som gas- og vandmester.

Ved stævning af 13. maj 1959 anlagde A

ved Østre Landsret sag mod værket med påstand om, at dette tilpligtedes at betale ham 6.000 kr., idet han gjorde gældende, at han ikke havde misligholdt kontrakten, og at den derfor efter sit indhold først kunne have været opsagt til 1. november 1958. Af erstatningsbeløbet var 5.000 kr. erstatning for indtægtstab som følge af annullationen af autorisationen, idet A gjorde gældende, at annullationen var uberettiget, og 1.000 kr. løn for tiden indtil 1. november 1958.

Den 13. juli 1959 forespurgte A's advokat Ministeriet for offentlige Arbejder, hvorvidt loven af 7. maj 1937 om tekniske installationer kunne finde anvendelse på private værker, og om der i bekræftende fald forelå mulighed for at opnå dispensation fra den i lovens § 6, stk. 4, fastsatte frist på 8 uger. I skrivelse af 15. september 1959 meddelte ministeriet, at vandværket efter ministeriets opfattelse omfattedes af loven. Ministeriet anførte dernæst for så vidt angik spørgsmålet om dispensation fra klagefristen, at det i undtagelsestilfælde ville anse sig for kompetent til at tage en for sent indgivet klage op til realitetsbehandling, men at det næppe ville ske,

når der som i den foreliggende sag var forløbet så lang tid som 1 år, efter at vandværkets afgørelse var truffet, og spørgsmålet om rettigheden af vandværkets disposition var forelagt domstolene. Den 20. oktober 1959 indbragte A's advokat værket annullation af A's autorisation for ministeriet, idet der samtidig blev søgt om dispensation fra klagefristen i nævnte lovs § 6, stk. 4. Advokaten oplyste endvidere, at A først ved det af vandværket under retssagen afgivne svarskrift var blevet opmærksom på, at vandværkets forhold kunne være omfattet af loven af 7. maj 1937, og at retssagen udelukkende vedrørte et erstatningskrav. Den 11. november 1959 svarede ministeriet, at det ikke kunne imødekomme ansøgningen om dispensation fra ankefristen, og at det derfor ikke kunne optage sagen til realitetsbehandling.

I slutningen af marts 1960 var der i Østre Landsret domsforhandling i retssagen, og A nedsatte erstatningskravet for fratagelsen af autorisationen til 1.500 kr., men fastholdt lønkravet på 1.000 kr. Vandværket tog bekræftende til genmæle, og den 6. april 1960 afsagde Østre Landsret dom i overensstemmelse med A's ændrede påstand.

I skrivelse af 23. maj 1960 ansøgte A vandværket om at måtte få autorisation som installatør ved vandværket, og den 6. juli 1960 meddelte værket, at skrivelserne havde været forelagt for bestyrelsen, og at den ikke »... er sindet at meddele ... (A) autorisation som installatør ved« vandværket. Denne afgørelse indbragte A den 11. juli 1960 for ministeriet.

Den 12. november 1960 svarede ministeriet, at en forudsætning for, at det kunne realitetsbehandle sagen måtte være, at der var fremkommet nye momenter, som ikke forelå ved anken af den tidligere autorisations tilbagekaldelse, idet den i § 6, stk. 4, nævnte ankefrist ikke burde kunne omgås ved en formel begæring om ny autorisation på uændret grundlag. Sådanne nye momenter sås imidlertid ikke oplyst i det i sagen foreliggende. Den omstændighed, at der ved Østre Landsrets dom af 6. april 1960 var tillagt A et erstatningsbeløb på 1.500 kr. for bestyrerkontraktens ophævelse i utide, kunne efter ministeriets opfattelse ikke påberåbes i så henseende, idet retssagen og den afsagte dom angik den resterende del af kontraktperioden, og dommen indeholdt intet, ej heller forud-

sætningsvis, om, at autorisationens bortfald efter 1. november 1958 skulle være retsstridig i forhold til A. Ministeriet så sig derfor ikke i stand til at optage anken til realitetsbehandling.

Ministeriet anførte overfor mig, at forudsætningen for at realitetsbehandle en anke af en af et værks ledelse truffet beslutning om at nægte autorisation efter ministeriets formening klart måtte være, at anken ikke tjente det formål at få realitetsbehandlet en af ledelsen tidligere truffet beslutning om at fratage lageren hans autorisation, hvor klagefristen var overskredet, da dette måtte karakteriseres som et forsøg på omgåelse af ankefristbestemmelsen. For at realitetsbehandle en sådan klage over værkledelsens nægtelse af autorisation måtte det efter ministeriets opfattelse være en absolut betingelse, at der siden tidspunktet for den oprindelige autorisations tilbagekaldelse var fremkommet nye momenter, som ikke forelå ved anken af den oprindelige autorisations tilbagekaldelse. Noget sådant sås imidlertid ikke at være tilfældet i den foreliggende sag, i hvilken forbindelse ministeriet bemærkede, at Østre Landsrets dommen efter ministeriets opfattelse hverken direkte eller forudsætningsvis indeholdt nogen tilkendegivelse af, at autorisationens bortfald efter 1. november 1958 skulle være at anse som retsstridig. Ministeriet anførte herved, at dommens præmisser ikke indeholdt nogen indikation for, at det tilkendte beløb på 1.500 kr. udgjorde erstatning for en uberettiget tilbagekaldelse af den tidligere meddelte autorisation. Efter ministeriets opfattelse måtte det snarere antages, at beløbet var fastsat som indtægtstab for perioden indtil 1. november 1958, til hvilket tidspunkt kontrakten fra april 1953 lovligt kunne være opsagt.

Jeg anmodede derefter ministeriet om at søge oplyst, om der af vandværket havde været eller nu var autoriseret andre som vandmestre end bestyreren af vandværket. Ministeriet fremsendte en erklæring fra vandværket, hvoraf det fremgik, at der foruden vandværksbestyreren var autoriseret 4 vandværksmestre. Endvidere var det oplyst, at 2 af autorisationerne var givet i foråret og i efteråret 1960.

Den 9. oktober 1961 udtalte jeg, at jeg ikke kunne kritisere, at ministeriet den 11.

november 1959 havde afslået andragendet om dispensation fra ankefristen i lovens § 6, stk. 4.

For så vidt angik klagen over ministeriets afgørelse af 12. november 1960 bemærkede jeg, at vandværket, når hensås til formuleringen af dets skrivelse af 6. juli 1960, måtte antages at have realitetsbehandlet ansøgningen af 23. maj 1960. Under hensyn hertil og til, at der den 11. juli 1960 – da vandværkets afslag rettidigt blev indbragt for ministeriet – var hengået godt 2 år og 2 måneder, siden autorisationen i april 1958 var frataget A, fandt jeg ikke, at ministeriet havde haft tilstrækkelig grundlag for at antage, at den nye ansøgning og den derpå følgende anke tjente det formål gennem en omgåelse af ankefristen at få ministeriet til

at tage stilling til den af vandværket i 1958 foretagne annullation af autorisationen. Ministeriet burde derfor ikke som betingelse for at realitetsbehandle klagen af 11. juli 1960 have krævet, at der forelå nye momenter. Da jeg således måtte mene, at det havde været rettest, om ministeriet på det da foreliggende grundlag havde realitetsbehandlet anken af 11. juli 1960, henstillede jeg samtidig til ministeriet, at det nu tog stilling til vandværkets afgørelse af 6. juli 1960.

Den 24. januar 1962 meddelte ministeriet A, at det efter min henstilling havde optaget hans klage af 11. juli 1960 til behandling, men at det, efter at have indhentet en erklæring fra vandværket, ikke fandt grundlag for at ændre værkets afgørelse af 6. juli 1960.

- 14.** *Udtalt overfor Justitsministeriet, at jeg måtte anse det for beklageligt, at ministeriets behandling af en sag vedrørende anvendelse af invalidepension til dækning af sagsomkostninger havde taget så lang tid, som tilfældet var. (J. nr. 554/61).*

I juli 1961 klagede A over, at Justitsministeriet ikke havde taget stilling til en af det sociale udvalg i Vejle i juni 1960 stillet forespørgsel om anvendelsen af hans invalidepension, som løb fra den 10. december 1959.

Ved kendelse af Vejle Byret blev A løsladt på prøve fra forvaringsanstalten i Herstedvester. Derefter var han i tiden fra den 9. december 1959 for fængselsvæsenets regning optaget på optagelsehjemmet Møltrup ved Vildbjerg, hvorfra han bortgik den 18. februar 1960. Den 25. februar 1960 blev han anbragt i forvaringsanstalten i Herstedvester, og den 22. marts 1960 blev han løsladt til optagelsehjemmet Møltrup, hvorfra han bortgik samme dag.

Den 13. april 1960 blev A fængslet som sigtet for strafbart forhold og indsat i arresthuset i Randers. Her opholdt han sig, indtil han den 24. august 1960 i henhold til en af Vejle Byret den 19. maj 1960 afsagt og af Vestre Landsret den 23. juli 1960 stadfæstet kendelse blev indsat i forvaringsanstalten i Horsens. Den 21. april 1961 blev han i henhold til retskendelse løsladt på prøve.

Mens A var fængslet i Randers, udbad det sociale udvalg i Vejle sig den 10. juni 1960 i overensstemmelse med den dagældende

folkeforsikringslovs § 53 en udtalelse om anvendelsen af hans invalidepension fra Direktoratet for Sygekassevæsenet, som den 21. s. m. forelagde spørgsmålet for Direktoratet for Fængselsvæsenet, der indhentede erklæringer fra forvaringsanstalten i Herstedvester og inspektøren for statsfængslet i Vridsløselille, hvorefter direktoratet den 2. september 1960 udbad sig en udtalelse fra Justitsministeriet.

Justitsministeriet anmodede kort efter politimesteren i Vejle om en erklæring, som ministeriet modtog den 30. september 1960. Den 3. februar 1961 forelagde Justitsministeriet sagen for Socialministeriet, som den 21. april 1961 sendte den tilbage med en udtalelse.

Efter at Direktoratet for Sygekassevæsenet flere gange telefonisk havde erindret Justitsministeriet om sagen, rykkede det den 3. juni 1961 skriftligt for sagen.

Den 18. juli 1961 anmodede Justitsministeriet Direktoratet for Sygekassevæsenet om, at der af A's invalidepension for tiden 13. april–18. maj 1960 måtte blive tilsendt politimesteren i Vejle 210,20 kr. til dækning af omkostninger i forbindelse med den ved Vejle Byrets kendelse af 19. maj 1960 på-

kendte straffesag. Ministeriet tilføjede, at der senere ville komme svar vedrørende anvendelsen af pensionen for tiden før 13. april 1960 og efter 18. maj 1960.

Direktoratet for Sygekassevæsenet meddelte den 12. august 1961 det sociale udvalg i Vejle, at det kunne tiltræde den af Justitsministeriet foreslåede anvendelse af A's invalidepension for tiden 13. april–18. maj 1960.

Forinden havde Direktoratet for Fængselsvæsenet, som havde modtaget sagen fra Justitsministeriet, den 27. juli 1961 meddelt Direktoratet for Sygekassevæsenet, at det var af den opfattelse, at A's invalidepension med det fulde beløb måtte inddrages til delvis dækning af de omkostninger, som var forbundet med hans ophold henholdsvis i forvaringsanstalten i Herstedvester i tiden 25. februar–22. marts 1960, i arresthuset i Randers i tiden 23. juli–23. august 1960 samt i forvaringsanstalten i Horsens i tiden 24. august 1960–21. april 1961. Direktoratet for Fængselsvæsenet anmodede dernæst om, at der af invalidepensionen måtte blive udredet 8 kr. pr. dag for tiden 10. december 1959–18. februar 1960, da A havde opholdt sig på optagelseshjemmet Møltrup, hvilket ophold var blevet betalt af forvaringsanstalten i Herstedvester.

Endelig anmodede Justitsministeriet, hvortil Direktoratet for Fængselsvæsenet samtidig med dets svar til Direktoratet for Sygekassevæsenet påny havde overgivet sagen, den 8. august 1961 Direktoratet for Sygekassevæsenet om, at der af A's invalidepension for tiden 19. maj–22. juli 1960 måtte blive tilsendt politimesteren i Randers 260 kr. til dækning af omkostninger i forbindelse med Vestre Landsrets kendelse af 23. juli 1960.

Den 29. august 1961 meddelte Direktoratet for Sygekassevæsenet det sociale udvalg i Vejle, at det kunne tiltræde den af Direktoratet for Fængselsvæsenet og Justitsministeriet i skrivelserne af 27. juli og 8. august 1960 foreslåede anvendelse af A's invalidepension.

Overfor mig udtalte Justitsministeriet, at især overvejelser vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt en del af A's invalidepension kunne anvendes til dækning af udgifterne ved hans ophold på optagelseshjemmet Møltrup, som først den 4. marts 1960 var blevet anerkendt i henhold til forsorsloven, havde medført, at ministeriet først den 8. august 1961 afsluttede sin behandling af sagen. Det var dog en beklagelig fejl fra ministeriets side, at disse overvejelser havde bevirket, at sagens ekspedition i ministeriet først var blevet afsluttet på dette tidspunkt.

Jeg udtalte, at jeg måtte anse det for beklageligt, at Justitsministeriets behandling af sagen havde taget så lang tid, som tilfældet var. Det bemærkedes herved, at det efter det foreliggende ikke sås at have været nødvendigt at lade afgørelsen vedrørende anvendelsen af A's invalidepension til dækning af udgifterne ved hans ophold m. v. i forvaringsanstalterne og arresthusene afvente overvejelserne vedrørende spørgsmålet om dækning af udgifterne ved hans ophold på optagelseshjemmet Møltrup.

Den tid, som Direktoratet for Sygekassevæsenet, Direktoratet for Fængselsvæsenet og Socialministeriet havde anvendt til sagens behandling, gav mig ikke anledning til bemærkninger.

15. *Overfredningsnævnets kompetence til at tage stilling til en af et fredningsnævn meddelt dispensation fra en overfredningsnævnskendelse og til at dispensere fra egen kendelse. Overfredningsnævnets adgang til at foranledige en ejendoms tilstand fort tilbage til den oprindelige tilstand. (J. nr. 329/61).*

En advokat klagede på stiftelsen Frøbjerg Bavnehøjs vegne over Overfredningsnævnets besvarelse af en klage over, at fredningsnævnet for Assens amtsrådsreds havde tilladt A at opføre en bygning, der ligger indenfor den del af Frøbjerg Bavnehøj, der var blevet fre-

det ved Overfredningsnævnets kendelse af 8. februar 1947.

Advokaten gjorde bl. a. gældende, at den tilstand på ejendommen, som forefandtes før 1960, efter stiftelsens bestyrelses opfattelse måtte genoprettes, og at det måtte påhvile

det offentlige at søge tilvejebragt en ordning med A, således at han holdtes skadesløs for det ham derved påførte tab. Advokaten anmodede mig om at søge en sådan ordning udvirket.

Endvidere anførte advokaten, at bestyrelsen ikke var tilfreds med et tilsagn fra Overfredningsnævnet om, at det ved eventuel fremtidig dispensation fra kendelsen af 8. februar 1947 ville give stiftelsen lejlighed til at udtale sig, før afgørelsen træffes.

I 1943 rettede stiftelsen henvendelse til fredningsnævnet om fredning af et stiftelsen tilhørende areal Frøbjerg Bavnehøj samt visse tilgrænsende arealer, der tilhørte andre lodsejere. Henvendelsen resulterede i, at fredningsnævnet ved kendelse af 4. december 1945 fredede stiftelsens areal og forskellige andre arealer, herunder en del af den ovenfor nævnte ejendom. Fredningsnævnet beklagde de fredede arealer med servitut, bl. a. om forbud mod bebyggelse og mod anbringelse af lysmaster og tillagde sig påtaleret med hensyn til servituten.

Kendelsen blev af forskellige lodsejere indanket for Overfredningsnævnet, der ved kendelsen af 8. februar 1947 stadfæstede fredningsnævnets kendelse, dog med visse ændringer. Med hensyn til bebyggelse m. v. traf Overfredningsnævnet således følgende bestemmelser:

»De forhåndenværende bygninger kan erstattes og udvides, dog således at udseende, placering og anvendelse forinden skal godkendes af fredningsnævnet. På matr. nr. ... kan anbringes et hus efter nærmere godkendelse af fredningsnævnet med hensyn til husets størrelse, udseende og placering.

Der kan efter fredningsnævnets anvisning anbringes enkelte master langs levende hegn eller deslige til fremførelse af elektriske ledninger eller telefonledninger til ejendomme, der endnu ikke har sådanne ledninger.«

I februar 1960 ansøgte A fredningsnævnet om tilladelse til at opføre et nyt stuehus på sin ejendom. Fredningsnævnet foretog i den anledning den 21. marts 1960 besigtigelse af ejendommen og tillod herefter under hensyn til den allerede foreliggende bebyggelse, at A opførte den projekterede bygning. En repræsentant for stiftelsen var til stede ved besigtigelsen.

I september 1960 spurgte advokaten Overfredningsnævnet, om en bygning, der –

efter hvad stiftelsens bestyrelse havde erfaret – var under opførelse på den omtalte ejendom, blev opført på den ved Overfredningsnævnets kendelse af 8. februar 1947 fredede del af Frøbjerg Bavnehøj. Han spurgte endvidere, om fredningsnævnet på egen hånd kunne dispensere fra kendelsen.

Overfredningsnævnet udbad sig en udtalelse fra fredningsnævnet, der refererede det ved fredningsnævnets møde den 21. marts 1960 passerede. Overfredningsnævnet udbad sig derefter fredningsnævnets udtalelse bl. a. om, hvorvidt den pågældende bygning var opført indenfor det fredede område, og – i bekræftende fald – hvorvidt fredningsnævnet havde søgt hjemmel til at fravige Overfredningsnævnets kendelse. Samtidig bad Overfredningsnævnet oplyst, om og i hvilket omfang der tidligere måtte være givet dispensation fra kendelsen.

Fredningsnævnet svarede, at bygningen var opført indenfor det fredede område, og at fredningsnævnet ud fra det ovenfor citerede afsnit af Overfredningsnævnets kendelse, samt som følge af at påtaleretten tilkom nævnet, havde ment at have adgang til at meddele dispensation som sket. Nævnet oplyste samtidig, at det i tiden fra 1952 havde behandlet ialt 6 sager bl. a. vedrørende dispensation fra kendelsen, og at Overfredningsnævnet i en skrivelse af 16. december 1952 havde henledt opmærksomheden på, at spørgsmålet om beliggenhed og udseende af en kiosk og en friluftrestaurant henhørte under fredningsnævnet.

I februar 1961 erindrede advokaten Overfredningsnævnet om sagen. Samtidig bemærkede han, at stiftelsens bestyrelse ville finde det i høj grad stødende, ikke blot hvis man påtænkte at foretage nogen ændring i foretagne afgørelser uden at indhente udtalelse fra stiftelsen, men i det hele taget hvis man blot delvis ophævede tidligere afsagte fredningskendelser. I denne forbindelse fremhævede advokaten, at fredningen af Frøbjerg Bavnehøj var sket i kraft af betydelige opofrelser fra privatpersoner, der ud fra ideale motiver havde bidraget med penge og mange års arbejde til at bevare arealerne i den tilstand, hvori de i mange år havde henligget, og at stiftelsen anså den bebyggelse, som havde fundet sted, og som var uforenelig med den tilstand af uberørt natur, der var

tilstræbt, for en trussel mod stiftelsens hele virksomhed i en menneskealder.

Under henvisning hertil udbad advokaten sig en udtalelse om, hvorvidt Overfredningsnævnet påtænkte at ændre tidligere afsagte fredningskendelser, og om det i bekræftende fald var hensigten at give stiftelsen lejlighed til under sagens videre behandling at udtale sig.

Efter at Overfredningsnævnet havde behandlet sagen på møder den 2. marts og den 22. april 1961, meddelte det advokaten, at det citerede afsnit af kendelsen af 8. februar 1947 efter nævnets opfattelse antagelig ikke indeholdt tilstrækkelig hjemmel for fredningsnævnet til at udstede den omhandlede dispensation. Overfredningsnævnet havde derfor henstillet til fredningsnævnet fremtidig ikke at træffe andre bestemmelser vedrørende fredningen end sådanne, som direkte var omfattet af de gængsne bestemmelser i Overfredningsnævnets kendelse.

Overfredningsnævnet tilføjede, at den allerede givne og udnyttede tilladelse til bebyggelse uanset en eventuel mangel ved afgørelsen efter Overfredningsnævnets mening ikke kunne anses for ugyldig med den virkning, at bygningen skulle kunne kræves fjernet; spørgsmålets endelige afgørelse henhørte dog under domstolene.

Med hensyn til Overfredningsnævnets fremtidige stilling til fredningen af Frøbjerg Bavnehøj udtalte nævnet dernæst, at dispensation fra eksisterende fredninger måtte betragtes som rene undtagelser, således som det også fremgår af § 18 i naturfredningsloven (nu lovbekendtgørelse nr. 194 af 16. juni 1961), og at Overfredningsnævnet ved behandlingen af eventuelle fremtidige andragender om undtagelse fra fredningen af Frøbjerg Bavnehøj gerne ville give stiftelsen lejlighed til at ytre sig, før der blev truffet afgørelse.

Overfredningsnævnet, der opfattede advokatens henvendelse til mig som en klage bl.a. over, at nævnet ikke havde villet bidrage til fjernelse af den omtalte bygning, udtalte, at fredningsnævnets dispensation formentlig led af en kompetencemangel, der imidlertid næppe kunne antages at have været af en sådan art, at den kunne medføre en pligt til at nedrive den i henhold til tilladelsen opførte bygning. Det havde i alt fald, som sagen havde foreligget for Overfredningsnæv-

net, ligget udenfor nævnets beføjelse at udtale sig om retsvirkningen af den eventuelt foreliggende mangel, allerede fordi anke over nævnets tilladelse ikke var indgivet rettidigt eller af en ankeberettiget, i hvilken forbindelse Overfredningsnævnet henviste til naturfredningslovens § 19, stk. 1 og 2, samt bestemmelserne om påtaleret i kendelsen af 8. februar 1947. Overfredningsnævnet bemærkede iøvrigt, at der ikke indenfor dets kompetenceområde sås at forekomme retsregler, der hjemlede den af advokaten omtalte pligt for det offentlige til mod erstatning til A at nedrive den opførte bebyggelse.

Hvad Overfredningsnævnets stilling med hensyn til eventuelle fremtidige dispensationer fra fredningen af Frøbjerg Bavnehøj angik, udtalte nævnet, at det bestandig havde anset sig for kompetent til, når særlige forhold måtte tale derfor, at dispensere fra sine egne kendelser. Nævnet henviste herved til de afgørelser, som er refereret i G. Heide-Jørgensens kommenterede udgave af naturfredningsloven, § 18, under II. Denne almindelige beføjelse til at gøre afvigelser fra ordninger, som var etableret ved Overfredningsnævnets egne kendelser, kunne nævnet naturligvis ikke på forhånd fraskrive sig for en bestemt kendelses vedkommende. Derimod kunne Overfredningsnævnet, som det også havde gjort, medvirke til at sikre, at de synspunkter, som stiftelsen måtte have, blev taget med i betragtning, hvis udøvelsen af den almindelige beføjelse skulle blive aktuel for såvidt angik fredningen af Frøbjerg Bavnehøj.

Jeg udtalte, at Overfredningsnævnet kun havde haft mulighed for i realiteten at tage stilling til den af fredningsnævnet for Assens amtsrådsreds i marts 1960 givne tilladelse, såfremt en ankeberettiget indenfor ankefristen havde påanket den af fredningsnævnet meddelte tilladelse. Jeg kunne derfor ikke kritisere, at Overfredningsnævnet ikke som følge af advokatens henvendelse havde tilbagekaldt fredningsnævnets tilladelse og foranlediget A's ejendom ført tilbage til sin tidligere tilstand.

Dernæst kunne jeg ikke kritisere, at Overfredningsnævnet i det foreliggende tilfælde ikke havde villet fraskrive sig ret til at gøre afvigelse fra fredningen. Jeg henlede herved opmærksomheden på,

at Overfredningsnævnet ifølge naturfredningslovens § 18, 1. stk., 2. pkt., efter andragende helt kunne ophæve en af nævnet tidligere afsagt fredningskendelse, såfremt det enstemmigt skønnede, at almenheden ikke længere havde interesse i at bevare fredningen.

Jeg så mig herefter ikke i stand til at foretage videre vedrørende advokatens henvendelse, hvorved bemærkedes, at det faldt uden for mit virksomhedsområde at medvirke til, at tilstanden på A's ejendom blev genoprettet.

16. *Henstillet til finansministeren at overveje muligheden af at ændre nogle af Departementet for Told- og Forbrugsafgifter truffne afgørelser, hvorefter tilbagebetaling af erlagt told ved indførsel af 2 maskiner var afslået. Finansministeren bestemte, at tilbagebetaling kunne finde sted i de omhandlede tilfælde og under nærmere anførte betingelser i tilsvarende tilfælde. (J. nr. 61/61).*

A klagede i januar 1961 over to af Departementet for Told- og Forbrugsafgifter truffne afgørelser vedrørende tilbagebetaling af erlagt told ved indførselen af to maskiner. Han anførte, at departementet havde udstedt toldfritagelsesbevillinger med virkning for allerede indførte maskiner m. v. og tilbagebetalt den ved indførselen erlagte told, og at tilbagebetaling efter hans opfattelse så meget mere burde ske i de foreliggende tilfælde, hvor toldfritagelsesbevilling forelå ved indførselen.

Toldtariffens kap. 84, der omhandler dampkedler, maskiner og apparater samt mekaniske redskaber, indeholder i 1. pkt. i bestemmelse 5 følgende bemyndigelse:

»Toldstyrelsen bemyndiges til på nærmere fastsatte vilkår såvel i almindelighed som i enkelte tilfælde at tilstå toldfritagelse for maskiner og maskindele, når det godtgøres, at tilsvarende maskiner og maskindele ikke fremstilles eller kun fremstilles i uvæsentligt omfang her i landet; bemyndigelsen kan dog – medmindre særlige forhold efter toldstyrelsens skøn måtte tale derfor – kun bringes i anvendelse i tilfælde, hvor toldberegningens værdien for den pågældende maskine eller maskindel overstiger 5.000 kr.«

Ved bevilling af 6. juli 1960 tilstod departementet A i henhold til ovennævnte bestemmelse toldfritagelse for bl. a. følgende maskiner:

Pos. 84.19 B:

Fabrikat Alpma Alpenland-Maschinenbau Ges. Hain & Co. KG., Lehen, Vesttyskland: automatiske ostepakkemaskiner, bl. a. af typen Universal 53.

Pos. 84.59:

Fabrikat F.M.C.-International, Californien:

Simplex automatiske plastposefremstillingsmaskiner, bl. a. modellen 24-7 S.

Der var til bevillingen, som skulle gælde fra dagen efter udstedelsesdagen og indtil videre, bl. a. knyttet følgende betingelser:

»1. Bevillingshaveren må i klareringsangivelsen fremsætte anmodning om toldfritagelse i henhold til nærværende bevilling og angive maskinerne med ovennævnte betegnelser.

.....

3. Bevillingen eller en af toldvæsenets prøvesamling og fakturakontrol, Hovedvej 10, Frihavnen, Ø, bekræftet genpart af denne skal ved hver indfortoldning forevises toldopsynet.

.....«

I skrivelse af 6. juli 1960, hvormed bevillingen blev sendt til A, var det anført, at bevillingen tillodes bragt i anvendelse på varer, der måtte være indført i tiden fra og med 1. marts 1960 (tidspunktet for toldtariffens ikrafttræden), men forud for bevillingens ikrafttrædelsesdato.

Den 5. august 1960 indførte A ved en speditør en *Simplex automatisk plastposefremstillingsmaskine, model 24-7 S.*, over toldkontrolstedet Bropillen i Københavns Frihavn. Speditøren angav i klareringsangivelsen, dateret 26. juli 1960, værdien for maskinen, som han henførte til pos. nr. 84.59, til ialt 66.846 kr., og anførte iøvrigt i klareringsangivelsen: »Ansøgning inds. om toldfrihed i henh. til kap. 84. bmrk. 5., tolden bed. resv.«

På grundlag af angivelsen beregnede toldopsynet den told, som A ved indførselen skulle erlægge, til 10 pct. af 66.846 kr. =

6.684,60 kr., idet vedkommende toldtjenestemand iøvrigt under toldopsynets attestations anførte: »Tolden reserveret, ansøgning om toldfrt. vil fremk., ekstra fakt. påtegnet«.

Den 8. august 1960 blev det beregnede toldbeløb indbetalt til toldvæsenet, og den 22. s. m. anmodede A under henvisning til toldfritagelsesbevillingen af 6. juli 1960 departementet om tilbagebetaling af den erlagte told. A påberåbte sig, at det udtrykkelig var anført i klareringsangivelsen, at der var indgivet ansøgning om toldfritagelse, og fremhævede, at det skyldtes en fejl fra speditørens side, at der var blevet erlagt told for maskinen.

Departementet meddelte, at det ikke kunne bevilge det ansøgte, idet det henviste til, at det ifølge bevillingen var en betingelse for toldfritagelse, at bevillingshaveren i klareringsangivelsen fremsatte ansøgning herom i henhold til bevillingen, som samtidig skulle forevises toldopsynet.

A protesterede mod den trufne afgørelse uden at dette medførte nogen ændring af departementets standpunkt.

Den 8. august 1960 indførte A ved en anden speditør en *Alpma ostepakkemaskine, type U-53/E-4*, over Padborg toldkontrolsted. Speditøren angav i klareringsangivelsen værdien for maskinen, som han henførte til pos. nr. 84.19 B, til 59.672 kr., idet han iøvrigt anførte: »Ans. om toldfrit. agtes inds.«

Toldopsynet beregnede tolden til 10 pct. af den angivne værdi = 5.967,20 kr. for maskinen, idet vedkommende toldtjenestemand i toldopsynets attestations såvel som i kvitteringen for den samme dag indbetalte told anførte, at ansøgning om toldfritagelse ville blive indsendt.

Den 30. s. m. ansøgte A departementet om tilbagebetaling af den som følge af en fejl ved indklareringen erlagte told, og den 23. december 1960 svarede departementet med henvisning til bestemmelserne i toldfritagelsesbevillingen, at det ikke ville kunne bevilge det ansøgte.

Overfor mig udtalte departementet, at den foreliggende sag ganske svarede til et mig tidligere forelagt tilfælde, der omhandlede et parti gazestof, for hvilket vedkommende importør uanset tidligere udstedt toldfritagelsesbevilling ved indførselen havde erlagt en told på 958,30 kr., som departementet afslog at tilbagebetale.

Departementet havde i denne sag begrundet sit standpunkt med nødvendigheden af, at der ved fremlæggelsen af toldfritagelsesbevilling for toldopsynet og fremsættelse af begæring om toldfritagelse i klareringsangivelsen blev givet toldopsynet mulighed for, inden varerne blev kørt bort, at konstatere, om varerne opfyldte de fastsatte betingelser. Det ville i modsat fald ikke være muligt at praktisere toldfritagelsesordningen på en i kontrolmæssig henseende acceptabel måde. Jeg havde derefter meddelt klageren, at jeg ikke kunne kritisere den af departementet trufne afgørelse.

Vedr. det af A anførte om toldfritagelsesbevillinger med tilbagevirkende kraft udtalte departementet, at der ikke var adgang til at opnå sådanne bevillinger. Departementet havde dog i tiden efter omlægningerne af toldloven, mens de nye toldfritagelsesbestemmelser blev indarbejdet – navnlig med hensyn til at få fastlagt de områder, hvor tilstedeværelsen af dansk produktion ikke var til hinder for toldfritagelse – og de mange nye toldfritagelsesbevillinger successivt blev udstedt, som en overgangsforanstaltning udstedt toldfritagelsesbevillinger med tilbagevirkende kraft. I de af A påklagede tilfælde var der imidlertid ifølge departementet ikke tale om for sent indgivne ansøgninger om toldfritagelse eller om, at fornøden toldfritagelsesbevilling ikke var udstedt, men for så vidt om den helt modsatte situation, idet A havde indgivet ansøgning og fået bevilling i tide, men havde undladt at gøre brug af bevillingen på den foreskrevne måde.

Den 7. april 1961 havde jeg en samtale med A og den 24. maj 1961 en samtale med generaldirektøren for toldvæsenet og chefen for vedkommende kontor i departementet, som nærmere redegjorde for de forhold, der vanskeliggør en efterfølgende kontrol, og som mente at måtte fastholde det indtagne standpunkt.

Jeg forelagde derefter sagen for finansministeren, idet jeg udtalte, at jeg ikke på det foreliggende grundlag kunne anse de af departementet i denne sag trufne afgørelser for rimelige, hvorfor jeg henstillede til ministeren at overveje muligheden af, at afgørelserne blev ændret. Til begrundelse herfor anførte jeg, at det forhold, at bevillingens formelle betingelser ikke var

blevet overholdt, i tilfælde som de foreliggende, hvor der var tale om varer af betydelig værdi, fik en følge, som syntes at stå i misforhold til den fejl, der måtte være udvist fra klarerers side. Videre henviste jeg til det oplyste om de af departementet i overgangstiden efter den nye toldlovs ikrafttræden udstedte bevillinger med tilbagevirkende kraft, som ifølge sagens natur ville medføre tilbagebetaling af allerede erlagt told.

I denne forbindelse fremdrog jeg, at departementet havde imødekommet en ansøgning om toldfritagelse og tilbagebetaling af den erlagte told i et andet tilfælde, hvor A efter indklarerings af en maskine havde ansøgt herom. Jeg bemærkede hertil, at det ikke forekom mig ganske indlysende, at man i et tilfælde, hvor der ikke forelå bevilling ved indklarerings, efterfølgende kunne meddele bevilling og tilbagebetale tolden, mens man ikke fandt at kunne tilbagebetale tolden, hvor bevilling havde foreligget ved indklarerings.

Jeg anførte dernæst, at der på den anden side måtte tillægges de betragtninger om mulighed for kontrol, som departementet havde anført overfor mig, en rimelig vægt. I den omtalte tidligere sag havde jeg ud fra dette synspunkt taget departementets standpunkt til efterretning, idet jeg lagde til grund, at det næppe ville være muligt med rimelig sikkerhed efterfølgende at kontrollere identiteten af en artsbestemt vare som det indførte gazestof og dermed, om stoffet opfyldte betingelserne for toldfritagelse.

I nærværende sag forekom det mig, at der måtte være betydelig større mulighed for efterfølgende kontrol, idet der ikke var tale om en artsbestemt vare, men om to individuelle maskiner af betydelig værdi.

Den 6. juli 1961 drøftede jeg sagen med finansministeren, der gav tilsagn om, at toldvæsenet ville tilbagebetale A den ved indførselen af de omhandlede to maskiner erlagte told, samt om, at der kunne ske tilbagebetaling af erlagt told i andre tilsvarende tilfælde, idet dog følgende betingelser af hensyn til konsekvenserne måtte være opfyldt i hvert enkelt tilfælde:

- a) Det måtte være åbenbart, at der foreligger en fejltagelse,
- b) Det erlagte toldbeløb må være af en vis størrelse,
- c) Der må foreligge sådanne oplysninger, at der ikke kan være nogen rimelig tvivl med hensyn til varens eller varernes identitet, og i så henseende har den klarerende bevisbyrden,
- d) Den klarerende må efter at være blevet klar over fejltagelsen ufortøvet have rettet henvendelse til toldmyndighederne om tilbagebetaling.

Efter at departementet havde underrettet A om, at det i de foreliggende tilfælde indrømmede ham den ønskede efterfølgende toldfritagelse, og at han ville kunne få de erlagte toldbeløb ialt 12.651,80 kr. tilbagebetalt, meddelte jeg, at jeg anså sagen for afsluttet.

17. *En ambassades bistand til 3 studenter, hvis vogn var blevet stjålet, gav ikke grundlag for kritik. (J. nr. 230/60).*

Den 2. oktober 1961 afgav jeg en redegørelse, der her gengives med enkelte forkortelser.

»I skrivelser af 30. marts og 4. april 1960 klagede stud. med. Johs. Jensen, stud. med. Claus Petersen og stud. med. Erik Jespersen over den måde, hvorpå den danske ambassade i Teheran havde behandlet dem i forbin-

delse med, at deres bil den 5. februar 1960 blev stjålet i Teheran.

Inden klagen blev indgivet til mig, stillede politimester Vagn Bro et spørgsmål til udenrigsministeren om ambassadens bistand til studenterne, og ministeren besvarede spørgsmålet den 2. marts 1960 (Folketingstidende 1959/60, sp. 3589-94).

Den 20. april 1960 havde jeg en samtale med ambassadøren i Teheran, greve A N Moltke-Huitfeldt, da denne i anden anledning var i København, og den 27. juli 1960 modtog jeg fra Udenrigsministeriet en udtalelse med sagens akter samt erklæringer fra ambassadør Moltke-Huitfeldt, ambassadesekretær H. Riemann og eksportstipendiat K. W. Rasmussen.

Sagens videre behandling beroede derefter i nogen tid på, at der på min foranledning mellem parterne blev ført forligsforhandlinger, der dog endte uden resultat.

Den 17. marts 1961 sendte Udenrigsministeriet supplerende erklæringer fra ambassadør Moltke-Huitfeldt, Riemann samt Rasmussen, og den 15. maj 1961 sendte studenterne et yderligere indlæg. Den 13. juni 1961 havde jeg en samtale med hr. H. P. C. Dann, hos hvem studenterne havde boet under deres ophold i Teheran, og som i begyndelsen af juni var kommet til København. Herefter forelagde jeg påny sagen for Udenrigsministeriet, der den 30. august har tilbage sendt den med erklæringer fra ambassaden.

Det bemærkes, at jeg ikke har fundet at burde rette henvendelse til de iranske myndigheder, men at den iranske hofminister og direktøren i det iranske udenrigsministerium på foranledning af ambassadør Moltke-Huitfeldt skriftligt overfor ham har givet visse oplysninger om sagen.

Studerne har gjort gældende, at ambassaden den 5. februar 1960 om formiddagen nægtede dem tilladelse til at parkere deres vogn på ambassadens grund, at ambassaden, efter at vognen var blevet stjålet, kun havde foretaget en »illusorisk anmeldelse« af tyveriet overfor det iranske udenrigsministerium, og at det havde været vanskeligt at få en samtale med ambassadør Moltke-Huitfeldt, der iøvrigt havde optrådt arrogant og afvisende.

Studerne oplyste dernæst, at ambassadøren under en samtale den 10. februar 1960 med stud. med. Claus Petersen i en intimiderende tone skulle have udtalt, at der også kunne blive sendt en indberetning om sagen til Københavns Universitet, ligesom ambassadøren skulle have fremsat trusler vedrørende Claus Petersens fremtid som læge.

Endvidere gjorde studenterne gældende, at ambassadør Moltke-Huitfeldts henvendelser til de iranske myndigheder havde forsin-

ket disses behandling af sagen og formindsket studenternes mulighed for at få fuld erstatning.

Endelig klagede studenterne over nogle udtalelser, som ambassadør Moltke-Huitfeldt havde fremsat overfor Berlingske Aftenavis og Politiken, og som er refereret i disse aviser for henholdsvis 24. og 25. februar 1960.

I. Studenternes henvendelse den 5. februar 1960 på ambassaden.

I januar 1960 var studenterne i en folkevognsbuss, hvori der var installeret en elektrisk tyverialarm, startet på en rejse til Iran, Pakistan, Indien og Ægypten.

Fredag den 5. februar 1960 om formiddagen kom studenterne til Teheran, og ifølge deres skrivelse af 30. marts 1960 var de kl. 11 kørt hen til den danske ambassade, idet de ønskede at få tilladelse til at parkere vognen på ambassadens grund. Ambassadesekretær Riemann og eksportstipendiat Rasmussen, som de havde talt med, havde afslået deres anmodning, skønt de havde oplyst, at der i deres bagage var medicin og et ret værddifuldt fotoudstyr.

Lidt senere på dagen havde en herre standset dem på gaden og præsenteret sig som Herbert Dann. Han havde spurgt, om han kunne hjælpe dem med noget, hvorefter studenterne havde nævnt parkeringsspørgsmålet. Dann havde henvist dem til ambassaden, og da studenterne oplyste, at de havde været dér, havde Dann tilbudt, at de kunne parkere udenfor hans villa, idet han samtidig oplyste, at han havde to projektorer, der kunne belyse vognen, mens den stod på gaden.

Studerne var senere på dagen taget ud til Dann, hvor de blev inviteret til middag. De parkerede vognen udenfor villaen, men satte ikke tyverialarm til, da de ville undgå, at forbipasserende, der kom til at røre ved vognen, skulle få et elektrisk stød. Under besøget havde studenterne en gang set til vognen, og da de ca. kl. 21 igen ville se til den, var den forsvundet. Studenterne havde straks sammen med Dann indgivet anmeldelse til den lokale politistation, og Dann havde inviteret studenterne til at bo hos sig.

Ambassadesekretær Riemann har forklaret, at studenterne ved ankomsten til ambassaden straks var blevet vist ind til ham. For-

målet med deres besøg havde været at erfare, om der var særlige ting af interesse for dem at se i Teheran. Da Riemann gerne ville skaffe studenterne de bedst mulige oplysninger, spurgte han eksportstipendiat Rasmussen, som havde været ca. 10 år i Mellemøsten, om han ville deltage i samtalen. Da de derefter var kommet ind i Rasmussens kontor, gentog en af studenterne, at de gerne ville vide, om ambassaden kunne vejlede dem om, hvad der var at se i Teheran. De havde selv sparet sammen til køb af folkevognsbussen, og det var tanken, at de skulle sende artikler hjem til et af de store ugeblade. Endvidere oplyste de, at de havde en introduktionsskrivelse fra Udenrigsministeriets pressebureau. Rasmussen og Riemann havde givet dem de ønskede oplysninger, og Rasmussen nævnte i denne forbindelse, at det var klogt at udvise forsigtighed med hensyn til vognen, idet der i den seneste tid i Teheran var begået en lang række biltyverier. Studenterne bemærkede hertil, at deres vogn var sikret ved en særlig elektrisk installation.

Studerne var under deres ophold i ambassaden blevet budt på te, og efter at spørgsmålet om, hvad der var at se i Teheran og Iran, var uddebatteret, havde Rasmussen taget et kort frem og givet studenterne vejledning med hensyn til fastlæggelse af ruten til Indien m. v. Efter at samtalen, der varede godt en time, var afsluttet, blev der taget afsked i Rasmussens kontor. Rasmussen og Riemann havde fulgt studenterne til døren, og idet de gik ud af denne, havde en af studenterne ganske en passant sagt: »Vi kan vel ikke parkere her?«. Hertil havde Riemann svaret: »Det tror jeg ikke ambassadøren ville være særlig begejstret for.« Der var derefter atter blevet sagt farvel, og studenterne forlod ambassaden.

Riemann har endvidere oplyst, at studenterne ikke på noget tidspunkt overfor ham eller Rasmussen havde gjort det klart, at formålet med deres henvendelse var at finde et sted at parkere. Tværtimod havde de selv to gange udtalt, at formålet var at erholde oplysninger om, hvad der var at se i Teheran. Videre har Riemann oplyst, at han med sikkerhed kan udtale, at der ikke i hans påhør blev nævnt noget om, at studenterne havde et særligt kostbart udstyr, endside at dette og vognen ikke var forsikret. Dette var han først

blevet bekendt med, efter at vognen og udstyret var blevet stjålet.

Endelig har Riemann anført, at hvis studenterne havde lagt så stor vægt på forespørgselen vedrørende parkering, havde der været al mulig anledning til at bede ham om at forelægge sagen for ambassadøren.

Eksportstipendiat Rasmussen har forklaret, at hverken han eller Riemann under den hyggelige samtale med studenterne fik det indtryk, at formålet med besøget var at anmode om tilladelse til at parkere på ambassadens grund. De spørgsmål, som syntes at interessere studenterne, drejede sig om, hvilke familier der fotografisk set ville være godt stof for et ugeblad, mulighederne for på lettest mulig måde at opnå genindrejsevisum til Iran efter ophold i Indien og fastlæggelse af rejseruten til og fra Indien. Da man under samtalen kom ind på spørgsmålet om risikoen ved parkering, havde han fortalt, at der havde været en tyvebande på spil, som skrælledede de stjalne vogne i ørkenen omkring Teheran. I denne sammenhæng havde studenterne bemærket, at deres bil var udstyret med en særlig mekanisme, der gjorde, at man ved berøring af den fik et kraftigt stød.

Rasmussen er ikke i tvivl om, at han og Riemann ville have forelagt parkeringsspørgsmålet for ambassadøren, hvis studenterne havde lagt vægt på dette spørgsmål.

Ambassadøren har oplyst, at han ikke den 5. februar 1960 havde talt med studenterne, at parkeringsspørgsmålet ikke var blevet forelagt ham, og at han af sikkerhedsmæssige grunde kun i enkelte tilfælde har tilladt parkering på ambassadens grund.

Studerne har gjort gældende, at Erik Jespersen i begyndelsen af samtalen havde anmodet om tilladelse til at parkere, hvilket Riemann havde afslået. Endvidere har de fastholdt, at de havde omtalt, at vognens indhold var værdifuldt, og de henviste herved til, at de overfor Riemann, der selv var amatørfotograf, havde talt om deres fotoudstyr. Da de ved samtalens slutning påny havde nævnt parkeringsspørgsmålet, havde Riemann svaret, at ambassadøren sikkert ikke ville være glad for, at vognen blev parkeret på ambassadens grund, og Riemann havde i denne forbindelse oplyst, at han også selv havde visse vanskeligheder ved at parkere på ambassaden.

Efter at ambassaden er blevet gjort bekendt med studenternes ovennævnte forklaring, har den anført, at det er urigtigt, at Erik Jespersen under selve samtalen skulle have anmodet om tilladelse til at parkere og fået afslag. Parkeringen var først blevet nævnt, da studenterne var på vej ud af ambassaden. Derimod er det rigtigt, at der blev talt om fotografering, men Rasmussen og Riemann havde ikke fået det indtryk, at studenternes udstyr var særlig værdifuldt, og de havde ingen anledning til at tro, at studenterne ikke ville medtage deres fotoudstyr, når de forlod vognen.

Udenrigsministeriet har i sin udtalelse af 27. juli 1960 anført, at det synes godtgjort, at studenterne en passant under samtalen spurgte, om de måtte parkere deres vogn indenfor ambassadens mur, og at Riemanns svar gik ud på, at ambassadøren ikke på forhånd kunne antages at være indforstået hermed.

Ministeriet har dernæst anført, at der ikke foreligger nogen pligt for en repræsentationschef til at tillade parkering på repræsentationens grund, at sikkerhedsmæssige grunde ofte vil tale imod en sådan parkering, samt at studenterne ifølge Rasmussens og Riemanns overensstemmende udtalelser, efter at være blevet advaret mod biltyveri, anførte, at deres vogn var udstyret med en særlig elektrisk installation til beskyttelse mod tyveri.

Udenrigsministeriet finder herefter ikke, at studenterne med rette kan klage over, at de ikke fik adgang til at parkere på ambassadens grund.

Efter det oplyste har spørgsmålet om, hvorvidt studenterne måtte parkere på ambassadens grund, ikke været forelagt ambassadør Moltke-Huitfeldt.

Som sagen foreligger oplyst, kan jeg ikke tilsidesætte den af Riemann og Rasmussen givne fremstilling, hvorefter studenterne kun en passant har nævnt parkeringsspørgsmålet, uden at dette gav anledning til at forelægge spørgsmålet for ambassadøren.

Efter alt foreliggende kan jeg ikke udtale kritik overfor Riemann og Rasmussen i anledning af det den 5. februar 1960 passerede.

II. Anmeldelsen af tyveriet den 6. februar 1960.

I skrivelsen af 30. marts 1960 har studenterne oplyst, at de lørdag den 6. februar 1960 kl. 8 sammen med Dann kørte til general Ansaris kontor, og at generalen introducerede dem til trafikchef Echiyar, med hvem de havde en samtale kl. 9. Trafikchefen havde givet oberst Golpatte besked om, at nogle motorcykelpatruljer skulle eftersøge vognen. Herefter var studenterne taget til hovedpolitistationen, hvor de fik udvirket, at en beskrivelse af vognen blev telefoneret ud over hele landet. Kl. 11 var de kommet til ambassaden, hvor de havde talt med Riemann, som de havde anmodet om at anmelde tyveriet overfor det iranske udenrigsministerium. Derefter var studenterne sammen med Riemann taget tilbage til hovedpolitistationen, hvor de havde givet mere detaljerede oplysninger om vognens indhold. Kl. 12 var Riemann og Johs. Jensen taget hen til udenrigsministeriet, og mens Jensen havde ventet på en gang, havde Riemann talt med en tjenestemand i ministeriet. Efter 3-4 minutters forløb var Riemann kommet tilbage og havde meddelt, at det nu var i orden. Riemann havde derefter forladt studenterne, idet han ikke mente, at han kunne foretage yderligere. Studenterne har herved anført, at Riemann ved samtalen den 8. februar 1960 om formiddagen (jfr. afsnit III) skulle have oplyst, at han kun havde talt med en underordnet tjenestemand i udenrigsministeriet. Senere på dagen havde studenterne af politiet fået meddelelse om, at vognen var fundet udenfor Teheran, og de var straks taget ud for at besigtige den, hvorved de konstaterede, at bagagen var stjålet, og at der var forøvet hærværk mod vognen.

Ambassadør Moltke-Huitfeldt har oplyst, at studenterne sammen med Dann indfandt sig ca. kl. 9,30 på ambassaden, hvorefter de sammen med Riemann og ambassadens dragoman var taget hen til trafikchef Echiyar, som foranledigede, at der blev udsendt motorcykelpatruljer. Efter instruktion fra trafikchefen tog studenterne, Dann, Riemann og dragomanen til oberst Fahmi på hovedpolitistationen, der udsendte en beskrivelse af vognen. Herefter tog Riemann, dragomanen og Johs. Jensen til udenrigsministeriet, hvor Riemann og dragomanen talte med sous-

chefen i protokollen. Souschefen lovede, at også udenrigsministeriet ville søge sagen fremmet mest muligt, og i overværelse af Riemann og dragomanen telefonerede han til oberst Fahmi og gjorde denne bekendt med ministeriets interesse i sagens hurtige løsning.

Riemann har anført, at han ikke erindrer, hvor længe samtalen i udenrigsministeriet varede, men souschefen blev sat fuldstændig ind i sagen. Riemann havde endvidere i fortrolighed påpeget, at en hurtig aktion var ønskelig, ikke alene af hensyn til studenterne, hvis stilling var meget prekær, men også for at undgå presseomtale såvel i Iran som i Danmark.

Johs. Jensen, Riemann og dragomanen var derefter taget tilbage til hovedpolitistationen, og da man her kun manglede at foretage en registrering af det stjålede, forlod Riemann politistationen, mens dragomanen blev der for at bistå ved registreringen.

Efter ambassadørens opfattelse kan det den 6. februar 1960 passerende ikke give studenterne grundlag for at klage.

Overfor ambassadens fremstilling har studenterne gjort gældende, at ingen af ambassadens personale havde været med hos trafikchef Echtiar, at de først kl. 11,00 var kommet til ambassaden, og at dragomanen ikke havde været med i udenrigsministeriet.

Studerne har indsendt en skrivelse af 12. marts 1961 til dem fra general Ansari, hvori generalen meddeler, at studenterne sammen med Dann var kommet til ham lidt over kl. 8 og havde fortalt ham om tyveriet. Generalen havde derefter telefoneret til trafikchef Echtiar og underrettet ham om det skete. Endvidere havde generalen meddelt, at han straks ville lade studenterne og Dann komme over til trafikchefen. Generalen anfører yderligere, at han senere har erfaret, at studenterne og Dann godt en halv time senere var kommet hen til trafikchefen. Bortset fra Dann havde studenterne været alene under samtalen med trafikchefen.

Generalen oplyser iøvrigt i skrivelser, at han bor på samme vej som Dann, at der hver nat er parkeret mindst et dusin vogne på vejen, og at der aldrig tidligere er blevet stjålet nogen vogn på vejen.

Dann har overfor mig oplyst, at han sammen med studenterne ca. kl. 8 var kørt til general Ansaris kontor for at få hans bistand

til at finde vognen. Generalen havde ringet til trafikchef Echtiar, og Dann og studenterne var derefter kørt hen til denne. Dann var helt sikker på, at ingen af personalet fra ambassaden havde deltaget i mødet hos trafikchefen. Endvidere oplyste Dann, at han og studenterne i hvert fald ikke var kommet hen på ambassaden før kl. 10,30, og at klokken snarere havde været hen imod 11. Videre forklarede Dann, at ambassadens dragoman ikke havde været med Riemann og Johs. Jensen i udenrigsministeriet, idet dragomanen havde fungeret som tolk for studenterne, da de overfor politiet gav nærmere oplysninger om vognen og dens indhold. Ved samtalen den 8. februar 1960 i ambassaden havde Riemann indrømmet, at han kun havde forelagt sagen for en underordnet tjenestemand i udenrigsministeriet.

Endelig har Dann indsendt en fotokopi af en erklæring af 22. februar 1961 fra oberst Golpatte, hvori denne oplyser, at han for ca. 1 år siden efter ordre fra trafikchefen på foranledning af Dann indledte en undersøgelse for at finde studenternes vogn.

Ambassadøren har fastholdt, at studenterne kom til ambassaden kl. 9,30, at Riemann og dragomanen deltog i henvendelsen til trafikchef Echtiar, og at dragomanen havde været med i udenrigsministeriet.

Riemann har endvidere meddelt, at det i ambassadens første indberetning af 15. februar 1960 vedrørende tyveriet til det danske udenrigsministerium er anført, at Dann ved ankomsten til ambassaden havde oplyst, at tyveriet allerede var blevet anmeldt, og at han havde en aftale med en højstående politiembedsmand. Det er endvidere anført, at Riemann og dragomanen havde været sammen med studenterne og Dann til mødet hos trafikchefen, og at dragomanen senere sammen med Riemann havde været med i det iranske udenrigsministerium.

Udtalelsen i general Ansaris brev af 12. marts 1961 om, at Dann havde været alene med studenterne hos trafikchefen, må efter Riemanns formening bero på en fejlhuskning.

Videre har Riemann anført, at der intet besynderligt er i, at Dann er nævnt som rekvirent i oberst Golpattes erklæring af 22. februar 1961, idet henvendelse til trafikchef Echtiar fandt sted i henhold til en introduk-

tion, som Dann havde fået fra general Ansari.

Endelig har Riemann anført, at han er sikker på, at han ikke på noget tidspunkt har udtalt, at anmeldelsen til udenrigsministeriet var sket til en underordnet funktionær.

Udenrigsministeriet har anført, at selvom studenternes oplysninger på visse punkter afviger fra ambassadens fremstilling, må ministeriet kunne gå ud fra, at Riemann har rettet henvendelse til to højtstående politiembedsmænd samt til souschefen i det iranske udenrigsministeriums protokol, og at dragomanen har hjulpet studenterne på hovedpolitistationen med registreringen af de stjålne effekter. Under hensyn hertil og til, at ambassadør Moltke-Huitfeldt (som anført i afsnit III) den 8. februar 1960 havde rettet henvendelse til direktøren i det iranske udenrigsministerium og senere på dagen drøftet sagen med hofministerens sekretær, finder ministeriet, at ambassaden rettidigt og til de rette instanser har foretaget de skridt, som måtte anses for hensigtsmæssige.

Da de foreliggende oplysninger vedrørende det faktisk passerende på visse punkter er afvigende, er det ikke muligt nu i enkeltheder at fastslå, hvad der faktisk passerede den 6. februar 1960. Dette er imidlertid heller ikke nødvendigt for min bedømmelse af klagen. Af det foreliggende fremgår det, at studenterne ikke har bestridt, at Riemann og dragomanen sammen med dem og Dann tog til hovedpolitistationen, og at i hvert fald Riemann har anmeldt sagen for det iranske udenrigsministerium. Det må herefter anses for godtgjort, at der fra ambassadens side er rettet henvendelse såvel til politiet som til udenrigsministeriet. Herefter finder jeg, at ambassadens dispositioner den 6. februar 1960 ikke kan give anledning til kritik.

Det tilføjes, at jeg ikke finder grundlag for at antage, at Riemann ikke skulle have givet souschefen ved protokollen i udenrigsministeriet de fornødne oplysninger om sagen, ligesom jeg ikke mod Riemanns benægtelse kan anse det for bevist, at han skulle have udtalt, at han kun havde talt med en underordnet tjenestemand i udenrigsministeriet.

III. Studenternes anmodning den 8. februar 1960 om, at ambassadøren ville forelægge sagen for den iranske udenrigsminister.

Ifølge studenternes oplysninger – der i hovedsagen er blevet bekræftet af Dann – havde de søndag den 7. februar 1960 om formiddagen sammen med Dann og advokat Mohsanni, der var en ven af Dann, en samtale med premierminister Eqbal. Denne havde bedt understatssekretær Fuhrudchi om at tage sig af sagen. På understatssekretærens anmodning udarbejdede advokat Mohsanni straks en redegørelse for sagen, og studenterne fik løfte om, at vognen ville blive sat i køreklar stand på regeringens regning, og at man ville søge at få de stjålne effekter bragt til veje i løbet af få dage, ligesom studenterne ville få fuld erstatning for alle de ejendele, som ikke måtte blive skaffet til veje. Understatssekretæren udtalte endvidere, at det ville gavne studenternes sag, om den danske ambassadør »tog skridt« gennem det iranske udenrigsministerium.

Ifølge studenternes oplysning telefonerede advokat Mohsanni mandag den 8. februar 1960 om morgenen til understatssekretæren, der mindede om, at det ville være ønskeligt, om ambassadøren personlig henvendte sig til den iranske udenrigsminister. Derefter ringede studenterne til ambassaden, hvor Rasmussen oplyste, at vognen nu var fundet. Kl. 11 var studenterne sammen med Dann og Mohsanni kommet hen til ambassaden, hvor de forelagde Riemann og Rasmussen det råd, de havde fået, om, at ambassadøren skulle henvende sig til udenrigsministeren. Riemann og Rasmussen tog imidlertid afstand fra denne tanke, og der opstod en diskussion om dette spørgsmål. Studenterne fik Riemann til at forelægge spørgsmålet for ambassadøren, og kort efter meddelte Riemann, at ambassadøren ved et cocktail-party ville nævne sagen for udenrigsministeren.

Ambassadøren har oplyst, at han om morgenen den 8. februar 1960 ved et besøg i udenrigsministeriet havde gjort dets direktør bekendt med sagen, og at direktøren lovede at søge den fremmet ved en direkte henvendelse til politichefen. Om eftermiddagen nævnede ambassadøren sagen ved en reception i udenrigsministeriet for hofministerens sekretær, dr. Sadri, og denne lovede at tage sig af sagen, idet han samtidig udtalte, at

denne efter hans formening burde forelægges shahen, bl. a. under hensyn til risikoen for, at den kunne blive omtalt på en uheldig måde i den udenlandske presse.

Ambassadesekretær Riemann har oplyst, at studenterne ved samtalen om formiddagen var blevet gjort bekendt med, at ambassadøren om morgenen personlig havde nævnt sagen for udenrigsministeriets direktør, og at drøftelserne angik spørgsmålet om, hvorvidt en *démarche* kunne foretages overfor udenrigsministeren umiddelbart efter, at ministeriets direktør havde lovet at tage sig af sagen. Endvidere har Riemann oplyst, at det ved samtalen den 8. februar 1960 var klart, at studenterne havde fået en kritisk indstilling overfor ambassaden, og at såvel Dann som Mohsanni var meget utilfredse med ambassadens indsats.

Eksportstipendiat Rasmussen har oplyst, at studenterne trods den venlige modtagelse, de havde fået den 5. februar 1960, havde ændret indstilling overfor ambassaden. Endvidere har Rasmussen anført, at han ud fra sit kendskab til de lokale forhold måtte give Riemann ret i, at det kunne være uheldigt, at ambassadøren samme dag, som han havde nævnt sagen overfor udenrigsministeriets direktør, tog den op overfor udenrigsministeren.

Studerterne har overfor mig forklaret, at Riemann på deres anmodning om, at ambassadør Moltke-Huitfeldt ville forelægge sagen for udenrigsministeren, havde svaret, at det var tilstrækkeligt, at sagen var anmeldt til politiet, og Riemann havde herved henvist til, at man i Danmark i en tilsvarende situation også kun ville henvende sig til politiet. Studenterne havde syntes, at det var mærkeligt at drage en sammenligning med danske forhold. Hverken Riemann eller Rasmussen havde oplyst, at ambassadøren om morgenen havde rettet henvendelse til udenrigsministeriets direktør. Johs. Jensen tilføjede, at studenterne var kommet til ambassaden med en positiv indstilling, og at de havde regnet med, at ambassadøren straks ville efterkomme deres anmodning om at forelægge sagen for udenrigsministeren. De var imidlertid tilfredse, da de af Riemann fik meddelelse om, at ambassadøren ville nævne sagen for udenrigsministeren, hvis han traf denne ved en reception senere på dagen. På forespørgsel udtalte studenterne,

at de aldrig havde anmodet ambassadøren om en samtale.

Hr. Dann har forklaret, at Riemann ikke under samtalen den 8. februar 1960 havde oplyst, at ambassadøren om morgenen personlig havde forelagt sagen for udenrigsministeriets direktør. Under samtalen havde Riemann og Rasmussen hævdet, at det var nok, at sagen var anmeldt til politiet, mens Dann og Mohsanni havde bestridt dette. Endvidere har Dann anført, at det først var efter meget store anstrengelser, og først efter at Riemann flere gange havde været inde hos ambassadøren, at studenterne til sidst fik løfte om, at ambassadøren ville nævne sagen ved et cocktail-party.

På forespørgsel udtalte Dann, at han ikke nu med bestemthed kunne sige, om han ved samtalen den 8. februar 1960 havde anmodet om en personlig samtale med ambassadøren. Derimod forekom det bestemt Dann, at han under en af Riemanns konferencer med ambassadøren overfor Rasmussen havde fremsat en bemærkning om, at det var mærkeligt, at der skulle en mellemmand til for at tale med ambassadøren. I denne forbindelse henviste Dann til, at ambassadøren fungerede både som konsul og vicekonsul.

Foreholdt disse forklaringer har ambassadøren meddelt, at såvel Riemann som Rasmussen klart erindrer, at studenterne blev gjort bekendt med ambassadørens henvendelse om morgenen til udenrigsministeriets direktør.

Endvidere har ambassadøren bestridt, at Riemann havde frarådet en henvendelse til udenrigsministeren personlig med den begrundelse, at en politianmeldelse skulle være tilstrækkelig. Hele diskussionen havde drejet sig om, hvorvidt en henvendelse til ministeren var mulig eller betimelig i betragtning af, at ambassadøren samme morgen havde rettet henvendelse til udenrigsministeriets direktør.

Rasmussen har tilføjet, at hvis Dann skulle have udtrykt sin forundring over, at der skulle en mellemmand til for at tale med ambassadøren, er han ganske sikker på, at han uopholdelig ville have opfordret de tilstedeværende til at gå med ind til ambassadøren.

Udenrigsministeriet har anført, at det i en sag som den foreliggende ville have været et særdeles usædvanligt skridt at rette henvendelse

delse til landets udenrigsminister. Endvidere måtte ambassadøren, der allerede havde nævnt sagen for udenrigsministeriets direktør, tage i betragtning, at han ved yderligere at foretage en *démarche* overfor ministeren let kunne risikere at støde direktøren. Endelig ville en officiel henvendelse fra den danske ambassadør til udenrigsministeren med henblik på at skaffe studenterne erstatning fra den iranske stat være et betænkeligt skridt, for så vidt som en sådan *démarche* kunne fremkalde det uønskelige indtryk, at danske myndigheder var villige til at yde en tilsvarende imødekommenhed i en lignende situation – hvilket givetvis ikke ville være tilfældet.

Endvidere har ministeriet oplyst, at den omstændighed, at en ambassade varetager de konsulære forretninger, selvsagt ikke medfører, at ambassadøren har pligt til personlig at behandle samtlige konsulære sager. Det tilkommer i disse sager, såvel som i andre, missionschefen at afgøre, i hvilket omfang det kan overlades repræsentationens medarbejdere at udføre arbejdet på missionschefens ansvar og under dennes tilsyn. Iøvrigt har ambassadøren i vidt omfang personlig taget sig af nærværende sag.

Det er ikke muligt nu med sikkerhed at fastslå, hvad der er passeret under samtalen på ambassaden. Riemann og Rasmussen har fastholdt, at de underrettede studenterne om, at ambassadør Moltke-Huitfeldt om morgenen havde nævnt sagen for udenrigsministeriets direktør, og ambassaden ses ikke at have haft nogen anledning til at forholde studenterne denne oplysning.

Jeg må derefter acceptere, at den omtalte underretning har fundet sted.

Da ambassadøren om morgenen den 8. februar 1960 havde forelagt sagen for direktøren i det iranske udenrigsministerium, kan jeg dernæst ikke – også når henses til det af det danske udenrigsministerium anførte – kritisere, at ambassadøren kun ville nævne sagen for udenrigsministeren, hvis han traf denne ved en reception.

Studerne havde ifølge deres forklaringer ikke anmodet om en personlig samtale med ambassadør Moltke-Huitfeldt, og Dann har ikke med bestemthed kun-

net sige, at han havde anmodet om en sådan. Under hensyn hertil og til, at Rasmussen har bestridt, at Dann skulle have fremsat den ovenfor nævnte bemærkning vedrørende vanskelighederne med at få en samtale med ambassadøren, finder jeg ikke at kunne karakterisere det som en tjenstlig fejl eller forsømmelse, at ambassadør Moltke-Huitfeldt ikke selv straks den 8. februar tog en samtale med studenterne.

IV. Studenternes henvendelse på ambassaden den 9. februar 1960.

Studerne har oplyst, at ambassadøren om morgenen tirsdag den 9. februar 1960 havde telefoneret til Dannels hjem og bedt dem om straks at komme hen i ambassaden. Da studenterne sammen med Dann var kommet derhen og ventede i forkontoret, kom ambassadøren ud af sit kontor og gik ud ad indgangsdøren uden at hilse på dem, uagtet han havde set dem. Riemann havde derefter anmodet studenterne om at komme igen kl. 12,15, og studenterne tog herefter hen til understatssekretær Fudrudchi, der igen forsikrede dem om, at de ville få fuld erstatning for de ting, der ikke måtte blive fundet. Understatssekretæren havde telefoneret til hofministeriet, hvorefter studenterne var gået over til dette ministerium, hvor de havde talt med en tjenestemand, hr. Howidah. Denne lovede, at studenterne ville blive holdt skadesløs for deres tab, og anførte, at ambassadøren burde henvende sig til udenrigsministeren.

Kl. 12,15 var studenterne igen kommet til ambassaden, hvor Riemann meddelte, at ambassadøren desværre var optaget, idet vejministeren havde en samtale med ham. Efter at have ventet et øjeblik havde de forladt ambassaden, idet man aftalte, at man telefonisk skulle træffe aftale om tidspunktet for en samtale.

Kl. 13 havde ambassadøren ringet og talt med Dann. Studenterne, der stod omkring telefonen, havde kunnet høre, hvad ambassadøren sagde, og ifølge deres forklaring havde Dann fortalt, hvad studenterne hidtil havde opnået. Ambassadøren svarede, at han netop telefonerede for at fortælle, at han også havde fået løfte om erstatning til studenterne. Derefter havde ambassadøren meddelt, at han gerne ville have en samtale den

10. februar 1960 med studenterne, idet han på en meget fornærmende måde havde udtalt, at Dann ikke måtte komme med.

Studenterne havde ved tegn gjort Dann bekendt med, at de ikke ville gå alene, og da Dann i høflige vendinger gav denne besked til ambassadøren, var denne begyndt at råbe op, idet han bl. a. havde udtalt, at Dann ikke skulle blande sig i sagen. Endvidere havde ambassadøren bebrejdet Dann, at han ikke havde henvist studenterne til en garage, og Dann havde svaret, at det kunne ambassadøren lige så godt selv have gjort.

Efter at telefonsamtalen var afsluttet, var studenterne blevet enige om, at Claus Petersen skulle gå alene til mødet med ambassadøren og forsøge at overtale denne til at frafalde sit krav om, at Dann ikke måtte komme til stede ved den nærmere forhandling om sagen. Som begrundelse for denne beslutning har studenterne anført, at de var blevet noget vrede på ambassadøren, dels fordi han ikke havde hilst på dem, da han så dem i ambassaden, dels fordi Dann ikke måtte komme med til mødet. Ambassadør Moltke-Huitfeldt har oplyst, at hofministerens sekretær den 9. februar 1960 om morgenen telefonisk havde meddelt ham, at vognen ville blive repareret for iransk regning, således at studenterne kunne fortsætte deres rejse. Sekretæren havde ved denne lejlighed betonet, at man til gengæld gik ud fra, at sagen ikke blev omtalt i aviserne.

Da ambassadøren selv ville underrette studenterne om denne meddelelse, havde han telefoneret til Dannels hjem og anmodet studenterne om at komme hen i ambassaden. Ambassadøren skulle imidlertid til et møde kl. 11 hos vejministeren, og da studenterne ikke var kommet inden dette tidspunkt, var han taget af sted uden at få talt med dem. Da han fra sit kontor gik ud i ambassadens forhal og ud ad entredøren – der er i samme del af forhallen som døren ind til ambassadørens kontor –, havde han ikke set studenterne. Ambassadøren har i denne forbindelse anført, at der i forhallen var nogle personer, og at han ikke havde bemærket, hvem det var, og at han – såfremt han ville have undgået et møde med studenterne – fra sit kontor kunne være gået ud ad en havedør. Videre har ambassadøren oplyst, at forhallen, der er 7,30 m lang og 2,68 m bred, på grund af nogle møblers placering er opdelt i to om-

råder, og at Riemann erindrer, at studenterne befandt sig i området modsat entredøren og døren til ambassadørens kontor, ligesom Riemann og Rasmussen erindrer, at der på det pågældende tidspunkt var andre personer til stede i lokalet.

Ambassadøren havde ikke truffet vejministeren, og da han var kommet tilbage til ambassaden, var studenterne gået. Da disse var kommet igen, var ambassadøren optaget, idet vejministeren var kommet hen på ambassaden. Riemann havde da efter instruktion fra ambassadøren meddelt, at denne gerne ville have en samtale alene med studenterne. Dette havde de imidlertid protesteret mod og havde forladt ambassaden, før ambassadørens samtale med ministeren var afsluttet.

Ambassadøren havde derefter telefoneret til Dann for at få en samtale med studenterne. Ambassadøren havde givet udtryk for, at det var naturligt, at han først talte alene med studenterne, da der var divergerende opfattelser mellem disse og hans medarbejdere. Ambassadøren havde tilføjet, at han senere var rede til at tale med Dann. Under samtalen havde Dann oplyst, at han havde været i hofministeriet og derigennem fundet en udvej for, at studenterne kunne fortsætte deres rejse. Ambassadøren havde svaret, at han allerede den 8. og den 9. februar 1960 havde været i forbindelse med hofministeriet, at det var resultatet af denne démarche, som Dann var blevet bekendt med i ministeriet, og at ambassadøren gerne selv ville have meddelt resultatet til studenterne.

Ambassadøren har endvidere udtalt, at telefonsamtalen var forløbet korrekt. Hans ønske om at tale alene med studenterne skyldes dels, at Dann og advokat Mohsanni skulle have optrådt høvent overfor Riemann og Rasmussen den 8. februar 1960, dels at ambassadøren, der havde indtryk af, at studenterne var utilfredse med ambassadens indsats, fandt det naturligt, at han havde en samtale med dem, hvor hverken deres rådgiver eller hans medarbejdere var til stede.

Videre har ambassadøren oplyst, at han efter samtalen med Dann havde telefoneret til hofministerens sekretær, idet han ønskede nærmere oplysninger om studenternes henvendelse til dette ministerium. Sekretæren havde på forespørgsel erklæret, at det naturligvis var ambassadørens henvendelse i sa-

gen, der havde bevirket, at studenterne havde fået tilsagn om en erstatning, idet denne henvendelse var sket, før studenterne havde været i hofministeriet. Da ambassadøren frygtede, at Dannels henvendelse i hofministeriet kunne skade studenternes sag, havde han meddelt sekretæren, at Dann ikke blev støttet af ambassaden. Sekretæren havde svaret, at man ville lade sagen gå gennem ambassaden. Dette var dog faktisk ikke sket – og havde heller ikke været ambassadørens ønske –, idet de fundne effekter var blevet udleveret direkte af politiet til studenterne i overværelse af Riemann og Rasmussen.

Yderligere har ambassadøren udtalt, at han naturligvis ikke kan verificere studenternes oplysning om, at hofministeriet om morgenen overfor dem skulle have givet udtryk for, at han burde henvende sig til udenrigsministeren. Ambassadøren er af den opfattelse, at det er usandsynligt, at hofministeriet skulle have fremsat en sådan udtalelse, når henses til, at ministerens sekretær om morgenen havde meddelt ham, at sagen var i orden.

Ambassadøren har endelig anført, at der flere gange overfor studenterne var givet udtryk for, at han gerne ville have en samtale med dem, mens de ikke på noget tidspunkt bad om at tale med ambassadøren. I denne forbindelse bemærkes, at studenterne, som anført side 62, overfor mig har bekræftet, at de aldrig har anmodet ambassadøren om en samtale. At en samtale aldrig rigtig kom i stand, er efter ambassadørens opfattelse så meget mere beklageligt, som ambassaden derved ikke for sit vedkommende blev i stand til at opfylde den »gentleman agreement«, som rent faktisk bestod mellem hoffet og ambassaden, og som gik ud på, at studenterne på den iranske regerings regning blev sat i stand til at fortsætte rejsen, mod at ambassaden sørgede for, at sagen ikke kom frem i pressen. Studenterne har senere overfor mig oplyst, at ambassadøren ikke har underrettet dem om det af dr. Sadri til ham givne løfte, hvorefter den iranske regering ville sørge for, at studenterne blev i stand til at fortsætte rejsen. Da sagen var omtalt i den persiske presse den 8. februar 1960 om eftermiddagen og den 9. februar om morgenen, forekommer det studenterne meget mærkeligt, at ambassadøren ikke underrettede dem om det af dr. Sadri givne

tilsagn og sørgede for at undgå videre presseomtale, hvilket var hofministeriets betingelse for at hjælpe. Efter studenternes opfattelse er det muligt, at ambassadøren enten først senere er blevet klar over, at presseomtale burde undgås, eller at han ikke ville underrette dem herom.

Dann har overfor mig forklaret, at ambassadør Moltke-Huitfeldt, mens han, advokat Mohsanni og studenterne havde stået i ambassadens forhal, var kommet ud fra sit kontor og var gået ud ad ambassadens indgangsdør. Dann havde hilst på ambassadøren, men denne havde ikke hilst igen, uanset at han efter Dannels opfattelse havde set ham og studenterne.

Studenterne, Mohsanni og Dann var herefter taget hen til hofministeriet, hvor hr. Howidah havde lovet, at studenterne ville blive holdt skadesløs, ligesom han havde udtalt, at det var ønskeligt, at ambassadøren rettede henvendelse til udenrigsministeren.

Kl. ca. 13 havde ambassadøren ringet til Dann og havde spurgt ham, hvor langt han var kommet med sagen. Dann havde givet oplysninger om de henvendelser, han og studenterne havde foretaget, samt om de løfter, de havde fået. Ambassadøren havde svaret, at Dann ikke skulle have blandet sig i sagen, og at han fra hofministeriet havde fået de samme oplysninger, som Dann lige havde givet ham. Ambassadøren anmodede derefter om, at studenterne næste dag ville komme til en samtale med ham, idet han samtidig gav udtryk for, at han ønskede at tale alene med studenterne. Dann havde svaret, at han ville videregive meddelelsen til studenterne. Under samtalen, der havde været ca. 5 minutter, havde ambassadøren nærmest skældt Dann ud. Ambassadøren har anført, at han ved telefonsamtalen med Dann gav oplysning om det tilsagn, han havde fået fra dr. Sadri, og har henvist til, at dette også fremgår af studenternes egne oplysninger angående hans telefonsamtale med Dann.

Endvidere har ambassadøren oplyst, at han lige siden samtalen den 8. februar 1960 med dr. Sadri var klar over, at presseomtale af sagen helst ikke måtte finde sted.

Ifølge ambassadørens erklæring så han ikke studenterne, Dann og Mohsanni, da han ca. kl. 11 forlod ambassaden, og dette må jeg tage til efterretning.

Jeg finder dernæst ikke, at jeg efter de modstridende forklaringer om ambassadørens telefonsamtale med Dann har fornødent grundlag for at antage, at ambassadøren skulle have optrådt ukorrekt under samtalen. Derimod må jeg anse det for godtgjort, at ambassadøren under telefonsamtalen underrettede Dann om indholdet af det tilsagn, han havde fået fra hofministeriet.

V. Stud. med. Claus Petersens samtale den 10. februar 1960 med ambassadør Moltke-Huitfeldt.

Studenterne har forklaret, at advokat Mohsanni om formiddagen den 10. februar 1960 talte med hofministeriet og erfarede, at shahen personlig havde givet ordre til, at de skulle holdes fuldstændig skadesløs. Hr. Dann har overfor mig bekræftet dette.

Kl. 10 havde Claus Petersen haft en samtale med ambassadøren. Om denne samtale, der ikke blev overværet af andre, har Claus Petersen oplyst, at man var begyndt at tale om, hvad der var passeret de sidste dage. Endvidere havde ambassadøren oplyst, at han skulle sende en indberetning til det danske udenrigsministerium og derfor gerne ville gøres bekendt med studenternes synspunkt. Man var derefter kommet ind på ambassadørens telefonsamtale den 9. februar 1960 med Dann, og Claus Petersen havde spurgt, hvorfor Dann ikke måtte være til stede. Ambassadøren havde svaret, at der var et spændt forhold mellem ambassaden og Dann, og at han ikke ville have en tåbelig samtale med en tåbelig mand. Claus Petersen havde følt sig lidt stødt over denne udtalelse. Ambassadøren var tilsyneladende fornærmet over, at Claus Petersen mødte alene, og udtalte i en intimiderende tone, at der jo også kunne blive sendt en rapport til Universitetet. Da ambassadøren begyndte at tale om selve sagen, havde Claus Petersen meddelt, at han ikke var bemyndiget til at tale om denne, hvorefter han havde rejst sig for at forlade ambassaden. Ude i forkontoret havde Claus Petersen to gange afslået ambassadørens anmodning om at få oplyst studenternes navn, og på trappen foran ambassadebygningen havde ambassadøren sagt: »Kender De en dr. Moltke ved Elisabeths hospital?«. Denne udtalelse havde Claus Petersen opfattet som

en trussel. Ambassadør Moltke-Huitfeldt har anført, at samtalen, der havde varet ca. 5 minutter, blev ført i en korrekt form. Claus Petersen havde forespurgt, hvorfor Dann ikke måtte deltage i mødet, og ambassadøren havde henvist til, at han havde hørt, at studenterne var utilfredse med ambassaden, og at han fandt det rimeligt, at studenterne og han havde en samtale, hvor deres rådgiver og hans medarbejdere ikke var til stede. Endvidere havde ambassadøren henvist til, at der var et spændt forhold mellem ambassaden og Dann, men at han iøvrigt var rede til at tale med Dann, når denne måtte ønske det. Ambassadøren havde dernæst anført, at det var i begge parter interesse, at man kom til en forståelse, idet han skulle stå til ansvar overfor det danske udenrigsministerium og studenterne overfor Universitetet. Dette sidste var ikke fremsat som en trussel.

Under samtalen havde Claus Petersen peget på, at ambassadøren den 5. februar 1960 havde undladt at henvise studenterne til at leje en garage, hvortil ambassadøren havde svaret, at han måtte regne med, at personer med akademisk uddannelse selv ville tænke på denne mulighed. Dette havde givet ambassadøren anledning til at fortælle, at der i hans familie var mange læger, hvilket naturligvis ikke var ment som nogen trussel.

Da ambassadøren var kommet ind på selve sagen, havde Claus Petersen meddelt, at han ikke var bemyndiget til at drøfte denne med ambassadøren. Ambassadøren havde svaret, at dette kunne han som læge ikke være bekendt, og Claus Petersen havde derefter rejst sig og forladt ambassaden.

Endvidere har ambassadøren benægtet, at han som af Claus Petersen hævdede skulle have udtalt, at han ikke ville have en tåbelig samtale med en tåbelig mand.

Ambassadøren har endelig under henvisning til sin forklaring om samtalen med Claus Petersen bestridt, at studenterne som af dem hævdede ikke skulle have fået oplyst årsagen til, at han ville tale alene med dem.

På grundlag af de afgivne forklaringer må jeg anse det for godtgjort, at ambassadøren har oplyst, hvorfor han ville tale alene med studenterne. Derimod kan det mod ambassadørens benægtelse ikke anses for godtgjort, at han som af Claus Petersen hævdede skulle have udtalt, at han

ikke ville føre en tåbelig samtale med en tåbelig mand.

Efter det foreliggende må det antages, at ambassadøren under samtalen har oplyst, at hans fætter var læge, ligesom han har nævnt muligheden for, at han måtte sende en indberetning til Universitetet. Ambassadøren har imidlertid bestridt, at disse udtalelser var ment som trusler, og dette finder jeg efter de foreliggende oplysninger at måtte tage til efterretning.

VI. Sagens videre forløb.

Den 11. februar 1960 om formiddagen fik studenterne ifølge deres fremstilling meddelelse fra politiet om, at vognen var sat i køreklar stand. Studenterne besigtigede vognen og udfærdigede en liste over manglende og ødelagte dele.

Senere på dagen meddelte hr. Howidah, hofministeriet, telefonisk studenterne, at vognen var færdig, og at shahen havde beordret, at den stjalne bagage skulle være fremskaffet inden 15. februar 1960, og at studenterne, såfremt dette ikke blev tilfældet, skulle have fuld erstatning.

Studenterne har dernæst oplyst, at de sammen med Dann og Mohsanni den 14. februar 1960 var i hofministeriet, hvor de talte med hr. Howidah. Denne var gået ind til hofministeren, og da han kom tilbage, meddelte han, at den danske ambassade havde forlangt protokollen overholdt, og at sagen fremtidig alene behandlede af ambassaden. Dann har overfor mig bekræftet studenternes oplysninger om samtalen i hofministeriet. Endvidere har Dann oplyst, at Mohsanni den 14. februar 1960 havde fortalt, at han direkte i hofministeriet havde erfaret, at ambassadør Moltke-Huitfeldt havde bagataliseret sagen overfor dr. Sadri.

Med skrivelse af 15. februar 1960 sendte studenterne ambassaden en liste over de effekter, der endnu ikke var fundet. I skrivelserne anførte studenterne, at hofministeriet havde lovet dem, at disse effekter enten ville blive fremskaffet eller erstattet, at de senere havde erfaret, at ambassaden havde ønsket protokollen overholdt, og at tilsagnet om erstatning ville blive indfriet gennem ambassaden.

I skrivelse af 16. februar 1960 meddelte ambassaden studenterne, at man samme dag

fra hofministeriet havde modtaget meddelelse om, at vognen var blevet fuldstændig istandsat og overgivet til studenterne, og at politiet fortsat ville søge at fremskaffe de stjalne effekter.

I skrivelse af 18. februar 1960 klagede studenterne til Udenrigsministeriet over ambassadens bistand.

Ifølge ambassadens oplysning havde politiet den 24. februar 1960 telefonisk meddelt, at man havde fundet de personer, der havde stjålet vognen, og at de fundne ejendele kunne besigtiges dagen efter. Ambassadør Moltke-Huitfeldt har i denne forbindelse anført, at man ved denne telefonmeddelelse havde fået det indtryk, at alt det stjalne var fundet.

Den 25. februar 1960 besigtigede studenterne og Riemann de fundne ting, og det blev derved konstateret, at der endnu manglede en del.

Ifølge studenternes fremstilling var de den 27. februar 1960 til en samtale med direktøren i det iranske udenrigsministerium, der skulle have indrømmet, at ambassadør Moltke-Huitfeldt ikke havde henvendt sig til nogen myndighed, før 4-5 dage efter at studenterne havde bragt sagen frem til hofministeriet. Endvidere havde direktøren antydnet, at ambassadøren ved sin samtale med ham havde tillagt studenterne visse »forsømmelser«, som snarere svækkede end støttede deres sag.

Den 28. februar 1960 var studenterne, Dann og Mohsanni til møde med shahens adjutant, general Khal-Atban, og oberst Fahmi. Sidstnævnte skulle have udtalt: »Nu har vi på venskabelig og kooperativ basis i samarbejde med hr. Mohsanni og hofministeriet fundet frem til i det mindste en del af de unge danskeres ejendele. På dette sene tidspunkt bliver vi nu pludselig daglig generet med opringninger fra den danske ambassade.« Dann har oplyst, at oberst Fahmi ved samtalen den 28. februar 1960 havde givet udtryk for, at det var mærkeligt, at ambassaden, der ikke tidligere havde vist interesse for sagen, nu ofte rettede henvendelse til politiet.

Ambassadøren har oplyst, at man den 29. februar 1960 hos politiet spurgte til sagen, og at man fik meddelelse om, at der ville hengå 3-4 dage, forinden de stjalne effekter, som var fundet i provinsen, ville komme til Teheran. Samme dag havde studenterne

ifølge deres oplysninger påny haft en samtale med udenrigsministeriets direktør.

Den 3. marts 1960 modtog studenterne folkevognsbussen, og den 6. marts 1960 afleverede de til politiet en fortegnelse over de effekter, som endnu manglede.

Den 8. marts 1960 rettede ambassadør Moltke-Huitfeldt henvendelse til understatssekretær Fudrudchi i statsministeriet og forespurgte, om det var rigtigt, at han skulle have lovet studenterne fuld erstatning. Ifølge ambassadørens oplysninger skulle understatssekretæren have svaret, at han, da det drejede sig om studenter og ikke almindelige turister, gerne ville hjælpe dem, og at han mente, at han havde stillet i udsigt, at de kunne få compensation for de effekter, som politiet ikke var i stand til at finde.

Den 10. marts 1960 var studenterne sammen med Riemann og Rasmussen hos politiet, hvor de modtog de effekter, som indtil da var bragt til veje – ca. 60 pct. af det stjålne. Den 12. marts 1960 afleverede Erik Jespersen i ambassaden en liste over de manglende effekter, hvis værdi studenterne havde opgjort til 16.200 kr.

Den 15. marts 1960 afleverede ambassadør Moltke-Huitfeldt til direktøren i det iranske udenrigsministerium studenternes liste over de manglende effekter, og ambassadøren har i denne forbindelse oplyst, at direktøren udtrykte nogen tvivl om, hvorvidt der var midler, der kunne dække studenternes krav. Ambassadøren havde refereret understatssekretærens udtalelse fra samtalen den 8. marts 1960, men direktøren havde peget på, at ikke mindst størrelsen af erstatningskravet gjorde det tvivlsomt, om sagen kunne gennemføres med et for studenterne tilfredsstillende resultat.

I skrivelse af 17. marts 1960 forespurgte studenterne ambassaden, hvornår de kunne forvente en endelig afgørelse på erstatningsspørgsmålet, og den 18. marts 1960 meddelte ambassadøren skriftligt studenterne, at han den 15. marts 1960 havde afleveret listen til udenrigsministeriet. Ambassadøren tilføjede, at direktøren havde lovet at fremme sagen mest muligt.

Den 28. marts 1960 forespurgte ambassadøren udenrigsministeriets direktør, hvornår der kunne forventes svar vedrørende erstatningen. Direktøren havde svaret, at der endnu ikke var noget nyt i sagen, og at han for

sit vedkommende anså det for tvivlsomt, om der kunne opnås mere. På ambassadørens forespørgsel havde direktøren udtalt, at han ikke mente, at ambassadøren havde mulighed for at fremme sagen ved at rette henvendelse andetsteds.

I skrivelse af 4. april 1960 erindrede studenterne ambassaden om sagen, og samme dag henvendte ambassadøren sig igen til direktøren, der meddelte, at der ikke var udsigt til, at studenterne kunne opnå yderligere erstatning. Senere på dagen havde ambassadøren telefonisk forelagt erstatningsspørgsmålet for understatssekretæren i statsministeriet, under hensyn til at studenterne mente, at han havde lovet dem fuld erstatning. Understatssekretæren havde, efter at have nævnt sagen for statsministeren, der havde talt med udenrigsministeriets direktør, den 5. april 1960 meddelt ambassadøren, at der ikke fra iransk side ville blive foretaget yderligere i sagen. Understatssekretæren havde i denne forbindelse anført, at når man havde bekræftet vognens istandsættelse, skyldtes dette udelukkende den store good-will, danskere havde i Iran.

Samme dag underrettede ambassadøren skriftligt studenterne om resultatet af denne samtale og samtalen den 4. april 1960 med udenrigsministeriets direktør.

VII. Klagen over ambassadens manglende bistand og negative holdning.

Studenterne har som i indledningen anført klaget over, at ambassadørens henvendelser til de iranske myndigheder skal have forsinket sagens behandling og formindsket deres mulighed for at få fuld erstatning. Studenterne har herved henvist til deres fremstilling af det faktiske passerede og til de udtalelser, som direktøren for udenrigsministeriet og oberst Fahmi skal have fremsat overfor dem ved samtalerne den 27. og 28. februar 1960, jfr. foran s. 67. Yderligere har studenterne indsendt en skrivelse af 19. april 1960 fra advokat Mohsanni, hvori han refererer en samtale, som chefen for det iranske Røde Kors har haft med den iranske hofminister om sagen. Hofministeren skal ved denne lejlighed have udtalt, at shahen havde lovet studenterne fuld erstatning, men at ambassadøren ikke havde vist nogen interesse for dette tilbud og ikke engang gjort et forsøg

på at komme i forbindelse med hofministeren. Ambassadøren havde heller ikke haft en samtale med udenrigsministeren, og uden en formel henvendelse fra ambassadøren kunne der ikke udbetales nogen erstatning. Sagen var derimod blevet presset frem af Dann. Endvidere anfører Mohsanni, at han har fået oplyst, at ambassadør Moltke-Huitfeldt havde overtalt dr. Sadri til at standse sagen hos hofministeren.

Dann har forklaret, at efter hans formodning skyldtes det Mohsannis indsats, at shahen havde givet ordre om, at studenterne skulle holdes skadesløs, ligesom det var hans opfattelse, at ambassadørens indgriben havde haft til følge, at de iranske myndigheder havde tabt interessen for sagen. Ambassadøren har henvist til, at han den 8. februar 1960 personlig havde nævnt sagen for direktøren for udenrigsministeriet og for hofministerens sekretær. Ambassadøren har dernæst afvist studenternes påstand om, at han skulle have grebet ind i sagen til ugunst for dem, og at han skulle have forhalet sagens behandling. Ambassadøren har herved bemærket, at enhver afgørelse i sagen – efter at de første effekter var fundet – blev truffet af studenterne og ambassadens medarbejdere i forening.

Ambassadør Moltke-Huitfeldt har endvidere udtalt, at der ikke på noget tidspunkt overfor ambassaden er givet tilsagn om fuld erstatning til studenterne. Der er overfor ambassaden kun givet tilsagn om, at studenterne ville blive sat i stand til at fortsætte rejsen, det vil sige, at vognen ville blive sat i køreklar stand, og at politiet ville fortsætte eftersøgningen af de stjålne effekter. Hofministeriet (hr. Howidah) har efter klagens fremkomst på ambassadørens forespørgsel oplyst, at dette ministerium aldrig havde givet studenterne tilsagn om fuld erstatning. Videre har ambassadøren anført, at han naturligvis ikke på noget tidspunkt overfor udenrigsministeriets direktør har fremsat udtalelser, der kunne skade studenterne.

Ambassadøren har yderligere oplyst, at hofministeriet overfor ham har udtalt, at sagen ikke var af en sådan beskaffenhed, at man kunne gå til udenrigsministeren med den. Ambassadøren har i denne forbindelse bemærket, at dette naturligvis i endnu højere grad gælder hofministeren, der har meget store arbejdsopgaver.

Forsåvidt angår de udtalelser, oberst Fahmi skal have fremsat overfor studenterne den 28. februar 1960, har ambassadøren oplyst, at det den 25. februar 1960 med studenterne og politiet var blevet aftalt, at ambassaden den 29. februar 1960 påny skulle forhøre sig hos politiet vedrørende de stjålne effekter og iøvrigt fortsat holde sig i kontakt med politiet, og at studenterne overfor Riemann skulle have udtalt, at de meget nødig ville gå med ind til oberst Fahmi.

Ambassadøren har ikke overfor de iranske myndigheder insisteret på, at protokollen skulle overholdes. Som anført side 64 havde dr. Sadri ved telefonsamtalen den 9. februar 1960 med ambassadøren meddelt, at det var ambassadørens henvendelse, der havde bevirket, at studenterne fik tilsagn om en erstatning, og at man ville lade sagen gå gennem ambassaden, hvilket dog rent faktisk ikke var sket. Direktøren i det iranske udenrigsministerium har i en skrivelse af 27. juni 1960 til ambassadør Moltke-Huitfeldt anført, at han to gange har talt med studenterne. Han havde meddelt dem, at ambassadøren den 8. februar 1960 havde talt med ham om sagen, og at ambassadøren efter direktørens opfattelse ikke kunne have gjort mere, end han faktisk havde gjort. Endvidere havde direktøren meddelt studenterne, at de havde hele ansvaret for tyveriet af vognen, idet de havde efterladt den på ubevogtet vej.

Hofministeren har i en skrivelse af 21. maj 1960 til ambassadøren udtalt, at han havde taget sagen op med politiet, fordi dr. Sadri havde meddelt ham, at ambassadøren havde udtrykt ønske om, at studenterne fik udbetalt en erstatning. Endvidere har ministeren anført, at såvel ambassadøren som ambassaden på ethvert trin af drøftelserne om sagen har vist den dyb interesse. Ministeren har endelig anført, at det var ambassadørens indgriben i sagen, der medførte, at man ydede studenterne en sådan hjælp, at de kunne fortsætte deres rejse.

Med hensyn til det af hofministeren anførte har studenterne bemærket, at ambassadørens store interesse for sagen må referere sig til hans samtale den 8. februar 1960 med dr. Sadri. Foranlediget af at hofministeren i erklæringen anfører, at Mohsanni ikke har ret til at kalde sig »Supreme Court Councillor« har studenterne indsendt en erklæring af 14. marts 1961 fra advokatsam-

fundet i Iran, hvoraf det fremgår, at Mohsanni bl. a. er berettiget til at procedere for højesteret.

Ambassadøren har i denne forbindelse bemærket, at hofministerens udtalelser angående Mohsanni er fremsat uden nogensomhelst opfordring fra ambassadens side.

Ambassadøren har udtalt, at han gennem denne erklæring fra hofministeriet anser det for dokumenteret, at istandsættelsen af vognen skete på ambassadens foranledning. Endvidere har ambassadøren oplyst, at han selv i hvert fald har haft 6 samtaler med embedsmænd i hofministeriet, og at Riemann i hvert fald har haft 1. Ambassadøren har flere gange været i forbindelse med hofministeren selv, ligesom han har talt med dr. Sadri og dennes underordnede, hr. Howidah. Yderligere har ambassadøren selv haft mindst 4 samtaler og Riemann 1 med udenrigsministeriets direktør.

Det danske udenrigsministerium har overfor mig udtalt, at selvom man går ud fra, at hofministeriet oprindeligt var indstillet på at holde studenterne skadesløs og først på et senere tidspunkt har besluttet at reducere godtgørelsens omfang, finder ministeriet det ikke i nogen henseende godtgjort, at dette omslag skyldes ambassadøren. Ministeriet finder det derimod sandsynligt, at det er den af studenterne foranledigede presseomtale – som man netop fra iransk side ønskede at undgå –, der har bevirket, at de iranske myndigheder har inddraget en mere reserveret holdning overfor studenterne.

Endelig har Udenrigsministeriet meddelt, at det ikke finder det godtgjort, at ambassadøren har optrådt på en sådan måde, at der kan rettes bebrejdelser mod ham.

Efter det oplyste har ambassadøren den 8. februar 1960 personlig forelagt sagen for udenrigsministeriets direktør og for dr. Sadri i hofministeriet, ligesom han i den følgende tid gentagne gange har rettet henvendelse til de iranske myndigheder.

Det kan ikke antages, at ambassadørens henvendelser til de iranske myndigheder har forsinket sagens behandling eller formindsket studenternes mulighed for at få erstatning.

Endvidere må det under hensyn til samtlige foreliggende oplysninger antages, at det var ambassadens henvendelser til

myndighederne, der bevirkede eller var medvirkende til, at de bekostede reparationen af studenternes vogn.

VIII. Klagen over ambassadørens udtalelser til pressen.

Den af studenterne til Udenrigsministeriet indgivne klage blev udførligt omtalt i Politiken for 24. februar 1960. Som overskrift var anført »Hård klage mod den danske ambassadør i Persien: Passiv, da 3 danske blev plyndret for alt«. I under-overskriften var det endvidere anført, at studenterne havde udtalt, at »shahen lovede os fuld kompensation, men ambassadøren bremsede med hensigt sagen«.

Den 24. februar 1960 stillede Politiken og Berlingske Aftenavis telefonisk nogle spørgsmål til ambassadøren, og hans svar blev refereret i Berlingske Aftenavis for 24. februar 1960 og i Politiken for 25. s. m.

Studenterne har klaget over de af ambassadøren nedenfor citerede udtalelser til de to aviser, idet de mener, at udtalelserne er ukorrekte og indeholder urigtige oplysninger om det faktisk passerede.

Forsåvidt angår Politiken angår klagen følgende udtalelser:

»Vi (Politiken) spurgte ambassadør Moltke-Huitfeldt: Hvorfor måtte studenterne i første omgang ikke stille deres bil på ambassadens grund. Der var vel plads nok?

– Jeg kan ikke se, det er ambassadens opgave. Jeg kendte jo ikke disse unge mennesker og havde naturligvis sikkerhedshensyn at tage. Jeg kan overhovedet ikke se, hvorfor de skulle parkere hos os. Der findes jo i Teheran fortrinlige garager til en billig penge.«

»Hvorfor afviste De studenternes hjælper og vært gennem de sidste 14 dage, hr. Herbert Dann, og dennes sagfører?

– Det er et par særdeles ubehagelige herrer. For det første råder der et spændt forhold mellem ambassaden og hr. Dann. Jeg personligt har intet udestående med ham. Men han er jo hverken dansker eller dansk-amerikaner, men polak. Hans virkelige navn er Danischewsky. Engang før min tid påtalte ambassaden, at han udgav sig for dansker, hvad han vist ikke har tilgivet.

For det andet er hr. Dann jo den skyldige i hele affæren, idet han ganske ansvarsløst lokkede studenterne til at parkere foran sin

villa i stedet for at henvise til garage. Og for det tredje har hr. Dannels og hans sagførers virksomhed i de sidste 14 dage kun tjent til at forplumre sagen.

Jeg mente derfor, at det var praktisk, at jeg talte alene med studenterne. Det er dog ikke kutyme, at man medbringer en jurist, når man skal tale med en dansk diplomat.«

»Er det rigtigt, at De har truet en af studenterne med, at De ville stille ham i et dårligt lys overfor Universitet og hospitaler i Danmark?

– Den herre må have en livlig fantasi. Det er opspind. Derimod har jeg på et tidspunkt måttet indskærpe de herrer, at de var danske akademikere og burde opføre sig derefter og undgå at falde fremmede lande til byrde.«

»Studenterne påstår, at ambassaden har været passiv og negativ.

– Det er vås. Jeg og mine medarbejdere er tværtimod gået en meget lang vej for at opnå myndighedernes hjælp. Det var min personlige indsats, der var skyld i, at vognen blev istandsat på statens regning.«

»Studenterne skriver, at De bremsede sagen, da den var foran sin løsning?

– Nonsens. Jeg henvendte mig til hofministeriet før studenterne og deres hjælpere, og ministeriets embedsmænd betragtede kun de herrers private aktivitet som en besværlig indblanding. Jeg må iøvrigt sige, at de persiske myndigheder har været utroligt large og hjælpsomme.

Tror De, at den danske stat ville istandsætte et bilvrag, der blev stjålet fra tre persiske studenter i København? Mine anklagere har desværre ikke vist mig den venlighed at sende mig en genpart af deres klage. Men foreløbig kan jeg afvise alt, hvad jeg har hørt.«

Hvad angår Berlingske Aftenavis for 24. februar 1960 klagede studenterne over nedenstående udtalelser:

»Mine medarbejdere har fået forespørgsel om tilladelse til parkering i ambassadens garage, men de henviste studenterne til at leje en, hvilket jeg finder meget rimeligt, da der er masser af billige garager til leje i Teheran.«

»Det er helt urigtigt, at jeg har bremsat sagen. Jeg satte mig i forbindelse med den iranske hofminister, og det lykkedes mig at få ministeren til at interessere sig så meget for sagen, at der skete det helt enestående, at Iran på shahens foranledning betaler repa-

rationen af studenternes vogn, der i tip-top-orden nu er udleveret dem.«

Dann har overfor mig anført, at det må ligge under en ambassadørs værdighed at udtale sig som sket til Politiken for 25. februar 1960 om hans personlige forhold, særlig når henses til, at der ikke er skygge af sandhed i ambassadørens påstande og beskyldninger. Dann henviste herved særlig til, at der ikke har været et spændt forhold mellem ham og ambassaden, hvorved han oplyste, at han netop den 5. februar 1960 havde haft en venkabelig samtale med Rasmussen i ambassaden.

I denne forbindelse bemærkes, at det af Udenrigsministeriets akter fremgår, at fru Dann den 12. marts 1960 til ministeriet klagede over ambassadør Moltke-Huitfeldts udtalelser til pressen om hendes mand. Den 27. april 1960 svarede ministeriet, at det foreliggende ikke gav det anledning til at foretage skridt i sagen, men at det stod Dann frit for, såfremt han måtte føle sig krænket over ambassadørens udtalelse, at anlægge sag mod denne, der ifølge retsplejeloven har værning i København.

Ambassadøren har udtalt, at det må bero på et skøn i det enkelte tilfælde, i hvilket omfang en embedsmand bør udtale sig til pressen. Da de danske aviser imidlertid fra studenterne havde fået tilstillet genpart af disses klage til Udenrigsministeriet med en ensidig og urigtig fremstilling, med det resultat at Politiken den 24. februar 1960 havde refereret, at ambassadøren »med hensigt havde bremsat sagen«, anså ambassadøren det for nødvendigt at besvare de forespørgsler, han derefter fik fra den danske presse, for at give oplysninger om de vigtigste faktiske forhold. I modsat fald havde offentligheden kun haft studenternes referat at holde sig til.

Ambassadøren har dernæst oplyst, at han kun har udtalt sig til de repræsentanter for pressen, der rettede henvendelse til ham, og at han kun har haft 4 samtaler med pressen. Ambassadøren havde givet de samme oplysninger til Berlingske Tidende, United Press, Berlingske Aftenavis og Politiken. Ambassadørens samtale med journalisten fra Politiken blev påhørt af Riemann og Rasmussen, der kan bekræfte, at der alene blev givet en kort og sandfærdig besvarelse angående de faktiske forhold. Ambassadøren

kan ikke godkende eller have ansvaret for det indhold og den form, Politiken den 25. februar 1960 har givet sit referat. Politiken havde allerede dagen før, og inden bladet rettede henvendelse til ambassadøren, på forsiden haft en omtale af hele sagen med billede af ambassadøren og lange citater af studenternes klage. Først derefter blev ambassadøren ringet op, og på basis af de samme oplysninger, som blev meddelt de andre blade, der gav en loyal fremstilling, indeholdt Politiken for 25. februar 1960 en tendentios artikel, der er indledet af journalisten med, at »der var øjeblikke, da man følte, at man havde selve julemanden i røret«.

Videre har ambassadøren oplyst, at når pressen anførte, at alle effekterne var fundet, skyldtes det, at ambassaden ved telefonsamtale den 24. februar 1960 med politiet havde fået indtryk af, at dette var tilfældet.

Endelig har ambassadøren udtalt, at det må bero på en misforståelse, når det i Berlingske Aftenavis for 24. februar 1960 er anført, at Rasmussen og Riemann skulle have henvist studenterne til at leje en garage.

Jeg skal herefter udtale, at ambassadøren har haft føje til at udtale sig som af ham vedkendt overfor de journalister, der rettede henvendelse til ham.

Hvad særlig angår Politikens referat den 25. februar 1960, indeholder dette passager, der, såfremt de dækkede ambassadørens udtalelser til bladet, måtte medføre kritik overfor ambassadøren. Da denne har nægtet at godkende referatets form og indhold, finder jeg dog ikke med tilstrækkelig sikkerhed at kunne rette nogen bebrejdelse mod ambassadøren på det foreliggende grundlag.

I det foran anførte har jeg gennemgået de mod ambassaden i Teheran fremsatte klager punkt for punkt uden at finde det tilstrækkelig godtgjort, at der er handlet urigtigt fra ambassadørens eller hans medhjælperes side. Det bemærkes herved, at bevisbyrden, når påstand står mod påstand, må påhvile klagerne.

Med henblik på fremtidig praksis i bi-standssager har Udenrigsministeriet, uden at tage stilling til studenternes klage, omkring 1. marts 1960 indskærpet samtlige danske repræsentationer i udlandet at gøre deres bedste for at undgå – berettigede eller uberettigede – angreb og i bi-standssager hellere at strække sig lidt længere, end hvad instruks og regulativ påbyder. På denne baggrund giver nærværende sag mig ikke anledning til at rette nogen henstilling til Udenrigsministeriet om yderligere forholdsregler.«

18. *Spørgsmålet om, hvorvidt den omstændighed, at tiltale efter kontrollovens § 13 undlades på grund af bevisets stilling, bør medføre en fornyet behandling af de allerede foretagne skatteansættelser. (J. nr. 81/60).*

A klagede over, at ligningsmyndighederne havde forhøjet hans skattepligtige indkomst for skatteåret 1952/53 med 1770 kr., og at der var blevet indledt straffesag mod ham, fordi han ikke ville vedtage en af ligningsmyndighederne forelagt bøde. A anførte, at hans hustrus tidligere mand B i chikanehensigt havde givet ligningsmyndigheden i K kommune en urigtig meddelelse om, at han i 1951 havde udbetalt A 1770 kr. Politiet havde konstateret, at meddelelsen til ligningsmyndigheden var urigtig, og straffesagen var herefter blevet opgivet. Siden havde A adskillige gange rettet henvendelse til ligningsmyndighederne, senest til Statens Lig-

ningsdirektorat, om tilbagebetaling af det beløb, som han som følge af den urigtige forhøjelse af hans skattepligtige indkomst havde måttet betale for meget i skat, men hans henvendelser var forblevet resultatløse.

Af sagens akter fremgik det, at A i 1952 havde selvangivet sin skattepligtige indkomst for kalenderåret 1951 til 6.382 kr. Ligningsmyndigheden i K kommune modtog imidlertid i 1952 fra B underretning om, at han i 1951 havde udbetalt A 1770 kr. i løn. Dette beløb havde A ikke medtaget i den selvangivne indkomst, som ligningsmyndigheden derfor forhøjede til 8.152 kr. Fra vedkommende skatteråd blev det overfor mig

oplyst, at A ikke havde påklaget forhøjelsen til skatterådet, som derfor godkendte ansættelsen, hvilket medførte, at hans skat for skatteåret 1952/53 steg fra 939,20 kr. til 1562,80 kr., eller med 623,60 kr.

I december 1954 indstillede Statens Ligningsdirektorat på Ligningsrådets vegne til Skattedepartementet, at der blev indledt retsforfølgning mod A som sigtet for overtrædelse af § 13 i lov nr. 392 af 12. juli 1946 (kontrolloven), i anledning af at han havde undladt at opføre de 1770 kr. i sin selvangivelse. Ligningsdirektoratet oplyste, at A ikke havde villet tiltræde direktoratets forslag til en forligsmæssig ordning af bødespørgsmålet.

Skattedepartementet anmodede derefter vedkommende politimester om at indlede straffesag mod A. Overfor politiet bestred han at have modtaget det omhandlede beløb, og han fastholdt dette standpunkt ved et forundersøgelserforhør i november 1955. Den 4. maj 1956 besluttede statsadvokaten for Sjælland i overensstemmelse med indstilling fra politimesteren, at det på grund af bevisets stilling blev undladt at rejse tiltale mod A for overtrædelse af kontrolloven. Politimesteren indsendte derefter straffesagens akter til Skattedepartementet, der videre sendte dem til Statens Ligningsdirektorat til gennemsyn.

Den 4. juli 1956 udtalte Ligningsdirektoratet overfor Skattedepartementet, at direktoratet ikke havde noget at indvende mod den truffne afgørelse, og den 13. s. m. sendte Skattedepartementet sagen tilbage til politimesteren med meddelelse om, at departementet kunne tiltræde tiltalefrafaldet. Der blev herefter ikke foretaget videre i sagen fra skattemyndighedernes side.

Amtsligningsinspektoratet oplyste overfor mig, at et beløb på 794,85 kr. af den A for skatteåret 1952/53 pålignede skat på 1562,80 kr. var blevet afskrevet som uerholdeligt.

Jeg forelagde sagen for Skattedepartementet, idet jeg udbad mig en udtalelse om, hvorvidt ligningsmyndighederne efter straffesagens afslutning i 1956 burde have foranlediget, at forhøjelsen af A's selvangivne ind-

komst med de 1770 kr. blev optaget til fornyet behandling med henblik på ændring af ansættelsen.

Skattedepartementet svarede, at Statens Ligningsdirektorat i en af Skattedepartementet indhentet erklæring havde udtalt, at der var blevet foretaget en undersøgelse af sagen, og at det herved havde vist sig, at den foretagne forhøjelse var ugyldig, idet der ved forhøjelsen ikke i overensstemmelse med statskattelovens § 24 var blevet givet A underretning om, at ligningsmyndighedens ansættelse kunne påklages til vedkommende skatteråd. Under hensyn hertil havde Ligningsrådet vedtaget, at ansættelsen ville være at nedsætte med 1770 kr., og Ligningsdirektoratet havde herefter anmodet skatterådet om at foretage denne nedsættelse.

Med hensyn til det af mig rejste principielle spørgsmål udtalte Ligningsdirektoratet, at det, når det drejer sig om tilfælde, hvor de pågældende skatteydere – som i A's tilfælde – ikke havde gjort brug af adgangen til at klage over skete forhøjelser til skatteråd og Landsskatteretten, ikke var direktoratets praksis at foretage ændring af ansættelserne, medmindre der forelå ganske særlige grunde.

I tilslutning til Ligningsdirektoratets udtalelse udtalte Skattedepartementet, at der departementet bekendt ikke forelå afgørelser med hensyn til, om undladelse af at give en skatteyder meddelelse i overensstemmelse med statskattelovens § 24 medfører ansættelsens ugyldighed, men at departementet under hensyn til det ved politiundersøgelsen fremkomne ville mene, at der havde foreligget sådanne særlige forhold, at der i A's sag havde været anledning til at tage ansættelsen op til fornyet prøvelse.

Jeg udtalte, at jeg var enig med Skattedepartementet i, at der efter de ved politiundersøgelsen fremkomne oplysninger havde været anledning til at tage A's ansættelse for skatteåret 1952/53 op til fornyet prøvelse. Da forhøjelsen af A's skattepligtige indkomst var blevet annulleret, fandt jeg ikke anledning til at foretage videre i sagen.

19. *Spørgsmålet om, hvorvidt generaldirektøren for statsbanerne havde overskredet de grænser, der måtte antages at gælde for en tjenestemands ytringsfrihed. (J. nr. 837/61).*

En redaktør klagede i oktober 1961 over, at generaldirektøren for statsbanerne under et foredrag, der var gengivet i Privatbane-Tidende for 15. oktober 1961, havde fremsat sigtelse mod bilindustrien, politikerne og pressen for at lade deres stillingtagen til forhold vedrørende statsbanerne påvirke og bestemme af økonomiske interesser.

Det afsnit af foredraget, som redaktøren i denne forbindelse havde fæstnet sig ved, havde følgende ordlyd:

»De, der handler med biler, for slet ikke at tale om dem, der fabrikkerer biler, og iøvrigt alle dem, der har med fabrikation, salg og reparation af biler at gøre, ser selvfølgelig også gerne banerne begrænset så meget som muligt, for jo større marked får disse mennesker jo, og jo flere penge kan de altså tjene. Og vi må være klar over, at det drejer sig om ikke så få mennesker, herunder også en hel del mennesker, der ikke mindst i kraft af deres penge, betyder noget, også politisk, herunder gennem pressen. For pressens vedkommende kommer hertil, at der er noget, der hedder annoncer. Jo større de er, des flere penge giver de, og bilindustrien er ikke bange for at ofre penge på store annoncer. En stadig venlighed overfor bilerne, og det modsatte overfor banerne – om ikke på anden måde, så indirekte gennem fordelagtig omtale af bilerne, kan påvirke læserne – og gør det. Vi var vel nok nogle stykker, der ikke kunne forstå, at det i sin tid var muligt at ensrette næsten et helt folk, og vi var alle klar over, at noget sådant ikke kunne ske med os danskere, men er det nu så sikkert?«

Da der efter redaktørens opfattelse var tale om en alvorlig sigtelse, anmodede han mig om at undersøge, hvorvidt generaldirektøren var i besiddelse af bevismateriale, der kunne bekræfte hans beskyldninger. I modsat fald anmodede han mig om en udtalelse om, hvorvidt jeg fandt generaldirektørens bemærkninger forenelige med den almindelige ytringsfrihed og med hans embedsførelse.

Overfor mig udtalte generaldirektøren, at foredraget blev holdt på et af Jernbaneforeningen arrangeret tillidsmandskursus i august 1961. Foredragets titel: »Er der plads

til statsbanerne i fremtidens trafik« var ikke valgt af generaldirektøren, men af foreningen, der ønskede, at generaldirektøren overfor deltagerne i kursuset skulle gøre rede for, hvorvidt han mente, at statsbanerne havde nogen fremtid for sig.

Generaldirektøren anførte dernæst, at han anså det for sin opgave at forsøge at gøre personalet interesseret i statsbanernes virksomhed ud over slet og ret at passe det daglige arbejde. Efter generaldirektørens opfattelse måtte et tillidsmandskursus betragtes som et »lukket« møde. Der fremkom ganske vist normalt en omtale af sådanne kursus i den pågældende organisations blad, men i reglen i sammentrængt form. Selvom generaldirektøren efter foredraget overlod Jernbaneforeningen sit manuskript, regnede han derfor ikke med, at dette ville blive gengivet i sin helhed, men han havde ikke taget noget forbehold herimod.

Generaldirektøren mente ikke i foredraget at have fremsat ærerørige beskyldninger, da det efter hans opfattelse ikke kunne være ærerørigt:

at sige, at bilindustrien ofrer mange penge på annoncering,

at henlede opmærksomheden på de såvel i dagblade som ugeblade forekommende artikler m. v. om automobiler og automobilkørsel,

at gøre opmærksom på de ret hyppigt i »automobil«-tidsskrifter forekommende angreb på statsbanerne, og

at sige, at en virksomhed eller et foretagende tager større hensyn til større kunder.

Generaldirektøren fremhævede endelig, at han, som det fremgik af foredraget, ikke havde udtalt, at han fandt, at der var noget urigtigt i den benyttede fremgangsmåde.

Af foredraget, som i sin helhed var gengivet i Jernbaneforeningens medlemsblad »Vor Stand« for 30. september 1961, fremgik det, at generaldirektøren havde gjort rede for sin opfattelse med

hensyn til en lang række forhold, der havde betydning for statsbanernes fremtid.

Jeg udtalte, at generaldiktøren efter

min opfattelse ikke ved sine udtalelser i det ovenfor citerede afsnit havde overskredet de grænser, der måtte antages at gælde for en tjenestemand's ytringsfrihed.

- 20.** *Udtalt overfor Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, at det af principielle grunde ville have været det rigtigste, om det havde imødekommet en anmodning fra en importør om drøftelse af en toldsag, selvom en sådan drøftelse efter det oplyste ikke kunne antages at ville have medført et andet udfald af sagen. – Efter de regler, der gælder for min virksomhed, kunne jeg ikke foretage undersøgelser vedrørende det arbejde eller de drøftelser, der var foregået i et af Folketinget nedsat udvalg til behandling af et lovforslag. (J. nr. 506/61).*

A hævdede, at det folketingsudvalg, der i sin tid beskæftigede sig med ændringer i toldloven, var blevet forkert orienteret af den tjenestemand, der havde været stillet til dets rådighed af Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, og at han under alle omstændigheder mente sig berettiget til at få oplyst, hvilke grunde der var til, at en anmodning om ændring af toldloven ikke blev imødekommet. Det var endvidere hans opfattelse, at et af departementet i skrivelse af 19. april 1961 givet løfte om overvejelse med hensyn til ændringer i toldloven ved en kommende revision kun var en frase, da der senere var foretaget ændringer i toldloven, uden at det af ham rejste spørgsmål var blevet berørt.

A klagede dernæst over, at en af ham den 4. december 1960 til departementet indsendt redegørelse ikke var blevet behandlet på uhildet måde, idet departementet bl. a. havde ignoreret hans anmodning om en mundtlig forhandling med departementet om en tarifieringssag, hvilken forhandling var foreslået ham af Grosserer-Societetets specialist i toldsager, der havde tilbudt at bistå ham ved en sådan forhandling.

Toldlovsrevisionen.

Under revisionen af toldloven i foråret 1960 rettede Kontorartikelbranchens Sammenslutning i skrivelse af 15. februar 1960, der var underskrevet af A, henvendelse til det af Folketinget nedsatte udvalg til behandling af de foreslåede ændringer i toldloven og gjorde opmærksom på, at karton i ruller til fremstilling af statistikkort ifølge punkt 73 i udvalgets betænkning af 5. fe-

bruar 1960 (FT 1959/60, till. B., sp. 242) ville blive tariferet under pos. 48.15 til en højere sats end færdige statistikkort, der i henhold til bestemmelsen i toldtariffens kap. 48, pkt. 7, henhørte under pos. nr. 48.21 (10 pct.), idet det i kap. 48, pkt. 4, var bestemt, at positionsnumrene 48.01-07 ikke omfattede papir og pap i strimler og ruller, hvis bredde ikke oversteg 15 cm. Da kort til statistikmaskiner fremstilles i ruller, der fortrinsvis er tilskåret i bredden 82,55 mm for at få den rigtige faseretning i de færdige kort, ville sådanne ruller blive tariferet under pos. nr. 48.15 (15 pct.). Da der endvidere ved fabrikationen må regnes med 2-5 pct. spild, ville forskellen i tolden blive endnu større.

Af folketingsudvalgets tillægsbetænkning af 19. februar 1960 (FT 1959/60, till. B., sp. 397) fremgår det, at en lang række organisationer og firmaer, herunder Kontorartikelbranchens Sammenslutning, havde rettet henvendelse til udvalget, at dette drøftede de modtagne henvendelser og indhente finansministerens og/eller handelsministerens kommentar til de fremførte oplysninger og ønsker, og at der blev opnået flertal for at imødekomme en del af de fremsatte ønsker.

Den 7. april 1961 spurgte A departementet, om det kendte årsagen til, at det nedsatte folketingsudvalg i sin tid ikke tog hensyn til Kontorartikelbranchens anmodning, og om der ville være udsigt til, at der ved en eventuelt kommende revision af toldloven ville blive foretaget sådanne ændringer, at importen af karton til fremstilling af statistikkort ikke blev stillet ringere end importen af andre råvarer, hvad told angik.

Den 19. april 1961 svarede departementet, at det var bekendt med, at der i det i anledning af toldlovsrevisionen nedsatte folketingsudvalg blev rettet henvendelse om en toldlempelse for det under pos. nr. 48.15 hørende karton, der anvendes til fremstilling af statistikkort, men departementet var ikke i stand til at udtale sig om de overvejelser, denne henvendelse måtte have fremkaldt i udvalget.

Endvidere meddelte departementet, at det ville holde det af A rejste spørgsmål om tilvejebringelse af en hjemmel til at indrømme toldlempelse for karton, der anvendes til fremstilling af statistikkort, i erindring ved en kommende toldlovsrevision, men at departementet ikke var i stand til at udtale sig om, hvorvidt det ville være muligt at tilvejebringe en sådan hjemmel.

Overfor mig udtalte departementet, at Kontorartikelbranchens Sammenslutning i sin tid anmodede det ovennævnte folketingsudvalg om, at der måtte blive tilvejebragt hjemmel til en toldlempelse for det under pos.nr. 48.15 hørende karton, der anvendes til fremstilling af statistikkort. En sådan hjemmel blev imidlertid ikke tilvejebragt, men departementet kunne ikke indlade sig på at udtale sig om grunden hertil eller i det hele taget om, hvilke overvejelser den omhandlede henvendelse måtte have fremkaldt i udvalget, hvilket departementet allerede havde meddelt A i skrivelsen af 19. april 1961.

Dernæst anførte departementet, at det – som det sædvanligvis gør, når der fremsættes ønsker om ændringer i toldtariffen – havde meddelt A, at spørgsmålet om tilvejebringelse af en hjemmel til at indrømme toldlempelse for karton, der anvendes til fremstilling af statistikkort, ville blive holdt i erindring ved en kommende toldlovsrevision. Departementet tilføjede, at der i foråret 1961 havde været fremsat 3 forslag til lov om ændringer i toldloven, men at disse lovforslag alle havde haft et specielt sigte, og at det derfor ikke havde været aktuelt i de foretagne forberedelser af lovforslagene at inddrage spørgsmålet om eventuelle lovændringer af en art som den her omhandlede.

Jeg udtalte, at det af departementet anførte ikke gav mig anledning til be-

mærkninger, og tilføjede, at jeg efter de regler, der gælder for min virksomhed, ikke kunne foretage undersøgelser vedrørende det arbejde eller de drøftelser, der var foregået i et af Folketinget nedsat udvalg til behandling af et lovforslag, da et sådant udvalgs arbejde er en del af Folketingets lovgivende virksomhed.

Tariferingsspørgsmålet.

I maj 1960 rettede A henvendelse til departementet og anførte, at han til brug ved fremstilling af statistikkort til hulkortmaskiner importerede karton i ruller af en bredde af ca. 83 mm, og at sådanne ruller – så vidt han kunne konstatere – henhørte under pos.nr. 48.15, da rullernes bredde ikke oversteg 15 cm. Færdige statistikkort hørte under pos.nr. 48.21 D, og da toldsatsen i begge tilfælde er 15 pct., var han i realiteten ringere stillet ved fabrikationen af statistikkortene, idet der her måtte regnes med et spild på 2–5 pct. A anmodede derfor om toldfritagelse eller -nedsættelse for de omhandlede kartonruller.

Den 8. september 1960 svarede departementet A, at det ikke havde nogen mulighed for at bevilge det ansøgte.

I skrivelse af 4. december 1960 rettede A påny henvendelse til departementet og anførte bl. a., at kartonen efter sin beskaffenhed burde henføres under toldtariffens gruppe I: Råvarer, formentlig under pos.nr. 48.01 B, da henføring til pos.nr. 48.15 ville klassificere kartonen under gruppe II: Færdigvarer. Endvidere anførte A, at han i den forløbne tid havde indført diverse sendinger karton, der var fortoldet under pos.nr. 48.01 B, at fakturakontrollen havde rettet henvendelse til ham, og at han havde forelagt sagen for Grosserer-Societetet, der havde foreslået ham at søge en personlig samtale med departementet inden sagens endelige afgørelse. A anmodede derfor om en sådan samtale i nærværelse af Grosserer-Societetets specialist i toldsager.

Ved rapport af 19. december 1960 indberettede fakturakontrollen til departementet, at den ved sammenligning af de modtagne duplikat-fakturaer havde konstateret, at A den 2. og 30. september 1959 samt den 24. august og 31. oktober 1960 havde indklareret 4 sendinger karton i ruller af bredde 3,25 tommer under pos.nr. 48.01 B og 48.02,

begge 5 pct. af værdien, i stedet for under det ved indførslerne i 1959 gældende pos.nr. 48.15 C, 7½ pct. af værdien, og det ved indførslerne i 1960 gældende pos.nr. 48.15, 15 pct. af værdien, hvorved han havde erlagt 667,32 kr. for lidt i told.

Den 24. marts 1961 meddelte departementet A, at han den 24. august og 31. oktober 1960 havde angivet og indfortoldet 2 sendinger karton under urigtige positionsnumre, henholdsvis 48.02 og 48.01 B, begge 5 pct. af værdien, uanset at varerne, der indkom i ruller, hvis bredde ikke oversteg 15 cm, rettelig henhørte under pos.nr. 48.15, 15 pct. af værdien.

Efter den med A førte brevveksling måtte departementet gå ud fra, at han ved de omhandlede indfortoldninger havde været bekendt med varernes rette tarifiering. Herefter ikendte departementet ham i henhold til toldlovens § 193, stk. 1 og 2, en bøde på 800 kr. samt tilpligtede ham at efterbetale det for lidt erlagte toldbeløb, 586,80 kr. Såfremt han ønskede sagen indbragt for domstolene, skulle begæring herom fremsættes overfor departementet inden 14 dage fra skrivelsens modtagelse.

Departementet udtalte overfor mig, at A, uanset at han efter det foreliggende var bekendt med, at den omhandlede karton henhørte under pos. nr. 48.15, hvor toldsatsen er 15 pct., og at der ikke fandtes nogen mulighed for toldlempelse, i august og oktober 1960 angav to partier karton til fortoldning under henholdsvis pos.nr. 48.01 B og 48.02, 5 pct. af værdien, hvorved statskassen blev unddraget et toldbeløb på 586,80 kr. For

den forsætlige toldberigelse ikendte departementet ham en bøde, og han blev samtidig underrettet om, at bødekendelsen kunne indbringes for domstolene, men benyttede sig ikke af denne mulighed, idet han betalte bøden og det undtagne beløb.

Dernæst henviste departementet til fakturakontrollens rapport og udtalte, at rapporten var behandlet på sædvanlig måde i departementet, der – som det ofte gør i overtrædelsessager vedrørende flere varesendinger – havde set bort fra de to urigtige angivelser, der fandt sted allerede i september 1959, og som iøvrigt kun angik relativt små sendinger, og at departementet, da A allerede på sædvanlig måde havde haft adgang til at fremkomme med sine oplysninger og synspunkter, ikke havde fundet tilstrækkelig anledning til at afholde en drøftelse med ham specielt med deltagelse af en repræsentant for Grosserer-Societetet, idet en sådan repræsentant ifølge sagens natur intet ville kunne oplyse om de skete toldlovsovertrædelser.

Jeg udtalte, at departementets behandling af sagen vedrørende A's urigtige indklareringer ikke gav mig grundlag for kritik.

Med hensyn til hans anmodning om en drøftelse med departementet udtalte jeg, at jeg af principielle grunde ville have fundet det rigtigst, om departementet havde imødekommet anmodningen, selv om en drøftelse efter det oplyste ikke kunne antages at ville have medført et andet udfald af toldsagen.

21. *Overfredningsnævnets behandling af en sag vedrørende fredning af et kystområde ved Roskilde Fjord gav ikke anledning til kritik. (J. nr. 518/61).*

Den 5. december 1961 tilskrev jeg nogle beboere i Jyllinge således:

»I en den 21. juli 1961 modtaget skrivelse har 6 beboere ved Roskilde Fjord klaget over Overfredningsnævnets behandling af spørgsmålet vedrørende fredning af et kystområde ved Roskilde Fjord, herunder ejendommen matr. nr. 34 m af Østby by, Selsø sogn, hvorpå grosserer Kaj Herold, København, agter

at opføre en anlægsmole og i forbindelse hermed en skallefabrik.

Fra Overfredningsnævnet har jeg den 11. oktober 1961 modtaget en udtalelse og sagens akter. Forinden jeg behandler de af beboerne fremsatte klager, skal der gives et kort referat af fredningssagens behandling.

Den 31. oktober 1958 indgav grosserer Herold til Skuldelev-Selsø kommune et andra-

gende om dispensation fra strandbyggelinien i § 25 i naturfredningsloven (nu lovekendtgørelse nr. 194 af 16. juni 1961) til på ejendommen matr. nr. 34 m af Østby by, Selsø sogn, at opføre et havneanlæg m. m.

Andragendet blev forelagt fredningsnævnet for Frederiksborg amtsrådskreds, der den 21. november 1958 drøftede det på et møde ved Østby strand, hvor et flertal af nævnets medlemmer vedtog at anbefale dispensation, mens et mindretal ville anbefale, at dispensation blev nægtet af hensyn til stedets uberørte karakter. Andragendet blev derefter indsendt til Statsministeriet med sognerådets anbefaling.

I skrivelse af 14. maj 1959 meddelte Statsministeriet grosserer Herold, at de i naturfredningslovens § 25, stk. 1, anførte bestemmelser om byggelinie ved strandbredder ikke gælder for havnearealer, og at ministeriet overfor Ministeriet for offentlige Arbejder, hvem Herold havde søgt om tilladelse til at opføre havneanlægget, havde udtalt, at det ikke skulle modsætte sig, at en sådan tilladelse blev givet. Såfremt Ministeriet for offentlige Arbejder gav tilladelsen, ville Statsministeriet vende tilbage til spørgsmålet om den nærmere afgrænsning af, hvad der kan anses for havneareal, idet den på matr. nr. 34 m tinglyste strandbyggelinie fortsat måtte respekteres udenfor det område, som måtte anses for havneareal.

Den 26. maj 1959 rejste Danmarks Naturfredningsforening overfor fredningsnævnet for Frederiksborg amtsrådskreds sag om fredning af kyststrækningen på Roskilde Fjords vestside mellem Østskov i syd til den fredede Skuldelev Ås' udløb i kysten mod nord ved Svineholm og Skuldelev anløbsbro ud for Hyldeholm.

Fredningsnævnet forelagde Naturfredningsforeningens begæring om fredning af det pågældende område for det i henhold til naturfredningslovens § 34 nedsatte udvalg for Frederiksborg og Roskilde amter, hvis sekretariat den 29. juli 1959 svarede fredningsnævnet, at det som led i den samlede plan, der var under udarbejdelse for Nordsjælland, havde haft i sinde overfor udvalget at foreslå den pågældende kyststrækning belagt med fredningsplan, men at det anså sagen for bortfaldet som fredningsplanssag, efter at der var rejst fredningssag for området.

Den 20. august 1959 behandlede fredningsnævnet fredningssagen på et møde, hvor-

til der var indkaldt i Statstidende og Frederiksborg Amtsavis. Der var på mødet afgørende stemning blandt de mødte lodsejere mod fredning af nogensomhelst art. Grosserer Herold protesterede mod fredning af matr. nr. 34 m og forbeholdt sig at gøre erstatningskrav gældende i anledning af fredningssagen. Modstanden mod fredningen fik tilslutning fra sognerådet for Skuldelev-Selsø kommune, hvis formand oplyste, at en skallefabrik af beskæftigelsesmæssige grunde ville være af stor betydning for kommunen, hvor der hver vinter var 30-40 arbejdsløse.

Samme dag afsagde fredningsnævnet kendelse, hvorefter den af Naturfredningsforeningen begærede fredning ikke burde tages til følge. Vedrørende matr. nr. 34 m udtaltes det i kendelsen, at nævnets flertal fandt at måtte være bundet af den til Statsministeriet den 21. november 1958 afgivne udtalelse, hvori det anbefalede, at der blev givet dispensation fra naturfredningslovens § 25, stk. 1.

Med hensyn til de andre arealer, som Naturfredningsforeningen ønskede fredet, fandt nævnet, at disse forsåvidt angik de arealer, der ligger søværts strandbyggelinien, måtte antages at være tilstrækkeligt beskyttet af naturfredningslovens § 25, stk. 1, idet en tilladelse til bebyggelse kun kunne forventes meddelt i tilfælde, hvor Statsministeriet skønnede det påkrævet og forsvarligt. Da nævnet dernæst måtte forstå erklæringen fra sekretariatet for § 34-udvalget for Frederiksborg og Roskilde amter således, at området ville blive belagt med fredningsplan, såfremt egentlig fredning ikke fandt sted, således at en tilstrækkelig beskyttelse derved kunne opnås uden bekostning for det offentlige, fandt nævnet under hensyn til samtlige foreliggende omstændigheder ikke tilstrækkelig anledning til på daværende tidspunkt og på det foreliggende grundlag at lade fredningssagen nyde fremme.

Fredningsnævnets kendelse blev ved skrivelse af 17. september 1959 fra Danmarks Naturfredningsforening indanket for Overfredningsnævnet, og i skrivelse af 2. marts 1960 redegjorde Naturfredningsforeningen overfor Overfredningsnævnet nærmere for det areal, som nu blev påstået fredet. Dette areal var noget mindre end det ved fredningsnævnets sag behandlede, idet foreningen begrænsede sin påstand til at angå de arealer,

der både er af betydning for billedet fra søsiden, og som tillige er synsmæssigt tilgængelige for almenheden fra de offentligt tilgængelige veje fra Hammerknuden til Østby by og videre mod nordøst og nord til Østby mark.

Den 17. marts 1960 besøgte Overfredningsnævnet arealerne og forhandlede med repræsentanter for Naturfredningsforeningen, Skuldelev-Selsø sogneråd, Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbunds stedlige afdeling, fredningsplansudvalget for Frederiksborg og Roskilde amter samt forskellige andre interesserede, herunder grosserer Herold og dennes advokat, landsretssagfører Leo Dannin. Efter åstedsmødet, hvor forhandlingerne i det væsentlige samlede sig om spørgsmålet om fredning af matr. nr. 34 m, besluttede Overfredningsnævnet at udskille dette spørgsmål til særskilt behandling, således at stillingtagen til de af Naturfredningsforeningens påstand iøvrigt omfattede arealer blev udsøgt.

Overfredningsnævnet anmodede den 24. marts 1960 landsretssagfører Dannin, der på mødet den 17. marts 1960 på sin klients vegne havde forbeholdt sig at gøre et erstatningskrav gældende, men som hverken før eller under mødet havde nedlagt påstand om tilkendelse af et bestemt beløb, om snarest belejligt at fremsende en specificeret opgørelse over erstatningskravet.

I skrivelse af 7. april 1960 bekræftede landsretssagfører Dannin overfor Overfredningsnævnet sin klients udtalelse på mødet den 17. marts 1960 om, at han frafaldt retten til på og fra matr. nr. 34 m at drive korn- og roetørreri i forbindelse med den planlagte skallefabrik, og den 22. april 1961 indsendte landsretssagføreren en specificeret opgørelse over erstatningskravet, der derefter blev gennemgået af Overfredningsnævnet og på Naturfredningsforeningens vegne af højesteretssagfører O. Bondo Svane.

På et møde den 16. august 1960 hos Overfredningsnævnet, hvor landsretssagfører Dannin mødte for og med grosserer Herold, og hvor Naturfredningsforeningen var repræsenteret ved arkitekt Tyge Holm, højesteretssagfører Bondo Svane samt sekretær Ebbesen, blev erstatningskravet korrigeret, begrundet og dokumenteret, hvorefter sagen blev udsat til fremskaffelse af yderligere oplysninger vedrørende erstatningskravet, der var på ca. 1,8 mill. kr.

I skrivelser af 2. september 1960 anmodede Overfredningsnævnet om til brug for behandlingen af det af grosserer Herold fremsatte erstatningskrav Forsvarsministeriet, Fiskeriministeriet og Ministeriet for offentlige Arbejder om at meddele, i hvilket omfang den planlagte skallegravning og det projekterede havneanlæg ville være hindret af eller dog behøve dispensation eller anden undtagelse fra retsregler, der henhørte under de pågældende ministeriers ressort, samt oplysning om, på hvilke vilkår eventuel undtagelse fra retsreglerne kunne forventes givet. Ministerierne besvarede Overfredningsnævnets spørgsmål henholdsvis den 15., den 19. september 1960 og den 18. januar 1961.

Den 14. oktober 1960 modtog Overfredningsnævnet en af Jyllinge Fiskeriforening til Statsministeriet indsendt protest mod, at der blev givet dispensation fra fredningsbestemmelserne langs Roskilde Fjord til nogen fabrikk eller anden virksomhed, der kunne tænkes at få skadelig indflydelse på fiskeriet i fjorden, herunder den af grosserer Herold påtænkte skallefabrik ved Hammer tæt nord for Østkov i Horns herred. Motiveringen for protesten var, at fjorden er meget lille til det antal fiskere, der har deres udkomme dér, og som har baseret alle deres redskaber på fiskeri i fjorden.

Med skrivelse af 6. februar 1961 tilsendte landsretssagfører Dannin Overfredningsnævnet forskellige oplysninger til yderligere dokumentation af det grundlag, hvorpå grosserer Herolds erstatningskrav hvilede, herunder især oplysninger om skalleforekomsternes størrelse, om merudgiften ved fragt af skallerne til anden plads end matr. nr. 34 m samt om de ved beregningen af erstatningen anvendte priser.

Da det herefter foreliggende grundlag efter Overfredningsnævnets opfattelse tillod en bedømmelse af berettigelsen og i nogen grad af størrelsen af grosserer Herolds erstatningskrav i henhold til naturfredningslovens §§ 14 og 20 i tilfælde af fredning af matr. nr. 34 m, traf nævnet på et møde den 7. februar 1961 beslutning om, at matr. nr. 34 m ikke burde fredes. Afgørelsen blev truffet under den forudsætning, at Herold ville vedstå nogle under sagens behandling givne tilsagn om at forpligte sig til på matr. nr. 34 m at foretage slørende beplantninger med pyramidepopler

og til ikke at lade skalledyngerne blive højere end 6 meter.

Den 13. februar 1961 blev landsretssagfører Dannin mundtligt og den 14. februar 1961 skriftligt gjort bekendt med Overfredningsnævnets beslutning, idet nævnet samtidig udbad sig meddelelse om, hvorvidt grosserer Herold ville vedstå sine tilsagn, der i så fald skulle nærmere udformes i en deklARATION, som skulle tinglyses på ejendommen.

I skrivelse af 21. februar 1961 meddelte landsretssagfører Dannin Overfredningsnævnet, at hans klient efter moden overvejelse havde bedt ham meddele nævnet, at han ikke ønskede at være bundet af sit tidligere tilsagn om at begrænse skalledyngernes højde og at foretage en slørende beplantning med popler, idet han følte, at tilsagnet i sin tid var afgivet under det stærke nervepres, som sagen havde medført. Sagens økonomiske omfang og den tid, dens behandling havde været, havde været en så stor belastning for ham, at det var rimeligt, at der blev bortset fra de tidligere tilsagn, når spørgsmålet om ejendommens fredning skulle afgøres.

Den 28. februar 1961 underrettede Jyllinge Fiskeriforening Overfredningsnævnet om, at dens medlemmer på en generalforsamling dagen før enstemmigt havde vedtaget at protestere mod, at nævnet påtænkte at ophæve fredningen af det areal, hvor grosserer Herold agtede at opføre en skallefabrik, idet generalforsamlingen fandt, at Overfredningsnævnet ved afgørelsen ikke tog rimeligt hensyn til de interesser, erhvervsfiskerne ved Roskilde Fjord – og især i Jyllinge – havde i sagen. Efter generalforsamlingens opfattelse ville fiskerne i Jyllinge lide et tab på omkring 3,5 mill. kr., hvis skallefabrikken påbegyndte sin virksomhed, og det var derfor generalforsamlingens opfattelse, at Overfredningsnævnet ikke havde taget fiskernes tab i betragtning ved sagens behandling. Endelig henstillede generalforsamlingen, at sagen ikke blev afgjort på det foreliggende grundlag, men taget op til fornyet overvejelse, herunder at fiskernes interesser blev taget i betragtning.

Ved et møde den 2. marts 1961 besluttede Overfredningsnævnet at stadfæste fredningsnævnets kendelse af 20. august 1959 uden dertil at knytte pålæg om slørende beplantninger og begrænsning af skalledyngerne. Herom blev landsretssagfører Dannin under-

rettet ved skrivelse af 4. marts 1961 fra Overfredningsnævnet, der samtidig bemærkede, at det var indforstået med, at fredningssagens suspensionsvirkning i henhold til naturfredningslovens § 22 ophørte allerede nu, selvom udfærdigelse af kendelsen måtte afvente nævnets stillingtagen til grosserer Herolds krav på forsinkelseserstatning.

I skrivelse af samme dato meddelte Overfredningsnævnet Jyllinge Fiskeriforening som svar på protesten af 28. februar 1961, at nævnets opgave er indskrænket til at afgøre, om en påtænkt fredning har den karakter, som er angivet i naturfredningslovens § 1, stk. 1, i en sådan grad, at fredning bør gennemføres på trods af eventuelle modstående interesser og omkostninger for det offentlige.

Ved et møde i Overfredningsnævnet den 11. april 1961 opgjorde landsretssagfører Dannin endeligt sin klients krav på forsinkelseserstatning til ikke under 1 mill. kr. vedrørende perioden 27. maj 1959, da Naturfredningsforeningen rejste fredningssag, og til 5. marts 1961, da Herold modtog Overfredningsnævnets underretning om suspensionsvirkningens ophævelse, hvilket tidsrum senere blev udvidet indtil den formelige kendelse måtte blive afsagt.

I skrivelse af 18. april 1961 anmodede Overfredningsnævnet Fiskeriministeriet om til brug for fastsættelsen af den grosserer Herold tilkommende forsinkelseserstatning at besvare nogle spørgsmål vedrørende fortolkningen af saltvandsfiskerilovens § 26, hvilke spørgsmål ministeriet besvarede den 29. maj 1961.

Den 30. maj 1961 blev erstatningsspørgsmålet afsluttende procederet, og den 4. juli 1961 stadfæstede Overfredningsnævnet fredningsnævnets kendelse af 20. august 1959, hvorefter fredning af matr. nr. 34 m ikke burde ske. Grosserer Herold fik samtidig tilkendt en forsinkelseserstatning på 80.000 kr. i henhold til naturfredningslovens § 22. Spørgsmålet om fredning af de øvrige af Danmarks Naturfredningsforenings påstand omfattede arealer blev hjemvist til fornyet behandling i fredningsnævnet.

Efter koncipering og skrivning blev Overfredningsnævnets kendelse udsendt den 19. juli 1961.

Strandbyggelinien.

De 6 beboere har klaget over, at Overfredningsnævnet har ophævet kystfredningen ved-

rørende grosserer Herolds ejendom matr. nr. 34 m af Østby by, Selsø sogn.

I den anledning har Overfredningsnævnet udtalt, at det ifølge naturfredningslovens § 25, stk. 4, er uden kompetence vedrørende strandfredning, og at afgørelsen vedrørende denne fredningsbestemmelse er truffet af den kompetente myndighed, Statsministeriet, i skrivelsen af 14. maj 1959. Overfredningsnævnet har taget til efterretning, at det ansøgte havneanlæg m. v. herefter kunne gennemføres uanset strandfredningen og har kun taget stilling til, om sædvanlig fredning i henhold til naturfredningslovens § 1, jfr. § 13, alligevel kunne ske.

Bestemmelserne om strandfredning, dvs. strandbyggelinier, findes i naturfredningslovens § 25, men ifølge § 25, stk. 3, gælder bestemmelserne bl. a. ikke for havnearealer.

Som det fremgår i begyndelsen af sagsfremstillingen er der ingen, der har meddelt grosserer Herold dispensation fra bestemmelserne i naturfredningslovens § 25, men forholdet er det, at Statsministeriet i skrivelsen af 14. maj 1959 har underrettet Herold om betydningen af den omhandlede bestemmelse.

Forsåvidt angår dette klagepunkt må jeg derfor anse klagen over Overfredningsnævnet for grundløs.

Fredningen.

Beboerne har endvidere klaget over, at Overfredningsnævnet har stadfæstet fredningsnævnets kendelse, hvorefter fredning af matr. nr. 34 m ikke burde ske. Beboerne har i forbindelse hermed bl. a. anført, at der i det omhandlede område ikke findes sommerhuse eller andet skæmmende byggeri, og at egnen i betragtning af dens nære afstand til tæt bebyggede områder er forbavsende uberørt. Det må derfor efter beboernes formening være aldeles klart, at det ikke er på grund af landskabets manglende skønhedsværdier eller manglende naturhistorisk interesse, at Overfredningsnævnet har givet efter for kravet om nægtelse af fredning, men så vidt beboerne kan forstå, må det være erhvervmæssige synspunkter, der har gjort sig gældende hos nævnet.

I forbindelse hermed har beboerne bemær-

ket, at de finder den fremgangsmåde ejendommeligt, at Overfredningsnævnet har underrettet grosserer Herold om sagens udfald, før der var afsagt kendelse.

Endelig har beboerne fremhævet, at placeringen af en industrivirksomhed på det pågældende sted er i strid med den udarbejdede generalplan for Nordsjælland, der udlægger hele Horns herred til rekreativt område.

Det fremgår af Overfredningsnævnets kendelse af 4. juli 1961, at Danmarks Naturfredningsforening til støtte for påstanden om fredning af matr. nr. 34 m som led i en mere omfattende fredning af den omhandlede del af kyststrækningen nord for Østskov først og fremmest anførte, at det drejer sig om en hidtil ganske uberørt kyststrækning af stor naturskønhed. Kystens uberørte karakter får sin særlige værdi derved, at den ligger så nær København, og at mange andre dele af kysten ved Roskilde Fjord præges af bebyggelse og industri. Foreningen henviste yderligere til, at industribebyggelse og de med skallefabrikation følgende skallebunker ville være særlig kompromitterende for landskabet, samt til, at man, hvis først grosserer Herolds skallefabrik tillodes anlagt, ikke ville kunne hindre yderligere industrialisering af området. Foreningen mente, støttet af Naturfredningsrådet, at skallefabrikken burde anlægges på den anden side af fjorden, hvor der i forvejen findes industrielle anlæg.

Grosserer Herold nedlagde principielt påstand om, at Statsministeriets skrivelse af 14. maj 1959 anses som en tilladelse, der må respekteres af alle fredningsmyndigheder, og som medfører, at der ikke i henhold til naturfredningslovens § 8 kan rejses en fredningssag med det formål at hindre anlæg af en skallefabrik på matr. nr. 34 m. Subsidiært påstod Herold fredningsnævnets kendelse stadfæstet, og til støtte herfor anførte han især, at matr. nr. 34 m ikke har en sådan betydning for almenheden, at betingelserne for at frede den i henhold til naturfredningslovens § 1 er til stede, og at hensynet til beskæftigelse og de betydelige eksportindtægter, en skallefabrikation kan tilføre landet, må gå forud for eventuelle fredningsmæssige hensyn. Med hensyn til fabrikkens placering på fjordens østlige side henviste Herold til, at det er af afgørende økonomisk betydning for produktionen, at fabrikkens anlægges så nær rå-

materialernes forekomst som muligt, og den valgte grund er i henseende til beliggenhed i forhold til skalleforekomster og besejlingsforhold den bedst mulige.

Skuldelev-Selsø sogneråd og den stedlige afdeling af Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund støttede overfor nævnet tanken om anlæg af en skallefabrik på matr. nr. 34 m under henvisning til de beskæftigelsesmæssige hensyn.

I kendelsen udtalte Overfredningsnævnet, at det ikke kunne tiltræde Herolds principale påstand. Selvom skrivelsen af 14. maj 1959 blev forstået som en i henhold til naturfredningslovens § 25, stk. 4, udstedt dispensation fra strandbyggelinien – hvilket efter skrivelsens formulering kunne forekomme tvivlsomt – ville en sådan dispensation ikke hindre, at der i henhold til naturfredningslovens almindelige regler gennemføres en fredning, der dog kun kan ske mod en erstatning, der fastsættes uden hensyn til den i § 25, stk. 1, fastlagte almindelige begrænsning i ejernes rådighed over strandbredden.

Vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt sådan fredning af matr. nr. 34 m burde ske, udtalte Overfredningsnævnet bl. a., at der efter dets opfattelse vel ikke til matr. nr. 34 m isoleret betragtet knytter sig særlige fredningsmæssige værdier, men at det kunne tiltræde, at arealet indgår i en af bebyggelse i det væsentlige uberørt kyststrækning, med hensyn til hvilken det ikke på forhånd kan afvises, at den på grund af dens skønhed og beliggenhed har fredningsmæssig betydning. Denne fredningsmæssige interesse må imidlertid afvejes med andre i sagen påberåbte hensyn, herunder hensynet til omkostningerne for det offentlige ved en fredning af matr. nr. 34 m, der kun udgør en ringe del af den nævnte kyststrækning.

Ved bedømmelsen af erstatningsspørgsmålet har Overfredningsnævnet måttet lægge vægt på følgende forhold: Ministeriet for offentlige Arbejder har i skrivelsen af 18. januar 1961 til Overfredningsnævnet meddelt, at selvom ministeriet anser sig for berettiget til ved udøvelsen af skønnet over, hvorvidt der skal gives tilladelse til anlæg på søterritoriet, også at tage naturfredningsmæssige hensyn, ville ministeriet i dette konkrete tilfælde, såfremt fredningssagen ikke var blevet rejst, have givet grosserer Herold tilladelse til opførelse af en anlægsmole på søterritoriet ud-

for matr. nr. 34 m, under forudsætning af at de sædvanlige vilkår for tilladelser af denne art, herunder godkendelse af anlægget i teknisk henseende, var blevet opfyldt. Ministeriet tilføjede, at det i samråd med Fiskeriministeriet ville være sindet at søge tilvejebragt en mindelig ordning med to fiskere, hvis bundgarnsrettigheder muligvis ville blive berørt af anlægsmolen, således at disse fandt sig med molens etablering. Efter de for Overfredningsnævnet foreliggende oplysninger findes der ikke iøvrigt i lovgivningen bestemmelser, der ville kunne hindre Herold i at drive en skallefabrik på matr. nr. 34 m, selvom hensynet til de ved saltvandsfiskeriloven beskyttede fiskeriinteresser muligvis ville kunne medføre en vis begrænsning i gravevirksomheden. Grosserer Herold har overfor Overfredningsnævnet godtgjort, at der i fjordbunden i nærheden af matr. nr. 34 m findes skalleforekomster i et sådant omfang, at de kan udnyttes industrielt, og han har sandsynliggjort, at den af ham valgte beliggenhed for skalleknuseriet er økonomisk fordelagtig.

Under hensyn til de anførte momenter har Overfredningsnævnet ikke ment at kunne afvise, at fredningserstatningen i henhold til naturfredningslovens §§ 14 og 20, der efter fast praksis anses for at være ekspropriationserstatning efter grundlovens § 73, stk. 1, måtte omfatte også en erstatning for et vist næringstab, ved at skallefabrikken ikke kunne anlægges på matr. nr. 34 m. Uden iøvrigt at tage stilling til en sådan næringstabserstatnings størrelse, hvis fastsættelse ville bero på meget usikre momenter, og som i sidste instans måtte hvile på et af taksationskommissionen udøvet skøn, har Overfredningsnævnet ment, at en fredningserstatning, der omfattede dækning af et vist næringstab, måtte forventes at komme til at stå i misforhold til værdien af en fredning af arealet. Denne betragtning i forbindelse med hensyn til den økonomiske udnyttelse af de naturskabte værdier og de beskæftigelsesmæssige hensyn må efter Overfredningsnævnets opfattelse føre til stadfæstelse af fredningsnævnets kendelse, hvorefter matr. nr. 34 m ikke bør fredes.

I anledning af klagen har Overfredningsnævnet vedrørende de momenter, som har været afgørende for dets beslutning i sagen vedrørende fredningen af matr. nr. 34 m, henvist til kendelsen og udtalt, at det efter næv-

nets opfattelse er både berettiget og nødvendigt i fredningssager at tage hensyn til ejerens erhvervsinteresser. Afgørende for, om en fredning mod erstatning skal gennemføres, er en afvejning af almenhedens interesse i at bevare naturen mod de byrder, som fredningen via erstatningen vil påføre de offentlige kasser.

For så vidt beboerne har anført, at Overfredningsnævnet skulle have fulgt en ejendommelig fremgangsmåde ved at have meddelt grosserer Herold, at det ville være sindet at stadfæste fredningsnævnets kendelse vedrørende matr. nr. 34 m nogle måneder før endelig kendelse afsagdes, har Overfredningsnævnet udtalt, at der i sagen forelå to spørgsmål for nævnet, nemlig spørgsmålet om fredning af matr. nr. 34 m og spørgsmålet om forsinkelseserstatning til Herold.

Disse spørgsmål kunne have været afgjort hver for sig ved to kendelser, men da det faktiske grundlag, betydelige dele af Herolds erstatningskrav og en stor del af proceduren var fælles for de to spørgsmål, fandt nævnet det mest hensigtsmæssigt at udforme kendelsen som et hele. Da en verserende fredningssag har suspensionsvirkning, jfr. naturfredningslovens § 22, og da kravet på forsinkelseserstatning løber lige så længe som suspensionen, måtte Overfredningsnævnet imidlertid give Herold meddelelse om sin stillingtagen til spørgsmålet om fredning af matr. nr. 34 m, så snart denne afgørelse indholdsmæssigt lå klar.

Overfredningsnævnet har tilføjet, at det i de ret få tilfælde, hvor det tidligere har taget stilling til forsinkelseserstatning, i visse tilfælde har truffet selvstændig kendelse om forsinkelseserstatningen, men i andre tilfælde afgjort både frednings- og erstatningsspørgsmålet i samme kendelse. Det er dernæst helt almindeligt, at Overfredningsnævnet på grund af den ret tidkrævende fremgangsmåde ved koncipering og vedtagelse af nævnets kendelser, at det i uformelle former giver meddelelse om indholdet af de truffede beslutninger, forinden formelig kendelse afsiges.

Vedrørende beboernes påstand om, at Overfredningsnævnets afgørelse skulle være i strid med en fredningsplan, har nævnet udtalt, at der endnu ikke er lagt fredningsplan på den egn, hvori matr. nr. 34 m er beliggende, og tilføjet, at end ikke en godkendt og bekendtgjort fredningsplan er bin-

dende for afgørelsen af en individuel fredningssag, jfr. naturfredningslovens § 35.

Efter det således oplyste skal jeg udtale, at jeg ikke kan kritisere det skøn, der ligger til grund for den af Overfredningsnævnet truffede beslutning, hvorefter fredning af ejendommen matr. nr. 34 m ikke burde ske under hensyn til bl. a. de hermed forbundne omkostninger for det offentlige, hvorved bemærkes, at der ikke var udarbejdet nogen fredningsplan, hvori den pågældende ejendom indgik.

Den af Overfredningsnævnet anvendte fremgangsmåde, hvorefter det, inden selve kendelsen blev udformet, underrettede grosserer Herolds advokat om dets beslutning om at stadfæste fredningsnævnets kendelse og dermed ophæve suspensionsvirkningen i henhold til naturfredningslovens § 22, giver mig ikke grundlag for kritik. En fremgangsmåde, hvorefter den erstatningsberettigede ikke umiddelbart efter nævnets beslutning blev underrettet herom, kunne snarere give anledning til kritik.

Sagsbehandlingen.

Beboerne har endelig hævdet, at Overfredningsnævnet har behandlet fredningssagen ganske ensidigt, idet væsentlige erhvervmæssige hensyn taler imod, at skallefabrikken bliver en realitet, da skallegravning vil skade fjordfiskeriet ganske betydeligt. Dernæst frygter en nærboende frugtplantageejer skade på sit erhverv gennem de store mængder kalkstøv, skallefabrikken vil sende ind over landskabet, ligesom forholdene vedrørende skalleværker sundhedsmæssigt set også er uheldige. Hverken frugtavlere eller fiskerne har imidlertid haft lejlighed til at gøre deres synspunkter gældende under fredningssagen, ligesom heller ikke den påtænkte skallefabrikks naboer er blevet opfordret til at varetage deres interesser med hensyn til spørgsmålet om ulemper.

Overfredningsnævnet har i kendelsen af 4. juli 1961 udtalt, at hensynet til eventuelle fiskeriinteresser i Roskilde Fjord ikke kunne medføre nogen ændring i den afvejelse af de modstående interesser i fredningen, hvorpå nævnets afgørelse hviler, allerede fordi naturfredningsloven ikke indeholder hjemmel til at gennemføre fredning med det formål at tilgodese en erhvervsinteresse.

I anledning af klagen har Overfredningsnævnet yderligere udtalt, at det, som naturfredningslovgivningen er indrettet, ikke er muligt ved fredning mod erstatning til ejerne eller andre berettigede at varetage private interesser, herunder erhvervsinteresser, som måtte blive tilgodeset ved en fredning, og at nævnet heller ikke ved sine afgørelser kan lade sig lede af, at den virksomhed, der måtte blive en følge af ikke-fredning af et areal, kan medføre sundhedsmæssige gener. Denne offentlige interesse må tilgodeses af sundhedsmyndighederne, der til brug hertil har kraftige og erstatningsfrie retsmidler.

Ifølge naturfredningslovens § 1, stk. 1, kan der iværksættes fredning:
 »af områder, som på grund af deres skøn-

hed, beliggenhed eller ejendommelighed har væsentlig betydning for almenheden, derunder områder, som på grund af ud-sigter, beplantninger, træer, trægrupper, stengærder, levende hegn el. lign. har sådan betydning, og af områder, planter og dyr samt geologiske dannelser, hvis bevarelse af naturvidenskabelige, undervisningsmæssige eller historiske hensyn er af væsentlig interesse.«

Jeg skal herefter udtale, at jeg er enig med Overfredningsnævnet i, at det ved afgørelsen af, om et areal bør fredes, ikke kan varetage private, erhvervs-mæssige eller sundhedsmæssige interesser. Under hensyn hertil har Overfredningsnævnet ikke i den foreliggende sag haft pligt eller anledning til at søge disse interesser nærmere belyst.«

22. Kirkeministeriets afslag på en ansøgning fra Islam Danmark om anerkendelse som religiøst trossamfund gav ikke anledning til kritik. (J. nr. 925/61).

Den 16. december 1961 tilskrev jeg vicepræsidenten for Islam Danmark således:

»I skrivelse af 15. november 1961 har trossamfundet klaget over, at Kirkeministeriet, senest ved skrivelse af 7. s. m., har afslået at meddele samfundet anerkendelse.

Fra Kirkeministeriet har jeg modtaget sagens akter, hvoraf det fremgår, at trossamfundet i skrivelse af 18. april 1961 spurgte ministeriet, hvorledes man skulle forholde sig ved ansøgning om anerkendelse af Islam Danmark som religiøst samfund.

Kirkeministeriet svarede den 8. juli 1961, at der ikke kunne siges noget bestemt om betingelserne for anerkendelse af et trossamfund, men at det i første række ville afhænge af samfundets størrelse og af, om det har en så fast organisation, derunder også uddannelsesanstalter for præster, at der kan have sikkerhed for samfundets fortsatte beståen og forsyning med præster.

Da det overfor ministeriet var oplyst, at den herboende islamiske menighed kun omfattede ca. 30 danske medlemmer – foruden herboende udlændinge og ambassadepersonale – ville der efter ministeriets nugældende praksis allerede af den grund næppe kunne forventes meddelt trossamfundet anerkendelse, således at der kunne meddeles dets præ-

ster ret til at foretage kirkelige handlinger med borgerlig gyldighed.

Da trossamfundet havde rejst spørgsmålet om, hvorvidt økonomiske bidrag til samfundet var fradragsberettigede ved beregningen af den skattepligtige indkomst, anførte Kirkeministeriet, at en sådan ret, så vidt det var ministeriet bekendt, »ikke bringes i anvendelse med hensyn til bidrag til ikke-anerkendte trossamfund.«

I skrivelse af 2. oktober 1961 til ministeriet anførte trossamfundet, at det har en ganske fast organisation, og at der i Pakistan var uddannet to yderligere imamer, der skal gøre tjeneste i Danmark, så samfundets fortsatte beståen er sikret.

Trossamfundet anførte endvidere, at dets medlemstal nu var 42, men at det ikke forekom rimeligt at lægge vægt på et tal, da det efter samfundets opfattelse må betragtes som indbefattet i religionsfrihedens begreb, at et trossamfund har ret til at dyrke sin religion i overensstemmelse med dens forskrifter, i det konkrete tilfælde ved indgåelse af ægte-skab og ved begravelser.

Trossamfundet henviste endelig til, at de små kristelige menigheder i Pakistan havde enhver ret til at foretage gyldige kirkelige handlinger, og at en tilsvarende ret derfor

også burde meddeles et islamisk samfund i et kristent land, hvilket også er sket for såvidt angår små islamiske menigheder i England, Østrig og Finland.

Kirkeministeriet svarede i skrivelse af 7. november 1961, at det måtte henholde sig til det i skrivelsen af 8. juli 1961 udtalte. Ministeriet tilføjede, at kun enkelte af de her i landet værende større trossamfund har modtaget anerkendelse, men at et trossamfund også uden sådan anerkendelse har ret til fri religionsudøvelse, idet anerkendelsen kun medfører, at der af trossamfundets anerkendte præster i givet tilfælde kan foretages dåb og ægtevielser med borgerlig gyldighed, og at de af sådanne præster efter samfundets kirkebøger udstedte attester herom ligeledes har borgerlig gyldighed.

I anledning af henvendelsen har jeg foretaget en nærmere undersøgelse vedrørende praksis med hensyn til anerkendelse af trossamfund.

Det første trossamfund, der fik anerkendelse her i landet efter grundloven af 1849, var det metodistiske trossamfund, der anerkendtes ved kgl. resolution af 22. september 1865.

Forud for denne anerkendelse var spørgsmålet blevet debatteret i Folketinget i 1861, 1864 og 1865 i anledning af forespørgsler til kirkeministeren.

Disse forespørgsler drejede sig især om, hvorvidt anerkendelse kunne meddeles ad administrativ vej, eller om der krævedes lovhjemmel, jfr. herved § 83 i grundloven af 25. juni 1849 (nu grundlovens § 69), hvorefter de fra folkekirken afvigende trossamfunds forhold ordnes nærmere ved lov. En sådan lov er aldrig udstedt.

Under debatten den 23. og 24. februar 1865 (RT 1864/65, Ft. forh., sp. 2403 ff) blev der på forslag af D. G. Monrad vedtaget følgende motiverede dagsorden (sp. 2449-50):

»Med den anerkendelse, at regeringen kan ordne denne sag administrativt, går Folketinget over til dagsordenen.«

Under debatterne i 1864 og 1865 blev det iøvrigt nævnt af de pågældende kirkeministre, at det metodistiske samfund kun bestod af omkring 100 medlemmer, hvoraf de fleste var bosiddende i København (RT 1863/64, Ft. forh., sp. 2462, og RT 1864/65, Ft. forh., sp. 2409). Under den sidste debat ytrede kirkeministeren betænkelighed ved at anerkende et sådant samfund, »når man ser hen til de slutninger, der deraf kunne drages af andre, ganske små trossamfund«.

Det har siden været overladt til Kirkeministeriet at skønne i det enkelte tilfælde, om anerkendelse af et trossamfund kunne finde sted. Om de betingelser, som ministeriet har ment at måtte stille for at medvirke til anerkendelsen, kan der henvises til A Roesen: Nogle afsnit af dansk kirkeret (i Teologisk Stat), 1960, s. 240 ff, og til Kirkeministeriets der nævnte skrivelser af 10. oktober 1927, 1. juni og 9. november 1951 (optrykt i Love og Ekspeditioner vedkommende Kirke- og Skolevæsen 1927-28, s. 347, 1929-30, s. 164, og 1951-54 A, s. 187).

Af disse skrivelser fremgår, at Kirkeministeriet, som også anført i ministeriets ovennævnte skrivelse af 8. juli 1961, lægger vægt på det pågældende trossamfunds størrelse.

Kirkeministeriets afgørelse i nærværende sag er således i overensstemmelse med ministeriets sædvanlige praksis, og jeg kan ikke kritisere, at ministeriet har skønnet, at Islam Danmark allerede efter sit medlemstal (nu opgivet til 45) ikke er af en sådan størrelse, at der vil kunne meddeles det anerkendelse.

Det tilføjes, at jeg er enig med Kirkeministeriet i, at nægtelsen af anerkendelse ikke er i strid med den i grundlovens § 67 hjemlede religionsfrihed.«

23. *Justitsministeriets praksis med hensyn til at meddele dispensation fra aldersbetingelsen i § 28 i ministeriets bekendtgørelse nr. 58 af 18. marts 1958 om førerprøver, førerbeviser m. m. (J. nr. 803/60).*

I oktober 1960 klagede A over, at Justitsministeriet havde afslået at tillade, at han, der

var født i 1939 og således ikke opfyldte den i § 28 i Justitsministeriets bekendtgørelse nr.

58 af 18. marts 1958 om førerprøver, førerbeviser m. v. fastsatte aldersbetingelse på 22 år for at kunne få førerbevis til erhvervmæssig befordring af personer, alligevel indstillede sig til den særlige førerprøve for erhvervmæssig personbefordring.

A ønskede at erhverve førerbeviset for at kunne videreføre sin faders vognmandsforretning under hans fravær på grund af, at han skulle gennemgå en større operation, som ville medføre længere tids uarbejdsdygtighed, hvilket ville være et hårdt slag mod forældrenes økonomi. Endvidere anførte A, at ministeriet tidligere havde dispenseret fra den omhandlede bestemmelse i særlige tilfælde.

Efter telefonisk drøftelse med A's fader og Justitsministeriet oversendte jeg klagen til ministeriet med henblik på muligheden af, at det senest oplyste ville give ministeriet anledning til en fornyet overvejelse af sagen.

Samtidig anmodede jeg ministeriet om at give mig oplysninger om dets dispensationspraksis med hensyn til aldersbetingelserne i § 28 samt en udtalelse om, hvorvidt der efter ministeriets opfattelse burde indføres en bestemmelse i bekendtgørelsen om ministeriets adgang til at dispensere fra aldersbetingelsen.

Den 18. november 1960 underrettede Justitsministeriet mig om, at det efter fornyet overvejelse måtte fastholde det meddelte afslag på dispensation fra § 28, og den 3. november 1961 sendte ministeriet mig en redegørelse for dets dispensationspraksis.

Af redegørelsen fremgik, at en person ifølge færdselslovens § 18, stk. 2, skal være fyldt 18 år for at få udstedt førerbevis; efter samme paragrafs stk. 5 kan Justitsministeriet fastsætte videregående betingelser for udstedelse af førerbevis til motorkøretøjer, der benyttes erhvervmæssigt til befordring af personer. I henhold hertil er det i § 28 i Justitsministeriets bekendtgørelse om førerprøver, førerbeviser m. v. bl. a. bestemt, at førerbevis til erhvervmæssig personbefordring kun kan meddeles personer, der er fyldt 22 år. Denne bestemmelse trådte i kraft den 15. maj 1958 og afløste § 51 i ministeriets bekendtgørelse nr. 192 af 30. juni 1932 om motorkøretøjer, i henhold til hvilken der krævedes en alder på 21 år for at få førerbevis til erhvervmæssig personbefordring.

Om baggrunden for ændringen til den nu

gældende regel udtaltes det side 48 i den betænkning (nr. 175), der i 1957 blev afgivet af det af Justitsministeriet den 2. september 1955 nedsatte udvalg om revision af reglerne om førerprøver og førerbeviser m. v., at der for personbefordring, der falder ind under lov nr. 257 af 27. maj 1950 om omnibus- og fragtmandskørsel (omnibusloven) gælder et alderskrav på 22 år, og at udvalget fandt det rimeligt, at aldersgrænsen for erhvervmæssig personbefordring i almindelighed sættes til denne grænse.

Forhøjelsen af aldersgrænsen må foruden i hensynet til at bringe overensstemmelse med reglen i nævnte lov ifølge ministeriet ses på baggrund af et ønske om at fordrer større modenhed end hidtil krævet af en sådan fører. Dette var i overensstemmelse med et almindeligt standpunkt i udvalget om under hensyn til den stigende færdsel at skærpe kvalifikationskravene hos den, der befordrer personer erhvervmæssigt, hvilket bl. a. også gav sig udslag i et krav om større kørsels-erfaring hos chauffører. Mens motorbekendtgørelsens § 51 således som forudsætning for erhvervmæssigt at befordre personer fordrer, at den pågældende havde kørt motorkøretøj i 3 måneder, foreslog udvalget, at dette krav ligeledes i overensstemmelse med omnibuslovens regel forhøjedes til 1 år, og dette gennemførtes ved førerbevisbekendtgørelsen.

Det er – ligesom tidligere – en forudsætning for opnåelse af førerbevis til erhvervmæssig befordring af personer, at vedkommende består en særlig førerprøve, jfr. § 28 i bekendtgørelsen.

Vedrørende den praksis, som Justitsministeriet hidtil havde fulgt med hensyn til at meddele dispensation fra alderskravet i førerbevisbekendtgørelsen, oplystes, at ministeriet i tiden fra 15. maj 1958 til 31. oktober 1961 havde behandlet 57 ansøgninger, og at dispensation var meddelt i 24 tilfælde. De sager, hvori dispensation var meddelt, kunne grupperes således:

1. I 3 tilfælde var dispensation meddelt personer, der den 14. maj 1958 opfyldte 21 års kravet, men som først efter denne dato havde ansøgt om førerbevis til erhvervmæssig personbefordring.

2. I 9 tilfælde havde politiet ved en fejl overset, at ansøgeren ikke opfyldte det nye krav om alderen 22 år, således at de pågæl-

dende havde aflagt og bestået prøven, før man blev opmærksom herpå.

3. I 1 tilfælde havde ansøgeren anskaffet en hyrevogn i tillid til, at 21-års alderskravet fortsat var gældende.

4. I 2 tilfælde var dispensation meddelt personer, der under tjeneste i C.F.-korpset havde ført udrykningskøretøj, og som senere havde fået ansættelse i et redningskorps. Uden førerbevis til erhvervsmæssig personbefordring, ville de pågældende være afskåret fra at føre udrykningskøretøjer, jfr. bekendtgørelse nr. 194 af 30. juni 1932, og dermed fra at opnå eller bevare ansættelsen i redningskorpserne.

5. I 5 tilfælde havde ansøgerens fader været langvarig syg eller var afgået ved døden, og ansøgningen begrundet med, at den pågældende ved at drive faderens vognmandsforretning videre skulle bidrage til familiens underhold.

6. I 4 tilfælde havde ansøgeren lidt af sygdom f. eks. brokklidelse, som havde medført, at han ikke fortsat havde kunnet bestride sit erhverv som vare- eller lastbilchauffør eller lignende eller skaffe andet erhverv, som hans helbredstilstand tillod ham at bestride.

I alle sager, hvori dispensation var meddelt, havde det været oplyst, at ansøgeren i forvejen var erhvervschauffør eller lignende, f. eks. udrykningschauffør i C.F.-korpset, og at han havde ført motorkøretøj et stort antal km, og der havde ikke foreligget oplysninger om de pågældende eller deres kørsel, der

kunne tale imod, at dispensation blev meddelt.

Afgørelserne i grupperne 1-3 måtte anses som et overgangsfænomen i forbindelse med den skærpede regels ikrafttræden.

For så vidt angik afgørelserne i grupperne 4 og 5 havde det – udover forudsætningerne, som er nævnt foran – tillige været en forudsætning, at der havde foreligget en væsentlig interesse hos vedkommende chauffør eller indehaver af vognmandsforretningen i, at dispensationen blev meddelt.

Efter Justitsministeriets opfattelse var der ikke i almindelighed anledning til i administrative forskrifter at optage nogen dispensationsbestemmelse, med mindre det var muligt til vejledning for borgerne at angive faste retningslinier for dispensationspraksis, derunder en udtømmende angivelse af de omstændigheder, der måtte foreligge, for at dispensation kunne komme på tale. Da der ikke på det pågældende område var udviklet en sådan praksis med hensyn til dispensationer fra § 28, fandt ministeriet ikke, at der var tilstrækkelig anledning til at ændre bekendtgørelsen på nævnte punkt.

Den 11. januar 1962 meddelte jeg Justitsministeriet, at redegørelsen ikke gav mig anledning til bemærkninger, og at jeg tog ministeriets udtalelse angående spørgsmålet om indsættelse af en dispensationsbestemmelse i bekendtgørelsen til efterretning.

24. *Vilkårene i en koncession til fremstilling og raffinering af sukker gav ikke anledning til kritik. (J. nr. 313/61).*

Den 22. januar 1962 tilskrev jeg Sukkerfabriken Nykøbing således:

»I skrivelse af 13. april 1961 klagede Sukkerfabriken Nykøbing over de vilkår, handelsministeren i 1961 havde fastsat for selskabets nye tilladelse til fremstilling og raffinering af sukker.

Sukkerfabriken anførte herved, at der ved den nye koncession uden forudgående varsel og uden fastsættelse af nogen overgangstid blev fastsat det nye princip, at selskabet får samme produktionspris pr. kilo-

gram sukker som De danske Sukkerfabriker A/S (idet følgende kaldt D.d.S.). Herved får selskabet i modsætning til D.d.S. ikke nogen sikkerhed for at få dækning for sine produktionsomkostninger. I denne forbindelse gjorde selskabet gældende, at den daværende handelsminister, nuværende indenrigsminister Lars P. Jensen under et møde den 11. marts 1961 med selskabet havde erklæret, at han var enig i, at dette burde have en vis overgangsperiode, hvor virksomhedens egne omkostninger blev lagt til grund

ved beregningen af produktionsprisen, og at den eneste årsag til, at dette ikke blev gennemført, var, at ministeriet under koncessionsforhandlingerne med D.d.S. havde givet dette selskab tilsagn vedrørende indholdet af koncessionen til Sukkerfabriken Nykøbing. Endvidere oplyste selskabet, at forhandlingerne om den nye koncession først begyndte den 28. februar 1961, således at der kun havde været 12 dage til at drøfte indholdet af denne, idet forhandlingerne skulle være afsluttet, forinden man i begyndelsen af marts måned tegnede sukkerroearealerne. Endelig anførte selskabet, at tjenestemænd i Sukkertilsynet (nedsat i henhold til § 9, stk. 1, i lov nr. 135 af 29. marts 1950 om en sukkerordning) under forhandlingerne havde afslået dets anmodning om at få et notat angående den tilbudte koncessionsordning.

Den 27. juni 1961 modtog jeg en udtalelse fra ministeriet, som jeg forelagde for selskabet, der den 21. juli 1961 fremsatte sine bemærkninger til det af ministeriet anførte. Disse blev derefter forelagt Handelsministeriet, der den 23. november 1961 har afgivet en yderligere udtalelse og vedlagt en erklæring fra indenrigsminister Lars P. Jensen.

Princippet i koncessionerne og forhandlingerne vedrørende koncessionerne af 27. juni 1961.

I henhold til § 2, stk. 2, i loven af 29. marts 1950 blev der i april 1950 af Handelsministeriet givet Sukkerfabriken Nykøbing koncession til fremstilling og raffinering af sukker i perioden 1. maj 1950–30. april 1960. Ifølge denne koncession fastsatte handelsministeren selskabets salgspris for sukker, og efter udgangen af hvert regnskabsår fastsattes det vederlag, selskabet skulle have for sin produktion. Vederlaget blev fastsat således, at selskabet fik dækning for samtlige med produktionen forbundne udgifter, heri indbefattet nærmere fastsat afskrivning, henlæggelse til udvidelser og forsøgsudgifter samt en vis avance. Endvidere fik selskabet et særligt vederlag i det omfang det gennemførte foranstaltninger til at billiggøre produktionen (rationaliseringsgodtgørelse). I koncessionen var det yderligere bestemt, at andre virksomheder, der fik tilladelse til pro-

duktion og raffinering af sukker, skulle forpligtes på samme måde som selskabet og måtte ikke stilles gunstigere end Sukkerfabriken Nykøbing.

I D.d.S.'s koncession for denne periode var vederlaget for produktionen fastsat efter samme principper som for Sukkerfabriken Nykøbing.

Koncessionerne for de to selskaber blev senere uforandret forlænget til 30. april 1961.

Det er dernæst oplyst, at Sukkertilsynet efter et møde den 23. februar 1961 meddelte Sukkerfabriken Nykøbing's formand, at der foregik koncessionsforhandlinger med D.d.S., og at selskabet måtte være forberedt på at blive kaldt til møde med kort varsel, ligesom det blev tilkendegivet, at der ville blive stillet krav om, at selskabet fremtidig skulle producere til samme pris som D.d.S. Den første egentlige drøftelse fandt sted den 28. februar 1961 i Sukkertilsynet. Den 6., 9., 10. og 11. marts 1961 forhandlede selskabet med handelsministeren, og herefter udarbejdede Sukkertilsynet udkast til nye koncessioner. Efter at udkastet var godkendt af ministeren, blev det den 18. maj 1961 tilsendt selskabet, der den 7. og den 16. juni 1961 havde nye forhandlinger med Sukkertilsynet. Den 27. juni 1961 blev koncessionen udstedt, gældende for tiden 1. maj 1961–30. april 1971.

Om forhandlingerne med D.d.S. er det oplyst, at Sukkertilsynet i sommeren og efteråret 1960 havde enkelte forhandlinger med dette selskabs direktion om et skitsemæssigt grundlag til en koncessionsordning, men det viste sig herunder ikke muligt at nå til enighed. I december 1960 meddelte D.d.S. handelsministeren, at dets bestyrelse havde besluttet at forelægge en ekstraordinær generalforsamling forslag om, at de aktiver, der vedrørte selskabets virksomhed ved fremstilling og salg af sukker, pr. 1. maj 1961 blev overdraget til et nyt selskab til et beløb, der rummede en opskrivning af de bogførte værdier. Handelsministeren anmodede herefter kammeradvokaten om en udtalelse angående spørgsmålet om ved lov – og på deri fastsatte vilkår – at pålægge D.d.S. produktionspligt for tiden efter 30. april 1961. Kammeradvokaten afgav sin udtalelse den 10. februar 1961, suppleret med skrivelser få dage efter, og den 20. februar

1961 indledtes realitetsforhandlinger mellem D.d.S.'s bestyrelse og ministeriet. Disse forhandlinger strakte sig over 4 dage og resulterede i en i et notat af 23. febr. 1961 skitseret aftale, hvori det bl. a. anføres, at det er en aftalt forudsætning, at det koncessionsmæssige grundlag for Sukkerfabriken Nykøbing og D.d.S. bliver ens, d.v.s. at den samlede afregningspris pr. kilogram sukker er den samme for begge selskaber. Efter at Sukkertilsynet havde udfærdiget udkast til ny koncession, forhandlede det den 23. maj og den 2. juni 1961 med D.d.S., hvorhos det i dagene mellem forhandlingerne med Sukkerfabriken Nykøbing den 7. og den 16. juni 1961 førte telefoniske forhandlinger med D.d.S. om nogle af Sukkerfabriken Nykøbing stillede ændringsforslag. Koncessionen til D.d.S. blev herefter givet den 27. juni 1961, også gældende for tiden 1. maj-30. april 1971.

I den nye koncession for Sukkerfabriken Nykøbing er det fastsat, at man ved udgangen af hvert regnskabsår fastsætter den betaling, der tilkommer selskabet for sukkerproduktionen, således at selskabet opnår samme pris pr. kilogram som D.d.S., baseret på en arealfordeling $12\frac{1}{2}$ - $87\frac{1}{2}$ pct., og alene med korrektion for forskel i fremstillingsomkostninger på grund af forskel i produktionens fordeling på sukkersorter og på pakket og upakket sukker.

I den nye koncession for D.d.S. er den hidtidige praksis for fastsættelsen af selskabets vederlag bibeholdt, således at dette selskab får dækning for sine produktionsomkostninger samt et fast årligt vederlag. I § 8, stk. 1, i koncessionen for Sukkerfabriken Nykøbing og i § 13, 1. pkt., i koncessionen for D.d.S. er det dernæst bestemt, at den af selskaberne gennemførte produktion overfor de to selskaber skal afregnes med samme pris pr. kilogram, alene med den ovennævnte korrektion.

Handelsministeriets udtalelse af 27. juni 1961.

Ministeriet har oplyst, at ifølge de hidtidige koncessioner for 1950-60 skulle den selskaberne tilkommende betaling for hvert selskab dække de faktisk afholdte produktionsomkostninger, men det selskaberne tilfaldende nettovederlag blev gjort afhængig af de mere eller mindre gode driftsresultater, som selskaberne måtte opnå i forhold til

normalbudgettet, baseret på det pågældende selskabs driftsforhold i årene 1946/47-1948/49. I denne basisperiode var Sukkerfabriken Nykøbings fremstillingsudgifter betydelig højere end D.d.S.'s, og det måtte på denne baggrund forventes, at Sukkerfabriken Nykøbing i perioden 1950-60 ville have mulighed for ved rationalisering at opnå væsentlig større fortjeneste end D.d.S. og derved blive i stand til at finansiere en modernisering af fabriken, således at denne i løbet af de 10 år kunne bringe sine fremstillingsudgifter nogenlunde i niveau med fremstillingsudgifterne for D.d.S.

Princippet i de tidligere meddelte koncessioner kan ikke binde handelsministeren med hensyn til fastlæggelsen af koncessionsvilkårene for senere perioder, og fra ministeriets side har man ikke kunnet anse det for rimeligt, at de to selskabers produktion i det lange løb betales med forskellig pris, hvorved ministeriet har bemærket, at de to selskaber under frie forhold selvsagt ikke ville kunne opretholde forskellig pris for deres produktion.

I overensstemmelse hermed har Sukkertilsynet i de senere år gentagne gange overfor Sukkerfabriken Nykøbing præciseret, at selskabet måtte indstille sig på, at koncessionsvilkårene efter 1960 ville blive ændret, således at fabrikerne ligestilles, på den måde at de to selskabers produktion betales med samme pris.

Ministeriet har dernæst anført, at det ikke er rigtigt, at Sukkerfabriken Nykøbing først i februar 1961 fik meddelelse om, at man ønskede en ændring af koncessionsvilkårene, således at de to selskaber prismæssigt blev ligestillede. Sukkertilsynet har forlængst fremhævet nødvendigheden af en sådan ændring, og til dokumentation herfor har ministeriet henvist til en af Sukkerfabriken Nykøbing udarbejdet redegørelse fra oktober 1958 vedrørende et eventuelt samarbejde mellem de to sukkerfabriker. I denne redegørelse er det bl. a. anført:

»For Nykøbings vedkommende var det naturligt at betragte samarbejdet ud fra den synsvinkel, om selskabet gennem denne strukturændring i større grad kom på samme niveau med hensyn til fremstillingsomkostningerne som D.d.S. Under drøftelserne med tilsynet blev vi bestyrket i nødvendigheden af denne opfattelse, idet tilsynet gentagne

gange gjorde opmærksom på, at en koncession ville forudsætte en bestemt salgspris pr. kg. sukker, således at fabrikerne havde ret til frit at disponere over overskud, der fremkom ved at produktionen blev billigere end forud beregnet, mens de på den anden side selv måtte bære tab, der måtte fremkomme ved at produktionsprisen kom til at ligge højere end den grundliggende kalkulation. Dette måtte vi forstå på den måde, at salgsprisen for sukkeret ville blive fastsat i ret nøje overensstemmelse med D.d.S.'s produktionspris, hvorved vi ville få et underskud på oparbejdningen, som kun kunne dækkes ved at vi ikke afregnede sukkerroerne med samme pris som D.d.S., hvilket ville føre til en fuldkommen uholdbar situation for Nykøbing.

Disse drøftelser måtte derfor føre til det resultat, at Nykøbing var nødsaget til at indrette sin produktion således, at kostprisen pr. kilogram sukker kom på linie med D.d.S. eller så nær som overhovedet muligt, hvilket igen førte til det standpunkt, som vi har givet udtryk for i vor ...«

I denne forbindelse har ministeriet endvidere henvist til, at der i efteråret 1959 forud for koncessionsordningens uændrede forlængelse for året 1960/61 havde været ført en række forhandlinger om eventuelt at erstatte koncessionsordningen med en friere ordning, baseret på et varierende told- og afgiftssystem, og at der også ved disse forhandlinger havde været forudsat prismæssig ligestilling af de to selskaber.

Ministeriet har dernæst udtalt, at det må være af den opfattelse, at en ligelig behandling af de to selskaber må betyde, at deres produktion betales med samme pris pr. kilogram, alene med korrektion for forskel i fremstillingsudgifter på grund af forskel i produktionens fordeling på sukkersorter.

For så vidt Sukkerfabriken Nykøbing har hævdet, at lighed i prismæssig henseende kun opnås, hvis den nævnte pris hvert år beregnes på grundlag af det billigst arbejdende selskabs fremstillingsomkostninger, således at såvel D.d.S.'s som Sukkerfabriken Nykøbings fremstillingsudgifter kan komme til at danne grundlag for beregningen, har ministeriet bemærket, at det er vanskeligt at se – og også delvis erkendt af Sukkerfabriken Nykøbing – at en sådan ordning skulle være mere fordelagtig for Sukkerfabriken

Nykøbing end den nu gennemførte. Iøvrigt må ministeriet afvise betragtningen, idet det må være af afgørende betydning for en vurdering af spørgsmålet at drage sammenligning mellem den stilling, Nykøbing opnår under koncessionsordningen, og den stilling, selskabet ville have, såfremt sukkerproduktionen var fri næring. Under frie forhold kan der ikke være tvivl om, at Nykøbing måtte følge den pris, som beregnes af den virksomhed, der dækker over 85 pct. af produktionen. Ministeriet har herved henvist til, at den af Monopoltilsynet på en række vareområder udøvede prisregulering er baseret på omkostningsforholdene i de virksomheder, der dækker hovedparten af omsætningen, og de mindre virksomheders prisansættelse er bestemt heraf. De konkurrencemæssige konsekvenser af den trufne ordning adskiller sig således ikke fra konsekvenserne under tilstande med fri næring og dertil – på grund af produktionens koncentreret – knyttet prisregulering. På denne baggrund og under henvisning til, at man tidligere overfor Sukkerfabriken Nykøbing har tilkendegivet, at man ønskede, at de to selskaber blev prismæssigt ligestillet, finder ministeriet ikke, at der er grundlag for den fremsatte påstand om, at handelsministeren under koncessionsforhandlingerne har ladet sig påvirke af D.d.S.'s konkurrencemæssige interesser.

Foranlediget af at Sukkerfabriken Nykøbing har gjort gældende, at handelsministeren ved samtale den 11. marts 1961 med selskabets direktør skulle have erklæret sig rede til at søge etableret en overgangsordning for selskabet, såfremt D.d.S. kunne godkende dette, bemærker ministeriet, at samtlige koncessionsforhandlinger har været baseret på forudsætningen om prismæssig ligestilling af de to selskaber, og at ministeren ikke har haft mulighed for ved forhandlingerne med det ene selskab at fravige dette princip uden det andet selskabs indforståelse.

Ministeriet har dernæst anført, at i relation til den prismæssige ligestilling af de to selskaber er arealfordelingen af betydning, fordi sukkerproduktionens omkostningsstruktur er karakteriseret af relativt store faste omkostninger. På denne baggrund er ligestillingen begrænset til den produktion, som er baseret på arealer, hvis størrelse forholder sig som $12\frac{1}{2}$ til $87\frac{1}{2}$, og disse tal er fastsat

med udgangspunkt i arealfordelingen i de sidste 10 år før og de sidste 10 år efter koncessionsordningens indførelse i 1932.

Endelig udtaler ministeriet, at efter dets opfattelse er der ved udformningen af de nye koncessionsvilkår opnået en så ligelig behandling af de to selskaber som muligt. Ministeriet kan ikke tiltræde, at lighed bør forstås på den måde, at selskaberne hver for sig har krav på dækning af de faktiske omkostninger og en efter ensartede regler beregnet nettofortjeneste. Derimod er det ministeriets opfattelse, at ligestilling opnås ved at der ydes de to selskaber samme betaling – det vil sige samme pris – for samme præstation. At man baserer prisfastsættelsen på omkostningsforholdene i det selskab, der dækker over 85 pct. af produktionen, kan efter ministeriets opfattelse ikke betegnes som en afvigelse fra lighedsprincippet.

*Sukkerfabriken Nykøbings skrivelse af
21. juli 1961.*

Selskabet har anført, at det erkender, at principperne for den forudgående koncessionsperiode ikke kan binde handelsministeren med hensyn til fastlæggelsen af koncessionsvilkårene for senere perioder. Klagen vedrører også kun selve grundprincippet for de nye koncessionsvilkår og navnlig den måde, hvorpå vilkårene er fastsat, og hvorpå handelsministeren på forhånd har bundet sig til sådanne vilkår, at han har været afskåret fra at give selskabet de koncessionsvilkår, som han ved forhandlingernes afslutning erkendte som rigtige.

Med hensyn til selskabets redegørelse fra oktober 1958, som ministeriet har henvist til, har selskabet bemærket, at det af den citerede udtalelse fremgår, at der herved har været tænkt på en ensartet udsalgspris pr. kilogram, således at selskaberne foretog salget for egen regning og derved fik fordelene eller bar tabet ved en henholdsvis billigere eller dyrere produktion. Dette er noget væsentligt andet, end at man ved de nye koncessioner opretholder det hidtidige lønforarbejdningsprincip, men fastsætter vederlaget til hver fabrik på grundlag af den ene fabriks produktionsomkostninger.

Sukkerfabriken Nykøbing er klar over, at hvis der ikke fandtes en sukkerlov, ville produktion og salg af sukker, således som sukkerindustriens struktur er i øjeblikket, være

omfattet af monopolloven, hvis reguleringsbestemmelser ville føre til, at udsalgsprisen kom til at ligge i nær tilknytning til D.d.S.'s produktionsomkostninger. En sammenligning med forhold, der er frie bortset fra monopolloven, forekommer imidlertid selskabet meget lidt egnet til at begrunde vilkårene under en koncessionsordning. Under frie forhold ville hver af virksomhederne selv kunne bestemme størrelsen af sin produktion, forhandle frit om priser for råvarer, selv fastsætte størrelsen af de sociale foranstaltninger og i det hele tilrettelægge forholdene således, at man producerede billigst muligt. Dette er udelukket under en koncessionsordning, hvor disse forhold fastsættes af det offentlige.

Vilkårene under en koncessionsordning må bl. a. derfor efter selskabets opfattelse bedømmes på deres egen baggrund, nemlig som et led i en i alle henseender bundet produktion, og på denne baggrund er den ved de to koncessioner gennemførte principielle skævhed efter selskabets opfattelse uberettiget.

Selskabet har endvidere anført, at det efter ministeriets udtalelse står fast, at handelsministeren den 11. marts 1961 – altså på et tidspunkt hvor forhandlingerne stod umiddelbart overfor deres afslutning – var enig i, at koncessionen burde have et andet indhold end hidtil af ministeren tilkendegivet, idet der burde gives selskabet en vis overgangsperiode, hvor denne virksomheds egne omkostninger blev lagt til grund. Det står ligeledes fast, at handelsministeren gav tilsagn om en sådan ændring alene på vilkår, at dette blev tiltrådt af D.d.S., ligesom det er ubestridt, at den eneste grund til, at ændringen ikke blev gennemført, var, at D.d.S. nægtede at give sit samtykke.

Sukkerfabriken Nykøbing er med ministeriet enig i, at koncessionsforhandlingerne med landets to eneste koncessionerede virksomheder på dette område burde føres således, at samtlige koncessionsforhandlinger var baseret på forudsætningen om prismæssig ligestilling af de to selskaber, og at ministeren ikke har haft mulighed for ved forhandling med det ene selskab at fravige dette princip uden det andet selskabs indforståelse.

Handelsministeriets fremstilling er da også rigtig for så vidt den går ud på, at handelsministeren var bundet overfor D.d.S., ikke

alene for så vidt angik de vilkår, som dette selskab skulle have, men også med hensyn til de afvigende vilkår, som var tiltænkt Sukkerfabriken Nykøbing.

Derimod er det urigtigt, at handelsministeren var bundet overfor Sukkerfabriken Nykøbing, mens forhandlingerne stod på. Det er for selskabet vanskeligt at se, hvorpå en sådan bundethed overhovedet kunne bygges, og forhandlingernes gang, hvorunder Sukkerfabriken Nykøbing til stadighed anmodede om ændringer af de vilkår, som myndighederne havde lagt sig fast på. viser da også, at der ikke har foreligget nogen form for bundethed overfor Sukkerfabriken Nykøbing. Efter selskabets mening er forholdet det, at handelsministeren, før han indledte forhandlinger med selskabet om koncession, ikke alene havde truffet bindende aftale med den anden parallelle koncessionshaver om indholdet af dennes koncession, men også overfor D.d.S. havde forpligtet sig til at give Sukkerfabriken Nykøbing andre og ringere vilkår end D.d.S.

*Handelsministeriets udtalelse af
23. november 1961.*

Ministeriet har anført, at det ikke med Sukkerfabriken Nykøbing kan være enig i, at der ved den ligestilling mellem de to selskaber, der tidligere har været drøftet, og som er anført i redegørelsen fra oktober 1958, skal være tænkt på en ligestilling af anden art end den nu gennemførte, nemlig en ligestilling, som alene kom til at gå ud på en fælles salgspris for fabrikerne, mens disse med hensyn til fastlæggelse af produktionens størrelse, forhandlinger om prisen for sukkerroer m. v. ville blive frit stillet. Ministeriet har herved henvist til, at en fortsættelse af koncessionsordningen steds har måttet forudsætte, at handelsministeren traf afgørelse om produktionens størrelse og fordeling på de to selskaber.

Med hensyn til den betydning det måtte have for selskabet, at produktionens omfang og fordeling – i modsætning til hvad der ville gælde under frie forhold – fastsættes af handelsministeren, har ministeriet bemærket, at vel hindrer dette Sukkerfabriken Nykøbing i at tilkæmpe sig en større andel af omsætningen, men på den anden side har D.d.S. ej heller mulighed for at erobre omsætningen fra Nykøbing. Ligeledes må mini-

steriet skønne, at det for Nykøbing ikke kan være nogen ulempe at være garanteret en bestemt andel af produktionen fremfor at skulle konkurrere om omsætningen, og under alle omstændigheder vil Sukkerfabriken Nykøbing ligesom D.d.S. kunne disponere og tilrettelægge forholdene således, at selskabets produktion og salg gennemføres billigst muligt.

Forsåvidt angår de af selskabet fremsatte bemærkninger om, hvilke former en af Monopoltilsynet udøvet priskontrol for sukker kunne tænkes at få under friere forhold, har ministeriet alene anført, at Monopoltilsynet på en række områder, hvor en branches struktur er af samme karakter som sukkerindustrien, har fastlagt prisordninger af et indhold svarende til, at der ved samarbejde mellem D.d.S. og Monopoltilsynet blev etableret en ordning, hvorefter prisen til enhver tid svarede til D.d.S.'s produktionsomkostninger med tillæg af et bestemt beløb til fortjeneste m. v., og således at den øvrige industri var nødsaget til at følge svingningerne i D.d.S.'s omkostninger til enhver tid.

Ministeriet har dernæst oplyst, at D.d.S. ved flere lejligheder havde givet udtryk for den opfattelse, at bestemmelsen i den gamle koncession, hvorefter det ene selskab ikke måtte stilles gunstigere end det andet, og hvorefter selskaberne skulle forpligtes på samme måde, ikke blev efterlevet. Forholdene havde udviklet sig således, at D.d.S. i avancemæssig henseende var blevet stillet ugunstigere end Sukkerfabriken Nykøbing, idet dette selskab havde haft et betydelig gunstigere udgangspunkt for beregningen af rationaliseringsfortjenesten end D.d.S. Sukkertilsynet havde hertil anført, at det ikke var muligt at ændre bestemmelserne i de bestående koncessioner, men at man var opmærksom på forholdet og havde til hensigt at søge spørgsmålet om en konsekvent ligestilling løst i forbindelse med udformningen af nye koncessioner. Tilsynet havde da også gentagne gange overfor Sukkerfabriken Nykøbing tilkendegivet, at prismæssig ligestilling måtte tilvejebringes efter udløbet af de gældende koncessioner.

Ministeriet har været enig med Sukkertilsynet i besvarelsen af D.d.S.'s henvendelse og har endvidere været enig i, at koncessionsforhandlingerne skulle baseres på den

forudsætning, at de to selskaber fremtidig skulle have samme pris for samme præstation. Der har ikke på noget tidspunkt fra D.d.S.'s side været fremsat krav om, at den ønskede ligestilling med hensyn til koncessionsvilkårene skulle have form af ligestilling i prismæssig henseende. Under de drøftelser med D.d.S., der førte frem til notatet af 23. februar 1961 om den nye koncession, tilkendegav ministeriet, at man agtede at gennemføre ligestilling i form af en prismæssig ligestilling, hvilket blev taget til efterretning af D.d.S. Den konkrete udformning af det prismæssige lighedsprincip skete under de efterfølgende forhandlinger med de to selskaber og fremgår af § 13 i koncessionen for D.d.S. og § 8 i koncessionen for Nykøbing.

Under hensyn til det således oplyste har ministeriet bestridt, at D.d.S. under koncessionsforhandlingerne har fremsat et ufravigeligt krav om, at Sukkerfabriken Nykøbings koncession fik det indhold, som nu er blevet resultatet. Kravet er stillet af ministeren efter indstilling fra tilsynet, og forudsætningen om prismæssig ligestilling har været Sukkerfabriken Nykøbing bekendt længe inden forhandlingerne med D.d.S. blev påbegyndt.

Indenrigsminister Lars P. Jensen har i erklæringen af 23. november 1961 oplyst, at han efter telefonisk anmodning fra direktøren i Sukkerfabriken Nykøbing om en samtale under fire øjne den 11. marts 1961 havde en forhandling med direktøren, uden at der var nogen tjenestemænd til stede. Da direktøren under denne samtale gav udtryk for, at selskabet måtte tillægge det meget stor betydning, om der kunne etableres en ordning, hvorefter den prismæssige ligestilling først gennemførtes i løbet af 2-3 år, imødekom ministeren hans ønske om bistand til at prøve mulighederne for en sådan overgangsordning, såfremt dette kunne ske med D.d.S.'s indforståelse.

Efter at en samtale med Sukkerfabriken Nykøbings ledelse og direktøren for D.d.S. havde vist, at en sådan indforståelse ikke kunne opnås, havde ministeren for sit vedkommende betragtet dette mellem spil som afsluttet. Ministeren må derfor tage afstand fra, at selskabet nu påberåber sig denne samtale.

Endvidere har ministeren udtalt, at det ikke er rigtigt, at han under samtalen har

erklæret sig enig i, at koncessionen burde have et andet indhold end tidligere tilkendegivet, men under hensyn til den relativt ringe betydning, en sådan overgangsordning ville få for den samlede sukkerproduktion, og fordi han fandt det ønskeligt at få tilvejebragt et forlig, havde han stillet sig imødekommende.

Endvidere har Sukttilsynet i en erklæring udtalt, at det er rigtigt, at det ved forhandlingen den 28. februar 1961 med Sukkerfabriken Nykøbing har afslået at give dette selskab et notat om den tilbudte ordning. Tilsynet har herved anført, at hovedindholdet af denne ordning alene var den prismæssige ligestilling med D.d.S., og at den nærmere udformning af dette princip først forelå i det udkast til ny koncession, som tilsynet tilstillede selskabet den 18. maj 1961. Derimod gav man ved forhandlingen Sukkerfabriken Nykøbing på grundlag af notatet af 23. februar 1961 en udførlig mundtlig redegørelse for den med D.d.S. truffene aftale.

Tilsynet har dernæst bemærket, at det står uforstående overfor, at man overhovedet har tillagt spørgsmålet om afgivelse af et notat betydning, ikke mindst fordi selskabet ikke fandt det hensigtsmæssigt at fortsætte drøftelserne med tilsynet, uagtet dette var blevet aftalt den 28. februar 1961. I stedet henvendte selskabet sig 1-2 dage senere ved sin formand og direktør til handelsministeren, hvorefter forhandlingerne i ministeriet påbegyndtes den 6. marts 1961 uden yderligere forberedelser i tilsynet, skønt sådanne forberedende drøftelser kunne have fundet sted i tiden mellem 28. februar og 6. marts 1961.

Endelig har ministeriet på en forespørgsel om årsagen til, at forhandlingerne med Sukkerfabriken Nykøbing først påbegyndtes i slutningen af februar 1961, meddelt, at det måtte finde det naturligt at bringe forhandlingerne med D.d.S., der dækker over 85 pct. af produktionen, til en foreløbig afklaring, forinden man optog forhandlinger med Sukkerfabriken Nykøbing.

Bemærkninger.

Efter min gennemgang af det foreliggende finder jeg det ikke godtgjort, at selskabet først i februar 1961 blev gjort bekendt med, at man ønskede de hidtidige koncessionsvilkår ændret. Det er dernæst ikke godtgjort, at det var D.d.S., der

ved forhandlinger i 1961 havde stillet krav om, at de to selskaber blev ligestillet i prismæssig henseende, eller at handelsministeren ved mødet den 11. marts 1961 med selskabet har erklæret sig indforstået med, at selskabets koncession burde have et andet indhold end det, der hidtil havde været drøftet.

Derimod fremgår det af det oplyste, at det under forhandlingerne med D.d.S. var forudsat, at de to selskaber prismæssigt skulle ligestilles. Under hensyn til de særlige forhold, der gør sig gældende indenfor sukkerproduktionen, hvor der kun er to producenter, hvoraf D.d.S. er langt den største, mener jeg ikke at kunne kritisere, at ministeriet under koncessionsforhandlingerne med dette selskab og i overensstemmelse med sit eget udgangspunkt fastlagde principperne for afregningspriserne for begge selskabers vedkommende.

Jeg skal dernæst udtale, at jeg efter det af ministeriet anførte ikke kan kritisere, at det i selskabets koncession for 1961-71

er bestemt, at det får samme produktionspris pr. kilogram sukker som D.d.S. Det bemærkes herved, at jeg kan tiltræde ministeriets opfattelse, hvorefter ligestillingen mellem de to selskaber opnås, ved at der ydes den samme pris for samme produktion, og at der ikke sker afvigelser fra dette princip, fordi man baserer prisfastsættelsen på omkostningerne i D.d.S., der har hovedparten af produktionen.

Efter det af ministeriet anførte finder jeg dernæst ikke fornødent grundlag for at kritisere, at koncessionsforhandlingerne med Nykøbing først blev påbegyndt i slutningen af februar 1961.

Endelig skal jeg udtale, at jeg efter det af Sukkertilsynet anførte ikke finder at have tilstrækkelig sikkert grundlag for at kritisere, at dette ikke imødekom selskabets anmodning den 28. februar 1961 om at få udfærdiget et særligt notat vedrørende den påtænkte ordening. Jeg har herved særlig lagt vægt på, at forhandlingerne den 28. februar 1961 endnu befandt sig på et forberedende stadium.«

25. Kritiseret Statens Ligningsdirektorats tidligere praksis med hensyn til afslutning af efterbetalingssager vedrørende en hustrus skatteunddragelser fra tiden før ægteskabets indgåelse.

Skattedepartementet havde begået en alvorlig fejl ved beregning af afsonings-tiden for en mands skattebøde, der delvis vedrørte hustruens skatteunddragelse for ægteskabets indgåelse. Dernæst burde departementet have underrettet vedkommende amtstue om, at det ved bødefafsoning anvendte en lempeligere skala end den i straffelovens § 55 indeholdte. (J. nr. 715/60).

Den 23. august 1960 klagede A over, at han samme dag af politiet i Esbjerg var blevet indsat i arresten til afsoning af en skattebøde, idet han gjorde gældende, at bøden vedrørte hans hustrus skat i 1948, og at han først blev gift med hende i 1955.

Efter Skattedepartementets anmodning blev A løsladt den 5. september 1960 efter at have afsonet i 13 dage.

A's advokat oplyste senere, at A havde rettet henvendelse til ham og oplyst, at hans hustru siden 1941 havde været rengøringsassistent ved statsbanerne i Esbjerg. I årene 1948-53, altså før ægteskabet med A, havde hun undladt at opgive sin indtægt hos statsbanerne, og der blev i den anledning truffet afgørelse om en efterbetaling og bøde på

ialt 8.000 kr., hvilket beløb senere nedsattes til 4.300 kr.

Af akterne fremgik, at skatterådet for Esbjerg skattekreds i december 1957 underrettede amtsskatterådet for Ribe amt om, at fru A havde været ansat ved statsbanerne siden 1. april 1947, og at hun ikke havde opgivet indtægterne herfra. Hun havde været indkaldt til møde med skatterådet og var mødt sammen med sin mand. Han havde oplyst, at hustruen bevidst havde undladt at medregne indtægterne i sine selvangivelser. Selvom han havde været vidende om forholdet, havde han undladt at medtage indtægterne i de selvangivelser, han havde indgivet for skatteårene 1956/57 og 1957/58, hvor der som følge af ægteskabet havde fundet sam-

beskatning sted. Skatterådet indstillede, at skatteansættelserne for skatteårene 1948/49 til 1957/58 inklusive blev ændret, og at sagen blev behandlet som overtrædelse af kontrolloven.

På et møde i oktober 1958 med en repræsentant for Ligningsdirektoratet tilbød A at efterbetale 4.445,51 kr. i for lidt erlagt skat til staten, den fælleskommunale udligningsfond og Esbjerg kommune for skatteårene 1948/49-1957/58. Endvidere tilbød han i medfør af kontrollovens § 13 at betale bøde til statskassen, udligningsfonden og kommunen med henholdsvis 1.400 kr., 200 kr. og 2.700 kr., ialt 4.300 kr., altså svarende til ca. 1 gang de for lidt erlagte skatter. Tilbudet, der var afgivet på en af de af Ligningsdirektoratet til brug for sådanne tilbud sædvanligt anvendte blanketter, var ikke medunderskrevet af fru A. Samtidig med afgivelsen af tilbudet søgte A om lempelse under henvisning til sine økonomiske kår.

Den 6. november 1959 meddelte Skattedepartementet A, at det modtog hans tilbud, og at det ville være sindet at nedsætte det samlede tilsvær til stat og kommune til 2.000 kr., hvoraf 1.000 kr. ansås for bøde, såfremt det nedsatte beløb betaltes senest den 1. april 1960. Tilsagnet om lempelse bortfaldt, hvis fristen for indbetaling af det nedsatte beløb ikke blev overholdt.

Efter at amtstuen i Varde i april 1960 havde underrettet Skattedepartementet om, at A ikke havde betalt noget, bemyndigede departementet i skrivelse af 25. maj 1960 efter aftale med Esbjerg kommune amtstuen til at søge det samlede bødebeløb på 4.300 kr. inddrevet ved politiets hjælp, eventuelt ved at foranledige A indsat til afsoning, dog kun for et beløb af 300 kr.

Amtstuen anmodede politiet i Esbjerg om at inddrive bøden, og den 8. juni 1960 erklærede A overfor politiet, at han var ude af stand til at betale, hvorfor han anmodede om at blive indsat til afsoning. Politimesteren sendte imidlertid kort efter sagen tilbage til amtstuen og bad oplyst, om der senere ville blive begæret afsoning for bødebeløbet ud over de 300 kr. Amtstuen svarede politimesteren, at restbeløbet af bøden efter aftale med Skattedepartementet ville blive ført til afgang som uerholdeligt, når de 300 kr. var afsonet.

Den 4. juli 1960 blev A af politiet gjort bekendt med det fremkomne. A ønskede at tale med sin hustru, og nogle dage senere tilbød han at betale bøden i ugentlige afdrag på 50 kr. fra den 22. s. m. Dette tilbud blev, mens A ventede på kontoret, telefonisk forelagt amtstuen, der godkendte det med tilføjelse af, at afdragsordningen nøje måtte overholdes, da han ellers straks ville være at indsætte til afsoning. A blev gjort bekendt med vilkåret og erklærede sig indforstået hermed.

Da A ikke den 27. juli 1960 havde betalt første afdrag, blev han af politiet anmodet om at indbetale et afdrag den 30. s. m., men først den 1. august betalte han 50 kr. Den 8. august betalte han atter 50 kr., hvorefter han ophørte med betalingen. Amtstuen, der fra politiet havde modtaget de 100 kr., spurgte den 22. august 1960 telefonisk til sagen. Da det oplystes, at A kun havde betalt de 100 kr., anmodede amtstuen om, at han blev indsat til afsoning, og politiet sendte ham samme dag en tilsigelse om at møde til afsoning den 26. s. m.

Den 23. august 1960 mødte A på bødekontoret, hvor han erklærede ikke at kunne betale eller overholde afdragsordningen, hvorfor han straks ønskede at påbegynde afsoningen. Han blev samme dag indsat til afsoning af en bøde på 300 kr., idet politiet i overensstemmelse med straffelovens § 55, som denne bestemmelse dengang var formuleret, beregnede forvandlingsstraffen til hæfte i 34 dage. Forinden beregningen fandt sted, havde politiet telefonisk spurgt amtstuen, om de indbetalte 100 kr. skulle fragå i de 300 kr., men da bødebeløbet var på 4.300 kr., og da afsoningen måtte betragtes som en pression mod A, havde amtstuen svaret benægtende på dette spørgsmål.

Skattedepartementet udtalte, at det var af den opfattelse, at skalaen for bødeafsoning i straffelovens § 55 medførte urimeligt lange afsoningsperioder for selv mindre beløb, og at det derfor var gået over til - iøvrigt på linie med Departementet for Told- og Forbrugsafgifter - ved afsoningsbegæringers fremsættelse at anvende følgende mere lempelige skala:

Indtil 60 kr. afsones 1 dag for hver 15 kr.,
af det overskydende beløb indtil 300 kr. afsones 1 dag for hver 30 kr.,

af det overskydende beløb indtil 3.000 kr. afsones 1 dag for hver 150 kr., af resten afsones 1 dag for hver 300 kr.

Beregnet efter denne lempeligere skala blev afsoningsperioden for bødebøbet 4.300 kr. 34 dage, hvilket omregnet til straffelovens skala svarede til 300 kr., for hvilket beløb afsoning blev begæret. Departementet tilføjede, at det og kommunerne i sådanne tilfælde betragtede de resterende beløb som eftergivet, når afsoning fandt sted, hvilket iøvrigt var overmåde sjældent.

Ved beregningen var departementet imidlertid ikke opmærksom på, at A kun havde været sambeskattet med hustruen for skatteårene 1956/57 og 1957/58, og at der kun for bøden for disse skatteår, hvor de for lidt erlagte skatter til stat og kommune udgjorde 880,50 kr. og den ikendte bøde følgerig ca. 880 kr., var mulighed for at indsætte ham til afsoning. Efter straffelovens skala ville afsoningsperioden for dette beløb være 53 dage, mens departementets skala medførte en afsoning på 15 dage.

Departementet beklagede den begåede fejl og tilføjede, at det havde truffet foranstaltninger såvel i departementet som i Ligningsdirektoratet med henblik på at undgå en gentagelse.

Amtstuen oplyste, at den ikke tidligere havde været bekendt med den af Skattedepartementet anvendte lempeligere skala for beregning af forvandlingsstraffen. Amtstuen påpegede endvidere, at dens opgaver i skatteefterbetalings- og bødesager alene består i at inkassere betalingen. Sagens forudsætninger: skatteyderens brøde, beløbets beregning såvel som alle øvrige omstændigheder var amtstuen ubekendt. Amtstuen kunne derfor heller ikke afgøre, hvad der videre skulle ske i de tilfælde, hvor inkassationen viste sig umulig. I hvert enkelt tilfælde indberettes sagen, og Skattedepartementet træffer bestemmelse om, hvorvidt beløbet skal eftergives eller nedsættes, sagen stilles i bero, eller om debitor skal afsones.

I det foreliggende tilfælde havde departementet resolveret, at A skulle indsættes til afsoning for et beløb af 300 kr., og amtstuen opfattede beløbet 300 kr. som skønsmæssigt valgt, idet det måtte være urimeligt at lade debitor afsones hele bøden på 4.300 kr. Da politiet spurgte, om det indbetalte beløb på 100 kr. skulle fragå i de 300 kr., svarede

amtstuen benægtende, ud fra den betragtning at såfremt de 100 kr. kunne fradrages, måtte en yderligere indbetaling også kunne fragå, og ved at indbetale 200 kr. ville A da kunne frigøre sig, hvilket ville være meningsløst, da afsoningen var ment som en pression for at få de 4.300 kr. inddrevet.

Politimesteren oplyste ligeledes, at han ikke tidligere havde haft kendskab til, at Skattedepartementet anvendte en lempeligere skala.

Jeg anmodede derefter Statens Ligningsdirektorat om en udtalelse om, hvorfor direktoratet ikke indledte sag mod fru A forsåvidt angik de af hende indgivne urigtige selvangivelser for skatteårene 1948/49-1955/56 inclusive, men lod hendes mand underskrive et tilbud, der også omfattede de nævnte skatteår, hvor hun var selvstændig skattepligtig. Jeg anmodede dernæst om, at sagen måtte blive forelagt Ligningsrådet til udtalelse om, hvorvidt rådet, da det i sin tid behandlede efterbetalingssagen, havde været opmærksom på forholdet.

Ligningsdirektoratet svarede, at det i overensstemmelse med sædvanlig praksis i sådanne tilfælde havde betragtet A som befuld-mægtiget for hustruen og modtaget det af ham under eet afgivne tilbud, idet forholdet var uden betydning for efterbetalingen og skattefradragets størrelse.

Da Ligningsdirektoratet ved denne sag var blevet opmærksom på, at en sådan affattelse af tilbudserklæringen kunne have uheldige virkninger, ville direktoratet fremtidig afslutte sådanne sager med særskilt tilbud fra hver af ægtefællerne.

Ligningsdirektoratet oplyste endvidere, at sagen havde været forelagt Ligningsrådet, som havde vedtaget at udtale, at det ved efterbetalingssagens første forelæggelse for rådet den 13. marts 1959 havde været bekendt med, at der kun kunne pålægges A bøde for skatteårene 1956/57 og 1957/58. Rådet havde herved henvist til, at det i rådets protokol for dette møde er anført, at A kun hæftede for de to sidste skatteår.

På min forespørgsel om, hvorvidt Ligningsdirektoratet havde henledt Generaldirektoratet for Statsbanernes opmærksomhed på, at de af statsbanerne i årene 1947-56 udbetalte lønningsbeløb til fru A ikke var blevet opgivet til skattevæsenet af statsbanerne, svarede direktoratet, at det ikke havde

sat sig i direkte forbindelse med generaldirektoratet, men at det den 24. februar 1961 havde forelagt Skattedepartementet spørgsmålet om, hvorvidt Esbjerg Jernbanestation havde pligt til at give oplysning om de nævnte lønninger. Ligningsdirektoratet havde endvidere indstillet, at det, uanset at kontrakten vedrørende rengøringspersonalets aflønning er udformet som en entreprisekontrakt, pålægges statsbanerne fremtidig – i dette og lignende tilfælde – at indsende lønattester for entreprisens indehaver.

Skattedepartementet udtalte, at det i lighed med Ligningsdirektoratet i tilfælde som det foreliggende havde anset skatteyderen som repræsentant for den med ham sambe-skattede hustru.

På min forespørgsel om, hvorvidt Skattedepartementet havde gjort Justitsministeriet bekendt med dets anvendelse af en lempeligere afsoningsskala, oplyste departementet, at Justitsministeriet i maj 1958 udbad sig departementets udtalelse om en påtænkt ændring af satsene i straffelovens § 55. Dette gav anledning til drøftelser med Justitsministeriet om spørgsmålet, og det blev under disse drøftelser tilkendegivet ministeriet, at departementet, indtil den påtænkte ændring af satsene i straffeloven forelå, ville anvende en mildere afsoningsskala i overensstemmelse med den praksis, der blev fulgt i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, hvilken praksis Justitsministeriet var bekendt med. Efter at der ved lov nr. 163 af 31. maj 1961 var gennemført ændringer af straffelovens § 55, anvender departementet ikke længere den nævnte skala.

Med hensyn til lønoplysninger for rengøringspersonale ved statsbanerne henviste departementet til, at det havde brevvekslet med Generaldirektoratet for Statsbanerne herom, og at der var truffet en ordning, hvorefter statsbanerne er forpligtet til at afgive oplysninger om udbetalinger til sådant personale på landstationerne. Forsåvidt angår by- og knudestationer er rengøringsarbejdet givet i entreprise, således at entreprisindehaveren selv antager og aflønner fornødent hjælpepersonale. Skattedepartementet havde dog forsåvidt angik disse stationer i medfør af kontrollovens § 8 D den 26. oktober 1961 pålagt statsbanerne at meddele de skattelignende myndigheder oplysning om de af banerne foretagne udbetalinger i hen-

hold til entreprisekontrakterne, hvorimod banerne intet skal oplyse med hensyn til beløb, der af entreprisindehaveren udbetales til medhjælperne denne måtte have antaget.

Jeg udtalte, at jeg måtte anse Statens Ligningsdirektorats tidligere og også i nærværende sag fulgte praksis med at lade manden afgive tilbud om at påtage sig bøde for hustruens skatteunddragelser for fejlagtig, da en skatteyder ikke kan have strafretligt ansvar for sin hustrus skatteunddragelser i tiden før ægteskabets indgåelse. Det samme synspunkt måtte anlægges overfor mandens tilbud om at betale de hustruen påhvilende efterbetalingsbeløb for skatteårene før ægteskabets indgåelse, såfremt han ikke før tilbudets afgivelse blev gjort bekendt med, at han ikke var juridisk forpligtet til at betale.

Da Ligningsdirektoratet havde oplyst, at tilsvarende sager i fremtiden ville blive afsluttet med særskilt tilbud fra hver af ægtefællerne for de skatteår, for hvilke de var ansvarlige, fandt jeg ikke anledning til at foretage yderligere vedrørende dette forhold.

Jeg måtte dernæst anse det for uheldigt, at Skattedepartementet ikke i forbindelse med sin godkendelse i 1959 af A's tilbud om efterbetaling og bøde foranledigede, at der indhentes et særskilt tilbud fra fru A for de 8 første skatteårs vedkommende. Det måtte endvidere anses for en alvorlig fejl, at Skattedepartementet ved beregningen af afsoningstiden for skattebøden overså, at A alene hæftede for skatteundragelsen for de to sidste skatteår.

Da departementet havde beklaget fejlen og foranlediget, at afsoningen blev afbrudt efter 13 dages forløb, og da A efter det oplyste ville være ifaldet en bøde på ca. 880 kr. for sine urigtige selvangivelser vedrørende de to sidste skatteår, gav fejlen mig ikke grundlag for at foretage yderligere skridt. Det tilføjedes, at afsoningstiden for en bøde på 780 kr. (880 kr. ÷ de betalte 100 kr.) efter Skattedepartementets lempeligere skala i hvert fald var 15 dage.

Skattedepartementets anvendelse af en lempeligere skala for bødefafsoning gav

mig ikke anledning til bemærkninger, bortset fra at jeg ville have fundet det heldigst, om departementet f. eks. i skrivelser af 25. maj 1960 havde underrettet Varde amtstue om skalaen, hvorved amtstuen bedre ville have kunnet besvare politiets forespørgsel om, hvorvidt de be-

talte 100 kr. skulle fratrækkes i det beløb på 300 kr., for hvilket der overfor politiet var fremsat begæring om indsættelse til afsoning.

Endelig udtalte jeg, at Varde amtstues og Esbjerg politis behandling af sagen ikke gav mig anledning til kritik.

- 26.** *Statsministeriets afgørelser vedrørende 2 ansøgninger om dispensation fra bygge- linien ved strandbredder gav ikke anledning til kritik. Ministeriet burde dog sam- tidig med meddelelsen af den ene dispensation have besvaret en henvendelse ved- rørende denne. (J. nr. 567/61).*

A klagede i juli 1961 over, at Statsministeriet havde meddelt selskabet B dispensation fra bestemmelserne om bygge- linien ved strand- bredder, for så vidt angik en ejendom i K kommune. Han henviste i denne forbindelse til, at C havde fået afslag på en tilsvarende ansøgning om dispensation.

Dernæst klagede A over, at han ikke havde fået svar på en forespørgsel, som han i april 1960 rettede til fredningsnævnet for L amts- råds-kreds om sagen.

Den 18. april 1960 rettede A en forespørg- sel til fredningsnævnet for L amtsråds-kreds om, hvorvidt arealet langs K fjord, hvorpå B havde opført et skur ca. 50 m fra fjordbred- den, var undergivet naturfredningslovens be- stemmelser om strandfredning, og kort efter gav A på fredningsnævnets anmodning nær- mere oplysninger om sagen. Fredningsnævnet anmodede om en udtalelse fra K byråd, der den 7. maj 1960 oplyste, at de pågældende arealer var købt af K havn med udlejning til industriforetagender for øje. Da arealerne var beliggende langs det ved kunst uddybede åløb og med en placering umiddelbart op til hav- nepladsen og de hidtil til industriformål ud- lejede havnearealer, måtte byrådet modsætte sig, at der af skønhedsmæssige årsager blev pålagt indskrænkninger i udnyttelsesgraden af arealerne, i særdeleshed da der ikke forelå udvidelsesmuligheder for havnen ad anden vej.

Byrådet udtalte endvidere, at arealet ikke efter dets opfattelse kunne henføres under naturfredningslovens § 25, da det langs are- alet løbende vandløb er en å med græsklædt bred. Selv om en røklubs bådehus med et

mindre anlæg var beliggende ved arealet og adskilte en del af dette fra den øvrige hav- neplads, var resten af arealet i direkte for- bindelse med havnepladsen, og bådehuset skulle på havneudvalgets anfordring flyttes, hvis havnen selv skulle få brug for arealet, i hvilket fald anlægget ville blive sløjfet. By- rådet henviste endelig til, at B skaffede be- skæftigelse til mange mennesker på egnen.

Den 17. maj 1960 ansøgte byrådet om, at fredningsbeslutningen for så vidt angik den ejendom, hvorpå B havde opført skuret, måtte blive ophævet, da der ikke var udvi- delsesmuligheder for havnen ad anden vej. Byrådet oplyste i denne forbindelse, at are- alet var blevet overdraget kommunen i 1939 med udvidelse af havnen for øje, og at man først, efter at B havde opført nogle garager, havde erfaret, at der i 1940 var blevet ting- lyst fredningsbestemmelser (strandbygge- linie) på arealet. Byrådet oplyste videre, at der langs åløbet fandtes en asfaltbelagt vej eller sti, der adskilte arealet fra åløbet, således at betingelserne for fredning af arealet efter naturfredningslovens § 25, stk. 1, formentlig ikke var til stede.

Fredningsnævnet for L amtsråds-kreds sendte ansøgningen til Statsministeriet og udtalte, at det under hensyn til det pågæl- dende areals beliggenhed i direkte forbin- delse med havneområdet og kommunens hensigt at indlægge arealet under dette ikke fandt anledning til at udtale sig imod, at den ansøgte dispensation meddeltes. Til yder- ligere oplysning vedlagde nævnet A's skri- velse af 18. april 1960 og bemærkede, at denne havde foranlediget, at sagen var kom- met frem.

Statsministeriet forelagde sagen for Naturfredningsrådet, der den 18. juli 1960 udtalte bl. a., at den omhandlede ejendom var et engareal, der som en integrerende del af engarealerne på begge sider af fjorden ikke kunne betragtes som et havneareal og komme ind under undtagelsesbestemmelsen i naturfredningslovens § 25, stk. 3. Endvidere udtalte Naturfredningsrådet, at den af byrådet omtalte gang- og cykelsti ikke kunne betragtes som en offentlig vej i naturfredningslovens forstand. Der var herefter tale om bebyggelse i åbenbar strid med naturfredningslovens § 25, og der forelå dermed en klar overtrædelse af loven. Rådet var af den opfattelse, at det var en meget uheldig bebyggelse, der var opført på arealet, som henlå i en uryddelig tilstand, og gjorde opmærksom på, at der ikke var hjemmel for ophævelse af strandbyggelinien, hvorfor en eventuel bebyggelse kun kunne ske efter dispensation i hvert enkelt tilfælde. For så vidt angik det allerede gennemførte byggeri bemærkede rådet, at spørgsmålet om eventuel dispensation i høj grad måtte bero på, hvornår en havneudvidelse kunne forventes, og indstillede, at der meddeltes en tidsbegrænset dispensation, f. eks. 2 år, på vilkår, at arealets anvendelse som lagerplads for asfalttønder indskrænkedes til at omfatte den del, der begrænsedes af grundens landværts skel og en linie 50 m fra kysten, samt at der blev opsat et hegn eller en hurtigt voksende hæk, der delvis kunne skjule bebyggelsen og lageret af tønder.

Statsministeriet anmodede K. byråd om nærmere oplysninger om planerne for udvidelsen af havnen, og i skrivelse af 15. august 1960 oplyste byrådet, at den projekterede udvidelse af havnen med modning af det omhandlede areal til inddragelse under de øvrige arealer til udlejning til industrivirksomheder m. m. var påbegyndt, idet arealet i sommerens løb var blevet opfyldt og således ikke mere henlå som engareal.

Byrådet bemærkede endvidere, at fredningsnævnet i sin skrivelse af 18. juli 1960 syntes at have overset, at der allerede var etableret havneanlæg udenfor de egentlige havneanlæg, idet der i den nordlige ende af de omhandlede arealer var etableret en anløbshavn for mindre lystbåde. Byrådet turde ikke udtale sig om, hvornår de egentlige havneanlæg ville blive foretaget, idet dette ville

afhænge af, til hvilken tid og til hvilke formål arealerne blev udlejet.

Det oplystes dernæst, at de omhandlede arealer var den eneste mulighed for en yderligere udnyttelse af havnens kapacitet, og at B ville have flyttet sin betydelige virksomhed fra K-by, hvis der ikke var skaffet den yderligere plads til rådighed, hvilket ikke alene beskæftigelsesmæssigt ville have været til stor skade for byen, men også ville have været næsten katastrofalt for havnen, der ville have mistet de betydelige indtægter, der tilflød den fra denne virksomhed.

Endelig gjorde byrådet opmærksom på, at der ikke var tilgæet det meddelelse om fredningsbestemmelserne, ligesom tinglysning på arealet var sket uden dets vidende. Byrådet kunne derfor ikke tiltræde den af Naturfredningsrådet foreslåede tidsbegrænsede dispensation for de opførte bygninger og ansøgte påny om, at fredningsbestemmelserne for de omhandlede arealer blev ophævet.

Statsministeriet meddelte den 27. september 1960 foreløbig for et tidsrum af 5 år byrådet dispensation fra bestemmelserne om byggelinien ved strandbredder til, at de allerede opførte bygninger bibeholdtes. Der blev dog herved stillet som vilkår, at arealets anvendelse som lagerplads for asfalttønder indskrænkedes til at omfatte den del, der var begrænset af grundens landværts skel og en linie 50 m fra kysten, samt at der blev opsat et hegn eller foretaget beplantning med en hurtigt voksende hæk, der var egnet til delvis at skjule bebyggelsen og lageret af tønder såvel fra stien som fra fjorden og den modsatte bred.

Samtidig meddelte Statsministeriet, at det savnede lovhjemmel til at lade den på B's ejendom lyste strandfredningsdeklaration aflyse, men at fredningen ville bortfalde, når det pågældende areal blev inddraget under havnearealerne.

Den 5. juni 1961 gjorde A Statsministeriet opmærksom på sin tidligere forespørgsel og klage til fredningsnævnet for L amtsråds-kreds og besværede sig over, at han ikke havde fået svar på den. Statsministeriet svarede A, at det den 27. september 1960 på visse nærmere vilkår havde meddelt dispensation fra bestemmelserne om byggelinien ved strandbredder foreløbig for et tidsrum af 5 år.

Overfor mig udtalte Statsministeriet, at

det pågældende areal blev erhvervet af K kommune i 1939 med udvidelse af havnen for øje og til udlejning til virksomheder til gavn for havnen. På dette tidspunkt var strandfredningsbestemmelserne ikke tinglyst på ejendommen, og kommunen kunne muligt under hensyn til formålet med erhvervelsen have haft den opfattelse, at arealet var undtaget fra strandfredningsbestemmelserne i henhold til naturfredningslovens § 25, stk. 3, hvorefter bestemmelserne ikke gælder for havnearealer. Strandfredningskommissionen havde imidlertid ikke betragtet ejendommen som havneareal, men pålagt den en byggelinie.

Efter det i byrådets skrivelse af 15. august 1960 oplyste syntes K kommunes foranstaltninger med hensyn til havneudvidelsen endnu ikke at være så langt fremme, at den omhandlede ejendom kunne karakteriseres som havneareal og som sådan undtaget fra byggeforbudet ifølge § 25, stk. 1. Bebyggelsen var således opført i strid med denne bestemmelse.

Ministeriet fandt dog, at de foreliggende særlige omstændigheder talte for, at den ulovlige bebyggelse ikke krævedes fjernet straks, idet man på de foran omtalte vilkår havde fastsat frist herfor foreløbig på 5 år. Ministeriet havde ved afgørelsen også taget hensyn til, at arealet kunne forventes indlagt under K havn, og at bygningerne allerede var taget i brug og indgik i B's virksomhed.

Dernæst udtalte Statsministeriet vedrørende A's klage over, at hans forespørgsel af 18. april 1960 ikke blev besvaret, at fredningsnævnet og Naturfredningsrådet i overensstemmelse med ministeriets praksis blev underrettet om ministeriets afgørelse i sagen. Uanset at ministeriet ikke plejede at underrette andre i sådanne sager, burde formentlig også A have været gjort bekendt med afgørelsen. Ministeriet tilføjede dog, at det, efter at han den 5. juni 1961 havde bragt sin klage i erindring, underrettede ham om den meddelte dispensation.

Jeg udtalte, at jeg ikke kunne kritisere det skøn, der lå til grund for den af Statsministeriet meddelte dispensation, men at jeg fandt, at ministeriet burde have givet A meddelelse om den trufne afgørelse, samtidig med at det underrettede fredningsnævnet og Naturfredningsrådet om den.

Det tilføjedes, at jeg efter de regler, der gælder for min kompetence, ikke har tilsyn med fredningsnævne og heller ikke på daværende tidspunkt med den kommunale forvaltning, hvorfor jeg ikke kunne tage stilling til disse myndigheders behandling af sagen.

Om det C meddelte afslag på en ansøgning om dispensation fra byggelinien ved strandbredder oplyste jeg, at jeg havde modtaget akterne i denne sag. Det fremgik heraf, at en landinspektør i K-by den 9. maj 1960 ansøgte fredningsnævnet for L amtsrådskreds om dispensation fra naturfredningslovens § 25 vedrørende en i K landsogn liggende ejendom, som agtedes afhændet til C, der ønskede at opføre et beboelseshus ca. 50 m fra K fjord, idet han eventuelt senere ville afhænde en del af parcellen som selvstændig byggegrund.

Fredningsnævnet for L amtsrådskreds og Naturfredningsrådet meddelte, at det ansøgte ikke kunne anbefales. Naturfredningsrådet tilføjede, at der ikke sås fremført nogen som helst grund til dispensation ud over en økonomisk udnyttelse af grunden.

K landsogns sogneråd meddelte Statsministeriet, at det havde vedtaget at udtale, at sognerådet intet havde mod ansøgningen at erindre. Statsministeriet afsløg andragendet.

Statsministeriet udtalte overfor mig, at det ikke kunne tillade den ønskede bebyggelse, da arealet ikke naturligt hørte til en allerede eksisterende bebyggelse, og der heller ikke var oplyst sådanne særlige grunde, som kunne tale for, at grunden blev undtaget fra byggeforbudet.

Jeg udtalte, at Statsministeriets afgørelse ikke gav anledning til bemærkninger.

27. *Kritiseret, at Grønlands tekniske Organisation uden at afvente personalekontorets afgørelse af lønningsspørgsmålet i strid med et kontorcirculæres bestemmelser havde stillet en kontorfunktionær i udsigt, at hun kunne blive ansat i Grønland efter de for udsendte gældende vilkår. (J. nr. 910/61).*

Kontorassistent A klagede i oktober 1961 over, at hun under sit arbejde for Grønlands tekniske Organisation i Grønland ikke kunne oppebære løn som udsendt. Hun henviste til, at andre personer i Grønland efter det for hende oplyste oppebærer løn som udsendte under tilsvarende forhold, og at udsendelsen af en anden kontorfunktionær til afløsning af hende var at ødsle med statens penge.

Af sagens akter fremgik det, at Grønlands tekniske Organisations sekretariat i april 1960 underrettede ministeriets personalekontor om, at A, der siden 1951 havde været ansat som kontorfunktionær under Grønlands tekniske Organisation, ønskede at fratræde sin stilling i midten af juli måned 1960 for at rejse til Grønland, hvor hendes ægtefælle var blevet ansat som udsendt lærer.

Videre anførte sekretariatet, at det som tidligere nævnt var hensigten, at der fra efteråret 1960 skulle oprettes et selvstændigt byggelederdistrikt i Godhavn, og at den kommende byggeleder havde anmodet om, at der blev udsendt en kontorfunktionær til byggelederkontoret, idet kæmnerassistenten, der hidtil havde passet kontoret, ikke mente fortsat at kunne klare arbejdet. A havde overfor Grønlands tekniske Organisation påtaget sig arbejdet, men dog – forinden endeligt tilsagn blev givet – ønsket oplysninger om sine ansættelses- og lønningsvilkår.

Den 19. juli 1960 meddelte personalekontoret sekretariatet, at der kun måtte tilbydes A ansættelse i henhold til overenskomsten mellem Grønlands Arbejdersammenslutning og Ministeriet for Grønland, idet forholdene i Godhavn ikke syntes at berettigede til ansættelse på udsendte vilkår.

Ved skrivelse af 25. juli 1960 fra Ministeriet for Grønland blev meddelelsen til sekretariatet af 19. juli 1960 annulleret, og A blev ansat som fungerende kontorassistent ved byggelederkontoret i Godhavn med aflønning i henhold til overenskomsten mellem HK og Finansministeriet. Samtidig blev hun opsagt til at fratræde stillingen med udgangen af januar måned 1961, idet ministeriet fremhævede, at det ikke mente, at der i Godhavn var basis for vedvarende at beskæftige hende

på udsendte vilkår, men at det gerne så, at hun fortsatte arbejdet på lokale vilkår. Forinden afrejsen til Grønland gav A møde i ministeriet, hvor hun blev gjort bekendt med skrivelsen af 25. juli 1960, som hun underskrev.

I slutningen af oktober 1960 modtog ministeriet gennem Grønlands tekniske Organisation et telegram fra byggelederen i Godhavn om, at A ikke ønskede at fortsætte sit arbejde på byggelederkontoret ud over januar måned 1961, såfremt hun skulle overgå til aflønning efter lokale vilkår.

Ministeriet svarede byggelederen, at det var af den opfattelse, at A ved udrejsen havde forstået baggrunden for ministeriets vanskeligheder ved at lade hende fortsætte på udsendte vilkår, og at sådan ansættelse ikke kunne udstrækkes udover udgangen af januar måned 1961. Ministeriet ønskede herefter snarlig underretning om, hvorvidt A trods alt ikke ville fortsætte på lokale vilkår.

Midt i november 1960 modtog ministeriet fra byggelederen et telegram om, at A ved sin underskrift på skrivelsen af 25. juli 1960 absolut ikke havde erklæret sig indforstået med at overgå til lokal aflønning ved udgangen af januar måned 1961. Herpå svarede ministeriet, at der ikke kunne tilbydes A fortsættelse på udsendte vilkår. Den 13. januar 1961 underrettede byggelederen ministeriet om, at A havde lovet at fortsætte sit arbejde på lokale vilkår, men at hun havde forbeholdt sig at forelægge spørgsmålet for mig.

I begyndelsen af oktober måned 1961 modtog ministeriet meddelelse om, at A havde nægtet at fortsætte sit arbejde på byggelederkontoret efter 1. oktober, medmindre hun blev aflønnet på udsendte vilkår. Herpå svarede ministeriet, at det af principielle grunde og navnlig under hensyn til konsekvenserne overfor andre lokalt aflønnede ægtefæller til udsendte samt overfor Grønlands Arbejdersammenslutning nærede så afgørende betænkeligheder ved at acceptere aflønning på udsendte vilkår, at denne mulighed måtte anses for udelukket.

Overfor mig udtalte ministeriet, at A forud for udrejsen havde ansøgt ministeriet om an-

sættelse i Godhavn som kontorfunktionær. Da man skønnede, at der kunne være behov for anvendelse af hendes arbejdskraft, tilbød man hende ansættelse i byen, men ved en beklagelig fejltagelse havde Grønlands tekniske Organisation uden personalekontorets viden stillet hende aflønning som udsendt i udsigt i den formening, at de herfor normalt gældende betingelser var opfyldt, hvilket imidlertid viste sig ikke at være tilfældet.

Mens ministeriet herefter på den ene side måtte erkende at have vakt visse forventninger hos A om ansættelse på de for udsendte gældende vilkår – hvilket også måtte antages at have været en medvirkende årsag til, at hun havde antaget en husassistent for det kommende ophold i Grønland – førte på den anden side tvingende hensyn til, at hendes aflønning som udsendt ikke kunne gennemføres efter udgangen af januar måned 1961.

Vedrørende de regler og den praksis, som følges for aflønningen af personale i Grønland, udtalte ministeriet, at den omstændighed, at den grønlandske befolkning ikke indenfor sine egne rækker har og endnu i en årrække ikke vil have kvalificeret arbejdskraft i tilstrækkeligt omfang til at gennemføre det udviklings- og opbygningsarbejde, som i de senere år var blevet stærkt intensiveret i Grønland, havde gjort det bydende nødvendigt at udsende sådan kvalificeret arbejdskraft fra den øvrige del af Danmark.

Det måtte forekomme umiddelbart indlysende, at sådanne kvalificerede, der ønskedes udsendt henedefra, ikke ville kunne fremskaffes, medmindre der tilsikredes dem løn- og ansættelsesvilkår, der ikke alene er mere fordelagtig end de vilkår, der gælder for den lokale befolkning, men som også er bedre end de vilkår, de pågældende normalt ville kunne opnå ved udførelse af tilsvarende arbejde i den del af Danmark, hvor de hører hjemme.

Ved afgørelse af, om den enkelte i Grønland i statens tjeneste ansatte skal aflønnes efter de for udsendte lønmodtagere fastsatte retningslinier, eller om vedkommende skal behandles efter de for den lokale befolkning fastsatte aflønningsregler, anvender ministeriet det såkaldte »hjemstavnskriterium«, jfr. Lønningskommissionen af 1954, 2. betænkning, s. 171–72. Herefter skal alle, der ved ansættelsen til tjenesten i Grønland har opholdt sig (og ved ansættelsen stadig opholder

sig) her i landet i 10 år efter det fyldte 8. år, aflønnes med udsendt løn.

Særlig spørgsmålet om aflønning af samgifte, der begge ansættes til tjeneste i Grønland, havde i de første år, efter at Lønningskommissionen afgav sin betænkning, forårsaget tvivl med hensyn til hjemstavnskriteriets fortolkning. I en skrivelse af 30. april 1960 til landshøvdingen over Grønland havde ministeriet imidlertid fastlagt de generelle retningslinier, hvorefter der fremtidig ville blive truffet afgørelse med hensyn til aflønning af samgifte. I denne skrivelse udtales bl. a.:

»Med hensyn til samgifte må ministeriet mene, at det må være en konsekvens af det af Lønningskommissionen opstillede kriterium for, hvem der er hjemmehørende her i landet, at der ved ansættelse af ægtefæller ikke bør tages hensyn til, at et ægteskab foreligger, men at ægtefællerne i lønpolitisk henseende bør betragtes som to af hinanden uafhængige personer. Følgerne heraf vil være, at ægtefæller, der begge opfylder hjemstavnskriteriets betingelser både for så vidt angår kravet om 10 års ophold her i landet efter det fyldte 8. år og kravet om, at ansættelsen sker henedefra inden udrejsen, begge vil kunne aflønnes som udsendte.

Omvendt må ministeriet fastholde, at såfremt kun den ene ægtefælle antages henedefra som udsendt, vil det ikke være muligt på et senere tidspunkt at ansætte den anden ægtefælle i Grønland på de for udsendte gældende vilkår, uanset om vedkommende opfylder hjemstavnskriteriets første betingelser, derved at hun har opholdt sig her i landet i 10 år efter det fyldte 8. år, og ansættelsen bør derfor i disse tilfælde for den pågældende ægtefælles vedkommende altid ske på lokale vilkår.

Det bemærkes herved, at selvom to ægtefæller begge er ansat henedefra på udsendte vilkår, må almindelige personalepolitiske synspunkter føre til, at den ene af ægtefællerne – forudsat at den pågældende ikke er tjenestemand – bør opsiges med normalt opsigelsesvarsel i alle sådanne tilfælde, hvor der senere måtte blive mulighed for at få det arbejde, som den pågældende varetager, udført ved hjælp af lokal arbejdskraft. Om pågældende derefter vil have mulighed for at opnå genansættelse på lokale vilkår, må afhænge af, om vedkommende må anses som bedst kvalificeret af eventuelle ansøgere.«

Formålet med hjemstavnskriteriet har dels været at opstille et klart kriterium for, hvornår udsendt løn kunne ydes, dels at skabe et kriterium, der i sig selv gav en forklaring på, hvorfor man i det givne tilfælde kunne yde udsendt løn, nemlig at den pågældende gennem længere tids ophold her i landet havde indlevet sig i livsforholdene hernede og derfor ved udrejsen til Grønland måtte antages at lide en række afsavn, som det var rimeligt at afbøde med en højere aflønning end gældende for det i Grønland fast bosiddende personale.

Ansættelse af samgifte til tjeneste i Grønland havde som foran nævnt frembudt et særligt problem derved, at et ægtepar, hvor begge er på udsendt løn, tilsammen vil oppebære betydelige indtægter bl. a. på grund af skattefriheden og derfor på uheldig måde i det grønlandske samfund være medvirkende til at fremhæve forskellen i lønvilkårene mellem udsendte og ikke-udsendte. Man havde som følge heraf som hovedregel så vidt muligt undgået at ansætte ægtepar, hvor begge ægtefæller krævede udsendt løn.

Som det fremgik af skrivelsen af 30. april 1960 følger man ved ansættelsen af udsendt personale den praksis, at en udsendt arbejdskraft, som det på et senere tidspunkt måtte blive muligt at erstatte med lokal arbejdskraft, opsiges og hjemsendes, medmindre den pågældende er villig til at overgå til lokale vilkår og den pågældende iøvrigt skønnes bedst kvalificeret blandt eventuelle ansøgere.

En følge af denne praksis måtte da være, at personale ikke ansættes til tjeneste i Grønland på udsendte vilkår, såfremt der er mulighed for at få arbejdet varetaget af lokal arbejdskraft. Det var en naturlig følge af det forannævnte, at man kun ansætter en ægtefælle til en udsendt på udsendte vilkår, såfremt der både er behov for den pågældendes arbejdskraft og behovet ikke kan dækkes af lokalt ansat personale, samt at der ikke er mulighed for blandt andet af boligmæssige grunde at udsende anden arbejdskraft på udsendte vilkår.

Begrundelsen for den i den foreliggende sag truffe afgørelse måtte ses på baggrund af de almindelige lønningsmæssige forhold i Grønland i disse år og de særlige bestemmelser, som ministeriet havde været nødsaget til at følge for at kunne arbejde med de i Grøn-

land herskende indbyrdes afvigende lønnings-systemer.

Ministeriet kunne derfor heller ikke godtage A's antagelse af, at den truffe afgørelse var udtryk for ødselhed med offentlige midler. Tværtimod måtte ministeriet fremhæve, at såfremt de fastsatte bestemmelser om vilkårene for at opnå udsendt løn ikke nøje overholdtes, ville dette føre med sig, enten at en opretholdelse af de to lønsystemer ikke var mulig, med den følge at dansk løn måtte udbetales alle i Grønland, hvilket bl. a. ville betyde en forøgelse af statens udgifter i Grønland med adskillige millioner kroner, eller at man som kriterium for, hvorvidt udsendt eller ikke-udsendt løn skulle ydes, alene kunne henholde sig til et fødselskriterium, hvis gennemførelse var forbundet med betydelige betænkeligheder.

Endelig udtalte ministeriet, at det var rigtigt som af A anført, at der i Grønland idag er ansat et antal ægtefæller, hvor begge er på udsendte vilkår. Imidlertid havde disse ansættelser i alle tilfælde fundet sted hernede inden de pågældendes udrejse til Grønland og i alle tilfælde efter en forudgående bedømmelse af, om lokal arbejdskraft ville kunne fremskaffes, eller om tjenesteboligmassen muliggjorde ansættelse af en anden udsendt i stedet for den pågældende ægtefælle.

Som det vil fremgå af det foran anførte, kunne disse ansættelser af begge ægtefæller på udsendte vilkår efter ministeriets opfattelse ikke danne præcedens i relation til A's ansættelsesforhold.

Jeg udtalte, at jeg ikke kunne kritisere den af Ministeriet for Grønland truffe afgørelse, hvorefter der ikke udover udgangen af januar måned 1961 kunne tilbydes A aflønning på de for udsendte gældende vilkår.

Med hensyn til de tilfælde, hvor begge ægtefæller blev aflønnet efter de for udsendte gældende regler, henviste jeg til det af ministeriet anførte, hvilke oplysninger ikke gav mig anledning til bemærkninger.

Det tilføjedes, at selvom ministeriet undtagelsesvis efter udrejsen måtte have ansat en funktionær med aflønning efter udsendte vilkår, berettigede dette ikke i sig selv andre funktionærer til at stille krav om samme aflønning.

Ved kontorcirculære af 25. marts 1958 blev der vedrørende bl. a. ansættelser fastsat følgende bestemmelser:

1) Der må hverken skriftligt, telegrafisk eller mundtligt gives bindende tilsagn om ansættelser eller afskedigelser her eller i Grønland, idet sådanne dispositioner *altid* skal ske fra personalekontoret efter indstilling fra de respektive kontorets ledere.

2) Der må ikke under nogen omstændigheder gives løfte til det under de enkelte kontorets forretningsområde henhørende personale her eller i Grønland om en økonomisk forbedring eller forringelse af deres stilling (f. eks. honorarer, særlige vederlag, frirejser, dagpenge, overtidsbetaling, udrustningsgodtgørelse, opdragelsestilskud o. l.), men afgørelsen sker i personalekontoret efter afdelingernes eller kontorenes indstilling.

3) Inden orienterende forhandlinger med ansøgere til ledige stillinger finder sted, bør

det iagttages, at de oplysninger, der gives den pågældende ansøger om lønningsforhold, mulighed for fastansættelse, ferie, ansættelsestidspunkt og ansættelsens varighed samt følgerne af misligholdelse, er godkendt af personalekontoret, og det må i hvert enkelt tilfælde tilkendegives ansøgerne, at de meddelte oplysninger kun er til orientering og under forbehold af senere godkendelse i den af personalekontoret om ansættelsen udfærdigede kontrakt.

Under hensyn hertil gav sagen mig anledning til overfor ministeriet at udtale, at jeg måtte finde det beklageligt, at Grønlands tekniske Organisation uden at afvente personalekontorets afgørelse af lønningsspørgsmålet i strid med kontorcirculærets bestemmelser havde stillet A i udsigt, at hun kunne blive ansat i Godhavn efter de for udsendte gældende vilkår.

28. *Monopoltilsynets redegørelse i »Meddelelser fra Monopoltilsynet« for en undersøgelse vedrørende optikbranchens forhold gav på to punkter anledning til kritik. (J. nr. 764/60).*

Den 5. februar 1962 tilskrev jeg landsretssagfører Feodor Nielsen, Lille Strandstræde 26, K, således:

»I skrivelse af 17. september 1960 anmodede De som advokat for Special-Optikernes Landsforening mig om at undersøge, om Monopoltilsynet havde begået fejl i forbindelse med en af tilsynet den 10. marts 1960 i »Meddelelser fra Monopoltilsynet«, 1960, s. 21 ff, offentliggjort redegørelse for en undersøgelse vedrørende optikbranchens forhold. De fremhævede herved en række punkter, hvor De mente at tilsynet havde begået fejl.

Fra Monopoltilsynet indhentedes jeg en udtalelse af 24. oktober 1960 og sagens akter. Jeg havde derefter den 24. februar 1961 en samtale med tilsynets direktør og modtog den 9. marts 1961 en yderligere udtalelse fra tilsynet, hvorefter de indhentedes udtalelser blev forelagt Dem, som i skrivelse af 25. august 1961 fremsatte Deres bemærkninger hertil. Jeg har derefter indhentet en udtalelse af 13. oktober 1961 fra tilsynet.

I det følgende gengives under A sagens gang indtil redegørelsen for undersøgelsen

blev offentliggjort den 10. marts 1960, og under B gennemgås Deres enkelte klagepunkter og tilsynets udtalelser herom, idet jeg samtidig fremsætter mine bemærkninger til hvert af punkterne.

A. Sagens gang indtil 10. marts 1961.

På et møde den 26. oktober 1955 besluttede Monopolrådet at tage optikbranchens forhold op til nærmere undersøgelse. Årsagen hertil var, at der i januar 1955 til Prisdirektoratet (det senere Monopoldirektorat) var indgivet klager fra Sygekassernes Optik A/S og fra firmaet Robert Delfer over, at Danske Optik-Grossisters Forbund boycottede dem.

Direktoratet foretog herefter en omfattende undersøgelse af branchens aftaler og prisberegninger og indhentedes herunder regnskabsmæssige oplysninger fra en række optikgrossister og -detailister.

I henhold til monopollovens § 19, stk. 2, jfr. § 10, stk. 2, i regulativ af 18. juni 1955 for Monopoldirektoratet udarbejdedes herefter med henblik på offentliggørelse et udkast til en redegørelse om undersøgelsens re-

sultater. Udkastet blev den 30. september 1959 drøftet på et møde i Monopolrådet, hvor det vedtoges at forelægge det for branchens organisationer, og den 10. oktober 1959 blev udkastet tilsendt organisationerne, herunder landsforeningen, ligesom det blev sendt til Sygekassernes Optik A/S m. fl. med anmodning om at fremkomme med eventuelle bemærkninger.

Den 11. december 1959 fremsatte De på landsforeningens vegne en række kritiske bemærkninger til udkastet og gav sammenfattende udtryk for, at landsforeningens hovedbestyrelse var af den opfattelse, at udkastet med hensyn til de faktiske oplysninger i høj grad var utilstrækkeligt og misvisende, og at tilsynets vurderinger af de faktiske forhold også var urigtige. De anmodede derfor om, at der måtte blive afholdt et møde til drøftelse af, hvilke oplysninger der burde tilvejebringes, forinden redegørelsen blev færdiggjort.

I skrivelse af 5. januar 1960 til tilsynet fremsatte Håndværksrådets advokat, højesteretssagfører Poul Hjermind, på vegne Optikerforeningen for Danmark af 1910 og Special-Optikernes Landsforening en række bemærkninger til udkastet. Højesteretssagføreren gjorde gældende, at branchen især ikke kunne godkende de oplysninger og resultater, der var kommet til udtryk i udkastets afsnit 3 om branchens priser og avancer, ligesom man fandt, at der i udkastet savnedes en fremhævelse af en række vigtige kendsgerninger vedrørende de vilkår, hvorunder optikerne driver deres virksomhed. Højesteretssagføreren anførte dernæst, at der indenfor branchen i almindelighed bestod en fri og i visse relationer meget skarp konkurrence, og han henviste til, at der i tilsynets udkast til redegørelsen ikke var konstateret andre konkurrencebegrænsende faktorer end visse aftaler vedrørende levering af sygekasseoptik, som ikke har relation til prisdannelsen indenfor branchen. Under hensyn hertil fandt højesteretssagføreren, at det var et spørgsmål, om der efter monopollovens ordlyd og formål overhovedet var grundlag for at lade foretage en offentliggørelse af branchens pris- og avanceforhold i almindelighed. Der var – bortset fra omsætningen ved levering og tilpasning af lægeordinerede brilleglas eller andre briller af almindelig kvalitet – tale om en modepræget erhvervsvir-

somhed, hvis forhold det ikke kunne være nødvendigt eller naturligt at underkaste undersøgelser af den i monopolloven omhandlede karakter.

Højesteretssagføreren vedlagde bl. a. en af Optikerforeningen for Danmark af 1910 udarbejdet opstilling over detailpriser for forskellige arter af briller i de skandinaviske lande, England, Holland og Tyskland og anmodede om adgang til det materiale, der lå til grund for Monopoltilsynets priseksempler og for opgivelserne i udkastet vedrørende brutto- og nettoavancer.

Den 15. januar 1960 blev sagen drøftet på et møde i Monopoltilsynet, hvor bl. a. De, højesteretssagfører Børge Koch, repræsentanter for de to organisationer og en af højesteretssagfører Hjerminde medarbejdere deltog.

I skrivelse af 21. januar 1960 til tilsynet gentog højesteretssagfører Hjermind sin anmodning om at få adgang til det materiale, der lå til grund for de i tilsynets udkast indeholdte priseksempler og opgørelser vedrørende brutto- og nettoavancer. Han henviste herved til § 8 i regulativet for Monopoldirektoratet, hvorefter de interesserede organisationer eller enkeltvirksomheder skal have adgang til at gøre sig bekendt med det grundlag, på hvilket tilsynets beslutninger er truffet, for så vidt materialet ikke indeholder fortrolige oplysninger om enkelte virksomheders forhold eller oplysninger, som ikke uden skade for almindelige samfundsinteresser kan udleveres.

Højesteretssagføreren tilføjede, at hvis de udtalelser, der blev fremsat på mødet den 15. januar 1960, var udtryk for, at der allerede var truffet afgørelse fra tilsynets side om offentliggørelse af udkastet, uden at der – bortset fra eventuelle mindre rettelser – blev taget hensyn til de i hans skrivelse af 5. januar 1960 anførte synspunkter eller foretaget nogen undersøgelse af det tilvejebragte materiale, ønskede han, at hans skrivelse blev betragtet som en klage til Monopol-Ankenævnet over tilsynets afgørelse.

Monopoltilsynet svarede i skrivelse af 29. januar 1960, at bestemmelserne i monopollovens § 17, stk. 2, jfr. regulativets § 8, vedrørte de af tilsynet truffene afgørelser. Offentliggørelsen af redegørelser for de af tilsynet foretagne undersøgelser sker imidlertid ikke på grundlag af en af tilsynet truffet afgø-

relse, men på grundlag af bestemmelserne i monopollovens § 19, stk. 2, jfr. regulativets § 10, stk. 2. Tilsynet fandt derfor ikke, at der i de af højesteretssagføreren påberåbte bestemmelser eller andetsteds i monopollovgivningen var adgang for organisationer eller enkeltvirksomheder til at gøre sig bekendt med det materiale, der dannede grundlaget for tilsynets redegørelser for foretagne generelle undersøgelser. Uanset dette tilbød tilsynet dog at give højesteretssagføreren lejlighed til at gennemse det anvendte materiale, under forudsætning af at der blev forelagt tilsynet skriftlig tilladelse hertil af de pågældende optikere. Da materialet også indeholdt oplysninger, der berørte grossisterens forretningsførelse, måtte tilsynet endvidere også have skriftlig tilladelse fra grossisterne for at lade højesteretssagføreren få materialet til gennemsyn.

Tilsynet anførte dernæst, at det endnu ikke havde taget stilling til, i hvilket omfang der ved udformningen af redegørelsen kunne tages hensyn til de af organisationerne skriftligt og mundtligt fremsatte henstillinger om ændringer i og supplerung af udkastet. Hvis højesteretssagføreren ønskede sagen forelagt for ankenævnet, udbad tilsynet sig meddelelse herom.

Den 6. februar 1960 bad højesteretssagføreren om, at spørgsmålet om offentliggørelsen og indholdet af redegørelsen måtte blive forelagt ankenævnet, idet højesteretssagføreren principielt påstod, at tilsynet tilpligtedes at anerkende, at der ikke var hjemmel til at offentliggøre redegørelsen. Subsidiært påstod højesteretssagføreren, at tilsynet tilpligtedes at lade visse dele af redegørelsen udgå, at ændre nogle priseksempler og at referere de af branchen tilvejebragte oplysninger om priserne i andre lande.

Den 12. februar 1960 forelagde tilsynet sagen for ankenævnet og påstod principalt sagen afvist, subsidiært at anken afvistes som ubegrundet.

Den 24. februar 1960 blev sagen drøftet på et møde i Monopolrådet. Forud for mødet var rådets medlemmer blevet gjort bekendt med Deres skrivelse af 11. december 1959 og med højesteretssagfører Hjerminde skrivelser af 5. og 21. januar 1960. Rådet fandt ikke anledning til i redegørelsen at medtage oplysninger om brillepriser i udlandet og tiltrådte udkastet, efter at der på

grundlag af organisationernes indlæg var foretaget nogle rettelser af det i redegørelsen oplyste om faktiske forhold.

Ved kendelse af 25. februar 1960 afviste ankenævnet klagen, idet nævnet under hensyn til monopollovens forarbejder og til ordlyden af lovens §§ 18 og 19 såvelsom disse bestemmelsers indbyrdes placering i lovteksten ikke fandt, at der var hjemmel til for nævnet at påkende en klage angående offentliggørelse af en i medfør af § 19 udarbejdet redegørelse for en af tilsynet foretaget undersøgelse eller med hensyn til en sådan redegørelses indhold.

De har oplyst, at branchen har rettet henvendelse til handelsministeren angående spørgsmålet om redegørelsens offentliggørelse, men at ministeren erklærede sig inkompetent til at foretage noget. Redegørelsen blev i sin endelige form tilsendt højesteretssagfører Hjermind den 29. februar 1960 og derefter offentliggjort i det den 10. marts 1960 udsendte nummer af »Meddelelser fra Monopoltilsynet«.

B. De enkelte klagepunkter.

1. Redegørelsens konklusion.

I konklusionen hedder det:

»De avancer, som optikerne efter de af Monopoltilsynet foretagne undersøgelser beregnede ved salg af briller, brilleglas og -stel, er meget høje, og selvom såvel sygekassemedlemmer som andre hos alle optikere kan købe gode og moderne briller, for hvilke priserne er 17-19 kr. - hvilke priser de fleste steder godtgøres sygekassemedlemmer fuldt ud eller med en betydelig andel af sygekasserne - vil tilsynet følge avanceudviklingen, idet man, hvis avanceniveauet for andre briller forbliver uændret, vil tage spørgsmålet om indgreb overfor avancerne op til overvejelse.«

Vedrørende konklusionen har De anført, at den indeholder en tilkendegivelse af, at der foreligger en konkurrencebegrænsning, som i monopollovens § 2 omhandlet. Ved at bringe denne afgørelse under etiketten »en redegørelse« har tilsynet derved berøvet branchen den lovhjemlede adgang til at få påkæret spørgsmålet, om en konkurrencebegrænsning foreligger. De har herved gjort opmærksom på, at Monopoltilsynet i sin årsberetning 1956, s. 47, udtaler, at tilsynet fortolker § 19, stk. 2, og det i tilknytning dertil

udstedte regulativ således, at en redegørelse kun vil være at fremsætte, hvor tilsynet ikke finder anledning til at foretage indgreb, fordi betingelserne efter loven ikke er til stede. Det forekommer Dem at være et klart tilfælde af magtfordrejning, at man i en redegørelse, som efter Monopoltilsynets egen opfattelse burde ende med en konstatering af, at der ikke foreligger konkurrencebegrænsning, dog klart tilkendegiver, at lovens betingelser for indgreb er til stede.

Monopoltilsynet anførte den 24. oktober 1960 overfor mig, at det af monopollovens § 1 fremgår, at lovens formål er gennem offentligt tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger at forhindre urimelige priser og forretningsbetingelser samt at sikre de bedst mulige vilkår for den frie erhvervsudøvelse. Hvis eksisterende konkurrencebegrænsninger medfører skadelige virkninger af den i loven omhandlede art, skal tilsynet søge disse bragt til ophør efter bestemmelserne i lovens kapitel V.

Med hensyn til Deres klage har tilsynet henvist til, at det afsnit i årsberetningen for 1956, hvortil De refererede, har følgende ordlyd:

»De af tilsynet foretagne undersøgelser kan efter lovens § 19, stk. 2, offentliggøres, dog at tilsynet forinden offentliggørelsen skal give de pågældende organisationer eller enkeltvirksomheder lejlighed til at udtale sig om undersøgelsen. Dersom undersøgelsen giver anledning til indgreb efter §§ 11-12, vil der i almindelighed næppe være grund til at offentliggøre selve undersøgelsen, men dersom tilsynet ikke finder anledning til at foretage indgreb, må lovens offentlighedsprincip, således som det for undersøgelsesernes vedkommende særlig er kommet til udtryk i § 19, stk. 2, medføre, at offentliggørelse skal finde sted, idet undersøgelserne i almindelighed vil belyse forhold, som er af betydning for forbrugerne.«

Tilsynet har endvidere anført, at det i det foreliggende tilfælde netop ikke har grebet ind overfor avancerne, men har nøjedes med at udtale, at de er meget høje, og at man, såfremt avanceniveauet forbliver uændret, ville tage spørgsmålet om indgreb op til overvejelse. Hermed har man kun sagt, at man i overensstemmelse med lovens formål vil følge udviklingen og i givet fald tage spørgsmålet om indgreb op til overvejelse.

I skrivelsen af 9. marts 1961 har tilsynet yderligere udtalt, at der i redegørelsens afsnit 2 omtales tidligere og nuværende konkurrencebegrænsende aftaler indenfor optikbranchen, og det anføres til slut i dette afsnit, at der – bortset fra sygekasseaftalerne – nu ikke længere består konkurrencebegrænsninger i form af prisaftaler og aftaler om gensidig eksklusiv forretningsforbindelse. Heraf følger imidlertid ikke nødvendigvis, at der er virksom konkurrence indenfor branchen. Der kan, uden at der foreligger konkurrencebegrænsende aftaler og vedtagelser, være tale om en tilstand af neutraliseret konkurrence.

Tilsynet har herved henvist til, at der i Trustkommissionens betænkning nr. 3 (1953) i afsnit 8 (s. 13-14) er redegjort for forskellige omstændigheder, der kan føre til neutralisation af konkurrencen, og at det bl. a. udtales (s. 14, sp. 2), at »priskonkurrencen ... kan være neutraliseret, selvom antallet af nære konkurrenter er temmelig stort, navnlig hvis det er blevet stærkt indarbejdet i bevidstheden, at priskonkurrence er ukollegial handlemåde«. Efter de foretagne undersøgelser af optikbranchens forhold er det Monopoltilsynets indtryk, at der her er tale om en konkurrencemæssig tilstand, der tenderer imod neutraliseret konkurrence. For det første er langt de fleste af de detaillister, der enten udelukkende handler med optiske varer, eller som har en ikke helt ringe omsætning i optik, medlemmer af Special-Optikernes Landsforening eller Optikerforeningen for Danmark af 1910. For det andet har, som det nævnes i redegørelsens afsnit 2, begge disse organisationer tidligere været aktive for at skabe ensartede pris- og avanceberegninger indenfor branchen. Optikerforeningen for Danmark af 1910 havde således i tiden 1933-51 en aftale om bindende priser for briller og brillestel, og Special-Optikernes Landsforening udsendte i 1940 en vejledende prisliste, der var gældende indtil 1951 for visse kategorier af brilleglas. Endelig udsendte de to organisationer, efter at de sammen med Dansk Ur-mager og Optiker Centralforening havde ladet foretage en rationaliseringsundersøgelse, i 1947 en udførlig rapport herom til medlemmerne, i hvilken der indeholdtes forslag til standardkalkulationer; senere blev endvidere på grundlag af rapporten udarbejdet

en kalkulationsvejledning, der efter de for Monopoltilsynet foreliggende oplysninger blev udsendt i hvert fald til medlemmerne af Optikerforeningen for Danmark af 1910 og Dansk Urmager og Optiker Centralforening. Selvom såvel de bindende som de vejledende priser er ophævet, og selvom det ikke med sikkerhed lader sig bedømme, i hvilken udstrækning den omtalte kalkulationsvejledning stadig finder anvendelse, er det Monopoltilsynets opfattelse, at organisationernes arbejde for at skabe enhedspriser eller ensartede principper for kalkulationerne har bundfældet sig så meget hos optikerne, at de – ikke mindst af frygt for at synes ukolle-giale – fremdeles søger at undgå direkte priskonkurrence og således lægger sig på linie med hinanden i deres pris- og avanceberegninger.

Det er på denne baggrund, redegørelsens konklusion skal forstås. Når det her anføres, at tilsynet har fundet de avancer, som optikerne beregnede ved salg af briller, brille-glas og -stel udenfor sygekasseområdet, meget høje, og at tilsynet ville »følge avanceudviklingen, idet man, hvis avanceniveauet for andre briller forbliver uændret, vil tage spørgsmålet om indgreb overfor avancerne op til overvejelse«, har tilsynet herved haft i tankerne, at der, hvis forholdene ikke ændrede sig, muligvis kunne være grundlag for fastsættelse af højesteavancer efter monopol-lovens § 12, stk. 2. I denne forbindelse har tilsynet bemærket, at der i motiverne til lovens § 12 (Folketingstidende 1953/54, till. A, sp. 1241) er henvist til bemærkningerne i Trustkommissionens ovenfor nævnte betænkning, afsnit 67, hvori det bl. a. hedder (s. 90):

»Når man ophæver aftaler o. lign., er det et vigtigt spørgsmål, hvor store virkninger der følger heraf, og det vil ikke altid være et tilstrækkeligt middel til at fremkalde rimelige priser. Virkningerne må på forhånd antages at blive forskellige fra tilfælde til tilfælde. Undertiden kan der ventes en forholdsvis aktiv priskonkurrence, mens man i andre tilfælde i stedet for aftalerne får prisføreskab eller andre former for neutraliseret konkurrence. Her vil det antagelig til tider gælde, at neutraliseret konkurrence er en så meget svagere konkurrencebegrænsning end udtrykkelige aftaler, at priserne kommer til at ligge på et rimeligt niveau. Men under

andre vilkår er den blotte faktiske neutralisering af konkurrencen tilstrækkelig til, at der kan opnås urimeligt høje priser. Prismyndighederne må derfor vurdere konkurrenceforholdene og prisudviklingen i de enkelte konkrete tilfælde.«

I skrivelsen af 25. august 1961 anførte De, at De ikke ville bestride, at der indenfor en given branche kan foreligge neutraliseret konkurrence. Det har imidlertid, siden tilsynet indledte sin undersøgelse af optikbranchen, fra dennes side været bestridt, at der foreligger egentlige konkurrencebegrænsninger eller neutraliseret konkurrence – udover overenskomsten mellem De samvirkende Sygekasser og Sygekassernes Optik A/S. Denne påstands rigtighed må iøvrigt efter Deres opfattelse forekomme indlysende, når det erindres, at der er fri import af optik til Danmark, at Sygekassernes Optik A/S, som idag har 20 filialer i Storkøbenhavn, står udenfor mesterorganisationerne og er egen importør, og at tilsvarende gælder for storvirksomheder som Schweizer Ur-Import, Bødtcher Hansen og Zinglersen, Odense.

Den af Monopoltilsynet foretagne prisundersøgelse hos branchens medlemmer vil ifølge Dem også have vist, dels at der selv blandt organiserede detailoptikere foretages ikke ubetydelige indkøb af varer hos uorganiserede grossister, og at der i det hele af hver enkelt detailist handles med mange grossister, dels at der ikke er faste retningslinier for prisansættelser, hvorfor detailprisen svinger en del. En redegørelse for branchens forhold ville naturligt have indeholdt oplysning om tilsynets iagttagelser på dette område, men dette er ikke tilfældet med den offentliggjorte redegørelse, og De har fremhævet, at tilsynets skrivelse af 9. marts 1961 ikke indeholder nogen dokumentation for, at der eksisterer konkurrencebegrænsninger – udtrykkelige eller neutraliserede.

De mener herefter, at baggrunden for tilsynets udtalelse er den spinklest mulige. I denne forbindelse har De bemærket, at De den 25. februar 1960 på landsforeningens vegne anmodede om, at foreningen blev slettet af monopolregisteret. Denne anmodning blev efterkommet, hvoraf De slutter, at der ikke for denne forenings vedkommende forelå nogen konkurrencebegrænsning, hvilket imidlertid ikke er kommet til udtryk i redegørelsen.

De har endvidere anført, at De opfatter tilsynets bemærkninger i skrivelsen af 9. marts 1961 således, at redegørelsens konklusion giver udtryk for, at der forelå en § 12, stk. 2-situation. Dette forudsætter, at der er konstateret en konkurrencebegrænsning som i § 2 nævnt og med de i § 11 omhandlede skadelige virkninger, og det må herefter stå klart, at meddelelsen herom burde være sket i en form, som muliggjorde denne afgørelses prøvelse ved de lovhjemlede appellinstanser, især når rigtigheden af afgørelsen blev bestridt inden offentliggørelsen. Ved den af tilsynet valgte fremgangsmåde har man berøvet landsforeningen den lovhjemlede ankemulighed.

Monopoltilsynet har overfor Deres bemærkninger anført, at de konstaterede avancer, der i gennemsnit androg knap 260 pct. for glas og knap 120 pct. for stel, var høje, også i forhold til de avancer, tilsynet er bekendt med indenfor nært beslægtede områder. Tilsynet har herved oplyst, at de på tilsvarende måde opgjorte detailbruttoavancer på ure, der i stor udstrækning forhandles fra de samme forretninger som optik, ifølge tilsynets undersøgelse af urbranchens forhold i gennemsnit androg 85-90 pct., jfr. »Meddelelser« 1957, nr. 2, s. 20.

Da høje priser og avancer i sig selv ofte er en følge af konkurrencebegrænsning, må det, når sådanne priser og avancer konstateres, påhvile Monopoltilsynet nøje at følge udviklingen indenfor det pågældende område, idet man, hvis forholdene ikke ændrer sig, må tage området op til fornyet undersøgelse med henblik på spørgsmålet om indgreb.

Til det af Dem anførte har tilsynet iøvrigt bemærket, at redegørelsens omtale af eksisterende konkurrencebegrænsninger kun omfatter sygekasseaftalerne - hvoraf den ene har landsforeningen som deltager -, og at det i redegørelsen udtrykkelig er anført, at tidligere konkurrencebegrænsninger i form af pris- og eksklusivaftaler er ophævet på organisationernes initiativ.

Ifølge monopollovens §§ 11 og 12 kan Monopoltilsynet gribe ind overfor visse i loven nævnte skadelige virkninger af konkurrencebegrænsninger, f. eks. urimelige priser. Ifølge § 11 er det en forud-

sætning for at indgreb kan finde sted, at tilsynet efter undersøgelse har fundet, at der foreligger en konkurrencebegrænsning af den i lovens § 2, stk. 1, nævnte art.

I afsnit 2 i den offentliggjorte redegørelse er det oplyst, at der indenfor optikbranchen tidligere har bestået konkurrencebegrænsninger i form af prisaftaler og aftaler om gensidig eksklusiv forretningsforbindelse, men at disse aftaler er ophævet på organisationernes initiativ. Derimod er to aftaler, der begge vedrører leverancer af briller til sygekassemedlemmer, stadig i kraft. Den ene er indgået mellem De samvirkende Sygekasser i København og Sygekassernes Optik København A/S og den anden mellem sygekassen »Århus« og medlemmer i Århus af optikernes organisationer.

Da Monopoltilsynets udtalelse om at ville følge avanceudviklingen og eventuelt overveje indgreb alene vedrører advanceniveauet for andre briller end sygekassebriller, må det antages, at et sådant indgreb ikke kan foretages på grundlag af de eksisterende sygekasseaftaler, men kun såfremt der for de andre brillers vedkommende må antages at foreligge konkurrencebegrænsninger.

Af monopollovens forarbejder, herunder bemærkningerne til lovforslagets § 2 (Folketingstidende 1953/54, till. A, sp. 1235) samt det ovenfor side 108 citerede afsnit fra Trustskommissionens betænkning fremgår, at begrebet konkurrencebegrænsning i monopolloven ikke blot omfatter udtrykkelige aftaler (eller monopoldannelser), men også tilstande af neutraliseret konkurrence, f. eks. som en eftervirkning af en ophævet konkurrenceaftale.

Efter det af Monopoltilsynet om branchens forhold oplyste kan jeg ikke kritisere tilsynets skøn, hvorefter der indenfor optikbranchen er tale om en konkurrencemæssig tilstand, der tenderer imod neutraliseret konkurrence. Udtalelsen i konklusionen om, at tilsynet, hvis advanceniveauet for andre briller forbliver uændret, vil tage spørgsmålet om indgreb op til overvejelse, kan derfor ikke give mig anledning til bemærkninger.

2. Redegørelsens mangel på oplysninger om de uorganiserede virksomheders omsætning.

De har henvist til, at redegørelsen ikke indeholder oplysninger om omfanget af de uorganiserede virksomheders omsætning, og i denne forbindelse har De gjort gældende, at det er ukorrekt at offentliggøre en redegørelse for optikbranchens forhold uden samtidig at foretage en tilsvarende undersøgelse og offentliggørelse af forholdene omkring den største enkelte detaillist, som ikke blot har eget engrosfirma, men som tillige har 15 detailudsalg i København, og i hvert fald behersker 35 pct. af den samlede omsætning af briller leveret i henhold til recept.

Overfor dette har Monopoltilsynet bemærket, at den største enkelte detaillist indenfor optikbranchen er et firma, der er medlem af Special-Optikernes Landsforening. Tilsynet formoder dog, at bemærkningen i Deres skrivelse sigter til Sygekassernes Optik A/S.

Monopoltilsynet har endvidere anført, at det ikke har ment at burde offentliggøre regnskabsmæssige oplysninger, der kan henføres til bestemte virksomheder, hvadenten disse er medlemmer af optikernes organisationer eller står udenfor disse. Tilsynet har herved fremhævet, at undersøgelsen også har omfattet uorganiserede virksomheder, og at oplysningerne fra disse indgår i det materiale, der har dannet grundlag for tabellerne i redegørelsen.

— Dette forhold kan ikke give mig anledning til bemærkninger.

3. Begrebet bruttoavance.

Under henvisning til, at redegørelsen opererer med begrebet bruttoavance har De gjort gældende, at man i håndværksfag ikke kan operere med en bruttoavanceberegning baseret på råvarens indkøbspris og færdigvarens udsalgspris, idet dette giver et fuldstændig forvrænget billede af avancens størrelse. De har herved fremhævet, at Monopoltilsynet trods krav fra brancheorganisationerne ikke på loyal måde har fremhævet omkostningerne ved fremstilling af en færdig brille.

Dette synspunkt var tidligere uddybet i Deres indlæg af 11. december 1959. Under henvisning til, at det i udkastet til redegø-

relsen var anført, at detaillisternes bruttoavance (salgspris ÷ nettoindkøbspris) også indeholder omkostninger forbundet med tilpasning af glas og stel, gjorde De gældende, at ordet »tilpasning« i høj grad var misvisende, idet man derved tilsørede, at levering af briller ikke er noget handelsfag, men et håndværksfag. De gjorde i denne forbindelse opmærksom på, at ekspedition af en kunde i en optisk virksomhed normalt vil omfatte følgende:

- 1) Valg og prøvning af stel samt udmåling af glassets optiske placering i dette,
- 2) Opmåling og decentrering af råglasene,
- 3) Skæring og slibning af glas. Indsætning i fatning,
- 4) Kontrol af glassene og af fatningen efter værkstedsarbejdets udførelse,
- 5) Tilpasning af brillen på kundens ansigt,
- 6) Regelmæssig efterjustering uden beregning 2-5 gange årlig.

Af de under pkt. 1 og 5 omtalte ekspeditioner kunne ifølge Deres opfattelse kun en del karakteriseres som handelsbetonet, mens de under 2-4 og 6 omtalte er af håndværksmæssig karakter. De oplyste videre, at de under 1-6 nævnte operationer gennemsnitlig anslås at tage 100 minutter, og at handelsmomentet heraf maksimalt udgør ca. 15 minutter.

De foreslog endelig i skrivelsen af 11. december 1959, at der i stedet for udtrykket »omkostninger forbundet med tilpasning af glas og stel« anvendtes udtrykket »ekspeditions- og forarbejdningsomkostninger«.

En lignende indsigelse blev fremsat af højestretssagfører Hjeremind i skrivelsen af 5. januar 1960, og på mødet den 15. januar 1960 blev spørgsmålet, som det fremgår af et af Monopoltilsynet udarbejdet referat også drøftet. Af referatet fremgår, at tilsynet havde anført, at det eventuelt ville imødekomme branchen på dette punkt, f. eks. derved at det af teksten i forbindelse med omtalen af bruttoavanceerne fremgik, at den håndværksmæssige indsats bestod i såvel tilskæring og -slibning af glas som tilpasning af stel.

Den offentliggjorte redegørelse var dog ikke ændret på dette punkt i forhold til udkastet.

De har endvidere gjort gældende, at det er i strid med monopolloven at operere med bruttoavancer, idet loven såvel efter sine forudsætninger som ifølge sin ordlyd opererer med nettoavancebegrebet.

Monopoltilsynet udtalte den 24. oktober 1960, at det i redegørelsen udtrykkelig er anført, hvad der skal forstås ved detailbruttoavance, ligesom det flere gange understreges, at denne omfatter mere end nettoavance og handelsomkostninger.

I »Meddelelser« 1960, s. 26, sp. 2 nederst, anføres således:

»Den af detaillisterne beregnede bruttoavance (salgspris ÷ nettoindkøbspris), der ud over nettoavance og handelsomkostninger også indeholder omkostninger forbundet med tilpasning af glas og stel, var ...«

Og s. 28, sp. 1 øverst, anføres:

»Det er allerede nævnt, at de anførte procentsatser dækkede såvel handelsavance som udgifter i forbindelse med tilpasning af glas og stel.«

Tilsynet har endvidere påpeget, at der i redegørelsen i forbindelse med det sidstnævnte citat er anført den rene handelsavance på glas og de regnskabsmæssige brutto- og nettoavancer.

De har heroverfor fastholdt Deres klage, idet De har anført, at tilslibning og isætning af glas ikke med rimelighed kan karakteriseres som »tilpasning«.

I skrivelsen af 13. oktober 1961 udtalte tilsynet, at det i redegørelsen udtømmende havde specificeret detailbruttoavancen i nettoavance, handelsomkostninger og omkostninger forbundet med tilpasning af glas og stel (»Meddelelser« s. 26). Tilsynet har videre anført, at begrebet tilpasning således dækker alle de ydelser, der ikke er af handelsmæssig karakter, og af foreliggende faglitteratur (Peter Abel: Die Grundlagen der Brillenanpassung, Verlag Willy Schrickel, Düsseldorf 1952) fremgår, at betegnelsen tilpasning er den rette betegnelse for disse ydelser. Tilsynet har iøvrigt oplyst, at det af en tidligere af optikerorganisationerne udarbejdet kalkulationsvejledning fremgår, at nettoavance og handelsomkostninger tilsammen udgør langt den største del af forskellen mellem salgs- og indkøbspris.

tilsynet i redegørelsen har anvendt begrebet bruttoavance, hvorved bemærkes, at dette begrebs indhold er defineret i redegørelsen.

Forud for offentliggørelsen af redegørelsen havde organisationerne rejst indvendinger mod det af tilsynet i udkastet anvendte udtryk »omkostninger forbundet med tilpasning af glas og stel« og nærmere begrundet indvendingerne. Da en rettelse i overensstemmelse med organisationernes ønske efter det foreliggende kunne ske uden vanskelighed og i nogen grad kunne bibringe en ikke fagkyndig læser en bedre forståelse af den håndværksmæssige virksomhed, som detailoptikerne må udøve ved fremstillingen af en brille, havde det efter min opfattelse været rimeligt, om Monopoltilsynet havde imødekommet branchen på dette punkt.

4. Beregningen af den regnskabsmæssige bruttoavance.

I redegørelsen anførtes følgende om den regnskabsmæssige bruttoavance:

»Samtidig med pris- og avanceundersøgelsen i 1956 indkaldte tilsynet regnskaberne for 1955; ifølge disse havde 64 forretninger, der kun forhandlede optiske varer og varer, der sædvanligt forhandles af optikere, men ikke ure, i gennemsnit en bruttoavance på godt 85 pct. af indkøbsprisen, i hvilken bruttoavance også var indeholdt udgifter i forbindelse med tilpasning af glas og stel; den tilsvarende nettoavance var knap 27 pct. af indkøbsprisen. Den gennemsnitlige omsætning udgjorde dengang ca. 190.000 kr.

I gennemsnit var de regnskabsmæssige bruttoavancer således lavere end de kalkulatoriske, der var knap 260 pct. for glas og knap 120 pct. for stel. Efter de Monopoltilsynet meddelte oplysninger er forklaringen herpå, dels at avancerne på »andre varer«, f. eks. mikroskoper, kikkerter, tegnebestik o. lign., er lavere end avancerne på glas, stel og færdige briller, dels at avancen på reparationer er mindre, bl. a. fordi reparationer i vid udstrækning ydes som service.«

De har klaget over, at tilsynet, uden at principperne for udvælgelsen oplyses, alene har udtaget 64 virksomheders regnskaber og lagt disse til grund, hvilket giver et fuldstændigt fortegnede billede af branchens indtægtsforhold. De har herved anført, at lands-

Efter alt foreliggende kan jeg ikke anse det for stridende mod loven, at Monopol-

foreningen i sine bemærkninger til redegørelsen påviste, at dersom blot en virksomheds regnskab blev udeladt, ville den gennemsnitlige omsætning falde overordentlig kraftigt, nemlig fra 190.000 kr. til 160.000 kr.

Vedrørende dette punkt har Monopoltilsynet henvist til, at optiske varer forhandles dels af specialforretninger, der udelukkende forhandler optiske artikler og varer, der ifølge sædvane henregnes til optikernes vareudvalg, dels af forretninger, der tillige handler med ure og andre varer.

Et billede af indtjeningsmulighederne ved salg af optiske varer alene kan efter tilsynets opfattelse kun fås gennem specialforretningernes regnskaber. Da langt de fleste specialforretninger er organiseret i Special-Optikernes Landsforening, som var anmeldt til tilsynets register, udbad tilsynet sig regnskaber fra alle de forretninger, der ifølge den i registersagen værende medlemsliste var medlemmer af nævnte forening, samt fra sådanne forretninger, der ikke var anført på medlemslisten, men som overfor tilsynet havde oplyst, at de var medlemmer. Der blev indkrævet regnskaber fra ialt 74 forretninger og modtoges regnskaber fra 64. Af de adspurgte svarede 6 ikke, mens tilsynet frafaldt anmodningen for de 4 sidstes vedkommende, idet 3 af disse oplyste, at de ikke var specialforretninger, og 1 oplyste, at forretningen var nyoprettet.

I skrivelsen af 25. august 1961 anførte De, at De forstod Monopoltilsynets bemærkninger som en tiltrædelse af landsforeningens synspunkt, at en udskillelse af en eller enkelte af de større forretninger på afgørende måde vil forrykke redegørelsens oplysning om indtjeningsmulighederne. De bemærkede endvidere, at der ikke i redegørelsen fremgik noget om forrentning af indskudt kapital m. v.

Monopoltilsynet har overfor disse bemærkninger anført, at der i dets ovennævnte udtalelse alene er redegjort for tilvejebringelsen af de anvendte regnskaboplysninger, hvorfor det pågældende afsnit efter tilsynets opfattelse vanskeligt kan fortolkes som en tiltrædelse af landsforeningens synspunkt.

Tilsynet har dernæst udtalt, at det må antages, at en udskillelse af de større forretninger af det anvendte materiale vil ændre billedet af branchens indtjeningsmuligheder, men at et repræsentativt udtryk for bran-

chen som helhed også må omfatte større forretninger.

Efter det af tilsynet anførte finder jeg ikke at kunne kritisere den af tilsynet anvendte fremgangsmåde ved tilvejebringelsen af det regnskabsmæssige materiale.

5. *Sammenstillingen af den gennemsnitlige bruttoavance i branchen og den bruttoavance, Sygekassernes Optik A/S har på sygekassebriller.*

I redegørelsen («Meddelelser», s. 26-27) hedder det:

»Den af detaillisterne beregnede bruttoavance (salgspris ÷ nettoindkøbspris), der ud over nettoavance og handelsomkostninger også indeholder omkostninger forbundet med tilpasning af glas og stel, var såvel i 1956 som i 1959 i gennemsnit knap 260 pct. for glas og knap 120 pct. for stel. I de nævnte priser, 17-19 kr., for briller leveret af Sygekassernes Optik København A/S, var indeholdt bruttoavancer, der androg ca. 120 pct. for glassene og ca. 100 pct. for stellet. Tilsvarende briller leveres som allerede nævnt af alle andre optikere. Gennemgående var bruttoavancen størst for de billige og mindst for de dyre varer, jfr. tabel 1.«

De har anført, at den sammenstilling, der er foretaget i det citerede afsnit af redegørelsen, bevirker, at en læg læser må få det indtryk, at Sygekassernes Optik beregner sig mindre avancer, mens forholdet i virkeligheden er det, at man her har sammenstillet to tal, som intet har med hinanden at gøre. Når tilsynet, til trods for at De og højesteretssagfører Hjeremind forud for redegørelsens offentliggørelse havde henledt opmærksomheden herpå, har bevaret denne opstilling, kan Deres klient kun få den opfattelse, at det har været tilsynets hensigt overfor offentligheden at benytte redegørelsen til at stille Sygekassernes Optik i gunstigere lys end andre optikere. Dette indtryk bestyrkes derved, at der intet andet sted i redegørelsen omtales den pågældende virksomheds og dens grossistleds økonomiske forhold, og De mener, at den pågældende sætning om Sygekassernes Optik ikke opfylder noget andet formål end at vildlede publikum.

De har i denne forbindelse tilføjet, at Monopoltilsynet senere overfor Deres klient har oplyst, at de øvrige optikeres avance på sy-

gekassebrillefatninger skulle være lidt større end Sygekassernes Optik's. Heroverfor har Deres klient gjort opmærksom på, at dette alene skyldes, at Sygekassernes Optik's engrosfirma beregner sig større avancer, og at det iøvrigt er Deres klient bekendt, at der mellem engrosvirksomheden og detailforretningerne sker regulering af de fakturerede priser, for at avancerne i detailforretningerne kunstigt kan fremtræde som unormalt lave.

I skrivelsen af 24. oktober 1960 anførte tilsynet, at den første sætning i det citerede afsnit fra redegørelsen indeholder oplysning om den gennemsnitlige detailbruttoavance på glas og stel. Beregningsgrundlaget har, som det fremgår af redegørelsen («Meddelelser», s. 26, sp. 2), været de pris- og kalkulationsoplysninger, som tilsynet har indhentet hos ialt 256 detaillister over hele landet, dels så vidt vides samtlige medlemmer af Special-Optikernes Landsforening, dels medlemmer af Optikerforeningen for Danmark af 1910 og dels uorganiserede, herunder Sygekassernes Optik A/S' detailforretninger.

I de to næste sætninger omtales et særligt udsnit af det samlede beregningsgrundlag, nemlig briller til en pris af 17-19 kr. Om disse anføres, at Sygekassernes Optik A/S på briller i denne prisklasse - de såkaldte sygekassebriller, som repræsenterer en betydelig del af selskabets omsætning - har bruttoavancer på ca. 120 pct. for glassene og ca. 100 pct. for stellet; og derefter tilføjes det, med henvisning til hvad der er oplyst på et tidligere sted i redegørelsen (side 26, sp. 2, 2. stk.), at tilsvarende briller - det vil sige briller i samme prislæg - også leveres af alle andre optikere. Ifølge tilsynet kan og skal dette kun forstås således, at de »andre« optikeres avancer på disse varer er nogenlunde de samme som Sygekassernes Optik's. I virkeligheden er de, efter beregninger tilsynet har foretaget, noget højere, men tilsynet har ikke villet vidtløftiggøre redegørelsen ved at gå ind herpå, da den pågældende type briller kun udgør en mindre del af omsætningen hos de »andre« optikere.

Endelig udtales det i det citerede afsnits sidste sætning, at bruttoavancen gennemgående var størst for de billige og mindst for de dyre varer. At det forholder sig således, fremgår af den efterfølgende tabel i redegørelsen, men man har, navnlig på baggrund

af det, der anføres om avancerne på »sygekassebriller« og tilsvarende briller, fundet anledning til i teksten at fremhæve dette.

Tilsynet finder det derfor ikke rigtigt, når De hævder, at de to tal - på den ene side de gennemsnitlige bruttoavancer på 260 pct. og 120 pct. og på den anden side avancerne på »sygekassebriller« og tilsvarende briller, 120 pct. og 100 pct. - intet har med hinanden at gøre. Det har de, idet de sidstnævnte indgår i beregningsgrundlaget for de gennemsnitlige bruttoavancer for glas og stel i almindelighed.

Vedrørende Deres anbringende om, at Sygekassernes Optik A/S kan holde en så lav detailbruttoavance på »sygekassebriller«, fordi Sygekassernes Optik's engrosfirma beregner sig større avancer, og der imellem engrosvirksomheden og detailforretningerne sker regulering på de fakturerede priser, har tilsynet bemærket, at det af de for tilsynet foreliggende oplysninger om grossisters indkøbspris og de priser, han har viderefaktureret til, fremgår, at hans avance ikke er højere end den, optikgrossister i almindelighed beregner sig. Om der desuagtet finder en advancedeling sted, har tilsynet intet kendskab til.

Tilsynet har dernæst i skrivelsen af 9. marts 1961 bemærket, at det i højesterets-skrivelse af 5. januar 1960 er anført, at organisationerne finder, at sammenligningen mellem branchens gennemsnitsavancer og den avance, Sygekassernes Optik beregner sig på »sygekassebriller«, er uberettiget, for det første fordi selskabet har egen grossist og derved selv kan bestemme avancen i detailledet, og for det andet fordi der er tale om i det ene tilfælde en gennemsnitsavance og i det andet tilfælde avancen for sygekasseoptik. Højesteretssagføreren havde videre udtalt, at dette efter organisationernes mening gav en »grov misvisning«, og at en undersøgelse af avancen for sygekasseoptik hos medlemmerne af organisationerne ikke ville vise højere avancer end de for selskabet påviste.

Heroverfor har tilsynet bemærket, at det med »tilsvarende briller« har ment briller til priser, der godtgøres fuldt ud eller med en betydelig andel af sygekasserne. Af de foretagne prisundersøgelser fremgik, at indkøbspriserne for stel til sådanne briller leveret af andre optikere end Sygekassernes Optik A/S

under betegnelsen folkebrille, sygekassebrille el.lign. varierede og gennemgående var lavere end den indkøbspris, Sygekassernes Optik A/S betalte for stel af den af sygekassernes godkendte kvalitet. Dette er ensbetydende med, at de i stelpriserne indeholdte avancer gennemgående var højere, og i gennemsnit var de 140-150 pct.

Med hensyn til glassene lå avancerne stort set på niveau med den avance, der var indeholdt i priserne for de glas, som anvendtes af selskabet.

I denne forbindelse har tilsynet henvist til, at udgiften til stellet, der er den del, der giver brillen præg af sygekassebrille, udgør den væsentlige del af brillens pris.

Monopoltilsynet har på denne baggrund ikke ment at kunne udtrykke sig anderledes end sket, idet man ellers havde måttet gå ind i en vurdering af kvaliteten af »sygekassebriller« leveret henholdsvis af Sygekassernes Optik A/S og af andre optikere.

Overfor tilsynets bemærkninger har De i skrivelsen af 25. august 1961 fastholdt, at afsnittet læst i sin sammenhæng ikke af offentligheden kan opfattes anderledes, end at Sygekassernes Optik A/S' avancer er væsentligt mindre end andre detaillisters. De mener ikke, at et loyalt referat ville have bragt avanceprocenterne for to vidt forskellige udregninger i samme afsnit.

Tilsynet har i skrivelsen af 13. oktober 1961 udtalt, at det efter dets opfattelse ville virke påfaldende, om en redegørelse, der for en væsentlig del består af en omtale af aftaler mellem De samvirkende Sygekasser i København og Sygekassernes Optik København A/S om sygekassebriller, ikke indeholdt oplysning om avancerne på sådanne briller. Oplysningen er givet i det afsnit, der omhandler avancerne, og hvor den således naturligt hører hjemme.

Hvis en læser får det indtryk, at Sygekassernes Optik A/S beregner sig lavere avancer end andre optikere, er dette indtryk rigtigt for de briller, der er tale om, nemlig sygekassebriller. Efter Monopoltilsynets opfattelse er den meddelte oplysning i forbindelse med den ligeledes meddelte oplysning om, at tilsvarende briller kan købes hos alle andre optikere, til mindre gene for disse end en talmæssig oplysning om, at andre optikere beregner sig større avancer end Sygekassernes Optik A/S. En sådan oplysning ville, da ud-

salgsprisen i de fleste tilfælde er den samme, rejse spørgsmål om kvaliteten af de briller, andre optikere leverer, hvorved tilsynet har bemærket, at kun Sygekassernes Optik A/S fører den af De samvirkende Sygekasser i København m. fl. godkendte brille.

Uanset at det i redegørelsen kort før det pågældende afsnit er anført, at alle optikere fører gode og moderne briller til priser på 17-19 kr., må jeg finde, at sammenstillingen af branchens gennemsnitlige bruttoavance på glas og stel og Sygekassernes Optik's bruttoavance på glas og stel til sygekassebriller let kan give anledning til misforståelser. I hvert fald havde det været ønskeligt, om tilsynet, når det udtrykkelig nævnte Sygekassernes Optik's avance, havde nævnt de andre optikers avancer på briller i samme prisklasse. Jeg henviser herved til, at såvel De som højesteretssagfører Hjermind forud for offentliggørelsen af redegørelsen havde rejst indvendinger mod sammenstillingen.

6. Påstanden om, at branchen ikke hører under monopolloven.

I skrivelsen af 17. september 1960 anførte De, at der indenfor en branche, hvor enhver kan erhverve en brille med de for den pågældende fornødne glas gratis, ikke kan være tale om forhold, som overhovedet omfattes af monopolloven.

Dette synspunkt havde De også fremsat i Deres indlæg af 11. december 1959, og De havde her uddybet det, idet De gjorde gældende, at man, så snart man gik ud over briller til en pris af 17-19 kr. for fatningernes vedkommende, befandt sig i en modebranche, og sådanne brancher kunne det ikke have været Folketingets mening, at Monopoltilsynet skulle gribe ind overfor.

Tilsynet udtalte hertil, at der indenfor branchen findes konkurrencebegrænsninger, og at der også, under hensyn til at andre briller end sygekassebriller udgør en væsentlig del af den samlede brilleomsætning, er behov for tilsyn med branchen.

De fastholdt heroverfor, at der bortset fra området med sygekassebriller ikke findes konkurrencebegrænsninger indenfor branchen, og at det var meningsløst og i strid med monopollovens forudsætninger at holde priskontrol med en modebranche.

Tilsynet har i sin skrivelse af 13. oktober 1961 for dette punkts vedkommende henholdt sig til sin tidligere udtalelse.

Efter alt foreliggende kan jeg ikke kritisere, at Monopoltilsynet har fundet det nødvendigt at foretage en undersøgelse af branchens forhold, og tilsynets opfattelse af, at der er behov for tilsyn med branchen, kan ikke give mig anledning til bemærkninger.

7. Behandlingen af højesteretssagfører Hjerminde ønsker om at få de af tilsynet indsamlede regnskabsoplysninger udleveret til gennemgang og kontrol.

De har klaget over, at Monopoltilsynet for at give branchen adgang til de indhentede regnskaber forlangte tilladelse fra optikgrossisterne, idet De mener, at dette krav er uhjemlet og i realiteten vil forhindre, at personer eller institutioner, der angribes af tilsynet, vil blive i stand til at kontrollere, om materialet er benyttet på rette måde.

Monopoltilsynet har henholdt sig til dets ovenfor under A (s. 105) refererede skrivelse

af 29. januar 1960 til højesteretssagfører Hjermind og oplyst, at tilsynet den 10. februar 1960 sendte højesteretssagføreren lister over de detaillister og grossister, fra hvem der måtte skaffes tilladelse, for at tilsynet ville udlevere det indhentede materiale. Tilsynet har videre oplyst, at det den 15. februar 1960 sendte højesteretssagføreren regnskaber fra 48 detaillistvirksomheder, idet de hertil fornødne fuldmagter forelå.

Da der ikke i nærværende sag var tale om en af Monopoltilsynet truffet afgørelse, men om offentliggørelse af en redegørelse, må jeg finde, at tilsynet har haft fornødent grundlag for sin opfattelse, hvorefter forholdet ikke var omfattet af monopollovens § 17, stk. 2, om organisationers og enkeltvirksomheders aktindsigt. Jeg kan herefter ikke kritisere, at tilsynet i forbindelse med tilbudet om udlevering af det indsamlede materiale fandt det nødvendigt som betingelse herfor at forlange, at der også fremskaffedes tilladelse fra de optikgrossisters side, hvis forretningsførelse var omtalt i det nævnte regnskabsmateriale.«

29. *Kritiseret, at der var medgået for lang tid til Invalideforsikringsrettens behandling af et andragende om invalidepension, og at retten ikke havde besvaret en erindringskrivelse. (J. nr. 735/61).*

I september 1961 klagede A over den tid, der var medgået til Invalideforsikringsrettens behandling af hendes ansøgning om invalidepension.

Den 19. februar 1959 modtog retten A's begæring fra Direktoratet for Sygekassevæsenet, og efter at ansøgningen havde været forelagt to af rettens læger, meddelte retten hende den 9. marts 1959, at man ønskede hende indlagt til undersøgelse på Kommunehospitalet i Århus.

I tiden 26. maj-10. juni 1959 var A indlagt på hospitalet, og den 6. juli 1959 modtog retten en erklæring fra hospitalet.

Den 9. juli blev sagen forelagt for rettens læge, overlæge fru B, der den 16. oktober sendte sagen tilbage til retten med bemærkning, at hun mente, at A burde indlægges på kolonien Filadelfia. På min forespørgsel

oplyste overlæge B, at hun ikke nu havde nogen erindring om, hvorfor der hengik godt 3 måneder, inden hun afgav sin udtalelse. Overlægen henviste dog til, at der i sommeren og efteråret 1959 var blevet tildelt de enkelte af rettens læger et så overvældende stort antal sager, at disse måtte hobe sig op såvel hos hende som hos de andre neurologer, der var knyttet til retten. Retten så sig derfor nødsaget til at ansætte flere læger, hvilket medførte, at sagsantallet pr. læge blev væsentligt reduceret.

Den 13. november 1959 meddelte retten A, at man ønskede hende undersøgt på kolonien Filadelfia, hvor hun var indlagt i tiden 30. januar-14. februar 1960. Den 22. februar modtog retten en erklæring fra Filadelfia, og nogle dage efter blev sagen påny forelagt overlæge B, som den 6. marts 1960

udtalte, at hun fandt, at A burde indlægges på en psykiatrisk institution. Sagen blev derefter gjort til genstand for behandling i et af rettens kontorer, og den 13. april 1960 blev det bestemt, at man påny ønskede A indlagt på Filadelfia. Efter at der var blevet foretaget forskellige interne ekspeditioner, blev A den 17. maj 1960 underrettet om den trufne beslutning. Den 20. maj 1960 forespurgte A's mand skriftligt, om hans hustru kunne blive indlagt et andet sted, f. eks. på kuranstalten ved Hald, og den 19. juli 1960 foreslog manden retten, at hustruen blev indlagt på statshospitalet ved Århus.

Den 18. august 1960 blev sagen forelagt en af rettens overlæger for at vedkommende kunne tage stilling til, om det var nødvendigt, at A blev indlagt på Filadelfia. Den 8. september 1960 tilbagesendte overlægen sagen og udtalte, at A kunne indlægges på statshospitalet ved Århus. Sagen blev derefter forelagt en af rettens kontorchefer, og den 6. oktober 1960 blev der af en sekretær udfærdiget udkast til en skrivelse, hvori retten anmodede A's læge om at foranledige, at hun blev indlagt på statshospitalet ved Århus. Skrivelsen blev afsendt den 29. oktober 1960, og få dage efter meddelte lægen retten, at A først ønskede at blive indlagt efter julen 1960. I tiden 4.-21. januar 1961 var A indlagt på statshospitalet, og den 6. februar 1961 modtog retten en erklæring fra hospitalet. Sagen blev derefter påny forelagt en af rettens læger, der afgav udtalelse den 9. marts 1961, og sagen blev derefter uddelt til en af rettens sekretærer.

I skrivelse af 30. maj 1961 forespurgte A's mand retten, hvorledes det gik med sagen. Den 23. juni 1961 anmodede retten skriftligt A om at besvare forskellige spørgsmål, og få dage efter modtog retten svarene.

Sagen blev derefter påny undergivet kontormæssig behandling i retten, hvorefter den udenfor dagsordenen blev forelagt i et retsmøde den 4. oktober 1961, hvor man tilkendte A invalidepension samt bistandstillæg fra 1. oktober 1960.

Retten beklagede overfor mig den lange tid, der hengik, før man i skrivelsen af 29. oktober 1960 til A's læge tog stilling til, om A skulle indlægges på statshospitalet ved Århus i stedet for på Filadelfia. I denne forbindelse oplyste retten, at overlægen på Risikov i sin tid har meddelt retten, at han kun undtagelsesvis, og kun efter aftale, vil foretage undersøgelser til brug for rettens behandling af andragender om invalidepension. Retten kunne derfor ikke forvente, at statshospitalet ville modtage A, og under hensyn hertil ønskede man spørgsmålet forelagt rettens overlæge; da denne imidlertid var på ferie, kunne sagen først forelægges ham den 18. august 1960.

Det forhold, at sagens ekspedition i de følgende måneder trak noget ud, kunne efter rettens formening kun forklares med den store ophobning af sager, der normalt finder sted efter sommerferiens afslutning.

Retten oplyste dernæst, at den ikke direkte svarede på erindringsskrivelsen af 30. maj 1961, der alene blev besvaret ved rettens skrivelse af 23. juni 1961. Endelig beklagede retten, at der var sket forsinkelser i sagens behandling såvel i vedkommende kontor som hos rettens læger. Retten oplyste herved, at lægestaben var blevet udvidet i efteråret 1960, og at den sekretær, der havde behandlet sagen, ikke længere var ansat i retten.

Den 7. februar 1962 udtalte jeg, at jeg ville have fundet det rigtigst, om retten direkte havde besvaret skrivelsen af 30. maj 1961, idet jeg herved lagde vægt på, at der ikke i rettens skrivelse af 23. juni 1961 blev givet nogen oplysning om sagens daværende stilling.

Jeg udtalte dernæst, at jeg alt taget i betragtning måtte finde, at der var hengået for lang tid til rettens behandling af andragendet om invalidepension. Da retten imidlertid havde beklaget dette, og da der nu efter det foreliggende var blevet knyttet flere læger til retten, fandt jeg at kunne undlade at foretage videre.

- 30.** *En dispensation fra bestemmelsen i arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, om en samlet hvileperiode på 11 timer burde ikke være givet af den lokale fabrikinspektør, men af direktøren for Arbejdstilsynet. Fabrikinspektøren havde dernæst været for længe om at besvare en høring fra Direktoratet for Arbejdstilsynet. (J. nr. 222/61).*

Den 10. februar 1962 tilskrev jeg formanden for Jydsk Telefonarbejder-Forbund, Randers, således:

»I skrivelse af 10. marts 1961 har De som formand for Jydsk Telefonarbejder-Forbund klaget over Direktoratet for Arbejdstilsynets besvarelse af en af forbundet indsendt klage vedrørende meddelelse af dispensation fra bestemmelsen i § 31, stk. 1, i lov nr. 226 af 11. juni 1954 om almindelig arbejderbeskyttelse (arbejderbeskyttelsesloven) om en samlet hvileperiode på 11 timer. De har herved anført, at direktoratets svar efter Deres opfattelse er næsvist, og at det indeholder en urigtig fremstilling af sagen. De har endvidere opfattet svaret således, at et fagforbund ikke har ret til at afæske direktoratet en udtalelse angående en lovovertrædelse, hvorimod direktoratet til enhver tid kan forlange en udtalelse fra et forbund.

De har dernæst klaget over, at direktoratet har været 5 måneder om at besvare forbundets henvendelse.

Fra Socialministeriet modtog jeg den 17. juli 1961 en udtalelse og sagens akter, herunder erklæringer fra fabrikinspektøren for arbejdstilsynets Silkeborg-kreds og Direktoratet for Arbejdstilsynet. Den 24. januar 1962 modtog jeg supplerende udtalelser fra de pågældende myndigheder.

Af sagens akter fremgår det, at Jydsk Telefon-Aktieselskab ved et anmeldeskort af 30. juni 1960 underrettede fabrikinspektøren i Silkeborg om, at der på grund af ledningsforandringer på Aften-Postens redaktion i Silkeborg var sket indskrænkning i den lovbestemte hviletid for 3 telefonarbejdere i døgnen 29. juni 1960.

I skrivelse af 1. juli 1960 rettede De på Jydsk Telefonarbejder-Forbunds vegne henvendelse til Direktoratet for Arbejdstilsynet vedrørende dispensationen og anførte bl. a., at det omhandlede arbejde efter forbundets opfattelse kunne have været udført uden større gene indenfor lovens rammer, at forbundet følgelig havde givet sine medlemmer besked om at overholde 11-timers bestemmelsen ved at udføre arbejdet i flere

tempi, at arbejdsholdet den 29. juni 1960 meddelte dette til Aften-Postens redaktør, at denne derefter ringede til fabrikinspektøren og fik meddelt dispensation, og at de pågældende arbejdere derefter var beskæftiget uafbrudt indtil 30. juni 1960 kl. 16, med undtagelse af en halv times spisepause hver fjerde time, således at de ialt kom til at arbejde i 32 timer.

De anførte dernæst, at det skete efter Deres opfattelse måtte være en grov overtrædelse af arbejderbeskyttelsesloven, og at De ikke kunne forstå, hvordan den stedlige fabrikinspektør kunne meddele dispensation, når en sådan var blevet nægtet fra forbundets side. De kunne heller ikke forstå, at der kunne meddeles dispensation til en vilkårlig abonnent ved telefonselskabet, der var uvidende om forholdet, indtil det blev påtalt fra forbundets side.

Den 5. juli 1960 forelagde direktoratet forbundets klage for fabrikinspektøren, der den 29. oktober 1960, efter at være blevet rykket for svar den 12. september og den 21. oktober 1960, udtalte, at forbundets skrivelse i nogen grad var misvisende. Det var rigtigt, at Aften-Postens redaktør havde ringet til ham og spurgt, om der kunne gives dispensation fra 11-timers regelen i arbejderbeskyttelsesloven, men det var derimod ikke rigtigt, at dispensationen blev givet til redaktøren. Fabrikinspektøren henviste herved til ovennævnte brevkort fra Jydsk Telefon-Aktieselskab, der viste, »hvem der søgte tilfaldelsen og fik den«.

Redaktøren havde overfor fabrikinspektøren oplyst, at Aften-Posten havde redaktion og trykning af en række nærmere opregnede udenbys blade, samt at Aften-Posten foretog trykning af enkelte sider af yderligere en række udenbys blade, hvortil kom indtelefonering af stof fra nogle omliggende byer. Da det heraf fremgik, at Aften-Postens telefon var et ret livsvigtigt organ, gav fabrikinspektøren dispensationen. Han tilføjede, at han var klar over, at det kunne diskuteres, om tilladelsen skulle have været givet efter arbejderbeskyttelseslovens § 32, stk. 1, hvilket

blev gjort, eller om den skulle have været givet af direktoratet efter § 32, stk. 2; men han nærede ingen tvivl om, at den under de foreliggende omstændigheder skulle gives.

I skrivelse af 23. november 1960 svarede direktoratet Dem, at sagen havde været forelagt fabriksinspektøren i Silkeborg, der havde oplyst, at dispensationen var blevet meddelt Jydsk Telefon-Aktieselskab og ikke Aften-Postens redaktør, samt at dispensationen blev givet, fordi det omhandlede arbejde bestod i en ændring af hele redaktionens telefonsystem på grund af flytning til andre lokaler.

Direktoratet udtalte derefter, at det med fabriksinspektøren var enig i, at det i det pågældende tilfælde havde drejet sig om et arbejde, der efter sin art ikke kunne opsættes, jfr. arbejderbeskyttelseslovens § 32, stk. 2, og at der ved meddelelse af dispensation i medfør af denne bestemmelse kun i særlige tilfælde blev opstillet særlige vilkår med hensyn til arbejdstidens udstrækning.

Direktoratet tilføjede, at et forbund iøvrigt intet lovmæssigt krav havde på arbejdstilsynet at blive afæsket udtalelser om forbundets standpunkt til en ansøgt dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, og at det derfor måtte være overladt til tilsynet, hvorvidt og hvornår det fandt at burde afæske forbundene udtalelser; det blev dog altid gjort, når det drejede sig om dispensationer af mere generel art.

I skrivelse af 26. november 1960 besværede De Dem til direktoratet over dets svar og fremhævede, at Jydsk Telefon-Aktieselskab ikke til det udførte arbejde havde ansøgt om dispensation og derfor ikke fået dispensation fra loven. Arbejdet var tilrettelagt overarbejde, hvilket Jydsk Telefon-Aktieselskab havde bekræftet overfor forbundet, og det var sådant arbejde, arbejderbeskyttelsesloven skulle beskytte arbejderne mod. Arbejdet bestod dernæst ikke i flytning af telefonsystemet til andre lokaler, men en flytning indenfor samme lokale, hvilket kunne have været udført uden gene for abonnenten og uden overarbejde.

De anførte dernæst, at telefonarbejderforbundet måske intet lovmæssigt krav havde på at få en udtalelse fra direktoratet, men i hvert fald et moralsk krav på at få en sandfærdig fremstilling af sagen fra direktoratets side.

Den 29. november 1960 forelagde direk-

toratet påny sagen for fabriksinspektøren i Silkeborg, der den 12. december 1960 sendte den tilbage under henvisning til en redegørelse af 8. december 1960 fra redaktøren af Aften-Posten. Redaktøren udtalte, at Aften-Posten gennem nogle måneder havde været i gang med opførelse af en ny to-etagers bygning mellem bladets facadeejendom og trykkeribygningen, samtidig med at der blev foretaget en fuldstændig ombygning og omlægning af kontorerne i stueetagen. Den 29. juni 1960 og det efterfølgende døgn var både de redaktionelle og ekspeditionelle kontorer parat til at foretage de endelige omflytninger, men telefonarbejderne meddelte, at de ikke kunne flytte omstillingsbordet, der midlertidigt var placeret i et kontor, som skulle indrettes til kontor for forretningsføreren, og at de anså det for næsten umuligt at føre forbindelserne fra det nye fordelerskab til det nye omstillingsbord, mens bladet arbejdede. De kunne i det hele taget ikke foretage flytningen uden afbrydelse af bladets telefoner i dagtimerne, medmindre der blev set bort fra 11-timers reglen i arbejderbeskyttelsesloven. Lederen af telefonarbejderne foreslog derfor, at redaktøren søgte tilvejebragt en dispensation, idet han samtidig forklarede, hvorledes det kunne ske.

Derefter havde redaktøren sat sig i telefonisk forbindelse med fabriksinspektørens kontor, hvor det blev oplyst, at redaktøren ikke kunne søge om dispensation, idet et sådant andragende måtte komme fra Jydsk Telefon-Aktieselskab. Redaktøren havde derefter anmodet telefonselskabet om at tage affære, hvilket skete.

På foranledning af Direktoratet for Arbejdstilsynet gav Jydsk Telefon-Aktieselskab i skrivelser af 28. februar og 15. april 1961 redegørelser for den stedfundne overtrædelse af 11-timers reglen i arbejderbeskyttelseslovens § 31. Telefonselskabet anførte bl. a., at vedkommende formand havde oplyst, at han den 29. juni 1960 med 3 montører arbejdede i Aften-Postens lokaler, hvor der i længere tid med mellemrum var foretaget omlægninger af telefoninstallationerne i anledning af nogle ombygningsarbejder. Henimod kl. 20,30 meddelte en af montørerne redaktøren, at telefonfolkene måtte tage hjem, da de ved henvendelse til Dem havde fået bekræftet, at de ifølge arbejderbeskyttelsesloven ikke måtte arbejde længere. Redaktøren hævdede, at te-

lefonfolkene ligesom de andre håndværkere måtte fortsætte med arbejdet, da bladet næste dag havde jubilæum og alt derfor skulle være færdigt. Redaktøren, der lovede at skaffe telefonfolkene den fornødne dispensation, ringede straks til fabriksinspektøren, hvorefter han meddelte arbejderne, at han havde fået dispensation.

Telefonselskabet tilføjede, at telefonarbejderne måske nok havde været uforsigtige ved ikke at forelægge spørgsmålet for deres telefonmester eller ingeniør, før de fortsatte arbejdet. Da telefonmesteren dagen efter fik nys om det passerede, indsendte han til fabriksinspektøren et anmeldelseskort, således som selskabet plejer at gøre, når det uden varsel har set sig nødsaget til at overtræde 11-timers regelen.

I anledning af Deres klage til mig udtalte fabriksinspektøren den 4. april 1961 overfor Direktoratet for Arbejdstilsynet, at han for så vidt angik meddelelsen af dispensationen kunne henholde sig til de allerede afgivne udtalelser. Vedrørende sagens tidsmæssige behandling beklagede han, at han først den 29. oktober 1960 havde besvaret direktoratets høring af 5. juli 1960.

Direktoratet for Arbejdstilsynet har den 13. juni 1961 overfor Socialministeriet om grundlaget for den meddelte dispensation udtalt, at arbejdstiden ifølge arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, skal tilrettelægges således, at der i hvert døgn – hvorved forstås døgnet regnet fra normal arbejdstids begyndelse – gives arbejderne en samlet hvileperiode på mindst 11 timer.

Ifølge arbejderbeskyttelseslovens § 32 kan arbejdstilsynet dog tillade afvigelse fra denne bestemmelse, dels for så vidt angår de i stk. 1 nævnte uforudsete begivenheder af force majeure-agtig natur, dels for så vidt angår de i stk. 2 omhandlede arbejder, der efter deres art ikke kan opfattes, eller sådanne arbejdsformer, der gør en afvigelse fra lovens hviletidsbestemmelse nødvendig. Dispensation efter stk. 1 gives af arbejdstilsynets lokale kredse, hvorimod dispensation efter stk. 2 gives af direktoratet, der dog forinden forhandler med vedkommende kreds herom. Dispensationerne gives normalt efter forudgående ansøgning, men loven tillader, at der i akutte situationer gives dispensation til allerede udført arbejde.

Direktoratet har i denne forbindelse be-

mærket, at den omstændighed, at de pågældende telefonarbejdere var beskæftiget til den 30. juni 1960 kl. 16,30, ikke har nogen forbindelse med den givne dispensation, idet denne kun vedrørte problemet afvigelse fra 11-timers regelen indenfor døgnet.

Andragender om dispensation i medfør af § 32 indgår til arbejdstilsynet i meget betydeligt antal. Hovedparten af dem sker telefonisk og ekspederes på samme måde, fordi det tidspunkt, hvor andragendet fremkommer, er så fremrykket, at der ikke er tid til en skriftlig behandling. Forholdet er, at tilsynets afgørelse ofte må træffes så at sige på stående fod og på grundlag af de oplysninger, der forelægges, og som ifølge forholdets natur ikke altid er så fuldstændige, som de ville være blevet, hvis der havde været mere tid til en undersøgelse.

Herved stilles der meget store krav til, at tilsynets personale – hvadenten det er kredsen eller direktoratet selv – kan handle pr. konduite. Derfor vil det under sådanne omstændigheder kunne fremkomme, at rigtigheden af en af tilsynet truffet afgørelse, hvad enten denne går ud på at meddele eller at nægte dispensation, kan diskuteres, navnlig i betragtning af at nødvendigheden af indgrebet i hvileperioden kan anskues ud fra væsentligt afvigende synspunkter, efter som det drejer sig om arbejdnernes eller virksomhedens interesser.

Ved direktoratets administration er det en selvfølgelig forudsætning, at arbejderne og disses repræsentanter har en naturlig interesse i, at den beskyttelse, som arbejderbeskyttelsesloven hjemler de beskæftigede, kommer dem til gode. Det siger imidlertid sig selv, at der på dette område som på så mange andre må foretages en afvejning mellem de implicerede interesser, det vil sige mellem på den ene side de beskæftigelsesmæssige hensyn og på den anden side arbejdsgevirnes og virksomhedernes krav på rimelig hensyntagen til deres produktionsmæssige og økonomiske problemer.

Hverken efter loven eller efter praksis har arbejderne eller disses repræsentanter adgang til at træffe dispositioner med hensyn til lovens bestemmelser om dispensation fra 11-timers regelen. Som der allerede er givet udtryk for i skrivelsen af 23. november 1960 til Dem, har et forbund efter direktoratets opfattelse intet lovmæssigt krav på af ar-

bejdstilsynet at blive afæsket udtalelser om dets standpunkt til en ansøgt dispensation fra bestemmelsen i lovens § 31, og det må være overladt til tilsynet at skønne over, hvornår man vil afæske et forbund udtalelser i de enkelte tilfælde. Man indhenter dog altid skriftlig erklæring fra et forbund, når det drejer sig om dispensationer af mere generel natur, og så vidt det overhovedet er muligt, orienterer man sig iøvrigt om forbundets eller tillidsmændenes syn på spørgsmålet om nødvendigheden af at gøre indgreb i 11-timers hvileperioden, inden dispensation gives.

Således som fabrikspektøren i Silkeborg fik problemet forelagt – på et sent tidspunkt om aftenen, formentlig mellem kl. 20 og kl. 21 og med krav om øjeblikkelig afgørelse – kan der efter direktoratets formening intet indvendes mod den afgørelse, han traf. Dette synspunkt er også kommet til udtryk, ved at direktoratet i skrivelsen af 23. november 1960 til Dem erklærede sig enig med fabrikspektøren i, at det i det pågældende tilfælde havde drejet sig om arbejde, der efter sin art ikke kunne opsættes, jfr. § 32, stk. 2.

Da direktoratet traf denne afgørelse, gjorde man det vel vidende, at der kunne have været omstændigheder omkring det pågældende arbejdsforhold, som kunne være taget med i overvejelserne ved dispensation, hvis omstændighederne havde tilladt det. En sådan omstændighed er efter det nu oplyste den, at der formentlig har været nogen mulighed for, at indgrebet i 11-timers hvileperioden kunne være undgået ved rettidig tilrettelæggelse af arbejdet. Imidlertid har hverken telefonselskabet eller redaktøren eller endelig arbejderne i rette tid interesseret sig for denne side af sagen og har herved stillet arbejdstilsynet overfor den omhandlede akutte situation. Under hensyn til den manglende tilrettelæggelse af arbejdet har direktoratet anmodet Jydsk Telefon-Aktieselskab om fremtidig at påse, at arbejdet tilrettelægges på en sådan måde, at indgreb i hvileperioden kan indskrænkes til det absolut nødvendige.

Forsåvidt angår Deres klage over den lange ekspeditionstid har direktoratet beklaget, at fabrikspektøren i Silkeborg først den 29. oktober 1960 besvarede direktoratets høringskrivelse af 5. juli 1960. Direktoratet, der telefonisk har påtalt forholdet i slutningen af oktober 1960, har nu meddelt fabrikspektøren en reprimande for dette forhold.

Socialministeriet har i skrivelsen af 17. juli 1961 anført, at Arbejdsrådet, for hvem sagen har været forelagt, med Direktoratet for Arbejdstilsynet er enig i, at der har været tilstrækkeligt grundlag for at meddele dispensation i nærværende tilfælde, og at Socialministeriet for sit vedkommende kan tiltræde det af direktoratet udtalte.

Efter ministeriets opfattelse burde dispensationen imidlertid ikke være meddelt af fabrikspektøren, men – således som direktoratet har givet udtryk for – af direktøren for Arbejdstilsynet, jfr. arbejderbeskyttelseslovens § 32, stk. 2, i hvilken forbindelse ministeriet dog har henvist til de af direktoratet anførte omstændigheder ved dispensationens meddelelse. Socialministeriet har anmodet direktoratet om at tilkendegive dette overfor fabrikspektøren.

Forsåvidt angår den del af klagen, der vedrører ekspeditionstiden, har Socialministeriet fundet at kunne lade det have sit forbliven ved den fabrikspektøren af direktoratet meddelte irettesættelse.

I skrivelse af 30. august 1961 henledte jeg Direktoratet for Arbejdstilsynets opmærksomhed på, at der syntes at være uoverensstemmelse mellem redaktørens, telefonselskabets og fabrikspektørens fremstillinger af det ved dispensationens meddelelse passerede.

I den anledning har fabrikspektøren i skrivelse af 19. december 1961 udtalt, at han ved den pågældende lejlighed blev ringet op af redaktøren, der – efter at have forklaret ham sagen – spurgte, om der under disse forhold kunne gives tilladelse til overarbejde. Fabrikspektøren bekræftede, at det ville kunne ske, men oplyste, at tilladelsen kun kunne gives telefonselskabet, der selv skulle søge. Derefter hørte fabrikspektøren ikke mere til sagen, og han fandt det ikke nødvendigt at foretage en undersøgelse. Et par dage efter fik han et anmeldelseskort fra telefonselskabet, og han gik derfor ud fra, at sagen nu var i orden, idet han tidligere havde modtaget lignende kort – ikke alene fra telefonselskabet – efter et arbejdes afslutning.

I skrivelse af 6. januar 1962 har direktoratet overfor Socialministeriet udtalt, at fabrikspektørens redegørelse i skrivelsen af 19. december 1961 bekræfter direktoratets opfattelse, hvorefter situationen er forløbet således, at han om aftenen den 29. juni 1960

telefonisk overfor redaktøren har givet udtryk for, at der kunne meddeles en dispensation, og at han ved modtagelsen af telefonselskabets brevkort af 30. juni 1960 betragtede dette som en efterfølgende ansøgning i henhold til lovens § 32, stk. 2, sidste pkt., hvorved sagen formelt blev bragt i orden og herefter af ham betragtet som afsluttet. At fabrikspektøren ikke kunne vide, at indsendelsen af brevkortet ikke umiddelbart var foranlediget af hans telefonsamtale med redaktøren, forklarer uoverensstemmelserne i redaktørens og telefonselskabets fremstilling af det passerede.

Direktoratet har tilføjet, at tilsynet, for så vidt angår meddelelse af dispensation i medfør af § 32, ikke har nogen praksis med hensyn til, om dispensationen skal meddeles direkte til den arbejdsgiver, der udfører arbejdet, eller om den kan meddeles en person eller virksomhed, der søger på hans vegne, f. eks. en bygherre eller en arkitekt.

Iøvrigt er direktoratet blevet opmærksom på, at De muligt har misforstået udtrykket i skrivelsen af 23. november 1960, at »tilladelsen blev meddelt Jydsk Telefon-Aktieselskab« derhen, at De mener, at der i udtrykket skal ligge, at der fra tilsynet var blevet tilstillet telefonselskabet en meddelelse om dispensationen. Direktoratet har ved den nævnte passus kun villet udtrykke, at selskabet havde opnået en tilladelse til afvigelse fra regelen om en 11-timers hvileperiode.

Socialministeriet har i skrivelsen af 24. januar 1962 udtalt, at det efter ministeriets opfattelse efter det fremkomne må anses for godtgjort, at der ikke af fabrikspektøren i Silkeborg er meddelt forudgående tilladelse til udførelse af det omhandlede arbejde, men at han overfor redaktøren har tilkendegivet, at der måtte antages at være grundlag for dispensation, som dog måtte søges af telefonselskabet, og at denne tilkendegivelse – uanset tilføjelsen – er blevet opfattet på en sådan måde, at arbejdet blev fortsat.

I henhold til arbejderbeskyttelseslovens § 32, stk. 1, 2. pkt., er det i de i bestemmelsens 1. pkt. påregnede situationer tilstrækkeligt, at der snarest efter arbejdets påbegyndelse afgives særlig meddelelse til arbejdstilsynet om afvigelsen fra bestemmelserne i lo-

vens § 31, og en sådan efterfølgende meddelelse er afgivet af Jydsk Telefon-Aktieselskab den 30. juni 1960. Der har imidlertid ikke i nærværende tilfælde foreligget en situation som beskrevet i § 32, stk. 1, 1. pkt., men forholdet har, som anført i ministeriets skrivelse af 17. juli 1961, været omfattet af bestemmelsen i § 32, stk. 2, og den efterfølgende meddelelse burde følgelig have været indsendt til Direktoratet for Arbejdstilsynet. I henhold til sidste punktum i § 32, stk. 2, finder fornævnte bestemmelse i § 32, stk. 1, sidste pkt., tilsvarende anvendelse i de i § 32, pkt. 2, omhandlede tilfælde. Med indsendelse af skriftlig meddelelse om afvigelsen – konstatering af, at der havde foreligget forhold, som begrundede afvigelse forudsat – har lovens krav været opfyldt og afvigelsen fra bestemmelsen i § 31, stk. 1, været tilladt.

Jeg skal herefter udtale, at jeg efter det nu oplyste ikke kan anse det for godtgjort, at Direktoratet for Arbejdstilsynets skrivelse af 23. november 1960 indeholder en urigtig fremstilling af det ved meddelelsen af dispensationen til Jydsk Telefon-Aktieselskab passerede, og at skrivelsens form iøvrigt ikke giver mig anledning til kritik.

Det beror dernæst på en fejlslæsning, når De anfører, at direktoratet har svaret Dem, at et forbund ikke har ret til at afæske direktoratet udtalelser angående overtrædelse af arbejderbeskyttelsesloven, idet direktoratet alene har udtalt, at et forbund ikke ifølge loven har krav på at blive hørt, forinden arbejdstilsynet meddeler dispensation fra loven.

Med hensyn til den tid, der er medgået til sagens behandling, skal jeg udtale, at fabrikspektørens besvarelse af direktoratets høring af 5. juli 1960, der som nævnt først skete den 29. oktober 1960, har taget for lang tid.

Endelig skal jeg med hensyn til spørgsmålet om meddelelse af dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, og den i sådanne tilfælde anvendte fremgangsmåde udtale, at jeg kan henholde mig til det af Socialministeriet anførte.»

31. Henstillet til undervisningsministeren at overveje spørgsmålet om opgivelse af ordningen med særskilt autoradiolicens. (J. nr. 177/61).

Den 13. september 1961 tilskrev jeg organisationen Forenede Danske Motorejere, København, således:

»I skrivelse af 1. marts 1961 har organisationen klaget over, at Undervisningsministeriet ved skrivelse af 20. februar 1961 har afslået et af organisationen den 7. januar 1961 indsendt andragende om, at bekendtgørelse nr. 19 af 28. januar 1960 om radioafgift må blive ændret, således at husstandslicensen udvides til også at omfatte radiomodtagerapparater, der er installeret i motorkøretøjer, der ejes af privatpersoner.

Fra Undervisningsministeriet har jeg modtaget en udtalelse af 27. juni 1961 tillige med en erklæring af 1. juni 1961 fra Radiorådet og sagens akter. Jeg har den 25. august 1961 drøftet sagen med direktør V. Lærkes og kontorchef Herold fra organisationen.

Det fremgår af akterne, at Undervisningsministeriet forelagde organisationens andragende af 7. januar 1961 for Radiorådet, som den 3. februar 1961 udtalte, at rådet ikke for tiden mente at kunne tiltræde indførelsen af den af organisationen foreslåede ordning. Som begrundelse herfor henviste rådet til, at bortfaldet af de indregistrerede 41.700 autolicenser à 25 kr. ville medføre en indtægtsnedgang på godt 1 mill. kr. pr. år, og at forslaget, da der for radiomodtagere, der er installeret i udlejnings- og firmavogne m. v., fortsat skulle svares autolicens, ville medføre et omfattende arbejde i licenskartoteket med udskilning af de autolicensindehavere, der fremtidig ville være dækket af en husstandslicens, fra de licensindehavere, der også fremtidig ville være pligtige at svare autolicens. Radiorådet fandt, at dette arbejde hverken lokale- eller personalemæssigt ville kunne gennemføres under de øjeblikkelige for licenskartoteket vanskelige forhold i forbindelse med omlægningen til hulkortsystem og omlægningen til fælles radio/TV-licensoprkrævning.

I skrivelsen af 20. februar 1961 meddelte Undervisningsministeriet derefter organisationen, at man både af økonomiske og praktiske grunde ikke så sig i stand til at gennemføre den ønskede ændring af bekendtgørelsen.

Radiatorådet har i udtalelsen af 1. juni 1961 påny henvist til de økonomiske konsekvenser for radiospredningsfonden af organisationens forslag og til de arbejds- og personale-mæssige vanskeligheder under den indtil den 1. april 1962 pågående omlægning af licenskartoteket til hulkortsystem.

Rådet har dernæst bemærket, at det, allerede inden spørgsmålet var rejst fra anden side, havde besluttet, når en forhøjelse af de nu gældende afgifter måtte blive aktuel, at overveje mulighederne for overfor Undervisningsministeriet at fremkomme med forslag om bortfald af den særlige afgift for autoradiomodtagere i private motorkøretøjer også under hensyn til, at det med transistorradiomodtagernes stadig voksende udbredelse vil være vanskeligt at gennemføre den nødvendige kontrol med de heromhandlede radiomodtagere på tilstrækkelig effektiv måde.

Radiatorådet har endelig oplyst, at de fleste vesteuropæiske landes radiofonier, bl. a. Belgien, England, Finland, Frankrig, Irland, Island, Italien, Sverige, Tyskland og Østrig, såvidt det er rådet bekendt, opretholder kravet om særskilt afgift for autoradiomodtagere.

Undervisningsministeriet har overfor mig henholdt sig til Radiorådets udtalelse.

I bekendtgørelsen af 28. januar 1960 var radioafgiften for finansåret 1960/61 fastsat til 25 kr. årlig, og der var givet nærmere regler for, hvilke radiomodtagerapparater der var omfattet af afgiften (den såkaldte husstandslicens). For følgende apparater skulle der dog ifølge bekendtgørelsen betales selvstændig licens for hvert enkelt apparat:

- a. apparater, der er opstillet indenfor en licensindehavers bolig, og som bruges af husassistenter, landbrugsmedhjælpere, lærlinge, logerende og lign.,
- b. apparater, der er installeret i automobiler, lystbåde eller andre befordringsmidler,
- c. apparater, der er opstillet på skoler, hospitaler, alderdomshjem, sygehjem, stiftelser og lign.,
- d. apparater, der er opstillet i forret-

ningslokaler, kontorer, fabrikker, værksteder og lign.,
e. apparater, som udlånes eller udlejes til hotelgæster.

Bekendtgørelsen er nu afløst af bekendtgørelse nr. 105 af 25. april 1961, der stadig opstiller krav om særskilt afgift for autoradiomodtagere, og som har klargjort bestemmelsen ved at tilføje følgende:

»En modtager betragtes i denne forbindelse som installeret, når den kan tilsluttes en tilstedeværende antenne uden for selve modtagerapparatet.«

Bekendtgørelserne er udstedt med hjemmel i § 3, stk. 2, i lov nr. 215 af 11. juni 1959 om radiospredning, hvorefter radioafgiften fastsættes af undervisningsministeren efter indstilling af Radiorådet og med tilslutning fra Finansudvalget.

Jeg skal herefter udtale, at undervisningsministeren har haft den fornødne hjemmel for udstedelsen af bekendtgørelserne, og at jeg ikke kan kritisere, at ministeren har skønnet ikke at kunne ophæve ordningen med de særlige radiolicenser.

Sagen har dog givet mig anledning til at henstille til undervisningsministeren at overveje spørgsmålet om en opgivelse af ordningen med særskilt afgift for radiomodtagere i private motorkøretøjer, så snart de af Radiorådet fremhævede praktiske vanskeligheder er bortfaldet. Jeg har i denne forbindelse henvist til det af Radiorådet i skrivelsen af 1. juni 1961 anførte om vanskeligheden ved på grund af transistorradiomodtagernes stigende udbredelse at gennemføre en effektiv kontrol med ordningen.«

32. *Udtalt, at det havde været rigtigst, om politiet havde foranlediget, at en beskikket forsvarer blev underrettet om, at hans klient ville blive fremstillet som vidne i et forundersøgelsesforhør mod en anden sigtet. (J. nr. 855/61).*

I oktober 1961 klagede en advokat, der var beskikket forsvarer for A, over, at denne havde været fremstillet i et retsmøde den 23. marts 1961 i en sag mod B, uden at politiet havde indkaldt advokaten til retsmødet.

I marts 1961 blev B fængslet som sigtet for ulovlig svangerskabsafbrydelse, og A, der sad fængslet sigtet for tyveri, blev ifølge politirapporter af 7. marts 1961 af 3. undersøgelseskammer gjort bekendt med, at han ville blive sigtet for meddelagtighed i svangerskabsafbrydelse. A nægtede at afgive forklaring til politiet, da han først ønskede at udtale sig, når han kom i retten.

Den 10. marts 1961 anmodede 3. undersøgelseskammer Københavns Byret om, at der måtte blive indledt retslig forundersøgelse mod B. I begæringen var det ikke anført, at politiet ønskede i det kommende retsmøde at føre A eller andre som vidner. Den 23. marts 1961 blev der i en af Københavns Byrets afdelinger, hvor der tidligere havde været forundersøgelse i tyverisagen mod A, afholdt forundersøgelsesforhør i sagen mod B. Politiet havde foranlediget, at A var til stede i dette retsmøde, for at han kunne

afgive forklaring. I udskriften af retsbogen for retsmødet var anført:

»Som vidne fremstilledes arrestanten . . . (A).

Vidnet afhøres uden vidneansvar, da politiadvokaten oplyser, at vidnet muligt vil blive sigtet i denne sag.

Dommeren opfordrede vidnet til at tale sandhed.

Vidnet ønsker ikke at afgive forklaring.

Vidnet afført.«

Den 19. maj 1961 meddelte advokaten 3. undersøgelseskammer, at A havde besværet sig over, at han havde været fremstillet i retsmødet, uden at hans forsvarer havde været til stede eller underrettet om mødet. Den 7. juli 1961 svarede undersøgelseskammeret advokaten, at politiet ikke havde taget initiativet til at indkalde ham til retsmødet, da det med afhøringen af A alene var til sigtet at tilvejebringe oplysninger til brug for vurderingen af sigtelserne mod B, i hvilken forbindelse politiet henviste til, at A havde nægtet at afgive forklaring til politiet.

I slutningen af juli 1961 tiltrådte rigsadvokaten, at der ikke blev rejst tiltale mod A

for medvirken til ulovlig svangerskabsafbrydelse.

3. undersøgelseskammer udtalte overfor mig, at A fra politiets side var indkaldt som vidne til retsmødet den 23. marts 1961, og at det, bl. a. fordi der verserede en sag mod ham, ville have været mest korrekt, om advokaten havde været til stede, jfr. retsplejelovens § 822, stk. 3, og § 737, stk. 1.

Politidirektøren udtalte, at han måtte mene, at en arrestant har krav på indkaldelse af sin forsvarer, når afhøringen drejer sig om et forhold, i hvilket arrestanten skønnes at kunne blive inddraget som sigtet, og at advokaten således burde have været indkaldt. Politidirektøren havde samtidig instrueret politiadvokaterne i overensstemmelse hermed.

2. statsadvokat for København anførte, at A inden retsmødet var sigtet for meddelagtighed i de mod B rejste sigtelse. Selvom statsadvokaten var enig i, at advokaten burde have været indkaldt til retsmødet, fandt han dog ikke, at ansvaret for, at dette ikke skete, påhvilede undersøgelseskammeret. Statsadvokaten henviste herved til, at indkaldelsen af A til retsmødet ifølge retsplejelovens § 819, stk. 1, måtte forudsættes at være godkendt af dommeren, at det i hvert fald ved A's frem-

stilling i retten var tilkendegivet, at han muligt ville blive sigtet i sagen mod B, at det var evident, at der var en verserende straffesag mod A, hvorunder der var beskikket ham en forsvarer, og at bestemmelsen i retsplejelovens § 822, stk. 3, vel måtte føre til, at retten i en sådan situation tilkalder forsvareren eller tager initiativet dertil.

Rigsadvokaten henholdt sig til statsadvokatens udtalelser.

Justitsministeriet udtalte, at det efter dets formening havde været naturligst, om undersøgelseskammeret havde foranlediget, at advokaten blev underrettet om retsmødet. Da det forhold, som man ønskede at afhøre A om, imidlertid kun havde væsentlig betydning for sagen mod B og var af helt underordnet betydning for straffesagen mod A, kunne der efter ministeriets opfattelse ikke lægges nogen væsentlig vægt på, at advokaten ikke blev underrettet om retsmødet.

Jeg udtalte herefter, at det havde været rigtigst, om 3. undersøgelseskammer havde foranlediget, at advokaten blev underrettet om retsmødet den 23. marts 1961, da det ikke i forundersøgelingsbegæringen af 10. marts 1961 var anført, at politiet ønskede at føre A som vidne.

33. *I to tilsigelser til afhøring burde politiet have givet nærmere oplysninger om anledningen til afhøringen. – Politidirektøren ville nu søge afsenderadressen på IV. politiinspektors korrespondancekort ændret således, at det ikke direkte fremgår, at politiet er afsenderen. (J. nr. 943/61).*

A klagede over den fremgangsmåde, Københavns Politis IV. politiinspektorat havde fulgt ved tilsigelsen af ham og hans datter til en afhøring, i anledning af at A's søn overfor 1. udskrivningskreds havde anført, at han led af ufrivillig vandladning. A anførte, at årsagen til afhøring ikke var anført i de trykte korrespondancekort, hvorved tilsigelsen var sket.

I ét korrespondancekort blev A og sønnen, der boede sammen, anmodet om at give møde i IV. politiinspektorat, og i kortets rubrik om anledningen til tilsigelsen var anført: »en afhøring«. I et andet korrespondancekort af samme dato blev datteren, der boede et andet sted, også tilsagt, og i dette

kort var det i nævnte rubrik anført: »en vidneafhøring angående ... (sønnens navn)«.

Jeg anmodede politidirektøren om en udtalelse. Da IV. politiinspektorat var anført som afsender på korrespondancekortene, og da det overfor mig var oplyst, at andre af politiets afdelinger på deres korrespondancekort alene anfører vedkommende politiafdelings adresse som afsender, anmodede jeg samtidig politidirektøren om en udtalelse om, hvorvidt der var anledning til at ændre afsenderangivelsen på IV. politiinspektors kort.

Den politibetjent, der havde behandlet sagen, anførte, at politiinspektoratet havde modtaget en rapport fra 1. udskrivningskreds,

hvori det oplystes, at sønnen overfor udskrivningsmyndighederne havde angivet, at han led af ufrivillig vandladning. Udskrivningskredsen anmodede derfor politiinspektoratet om, at sønnen, A og dennes datter, som sønnen havde anført som vidner, måtte blive afhørt.

Politibetjenten havde derefter afsendt de nævnte korrespondancekort, hvor han havde anført sit tjenstlige telefonnummer for det tilfælde, at modtageren eventuelt ønskede nærmere oplyst, hvad sagen drejede sig om, eller ønskede mødetiden ændret. Datteren havde telefoneret og bedt om nærmere oplysninger, og politibetjenten havde forklaret, at hendes broder havde opgivet hende som vidne på sin sygdom. Hun meddelte herefter, at hun ville møde som anført i tilsigelsen.

Politidirektøren udtalte, at politibetjenten ved at anvende korrespondancekortene til tilsigelserne havde handlet i overensstemmelse med den sædvanlige praksis i IV. politiinspektorat, men at det måtte erkendes, at de afsendte kort, specielt det til A, var lidet oplysende med hensyn til anledningen til tilsigelsen. Sædvanligvis anføres det i tilsigelser i tilsvarende sager, at den er foranlediget af en fra 1. udskrivningskreds modtaget sag, ligesom man giver oplysning om den værnepligtiges navn. Den pågældende politibetjent var nu blevet instrueret om i fremtiden at følge denne praksis. I det fore-

liggende tilfælde, hvor A og sønnen boede sammen, måtte politibetjenten dog kunne gå ud fra, at A var bekendt med sagen.

Forsåvidt angik afsenderadressen på IV. politiinspektorats korrespondancekort oplyste politidirektøren, at man var opmærksom på forholdet, men det var vanskeligt at foretage en ændring, da politiinspektoratet havde lokaler i Vesterport med kontorer på forskellige etager, hvor der også var andre institutioner. I løbet af marts 1962 ville politiinspektoratet flytte til nye lokaler, og det var hensigten ved denne lejlighed at søge afsenderadressen ændret, således at det ikke direkte fremgår, at afsenderen er politiet.

Den 2. marts 1962 udtalte jeg, at det havde været rigtigst, om politibetjenten i overensstemmelse med politiinspektoratets sædvanlige praksis i tilsigelserne havde anført, at afhøringen var til brug for en fra 1. udskrivningskreds modtaget sag vedrørende sønnen.

Da afsenderadressen på politiinspektoratets kort ville blive søgt ændret, når politiinspektoratet flyttede, gav dette forhold mig ikke anledning til at foretage videre.

Efter at politiinspektoratet er flyttet anføres som afsender på korrespondancekortene alene inspektoratets adresse.

34. *Forsikringsrådets forskellige afgørelser af to andragender om udbetaling af udtrædelsesgodtgørelse i henhold til § 9, stk. 3, i loven om pensionskasser. – Handelsministeriet anser sig ikke for beføjet til efter klage fra en pensionskasses medlemmer at efterprøve Forsikringsrådets skøn vedrørende afgørelser i henhold til nævnte bestemmelse. (J. nr. 560/61).*

En advokat klagede over, at Forsikringsrådet den 1. oktober 1960 havde afslået et andragende fra ingeniør A om tilladelse til at anbringe den ham ved hans udtræden af en pensionskasse tillagte udtrædelsesgodtgørelse, 43.884 kr., på en spærret konto i en bank eller sparekasse med henblik på senere anvendelse af beløbet til tegning af en livrente. Advokaten anførte, at Forsikringsrådet havde givet underdirektør B, der udtrådte af den nævnte pensionskasse næsten

samtidig med A, tilladelse til en særordning forsåvidt angik hans udtrædelsesgodtgørelse.

Den 31. oktober 1959 fratrådte A sin stilling, og den 3. november 1959 ansøgte han Forsikringsrådet om tilladelse til at anbringe den ham ved udtrædelsen af pensionskassen tilkommende godtgørelse på en spærret konto til højeste bank- eller sparekasserente. Han begrundede sin ansøgning med, at han havde fået stilling i et andet firma, og at han, i tilfælde af at stillingen blev varig, ville købe

et hus i nærheden af sit arbejde for at spare tid og transportomkostninger.

Under en samtale i Forsikringsrådet oplyste A, at han havde regnet ud, at han fik mere ud af sine penge ved at sætte dem på spærret konto og tegne livrente el. lign. ved pensionsalderen end ved straks at tegne en pensionsforsikring. Forsikringsrådet afslog andragendet og meddelte, at beløbet ville være at anvende til køb af en pensionsforsikring af lignende art som den, A havde mistet ved udtrædelsen af pensionskassen.

Den 22. maj 1960 ansøgte A igen Forsikringsrådet om at måtte anbringe kapitalen på en spærret konto i en bank eller sparekasse, idet han fortsat ønskede at anvende beløbet til senere tegning af en livrente. Forsikringsrådet afslog den 1. oktober 1960 denne ansøgning og meddelte, at beløbet måtte anvendes til tegning i et anerkendt livsforsikringsselskab enten af en livrente på længste liv for A og hans hustru, og således at livrenten var opsat mindst til hans 65. år, eller af en livrente på hans liv alene, opsat på tilsvarende måde og med tilknyttet overlevelserente til fordel for hustruen.

Foranlediget af en henvendelse fra A meddelte Handelsministeriet den 22. april 1961 efter indhentet udtalelse fra Forsikringsrådet, at det ikke kunne foretage videre i sagen. Senere meddelte ministeriet ham, at den ordning, der blev etableret ved B's udtrædelse af pensionskassen, ikke ville være blevet tilladt, hvis B's sag havde foreligget til behandling på et senere tidspunkt end sket, idet rådet havde indført en strengere praksis.

Af akterne i B's sag fremgik det, at han den 25. september 1959 ansøgte Forsikringsrådet om kontant udbetaling af den ham ved hans udtrædelse af pensionskassen den 15. oktober 1959 tilkommende godtgørelse. Forsikringsrådet afslog andragende, men et nyt andragende af 25. november 1959 om anvendelse af udtrædelsesgodtgørelsen til køb af stats-, kommune- eller kreditforeningsobligationer blev derimod den 15. december 1959 imødekommet af Forsikringsrådet på visse nærmere angivne vilkår, herunder at der ikke uden Forsikringsrådets samtykke kunne disponeres over de indkøbte værdipapirer.

Forsikringsrådet udtalte overfor mig, at afgørelsen vedrørende A blev truffet på grundlag af de om ham foreliggende oplys-

ninger, herunder om hans alder og formueforhold i overensstemmelse med bestemmelsen i § 9, stk. 3, i lov om tilsyn med pensionskasser, hvorefter en udtrædelsesgodtgørelse i et tilfælde som det foreliggende, hvor den pågældende ikke overgik til en anden pensionsordning, som alt overvejende hovedregel skal anvendes som indskud for en pensionsforsikring eller en livrente i et anerkendt livsforsikringsselskab (pensionsforsikringsselskab). Forsikringsrådet kunne dispensere fra bestemmelsen, men en sådan dispensation blev kun givet, når ganske særlige forhold ville gøre tegning af en livsforsikring eller livrente uhensigtsmæssig, hvilket ikke var tilfældet i denne sag.

Forsikringsrådet henledte dernæst opmærksomheden på, at det i skrivelse af 19. januar 1961 til advokaten havde erklæret sig villig til en forhandling med A om arten af den pensionsforsikring eller livrente – herunder overlevelserente til hustruen – han måtte ønske tegnet.

Vedrørende B's sag udtalte Forsikringsrådet, at afgørelsen i sagen bl. a. var truffet under hensyn til den pågældendes formueforhold, herunder at formuens afkast ækvivalerede en ret betydelig pensionsforsikring, mens tilsvarende forhold ikke gjorde sig gældende for A's vedkommende. Forsikringsrådet oplyste iøvrigt, at det havde ændret sin praksis, således at man ikke længere gav en tilladelse som den omhandlede, men krævede udtrædelsesgodtgørelsen anvendt som indskud for en pensionsforsikring eller livrente.

På mit spørgsmål om, hvorvidt Handelsministeriet anså sig for beføjet til i givet fald at omgøre en af Forsikringsrådet i henhold til § 9, stk. 3, i lov om tilsyn med pensionskasser truffet afgørelse, udtalte ministeriet, at Forsikringsrådet blev oprettet i henhold til lov nr. 72 af 29. marts 1904 om livsforsikringsvirksomhed. Under behandlingen af lovforslaget, der fremsattes første gang den 17. januar 1900, kom man ind på tanken om tilsynets udøvelse gennem et forsikringsråd, hvor flere sagkyndige med specialviden kunne gøre sig gældende. Samtidig stillede man sig noget skeptisk med hensyn til værdien af rekurs til ministeriet, hvor den fornødne forsikringstekniske sagkundskab næppe ville være forhånden, og landstingsudvalgets ordfører udtalte derfor som sin formening, at Forsikringsrådet i praksis ville virke som før-

ste og eneste instans (RT 1899/1900, Lt. forh., sp. 1772). Forslaget nåede ikke til behandling i Folketinget.

I det lovforslag, som fremsattes den 2. marts 1901, var der i § 54 indsat en bestemmelse om, at enhver afgørelse truffet af Forsikringsrådet i henhold til loven kunne indankes for indenrigsministeren, hvis afgørelse var endelig. Der åbnedes endvidere mulighed for at opnå sagkyndig bistand hos et særligt nævn med skandinavisk sammensætning. Heller ikke denne gang nåede forslaget at blive vedtaget af Rigsdagen.

Den 9. januar 1903 fremsattes forslaget påny, og under dets første behandling i Landstinget blev der som tidligere givet udtryk for betænkelighed ved appel fra det sagkyndige forsikringsråd til ministeren (RT 1902/1903, Lt. forh., sp. 545). Under den derpå følgende udvalgsbehandling ændredes, uden at motiveringen herfor kan ses, rekursbestemmelsen, idet man indføjede ordene »af vedkommende selskab«. Endelig indsattes en bestemmelse om oprettelse af et sagkyndigt nævn med en rent dansk sammensætning. Det klagende selskab kunne forlange, at sagen skulle forelægges dette nævn, inden indenrigsministeren traf afgørelse. (RT 1902/1903, till. B, sp. 1161 ff).

Bestemmelsen indgik som § 54 i det lovforslag, der vedtoges i 1904, og herfra gik rekursbestemmelsen over i skadesforsikringsloven af 1934 (§ 57), hvortil bemærkningerne i den tilsvarende bestemmelse i § 22 i pensionskasseloven af 1935 henviser (RT 1934/35, till. A, sp. 3599-3600).

§ 22, stk. 1, pkt. 1, i pensionskasseloven af 1935, der uden reel ændring er optaget i lov bekendtgørelse nr. 163 af 26. maj 1959, har følgende ordlyd:

»Enhver af Forsikringsrådet i henhold til denne lov truffen afgørelse kan af vedkommende pensionskasse senest 14 dage efter modtagning underretning om denne indankes for handelsministeren«.

Under hensyn til oplysningerne om tilbivelsen af § 22 mente Handelsministeriet, at den nærmest liggende forståelse af bestemmelsen var, at den udelukker medlemmerne fra rekurs til ministeriet. Selvom domstolene imidlertid måtte komme til det resultat, at § 22 væsentligt kun indeholder processuelle regler om forholdet mellem pensionskasser

og myndighederne, måtte Handelsministeriet mene, at bestemmelserne i pensionskasselovens § 9, stk. 3, § 11, stk. 2, og § 18, stk. 2, udelukker pensionskassemedlemmerne fra at påklage Forsikringsrådets afgørelser til Handelsministeriet, idet loven havde henlagt en dispensationsbeføjelse direkte til Forsikringsrådet uden at omtale spørgsmålet om rekurs.

Overfor den betragtning, at det måtte anses som en i dansk ret almindeligt anerkendt regel, at en lavere administrativ myndigheds afgørelser kan påklages til højere administrativ myndighed, henviste ministeriet til, at Forsikringsrådet havde en særlig sagkyndig sammensætning, at afgørelser i henhold til § 9, stk. 3, samt § 11, stk. 2 og § 18, stk. 2, måtte træffes på grundlag af overvejelser af hovedsagelig forsikringsfaglig art, og at der ikke under en rekurs ville kunne tilføres sagens behandling yderligere sagkundskab.

Handelsministeriet mente derfor, at Forsikringsrådets afgørelser i henhold til § 9, stk. 3, var endelige for så vidt angik forholdet til medlemmerne, således at rådets skøn ikke kunne efterprøves af ministeriet. Dette udelukkede ikke, at ministeriet måtte kunne gribe ind, såfremt selve behandlingen af en sag ikke havde været i overensstemmelse med almindelige forvaltningsretlige principper, ligesom man ikke anså det for udelukket, at ministeriet overfor Forsikringsrådet kunne rette henstillinger om at følge nærmere angivne retningslinier ved dets administration af de pågældende sagsområder.

For så vidt angik advokatens klage over Forsikringsrådets afgørelse henviste ministeriet til den af Forsikringsrådet afgivne udtalelse, der ikke gav ministeriet anledning til bemærkninger. Vedrørende afgørelsen i B's sag bemærkede ministeriet, at det ikke havde fundet anledning til at foretage videre under hensyn til Forsikringsrådets oplysning om, at en tilsvarende afgørelse ikke ville kunne forekomme efter den praksis, rådet senere havde fulgt.

Jeg udtalte, at jeg ikke kunne kritisere det skøn, der lå til grund for Forsikringsrådets afgørelse, hvorefter det ikke havde fundet grundlag for at meddele A dispensation fra hovedregelen i § 9, stk. 3, i lov om tilsyn med pensionskasser.

Under hensyn til, at Forsikringsrådets afgørelse i B's sag blev truffet den 15.

december 1959, og at rådet havde ændret sin praksis, således at en tilsvarende afgørelse ikke længere ville kunne komme til at foreligge, gav rådets afgørelse i B's sag mig ikke anledning til at foretage videre. Det tilføjes, at afgørelsen i B's sag ikke kunne påberåbes af A, og at de faktiske forhold i de to sager var så forskellige, at der ikke var fornødent grundlag for at antage, at Forsikringsrådet bur-

de træffe samme afgørelse i begge sager, jfr. Poul Andersen, Dansk Forvaltningsret, 3. udg., 1956, s. 405-06.

Jeg fandt dernæst ikke noget at indvende mod Handelsministeriets opfattelse, hvorefter det ikke anså sig for kompetent til forsåvidt angik klager fra pensionskassernes medlemmer at efterprøve Forsikringsrådets skøn ved afgørelser efter pensionskasselovens § 9, stk. 3.

- 35.** *Udtalt, at politiet, forinden afhøringen af et barn under 15 år, der er mistænkt i en straffesag, normalt skal give børneværnet underretning om afhøringen. Henstillet til rigsadvokaten at overveje, om der måtte være anledning til at udsende nye instruksoriske bestemmelser om politiets afhøring af børn. (J. nr. 731/60).*

En far klagede over, at hans dreng, født den 5. maj 1955, den 25. maj 1960 var blevet afhørt af kriminalpolitiet på politistationen i Silkeborg, uden at drengens moder, der var fulgt med ham til Silkeborg, eller en repræsentant for børneværnsudvalget overværede afhøringen.

Af politirapporterne fremgik det, at en gård nedbrændte søndag den 15. maj 1960 kl. ca. 11,45. Politiet indledte en undersøgelse for at få klarlagt brandårsagen, og den 24. og 25. maj 1960 blev faderen og moderen afhørt på deres ejendom af kriminalpolititjenestemændene E og F fra Rigspolitichefens Rejseafdeling. Ved afhøringen den 25. maj 1960 fik kriminalbetjent E af faderen og moderen tilladelse til at gå en tur med drengen for at snakke lidt med ham, og ved denne samtale oplyste han, at han den 15. maj 1960 havde været inde på den brændte ejendom.

De to kriminalpolititjenestemænd traf derefter aftale med faderen og moderen om, at politiet samme dag måtte afhente drengen og moderen til en afhøring på politistationen i Silkeborg, idet de to kriminalpolititjenestemænd samtidig gjorde opmærksom på, at der ville være en repræsentant for børneværnsudvalget til stede ved afhøringen. Ifølge rapporten udtalte faderen, at han var imod afhøring i overværelse af børneværnsudvalget, men at han dog ikke havde noget at erindre imod ordningen.

Kriminalpolititjenestemændene forlod derefter ejendommen og aftalte telefonisk kl. ca.

11,55 med formanden for børneværnsudvalget i Silkeborg, at en repræsentant for udvalget kl. 15 ville komme til stede på politistationen. Kl. 14,30 blev drengen og moderen af politiet kørt til politistationen i Silkeborg.

De to kriminalpolititjenestemænd oplyste, at drengen, da han sammen med dem og moderen gik op ad trappen på politistationen, var noget utryg, ligesom han græd lidt og trykkede sig ind til sin mor. Da man var kommet ind på kontoret, var drengen blevet rolig, og moderen havde intet at indvende imod, at kriminalbetjent E talte alene med drengen, da hun godt havde set, at drengen havde fortrolighed til ham. Moderen og kriminaloverbetjent F havde derefter forladt kontoret og var blevet stående et øjeblik udenfor døren for at sikre sig, at drengen ikke igen begyndte at græde. Da dette ikke var tilfældet, var de gået ind på et andet kontor. Under kriminalbetjent E's samtale med drengen, der begyndte kl. ca. 14,45 og varede ca. 30 minutter, erkendte han, at han havde sat ild på gården.

Af akterne fremgik det endvidere, at børneværnets repræsentant kl. 15,00 indfandt sig på politistationen, at kriminaloverbetjent F satte hende ind i sagen, og at hun erklærede sig indforstået med, at kriminalbetjent E talte lidt alene med drengen.

Lidt efter var børneværnsudvalgets repræsentant blevet kaldt ind på det kontor, hvor kriminalbetjent E talte med drengen, og denne havde derefter i overværelse af repræsen-

tanten påny givet den forklaring, han havde afgivet overfor kriminalbetjenten. Drengen var derpå blevet fulgt ind til sin mor, og hun spurgte ham i overværelse af de to kriminalpolititjenestemænd og børneværnsudvalgets repræsentant, om han havde sat ild på gården, hvilket han bekræftede. Moderen talte derpå alene med børneværnsudvalgets repræsentant, hvorpå hun og drengen blev kørt ud til brandstedet, for at han kunne påvise, hvorledes han havde sat ild på gården.

Den 27. maj 1960 havde de to kriminalpolititjenestemænd en samtale med faderen og moderen, hvorunder faderen oplyste, at drengen overfor ham havde sagt, at han ikke den 15. maj 1960 havde været på den nedbrændte gård. Polititjenestemændene henviste heroverfor bl. a. til, at drengen overfor dem, børneværnsudvalgets repræsentant og moderen havde erklæret, at han havde sat ild på gården, og at han uden vaklen havde påvist, hvorledes han havde gjort dette.

Sagen blev derefter forelagt statsadvokaten i Viborg, der den 2. juni 1960 bestemte, at der ikke fra det offentliges side skulle foretages videre i sagen.

I anledning af klagen afgav moderen og børneværnsudvalgets repræsentant forklaringer til kriminalpolitiet i Silkeborg. Moderen oplyste, at kriminalbetjent E, da man den 25. maj 1960 var ankommet til politistationen, havde bedt drengen om at gå med ind på et kontor, mens kriminaloverbetjent F havde anmodet hende om at gå ind på et andet kontor for at hilse på børneværnsudvalgets repræsentant. Denne var imidlertid ikke kommet, og drengen og E var blevet alene sammen. Moderen var klar over, at drengen blev afhørt af E, og hun havde ikke protesteret herimod. Derimod havde de to kriminalpolititjenestemænd ikke direkte spurgt hende, om drengen måtte afhøres, uden at hun eller børneværnsudvalgets repræsentant var til stede.

Børneværnsudvalgets repræsentant oplyste, at hun ikke var i stand til klart at erindre enkelthederne i, hvad der passerede på politistationen den 25. maj 1960. Kriminaloverbetjent F havde, da hun kom, forklaret hende, hvad sagen drejede sig om, men hun kunne ikke huske, om han havde spurgt hende, om E måtte tale lidt alene med drengen, inden hun kom til at overvære afhøringen. Hun turde dog ikke bestride, at hun var ble-

vet spurgt herom og havde givet sit samtykke. Da hun havde talt et stykke tid med F, var E kommet og havde meddelt, at drengen havde tilstået. Hun var derefter kommet ind på det kontor, hvor drengen var, og han havde påny aflagt tilståelse.

Disse forklaringer blev forelagt de to kriminalpolititjenestemænd, der begge fastholdt, at moderen havde givet samtykke til, at E talte alene med drengen. F anførte dernæst, at han ikke var i tvivl om, at børneværnsrepræsentanten også havde givet sit samtykke til, at E talte alene med drengen.

De to polititjenestemænd udtalte endvidere, at afhøringen var påbegyndt kl. 14,45, selvom de vidste, at repræsentanten for børneværnsudvalget ville komme i løbet af 10-15 minutter, da drengens tillid og fortrolighed til E var til stede på dette tidspunkt, og da moderen gav tilladelse hertil.

Politimesteren i Silkeborg udtalte, at selvom der i en sag som den foreliggende i det sigtede barns interesse skal være en repræsentant for børneværnsudvalget til stede under afhøringen, måtte det dog formentlig antages, at moderens samtykke er tilstrækkeligt til, at afhøring foretages uden hendes eller børneværnsudvalgets repræsentants tilstedeværelse, ligesom sidstnævnte formentlig må kunne give samtykke til afhøring på denne måde. For politimesteren var der ingen tvivl om, at moderen såvel som repræsentanten for børneværnsudvalget havde givet samtykke til, at drengen blev afhørt i enrum af E. Politimesteren fandt derfor ikke, at man kunne kritisere de to kriminalpolititjenestemænd i forbindelse med den foretagne afhøring.

Rigspolitichefen udtalte, at han ikke fandt noget grundlag for at udtale kritik overfor de to kriminalpolititjenestemænd, idet man måtte gå ud fra, at såvel moderen som børneværnsudvalgets repræsentant havde været indforstået med, at E til at begynde med talte alene med drengen.

Statsadvokaten i Viborg anførte, at de i retsplejelovens § 822, stk. 4, sammenholdt med § 807, stk. 4, fastsatte regler, jfr. rigsadvokatens cirkulære nr. 285 af 27. december 1932, afsnit I, punkt 4, om tilkaldelse af børneværnet ved afhøring af sigtede personer under 18 år, efter hans opfattelse ikke kunne finde anvendelse på den foreliggende sag, idet børn under 15 år ikke kan inddrages

som sigtede under en strafferetlig forfølgning.

Da afhøringen måtte betragtes som et led i den almindelige politimæssige undersøgelse i sagen, og da denne ikke angik en forbrydelse mod sædeligheden, fandt statsadvokaten ikke, at de pågældende polititjenestemænd efter gældende ret havde haft nogen pligt til at tilkalde børneværnet.

Endelig udtalte statsadvokaten, at det i almindelighed i de tilfælde, hvor politiet uden at være pligtig dertil, har tilkaldt repræsentanter for børneværnet til overværelse af en afhøring, må anses for uheldigt, at afhøringen påbegyndtes inden børneværnets tilstedekomst. I nærværende sag fandt statsadvokaten det dog rimeligt og velbegrunder, at kriminalpolititjenestemændene, efter at drengen var faldet til ro og havde fattet tillid til E, straks påbegyndte udspørgningen, idet lejligheden hertil muligt ellers ville blive forpasset.

Rigsadvokaten udtalte, at den reale baggrund for reglerne i cirkulæret af 27. december 1932 sammenholdt med retsplejelovens § 822, stk. 4, efter hans opfattelse måtte føre til, at bestemmelsen om underretning til børneværnet også omfatter tilfælde, hvor børn under 15 år skal afhøres som mistænkte i straffesager. I den foreliggende sag var børneværnet underrettet om den påtænkte afhøring kl. 15, og under hensyn hertil og det i øvrigt foreliggende fandt rigsadvokaten det efter omstændighederne forsvarligt, at de to kriminalpolititjenestemænd påbegyndte afhøringen nogle minutter før det nævnte tidspunkt.

Jeg anmodede herefter Justitsministeriet om en udtalelse om, hvorvidt politiet i en sag som den foreliggende, der ikke angik en forbrydelse mod sædeligheden, havde været pligtig at hidkalde en repræsentant for børneværnet til afhøringen den 25. maj 1960. Jeg udbad mig endvidere en udtalelse om, hvorvidt det kunne tillægges nogen retlig betydning, at moderen gav tilladelse til, at afhøringen påbegyndtes, inden børneværnets repræsentant var kommet til stede.

Ministeriet forelagde sagen for anklagemyndigheden. Statsadvokaten i Viborg udtalte, at han i konsekvens af sin opfattelse, hvorefter lovgivningen ikke foreskriver tilkaldelse af børneværnsudvalgets repræsentant i en sag som den foreliggende, ikke

fandt, at der kunne tillægges moderens samtykke til, at afhøringen påbegyndtes, inden børneværnsudvalgets repræsentant var kommet til stede, nogen retlig betydning. Såfremt man derimod antog, at der bestod en pligt, fastsat i den mindreåriges interesse, til at tilkalde børneværnet, måtte moderens samtykke til afhøringens påbegyndelse have betydning ved vurderingen af den eventuelle fejl, der var begået.

Rigsadvokaten udtalte, at der efter hans opfattelse ikke af forældremyndighedens indehavere kunne gives afkald på tilkaldelse af børneværnet, og at samtykke således måtte anses for at være uden retlig betydning, men ved vurdering af politiets handlemåde til lagde rigsadvokaten det væsentlig betydning, om moderen havde været indforstået med, at afhøringen blev foretaget uden tilstedeværelse af en repræsentant for børneværnet.

Forsåvidt angik spørgsmålet om, hvorvidt politiet i den foreliggende sag havde været pligtig at hidkalde en repræsentant for børneværnet, henviste Justitsministeriet overfor mig til bestemmelsen i retsplejelovens § 807, stk. 4, sammenholdt med § 822, stk. 4, hvorefter politiet skal give underretning til børneværnet, således at en repræsentant for dette kan give møde.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt det kunne tillægges nogen retlig betydning, at moderen gav tilladelse til, at afhøringen påbegyndtes inden udvalgets repræsentant var kommet til stede, henholdt Justitsministeriet sig til rigsadvokatens udtalelse.

I retsplejelovens kap. 74 om efterforskning er der i § 807, stk. 4, givet følgende bestemmelse:

»Er den mistænkte under 15 år, finder reglerne i § 184, 2. stk., 2. punktum, tilsvarende anvendelse. Endvidere finder bestemmelserne i § 822, 4. stk., tilsvarende anvendelse«.

Retsplejelovens § 184, stk. 2, 1. og 2. punktum, der står i kap. 18 om vidner, har følgende ordlyd:

»Endvidere kan rettens formand altid træffe bestemmelse om, hvorledes og ved hvem afhøringen af børn under 15 år vil være at foretage. Han kan, når han finder grund dertil, forlange bistand af en repræsentant for børneværnsudvalget (i København børnenævnet) under afhøringen eller

i samme anledning tilkalde en anden der-til egnet person, der da har krav på godtgørelse efter reglerne i § 192.«

Retsplejelovens § 822, stk. 4, der står i kap. 75 om forundersøgelse ved retten, har følgende ordlyd:

»Når sigtede er under 18 år, skal der indkaldes en repræsentant for børneværnsudvalget (i København børnenævnet) på den pågældendes hjemsted eller det stedlige børneværnsudvalg (børnenævnet). Det samme gælder, når et barn under 15 år skal afhøres i anledning af en sædelighedsforbrydelse. I særlig påtrængende tilfælde kan indkaldelse undlades.«

Det bemærkes, at § 184, stk. 2, 1. og 2. punktum, og § 822, stk. 4, er citeret således som bestemmelserne er ændret ved lov nr. 164 af 31. maj 1961.

»I § 822, 4. stk., jfr. § 810, 2. stk., og 27. december 1932, afsnit I, pkt. 4, er anført følgende:

»I § 822, 4. stk., jfr. § 810, 2. stk., og § 184, 2. stk., 2. pkt., disse bestemmelser sammenholdt med § 807, 4. stk., og § 184, 3. stk., er der givet de nedennævnte delvis nye regler om afhøring af børn og unge mennesker (jfr. tidligere lovbekendtgørelse nr. 139 af 31. marts 1926 § 76). Reglerne gælder såvel indenretlige som udenretlige afhøringer.

Bortset fra særlig påtrængende tilfælde skal der gives værgerådet på barnets hjemsted eller det stedlige værgeråd underretning, således at en repræsentant for værgerådet kan give møde:

- a) når sigtede er under 18 år og ikke tidligere har været sat under tiltale. Reglen må altså iagttages, selvom vedkommende tidligere betingelsesvis er fritaget for tiltale, men under hensyn til bestemmelsens kilde, værgerådslovens § 76, kan den kun antages at angå afhøringer af den pågældende selv.
- b) når et barn under 15 år skal afhøres i anledning af en forbrydelse mod sædeligheden.

Ved enhver afhøring af børn under 15 år, uden hensyn til om sagen angår en sædelighedsforbrydelse eller ikke, kan der, når grund dertil findes, forlanges bistand af en repræsentant for værgerådet under

afhøringen. En sådan særlig tilkaldt person har krav på godtgørelse efter reglerne i § 221, stk. 1.«

Den 29. august 1961 udtalte jeg følgende:

Under hensyn til formålet med retsplejelovens § 184, stk. 2, 2. pkt., og § 822, stk. 4, måtte jeg mene, at politiet – selv om et barn under 15 år ikke kan være sigtet i en straffesag – forinden afhøring af børn, ikke blot under 18 år, men også under 15 år, der er mistænkt i en straffesag, bortset fra særlig påtrængende tilfælde, skal give børneværnet underretning om afhøringen.

Efter det oplyste måtte det antages, at moderen i hvert fald indirekte havde givet sit samtykke til afhøringens påbegyndelse, forinden repræsentanten for børneværnsudvalget var kommet, og at denne erklærede sig indforstået med, at E fortsatte den påbegyndte afhøring af drengen, uden at hun var til stede.

Det af moderen givne samtykke måtte imidlertid – som af rigsadvokaten og Justitsministeriet anført – være uden afgørende betydning.

Under hensyn hertil måtte jeg finde, at det var en fejl, at afhøringen påbegyndtes forinden det tidspunkt, der var opgivet til børneværnet for afhøringens påbegyndelse, og før repræsentanten var kommet. Under hensyn til de i sagen foreliggende oplysninger måtte jeg dog anse den begåede fejl for at være undskyldelig og af underordnet betydning. Jeg fandt dog anledning til at henstille til rigsadvokaten at overveje, om der måtte være grund til at udsende nye instruksionsbestemmelser om politiets afhøring af børn.

For så vidt angik klagen over, at moderen ikke overværede afhøringen, oplyste jeg, at der hverken i lovgivningen eller i administrative forskrifter ses at være givet påbud om, at forældre skal overvære politiets afhøring af deres mindreårige børn. Der forelå derfor ikke på dette punkt nogen fejl fra politiets side.

Den 8. januar 1962 har rigsadvokaten oplyst, at han i sit meddelelsesblad nr. 17 fra december 1961 har refereret min afgørelse,

og at han samtidig har forelagt Justitsministeriet spørgsmålet om en eventuel ændring af retsplejelovens regler om omfanget af po-

litiets pligt til at indkalde repræsentanter for børneværnsudvalgene ved afhøringer af børn under 15 år.

36. *Kritiseret, at Ministeriet for Grønland i en skrivelse til en elektriker under Grønlands Tekniske Organisation (GTO) havde givet en ukorrekt oplysning. Det var dernæst meget uheldigt, at nogle månedlige udbetalinger til elektrikerens moder ikke havde fundet sted.*

Endelig burde en civilingeniør i GTO tidligere end sket have udarbejdet et notat om nogle forhandlinger, der blev foretaget i anledning af en klage fra elektrikerens over arbejdsforholdene i Narsarsssuaq. (J. nr. 147/61).

I august 1961 klagede A, der i tiden maj-oktober 1960 havde arbejdet i Narsarsssuaq som elektriker under Grønlands Tekniske Organisation (GTO), over Ministeriet for Grønlands behandling dels af hans ansøgning om at få hjemrejsen fra Grønland betalt af ministeriet, dels af hans klage over de stedlige arbejdsforhold, der var årsag til hans hjemrejse før kontrakttidens udløb. A anførte dernæst, at ministeriet ikke som aftalt havde sendt et månedligt beløb til hans moder, mens han var i Grønland.

1. Betaling af hjemrejse.

A, der den 6. maj 1960 blev ansat som elektriker ved Narsarsssuaq flyveplads, havde i begyndelsen af oktober 1960 i en samtale med byggelederen udtalt ønske om at rejse hjem med første forbindelse. Byggelederen bekræftede i en skrivelse samtalen, idet han samtidig meddelte A, at han ved at ønske hjemrejse på daværende tidspunkt havde misligholdt § 13 i »Løn- og ansættelsesvilkår efter aftale med fagforbundene for håndværkere og arbejdere, der antages til udførelse af sæsonarbejde i Grønland«, hvorefter en kontrakt kun kan opsiges fra arbejderens side gennem den stedlige arbejdsleder til ophør til sæsonens sidste skibs- og flyvejlighed, dog tidligst 8 måneder efter ankomsten til Grønland. Endvidere meddeltes det A, at der ville blive tilbageholdt 1700 kr. af hans løn, indtil ministeriet havde truffet afgørelse om, hvorvidt han havde ret til hjemrejse for ministeriets regning.

Den 10. oktober 1960 afrejste A fra Narsarsssuaq, og den 12. i s. m. indberettede byggelederen det skete til ministeriet, idet han

oplyste, at A var rejst hjem, fordi byggelederen havde foreholdt ham, at han ikke kunne påregne at få afsluttet flere akkordaftaler, før han var villig til at moderere sine krav, og at han, hvis han ikke var villig hertil, måtte affinde sig med enten at opmåle sit arbejde efter gældende prislister eller at arbejde på timeløn.

I skrivelse af 25. oktober 1960 ansøgte A ministeriet om at få hjemrejsen betalt, idet han henviste til, at en højspændingsinstallatør, der var hjemrejst fra Narsarsssuaq den 1. september s. å. under lignende omstændigheder, havde fået betalt sin hjemrejse.

På ministeriets spørgsmål om, hvorvidt der for byggelederen havde været tilstrækkelig grund til at nægte A de i byggelederens indberetning omtalte akkorder, svarede GTO's sekretariat, at det måtte tilkomme byggelederen, der er leder af anlægsarbejderne, at afgøre, om arbejdet skulle udføres i akkord eller på timeløn, hvorfor GTO var af den opfattelse, at det under de foreliggende omstændigheder måtte betragtes som kontraktbrud, når A var hjemrejst før kontraktperiodens udløb.

Ministeriet svarede den 17. november 1960 A, at han ved at kræve hjemrejse allerede i oktober havde misligholdt sin kontrakt, jfr. overenskomstens § 13, og at han derfor ifølge overenskomstens § 12 var forpligtet til selv at afholde hjemrejseudgifterne. Vedrørende højspændingsinstallatørens hjemrejse oplyste ministeriet, at den pågældende var rejst hjem efter opsigelse fra byggelederen, hvorfor der ikke i dette tilfælde kunne statures misligholdelse efter de nævnte bestemmelser i overenskomsten.

Den 24. november 1960 rettede A personlig henvendelse til ministeriet og gjorde opmærksom på, at installatøren overfor ham havde oplyst, at han ikke blev opsagt, men selv søgte hjemrejse på grund af arbejdsforholdene og indtjeningsmulighederne. Den 1. december 1960 svarede ministeriet A, at det ikke fandt anledning til at ændre afgørelsen.

I skrivelse af 23. marts 1961 spurgte A ministeriet, om det havde til hensigt at betale ham differencen mellem de 1700 kr., der blev holdt tilbage på hans lønkonto, og det beløb, hjemrejsen kostede. Ministeriet svarede den 7. april 1961, at det fortsat måtte tilbageholde et beløb, der ville kunne dække udgifterne til hjemrejsen og betaling af udrustningsgodtgørelse, og gjorde dernæst opmærksom på, at spørgsmålet beroede på forhandling mellem Dansk Elektriker Forbund og ministeriet. I en senere skrivelse meddelte ministeriet A, at det var en fejl, når det havde anført, at det tilbageholdte beløb også skulle dække betaling af udrustningsgodtgørelsen.

Efter forhandling med sit fagforbund henvendte A sig påny personligt i ministeriet den 10. maj 1961 for at få afgjort spørgsmålet, idet der var tale om, at han atter kunne få ansættelse i Grønland. Den 11. juli 1961 meddelte ministeriet, at han snarest ville få udbetalt 283 kr., svarende til forskellen mellem det tilbageholdte beløb og de faktiske rejseudgifter, 1417 kr. Efter at A havde haft endnu en personlig samtale i ministeriet, og efter at fagforbundet havde meddelt, at det anså sagen for afsluttet for dets vedkommende, meddelte ministeriet den 1. august 1961 A, at der yderligere ville blive anvist ham 30 kr., der svarede til præmien for en af ministeriet tegnet rejsegodsforsikring.

Overfor mig udtalte ministeriet, at det var formelt forkert, når det i skrivelsen af 17. november 1960 havde anført, at højspændingsinstallatøren blev opsagt af byggelederen, og at det var baggrunden for, at han fik sin hjemrejse betalt. Reelt gjorde der sig imidlertid det forhold gældende, at ministeriet var utilfreds med installatørens arbejdsindsats og væremåde og derfor ikke ønskede arbejdsforholdet fortsat. Da der imidlertid ikke var grundlag for at hjemsende ham som følge af misligholdelse, havde man været nødsaget til at betale hans hjemrejse. På den anden side var ministeriet af den opfattelse,

at A ikke kunne påberåbe sig denne afgørelse som argument for, at også han skulle have fri hjemrejse, idet overenskomsten for hans vedkommende var overholdt fra ministeriets side.

I anledning af at A i klagen havde anført, at ministeriet overfor hans fagforening tilbød at betale differencen mellem fly- og skibshjemrejse, fordi det mente, at han i Grønland havde haft god grund til at tro, at hjemrejsen ville blive betalt, udtalte ministeriet, at dette ikke var korrekt, men at ministeriet som et led i forhandlingerne med A om forlig af sagen – hvilke forhandlinger ikke førte til noget resultat – tilbød at yde A en refusion svarende til forskellen mellem en flyvebillets og en skibsbillets pris. Ministeriet tilføjede, at det fortsat ikke ville være utilbøjelig til at yde A en sådan godtgørelse, og at der, såfremt han accepterede ministeriets tilbud, ville tilkomme ham 488 kr.

Jeg udtalte, at den af ministeriet i A's sag trufne afgørelse efter det foreliggende ikke kunne give mig grundlag for kritik.

Derimod måtte jeg anse det for ukorrekt, at ministeriet i skrivelsen af 17. november 1960 fejlagtigt havde meddelt A, at højspændingsinstallatøren var opsagt og derfor fik hjemrejsen betalt.

Jeg tilføjede, at A, såfremt han ønskede at modtage ministeriets tilbud om udbetaling af 488 kr., måtte rette henvendelse til ministeriet herom.

2. Arbejdsforholdene i Narssarsuaq.

I skrivelse af 9. november 1960 rettede A henvendelse til en civilingeniør i GTO's El-sektion og gjorde rede for en lang række arbejdsmæssige forhold, som han var utilfreds med, idet han dog samtidig bemærkede, at brevet ikke skulle opfattes som en klage.

Efter ministeriets afslag af 17. november 1960 på A's ansøgning om fri hjemrejse indgav han den 22. november 1960 en klage til El-sektionen, hvori han besværede sig over en lang række forhold, bl. a. vedrørende muligheden for og afslutningen af en række akkordaftaler. GTO svarede kort efter, at det ville tage hans klage op til undersøgelse, når de i denne nævnte personer var hjemkommet fra Grønland.

Civilingeniøren oplyste overfor mig, at der i begyndelsen af februar blev afholdt et

møde om sagen, hvor man gennemgik klagepunkterne et for et og blev enig om, at der ikke var grundlag for A's kritik. I mødet deltog byggelederen, en tømrerformand, en elektrikerformand samt en installatør og civilingeniøren. Der blev ikke optaget noget notat om mødets forløb.

Den 22. februar 1961 svarede GTO A, at det ikke kunne anerkende hans klager. Kort efter spurgte A El-sektionen, om han kunne få en kortfattet redegørelse for afvisningen af de enkelte klagepunkter. Med et notat af 2. marts 1961 sendte El-sektionen en kopi af A's sidste brev til ministeriet og anmodede om bistand til besvarelsen af brevet. I skrivelser af 7. april 1961 (nævnt under 1) svarede ministeriet, at de af A rejste spørgsmål beroede på forhandling mellem Dansk Elektriker Forbund og ministeriet.

Med henblik på den tidligere omtalte mulighed for fornyet udsendelse til Grønland rettede A den 10. maj 1961 personlig henvendelse til ministeriet, idet han ønskede, at ministeriet skulle udtale, at det ikke kunne anerkende hans klager, og at det fastholdt, at det ikke ønskede at give ham nogen begrundelse for afvisningen af dem. Ved fornyet henvendelse til ministeriet i slutningen af juni 1961 oplyste A, at elektrikerforbundet ikke beskæftigede sig mere med sagen, og bad oplyst, om ministeriet ville besvare klagerne eller ikke. I skrivelser af 11. juli 1961 (nævnt under 1) bekræftede ministeriet, at klagen over arbejdsforholdene ville blive taget op til fornyet behandling og besvarelse. I forbindelse hermed udarbejdede civilingeniøren en udførlig redegørelse, der byggede på det, der var oplyst på mødet i februar, og den 1. august 1961 meddelte ministeriet A, at det havde ladet de påklagede forhold undersøge, men at hverken undersøgelserne eller det af ham anførte havde tilvejebragt grundlag for at antage, at der havde foreligget misligholdelse fra ministeriets side.

Overfor mig anførte ministeriet, at det selvsagt ikke kunne imødekomme det af A den 10. maj fremsatte ønske, hvorefter ministeriet skulle bekræfte, at det ikke ønskede at imødegå hans klager. Ministeriet anså A's klagemål for til dels at være af en sådan karakter og af et sådant omfang, at det ikke

havde kunnet inkludere sig på en detaljeret besvarelse af dem.

Jeg udtalte, at jeg ikke kunne kritisere, at GTO havde fundet at måtte vente med at undersøge A's klager af 22. november 1960 over arbejdsforholdene, indtil det personale, der havde kendskab til disse forhold, vendte hjem fra Grønland i begyndelsen af 1961.

Efter det oplyste havde man drøftet de enkelte punkter i A's klage på mødet i februar, ligesom civilingeniøren i sin senere redegørelse også havde taget stilling til de enkelte klagepunkter, og jeg fandt efter det foreliggende ikke at kunne kritisere, at Ministeriet for Grønland, der fandt samtlige klagepunkter uberettigede, ikke havde anset det for muligt at give en mere udførlig besvarelse.

Derimod fandt jeg det uheldigt, at civilingeniøren ikke inden svaret af 22. februar 1961 udarbejdede et notat om forhandlingerne på mødet i februar. I hvert fald burde et notat have være udarbejdet, inden GTO den 2. marts 1961 anmodede ministeriet om at være behjælpelig med besvarelsen af A's skrivelse af 27. februar 1961.

3. Udbetalingerne til A's moder.

Forinden A's afrejse til Grønland havde ministeriet forpligtet sig til at sende et månedligt beløb til hans moder, og det fremgik af sagen, at et beløb overensstemmende hermed var blevet trukket fra på det lønningsregnskab, A hver måned fik udleveret i Grønland.

Ministeriet beklagede, at der ved en ekspeditionsfejl ikke blev tilsendt A's moder et beløb på 200 kr. månedlig i henhold til den af A oprettede trækseddel. Ministeriet bemærkede i denne forbindelse, at der var truffet foranstaltninger til, at lignende ekspeditionsfejl fremtidig skulle undgås eller stærkt begrænses.

Jeg udtalte, at det var meget uheldigt, at de månedlige udbetalinger til A's moder ikke have fundet sted, skønt beløbene var blevet fradraget på opgørelserne til A.

- 37.** *Spørgsmålet om, hvorvidt en person, der har ansøgt om invalidepension, og hvis ansøgning er blevet afslået, med hjemmel i loven af 2. februar 1866 om erklæringsmeddelelse til ansøgere og klagere kan forlange afskrift af de i sagen afgivne erklæringer. (J. nr. 179/61).*

A klagede over, at Invalideforsikringsretten og Ankenævnet for Invalideforsikringsretten havde afslået at lade ham se akterne i en sag vedrørende hans hustrus andragende om bistands- eller plejetillæg.

Af sagen fremgik det, at ankenævnet i december 1960 havde svaret A, at det havde drøftet spørgsmålet på et møde, men ikke anset det for formålstjenligt at imødekomme hans anmodning. Nævnet tilføjede, at det i medfør af folkeforsikringslovens § 49, stk. 3, kan give en ansøger adgang til at gøre sig bekendt med akterne, men at ansøgeren ikke har nogen ret til at se akterne.

Folkeforsikringslovens § 49, stk. 3, havde følgende ordlyd:

»Retten kan, forinden afgørelsen træffes, give den forsikrede adgang til at gøre sig bekendt med sagens akter.«

Bestemmelsen blev afløst af § 13, stk. 3, i lov nr. 238 af 10. juni 1960 om invalide- og folkepension, der trådte i kraft den 1. april 1961. Bestemmelsen har herefter følgende ordlyd:

»Retten og ankenævnet kan, forinden afgørelsen træffes, give ansøgerne adgang til at gøre sig bekendt med sagens akter.«

Efter modtagelsen af ankenævnets svar rettede A henvendelse til Socialministeriet om spørgsmålet. Ministeriet oversendte henvendelsen til Invalideforsikringsretten, der den 14. februar 1961 meddelte, at den ikke fandt grundlag for på daværende tidspunkt at imødekomme hans ønske om udlån af akterne.

På mit spørgsmål om, hvorvidt A's hustru i henhold til lov af 2. februar 1866 om erklæringsmeddelelse til ansøgere og klagere er berettiget til at erholde afskrift af de i sagen indhentede erklæringer, udtalte Invalideforsikringsretten, at bestemmelsen i folkeforsikringslovens § 49, stk. 3, efter rettens mening skabte en undtagelse fra loven af 2. februar 1866, som derfor ikke kan finde anvendelse på de erklæringer (akter), der under sagens behandling var afgivet til Invalideforsikringsretten.

Retten henviste dernæst til, at Socialministeriet i sin noteudgave til lovens § 49, stk.

3, anførte: »Altså ikke efter, at afgørelsen er truffet«, og tilføjede, at når der end ikke var givet vedkommende ansøger en ubetinget ret til at se sagens akter, beroede det på, at det i en del tilfælde ville kunne modvirke navnlig vedkommende læges uforbeholdne udtalelse angående invaliditetens beskaffenhed og dennes betydning for ansøgeren, om erklæringen skulle kunne kræves fremlagt for pågældende. Det er derfor også overladt til Invalideforsikringsretten at skønne over, om dette hensyn i det enkelte tilfælde må gøre sig gældende.

Ankenævnet udtalte, at det var enig med Invalideforsikringsretten i, at § 13, stk. 3, i invalide- og folkepensionsloven, tidligere folkeforsikringslovens § 49, stk. 3, måtte betragtes som en undtagelse fra loven af 2. februar 1866. Nævnet fortolker bestemmelsen således, at akterne ikke udleveres til gennemsyn, når afgørelse i sagen er truffet.

Forsåvidt angik spørgsmålet om at lade ansøgeren se sagens akter, inden afgørelse var truffet, bemærkede nævnet, at hensynet til ansøgeren selv i visse tilfælde ville tale imod at lade vedkommende se akterne; hvor dette ikke skønnedes at være tilfældet, ville en anmodning om aktindsigt i almindelighed blive imødekommet.

Jeg forelagde sagen for Socialministeriet og derefter for Statsministeriet.

Socialministeriet udtalte, at det ikke sås at fremgå af forarbejderne til invalide- og folkepensionslovens § 13, stk. 3, eller de tilsvarende bestemmelser i den tidligere lovgivning, om det havde været hensigten, at bestemmelsen skulle danne undtagelse fra loven af 2. februar 1866. Ministeriet var iøvrigt enig i det af Invalideforsikringsretten og ankenævnet indtagne standpunkt og henviste til, at det i en skrivelse af 25. juli 1934 havde udtalt, at Invalideforsikringsrettens adgang til at udlåne sagens akter kun var hjemlet, forinden rettens afgørelse var truffet.

Statsministeriet udtalte, at det i § 16, stk. 3, i lov nr. 253 af 6. maj 1921 om invalideforsikring var bestemt, at Invalideforsikringsretten, forinden afgørelse blev truffet i en

sag, havde *pligt* til at give ansøgeren adgang til at gøre sig bekendt med sagens aktstykker, mens retten ifølge de siden invalideforsikringslov nr. 197 af 16. juli 1927 givne tilsvarende bestemmelser *kan* give ansøgeren adgang hertil. Statsministeriet var med Socialministeriet enig i, at det ikke af forarbejderne kunne ses, om det havde været hensigten, at de senere bestemmelser skulle danne undtagelse fra loven af 2. februar 1866. Under hensyn hertil og til, at øjemedet med de omhandlede senere bestemmelser formentlig havde været at give ansøgeren adgang til sagens akter i det omfang, det under hensyn til sagsbehandlingen og ansøgeren selv er praktisk muligt, samt til, at bestemmelserne i invalideforsikringslovgivningen alene vedrører tiden, forinden afgørelse er truffet, var Statsministeriet nærmest af den opfattelse, at ansøgeren i henhold til loven af 2. februar 1866 er berettiget til at erholde afskrift af de i sagen afgivne erklæringer. Ministeriet tilføjede, at spørgsmålet henhørte under domstolens afgørelse.

Statsministeriets udtalelse blev derefter forelagt Invalideforsikringsretten, ankenævnet og Socialministeriet.

Retten henholdt sig til sin tidligere udtalelse og anførte, at bestemmelsen i invalidepensionslovens § 13, stk. 3, syntes at miste noget af sin betydning, såfremt ansøgeren efter sagens afgørelse skulle være berettiget til at modtage afskrifter af sagens akter. Selvom adgangen til sagens akter – såfremt 1866-loven skulle gælde – alene kom til at gælde de tilfælde, hvor Invalideforsikringsretten ikke anså ansøgeren for tilstrækkelig invalideret til at opnå invalidepension, ville den pågældende også derved kunne komme til kendskab om tidligere sygdomme (f. eks. cancer), der – omend på det givne tidspunkt i ro – ville kunne recidivere, og som han ikke var blevet gjort bekendt med af lægerne.

Ankenævnet udtalte, at det, uanset at det ikke fremgik af forarbejderne til invalidepensionslovens § 13, stk. 3, eller de tidligere tilsvarende bestemmelser, at det havde været tilsigtet at danne en undtagelse fra loven af 2. februar 1866, måtte mene, at de særlige hensyn, der gjorde sig gældende i de her omhandlede sager, måtte føre til, at loven fortolkedes således. Denne fortolkning syntes efter nævnets opfattelse at være vel forenelig med lovbestemmelsens ordlyd.

Socialministeriet henholdt sig til det af retten og nævnet senest udtalte samt til sin tidligere udtalelse i sagen og oplyste, at det i en skrivelse af 23. februar 1961 overfor Offentlighedskommissionen havde givet udtryk for, at invalidepensionslovens § 13, stk. 3, ville kunne ophæves i forbindelse med gennemførelsen af en bestemmelse om partsoffentlighed i det af kommissionen udarbejdede lovudkast. Ministeriet havde herved forudsat, at der samtidig blev tilvejebragt fornøden hjemmel til at nægte en part at få kendskab til akter i sager, når afgørende hensyn til parten selv, navnlig af lægelig art, talte derfor.

Statsministeriet, der blev gjort bekendt med de seneste udtalelser fra Invalideforsikringsretten, ankenævnet og Socialministeriet, udtalte, at de ikke gav Statsministeriet anledning til yderligere bemærkninger.

Loven af 2. februar 1866, 1. pkt., har følgende ordlyd:

»Den, der i en ham vedkommende sag har indgivet ansøgninger til embedsmænd eller kommunale autoriteter eller klage over disse, skal, når ansøgningen ikke bevilges, eller klagen ikke tages til følge, på forlangende være berettiget til een gang at erholde afskrift af den eller de i sagen afgivne erklæringer, eller lejlighed til at tage afskrift af samme.«

Selvom denne lov efter gældende praksis fortolkes ret snævert, måtte jeg alt taget i betragtning være mest tilbøjelig til at mene, at loven omfatter afslag på ansøgninger i henhold til invalidepensionsloven. Jeg bemærkede herved, at bestemmelsen i folkeforsikringslovens § 49, stk. 3 (nu invalidepensionslovens § 13, stk. 3), efter sin ordlyd alene vedrører ansøgerens adgang til at blive bekendt med akterne, *inden* afgørelsen træffes, mens 1866-loven giver den ansøger, hvis ansøgning afslås, ret til at få eller tage afskrift af de i sagen afgivne erklæringer.

Det bemærkedes dog, at det efter 1866-lovens formulering måtte være A's hustru og ikke A, der eventuelt kunne påberåbe sig loven, da det var hende, der var ansøger.

I betragtning af den tvivl, der kan være om fortolkningen af 1866-loven, og de af Invalideforsikringsretten og ankenævnet

anførte betænkeligheder, fandt jeg ikke at kunne kritisere det standpunkt, der blev indtaget af disse myndigheder og Socialministeriet.

Jeg tilføjede, at den endelige afgørelse af spørgsmålet henhørte under domstolene, og henledte A's opmærksomhed på, at hans hustru, såfremt hun ønskede spørgsmålet prøvet for domstolene og opfyldte

de økonomiske betingelser herfor, kunne ansøge Københavns Overpræsidium om fri proces til en retssag mod Invalideforsikringsretten og/eller ankenævnet.

Den 4. maj 1962 underrettede Overpræsidi-
dret mig om, at det havde meddelt A's hustru
fri proces til anlæg af retssag mod Invalide-
forsikringsretten og ankenævnet.

38. *Forbigåelse af 4 kaptajnløjtnanter ved udnævnelser til orlogskaptajner. (J. nr. 499/60).*

Kaptajnløjtnanterne A, B, C og D (i det følgende under eet kaldt kaptajnløjtnanterne) anmodede mig i juni 1960 om at foretage en undersøgelse, i anledning af at de var blevet forbigået ved udnævnelse til orlogskaptajner. De oplyste herved, at de i medfør af lov nr. 354 af 20. juli 1945 om adgang for modstandsbevægelsens befalingsmænd o. a. til umiddelbart at indtræde som befalingsmænd o. l. i hæren eller søværnet blev udnævnt den 1. marts 1946 til kystløjtnanter II af reserven med henblik på senere indtræden som faste officerer af linien.

Allerede i loven og også senere ved forskellige kundgørelser, hvoraf især blev fremhævet Kundgørelse for Forsvaret A 73-1951 af 30. august 1951, blev der stillet modstandsofficererne en supplerende uddannelse i udsigt, men en sådan uddannelse havde ingen af dem fået. Selvom loven af 20. juli 1945 efter kaptajnløjtnanternes opfattelse gav de pågældende modstandsfolk løfte om en 2-årig uddannelse, havde de kun fået en ca. 1-årig uddannelse, herunder 6 måneders teoretisk uddannelse på kystofficersskolen, hvor de blev undervist sammen med et normalt kadethold bestående af ingeniører og studenter, hvilket i sig selv var et alvorligt handicap for dem.

I forbindelse med forsvarsordningen af 1951 blev kystbefæstningen ophævet, og i henhold til § 54 i lov nr. 277 af 18. juni 1951 om forsvarrets ordning blev kaptajnløjtnanterne i marts 1952 udnævnt til søofficerer af linien.

Pr. 1. november 1959 stod de for tur til udnævnelse til orlogskaptajner, men blev forbigået. Kaptajnløjtnanterne skrev i den anledning den 4. november 1959 til forsvars-

ministeren og havde dagen efter en samtale med ministeren, der lovede at undersøge sagen.

I skrivelse af 11. maj 1960 meddelte ministeren, at forbigåelsen ikke med føje kunne sættes i forbindelse med det forhold, at der ikke i årene umiddelbart efter kaptajnløjtnanternes indtræden i søværnet eller senere var meddelt dem en sådan uddannelse – specielt af mere almen karakter –, at de kunne sidestilles med de officersskoleuddannede søofficerer. Ministeren anførte herved, at de uddannelsesmæssige bestemmelser, der efter sagens natur må vurderes i relation til de særlige tjenesteområder, hvortil det omhandlede personel forudsættes anvendt, af Søværnskommandoen var blevet opfattet derhen, at der dels med henblik på en snarlig praktisk anvendelse af personellet, dels med en senere tjenestemandsansættelse for øje skulle meddeles de fra modstandsbevægelsen tilgæede officerer en sådan teoretisk og praktisk uddannelse, at de indenfor de nævnte tjenesteområder kunne anvendes på lige fod med øvrige officerer. Med henblik herpå var der på kystofficersskolen og ved supplerende kursus af forskellig art meddelt dem alle fire en uddannelse, der tidsmæssigt og med hensyn til sit indhold lå på linie med, hvad kollegerne i kysttjenesten havde modtaget af uddannelse. En herudover gående – specielt mere almen – uddannelse syntes efter ministerens opfattelse ikke forudsat og ville desuden have været praktisk uigennemførlig på grund af det pågældende personels forskellige alder og personlige baggrund og den betydelige belastning med hensyn til instruktører m. v., som en sådan uddannelse ville have krævet.

Forsvarsministeren fandt, at der ikke synes at være holdepunkter for, at kaptajnløjtnanterne var blevet unddraget en uddannelse, hvorom de ved deres indtræden i søværnet kunne have en rimelig forventning. Forbigåelsen måtte derfor alene ses i sammenhæng med søværnets øjeblikkelige avancementsforhold, der, nu hvor efterkrigsårenes særdeles gunstige vilkår ikke længere eksisterede, gjorde det påkrævet, at der i hvert enkelt tilfælde kun forfremmedes officerer, som i alle henseender hørte til de bedst egnede. Som følge heraf måtte det forudses, at ikke blot orlogskaptajnsgraden, men beklageligvis også kaptajnløjtnantsgraden i en vis udstrækning kunne blive en slutstilling for søofficerer.

Ministeren anførte endelig, at uanset at de om kaptajnløjtnanterne foreliggende bedømmelser ikke kunne betragtes som ufordelagtige, havde den i efteråret 1959 foretagne vurdering resulteret i, at man på baggrund af de forøgede krav ikke anså dem for at være i besiddelse af sådanne faglige kvalifikationer, at de på fuldt tilfredsstillende måde og under alle forhold ville kunne bestride en orlogskaptajns stilling.

Kaptajnløjtnanterne anførte overfor mig, at de ved deres indtræden i søværnet og senere havde regnet med, at de i alt fald kunne blive orlogskaptajner, da det var en igennem mange år fastholdt praksis, at officerer, der ikke specielt diskvalificerede sig, i hvert fald opnåede denne grad, og at de ikke kunne acceptere forsvarsministerens motivering for forbigåelsen. De var ikke bekendt med, at der var foretaget indskrænkninger i søværnet, og hvis forbigåelsen virkelig skulle hænge sammen hermed, virkede det ejendommeligt, at indskrænkningerne kun ramte dem. De gjorde herved gældende, at ansvaret for, om deres faglige uddannelse og dermed deres kvalifikationer var utilstrækkelig, måtte påhvile søværnet og ikke dem, idet de i 1946-47 i alt væsentligt kun havde fået en 1-årig uddannelse, og siden da havde de ikke, skønt de gentagne gange havde fremsat ønske derom, fået supplerende uddannelse, heller ikke efter den udtrykkelige udtalelse herom i kundgørelse A 73-1951. I denne forbindelse henviste de til, at spørgsmålet om en supplerende uddannelse til kystofficererne var rejst ved skrivelser af 22. juli 1952 og 17. maj 1956 fra kystbefæstningen.

Efter kaptajnløjtnanternes opfattelse blev

loven af 20. juli 1945 modtaget med uvilje af søværnets befalingsmandskorps, og de kunne ikke frigøre sig fra den tanke, at søværnet nu mente, at der var gået så lang tid, at man kunne sætte sig ud over de løfter og tilsagn, som loven indeholdt.

Den 24. juni 1960 havde jeg en samtale med A og C, og med skrivelse af 4. juli 1960 gav kaptajnløjtnanterne mig en række supplerende oplysninger om den uddannelse, de havde fået på kystofficersskolen i 1946-47. I skrivelsen anførtes det endvidere, at forbigåelserne ifølge deres foresatte og forsvarsministeren ikke skulle skyldes for lave bedømmelser. Efter kaptajnløjtnanternes opfattelse måtte bedømmelserne dog have haft nogen betydning, idet en kommandørkaptajn i slutningen af november 1959, da han var chef for det fort, hvor B og C gjorde tjeneste, blev kaldt ind til en samtale med chefen for søværnet, viceadmiral H. Nyholm, som henstillede til ham at nedsætte bedømmelserne. Kaptajnløjtnanterne formodede, at forsvarsministeren efter samtalen den 5. november 1959 havde udbedt sig en redegørelse fra Søværnskommandoen. De mente, at Søværnskommandoen herved var kommet i vanskeligheder, idet den ikke forud for udnævnelserne pr. 1. november 1959 havde indkaldt særbedømmelser for dem, men alene for de kaptajnløjtnanter, der blev forfremmet. Søværnskommandoen havde så villet anvende de årlige bedømmelser, som for alt personel bliver indgivet omkring 15. november, men de mente, at bedømmelserne for dem i det mindste havde været lige så høje som de særbedømmelser, der var indkaldt for de kaptajnløjtnanter, der var blevet forfremmet, hvorfor argumentet for en forbigåelse havde været stærkt svækket.

Den 4. november 1960 havde jeg påny en samtale med A og C, hvorefter jeg gennem Forsvarsministeriet indhentede en række af de forfremmelsesbedømmelser, der igennem årene var blevet afgivet for kaptajnløjtnanterne. Endvidere modtog jeg de forfremmelsesbedømmelser, der i årene forud for november 1959 var blevet afgivet for de tre kaptajnløjtnanter, der pr. 1. november 1959 blev forfremmet til orlogskaptajner, og for orlogskaptajn E, der samtidig med kaptajnløjtnanterne kom ind i søværnet fra modstandsbevægelsen, og som blev udnævnt til orlogskaptajn den 1. oktober 1959. Endelig modtog

jeg afskrifter af søværnets bedømmelsesråds årlige bedømmelser for årene 1952-59 for de nævnte søofficerer.

Den 2. februar 1961 havde jeg samtaler med den sidste formand for den ophævede kystofficersforening og med kommandørkaptajnen samt kontreadmiral (nu viceadmiral) S. E. Pontoppidan, og den 3. februar 1961 med viceadmiral Nyholm. Den 17. oktober 1961 drøftede jeg sagen med forsvarsministeren, og i skrivelse af 17. november 1961 meddelte ministeriets departementschef mig resultatet af ministeriets overvejelser.

I det følgende redegøres under I for sagens forløb og Forsvarsministeriets udtalelse, under II for spørgsmålet om supplerende uddannelse til de i 1952 i søværnets linie indrangerede kystofficerer, under III for min samtale med forsvarsministeren og resultatet heraf og under IV for min undersøgelse vedrørende påstanden om, at viceadmiral Nyholm havde henstillet til kommandørkaptajnen at nedsætte bedømmelserne for B og C. Endelig fremsætter jeg under V bemærkninger til sagen.

I. Sagens forløb og Forsvarsministeriets udtalelse.

Af et i Forsvarsministeriet udarbejdet referat af 20. april 1960 fremgik, at ingen af kaptajnløjtnanterne var i besiddelse af styrmands- eller skibsførereksamen og derfor ikke i 1946 kunne udnævnes til søofficerer af reserven (eller linien), da det ikke var muligt indenfor det i loven fastsatte maksimale tidsrum af 2 år at give dem den fornødne uddannelse. Da samtidig kystofficerer i medfør af søværnsloven af 1937 kun fandtes i reserven, kunne de heller ikke udnævnes i liniestilling, men blev udnævnt til kystløjtnanter II af reserven.

I skrivelse af 14. februar 1946 til kaptajnløjtnanterne meddelte Marineministeriet, at der ikke i søværnsloven fandtes linieofficerstillinger i kystdefensionen. Da ministeriet ønskede at stille dem så gunstigt som muligt, tilbød ministeriet dem ansættelse som kystofficerer i reserven med uddannelse og tjenstgøring i 2 år. Efter denne tid var det ministeriets hensigt, såfremt de havde gennemgået uddannelsen og tjenesten med tilfredsstillende bedømmelser, at ansætte dem på kontrakt, indtil spørgsmålet om oprettelse af en linie for kystdefensionens officerer blev løst.

Med hensyn til uddannelsen anførtes det i referatet, at der blev givet alle gennem modstandsbevægelsen udnævnte kystofficerer af reserven 2 måneders eksercerskole efterfulgt af en kystofficersuddannelse af ca. 7 måneders varighed med forskellige kursus i artilleri og ildledelse før og efter, således at den samlede uddannelse varede ca. 15 måneder. Til sammenligning oplystes det i referatet, at den normale uddannelse til kystofficerer af reserven efter søværnsloven af 1937, § 32, varede ialt ca. 18 måneder.

Efter det oplyste bestod kaptajnløjtnanterne ikke den afsluttende eksamen på kystofficersskolen, men forblev alligevel i søværnets tjeneste.

Den 15. marts 1947 anmodede 6 af de gennem modstandsbevægelsen udnævnte kystløjtnanter Marineministeriet om en udtalelse om, hvorvidt de kunne forventes udnævnt til kystløjtnanter I af reserven. Ifølge referatet svarede ministeriet den 27. juni 1947, at det indtil videre ikke så sig i stand til at forfremme kaptajnløjtnanterne, idet det »af de for disse officerer indtil nu foreliggende bedømmelser fremgår, at de ikke findes skikkede til forfremmelse«. Derimod blev kystløjtnant II E den 1. juli 1947 forfremmet til kystløjtnant I af reserven, mens kaptajnløjtnanterne blev forfremmet til denne grad den 1. marts 1948.

I forbindelse med forsvarsordningen af 1951 blev det hidtidige kystofficerskorps ophævet, og kaptajnløjtnanterne blev efter ansøgning i marts 1952 indrangeret i søofficerskorpset som søløjtnanter I af linien og den 1. november 1952 udnævnt til kaptajnløjtnanter af linien.

Ifølge referatet måtte det anses for godtgjort, at der ikke på grund af uddannelsesmæssige forhold var budt officererne fra modstandsbevægelsen ringere vilkår end officererne fra den tidligere reserve. Deres faglige militære uddannelse var ens og svarede til den anvendelse, hvortil de var antaget, og som var stillet dem i udsigt.

De pågældendes almene, mere civilt betonede uddannelse var ikke bragt – og havde bl. a. på grund af deres vidt forskellige forudsætninger ikke kunnet bringes – på højde med den, der var meddelt de navigatorisk og operativt uddannede søofficerer. Dette fremgik af, at søofficersuddannelsen varer $4\frac{1}{2}$ år, mens de indrangerede søofficerer med

henblik på deres trods alt mere begrænsede anvendelse maksimalt skulle gennemgå en uddannelse af 2 års varighed, hvis formål alene havde været at gøre de pågældende kvalificerede til deres anvendelse og forventede ansættelse som linieofficerer ved kystbefæstningen. Det var derimod ifølge referatet intetsteds angivet, at de skulle eller burde gennemgå en større supplerende uddannelse af almen karakter, og dette forhold havde da heller ikke haft betydning ved de skete udnævnelser og forbigåelser.

Efter modtagelsen af kaptajnløjtnerernes klage af 4. november 1959 over forbigåelsen og deres samtale dagen efter med ministeren indhentede Forsvarsministeriet en udtalelse af 28. november 1959 fra Søværnskommandoen, der anførte, at de alle fire i tiden 29. oktober–9. november 1959 havde haft foretræde for kontreadmiral Pontoppidan, der fungerede som chef for søværnet. Kontreadmiralen havde – i overensstemmelse med chefen for søværnets indstilling af 8. oktober 1959 om udnævnelserne – meddelt dem, at årsagen til forbigåelsen måtte søges i vurderingen af deres samlede kvalifikationer set i forhold til andres, i de strenge krav, der naturligt stilles i tider med få avancementsmuligheder, og i udsigten til mindre behov for specielt kystofficerer af højere grader under en kommende forsvarsordning med færre forter under kommando. Angående bedømmelserne blev der sagt, at en officer godt kunne have ganske gode bedømmelser for bestridelse af en underordnet stilling uden derfor at blive fundet egnet til en overordnet stilling.

Søværnskommandoen anførte videre, at det var korrekt, at kaptajnløjtnerne ikke havde fået den uddannelse af ikke over 2 års varighed, som var nævnt i loven af 20. juli 1945 og i anordning nr. 519 af 23. oktober 1946. Efter Søværnskommandoens opfattelse er det i loven, anordningen og kundgørelse A 73-1951 anførte vedrørende uddannelse i forbindelse med overførsel til tjeneste i linien primært en forpligtelse for det personel, der ønskede en sådan overførsel, til at gennemgå den supplerende uddannelse af indtil 2 års varighed, som måtte anses for nødvendig for bestridelse af tjenesten, og ikke en forpligtelse for Søværnskommandoen til at give en sådan uddannelse i form af et 2-årigt kursus, hvadenten det måtte anses for hensigtsmæssigt eller ej.

Når det ikke havde været muligt at give en så langvarig uddannelse, skyldtes det den meget anspændte personelsituation, der ikke havde gjort det muligt under genopbygningen af søværnet og de stillede krav om beredskab at afse de pågældende officerer som elever og endnu mindre at afse kvalificerede officerer som instruktører og lærere. De pågældende officerers meget forskelligartede forkundskaber havde yderligere vanskeliggjort oprettelsen af kursus, ligesom det af den grund ikke havde været muligt umiddelbart at optage dem på allerede eksisterende skoler. Søværnet havde været henvist til at lade uddannelsen af søofficerer foregå når muligt ved udsendelse til udenlandske stabskurser og specialkurser samt ved kortere kurser på egne specialskoler. Eksempelvis havde der siden 1949 været sendt ialt 23 søofficerer som elever til den norske marines stabsskole i Oslo. Heraf havde 6 været tidligere kystofficerer og 2 tidligere søofficerer af reserven (navigatørlinien).

I konsekvens heraf havde avancement eller forbigåelse ikke af Søværnskommandoen været gjort afhængig af en gennemgang af stabskursus eller anden videre uddannelse, hvilket fremgik af, at officerer uden sådan uddannelse var blevet forfremmet, mens omvendt officerer, der havde gennemgået udenlandske stabskurser, var blevet forbigået.

På grundlag af de indhentede oplysninger sendte forsvarsministeren brevet af 11. maj 1960, og den 19. s. m. havde A og C en samtale med ministeren, hvorunder de meddelte, at de ville indbringe sagen for mig, og anmodede om at få oplysninger om forskellige forhold. Af et referat af 31. maj 1960 fremgik, at A og C bl. a. havde rejst spørgsmålet om, hvad der var blevet foretaget i anledning af kystbefæstningens skrivelse af 22. juli 1952 og 17. maj 1956 angående en supplerende uddannelse af kystofficerer. Forsvarsministeriet havde fremskaffet de to skrivelser, som omtales nærmere nedenfor under II.

A og C havde endvidere overfor ministerens udtalelse i skrивelsen af 11. maj 1960 om, at der ikke var personel nok til at give modstandsofficererne en mere omfattende uddannelse, henvist til, at der i 1946 ved søværnet var blevet oprettet en klasse på kun 2 elever fra modstandsbevægelsen. I referatet af 31. maj 1960 oplystes det, at de pågældende før uddannelsens påbegyndelse var underkvarter-

mestre og dermed havde en militær og sømandsmæssig baggrund, idet de havde gennemgået og bestået underkvartermesterskolen, hvis pensum i navigation omtrent svarede til kystskippereksamen. De var sammen med en tredje underkvartermester, der dog efter et par måneders forløb afgik fra undervisningen, blevet sat i en særklasse på søofficersskolen og blev undervist af skolens lærere. De gennemgik på 2 år samme pensum, som kadetterne normalt er 4^{1/2} år om at gennemgå, og når dette kunne gøres, skyldtes det ifølge referatet, at de kun var 2 elever i klassen, at de lagde stor energi for dagen, og at de havde den nævnte tidligere uddannelse.

Endelig blev der i referatet givet oplysninger om det nedenfor under IV omhandlede vedrørende viceadmiral Nyholms henstilling til kommandørkaptajnen angående bedømmelserne for B og C.

Forsvarsministeriet meddelte den 9. juli 1960 A og C, at ministeriet havde undersøgt de spørgsmål, som de havde rejst under samtalen med ministeren, men at ministeriet, da sagen nu var indbragt for mig, gik ud fra, at de var indforstået med, at spørgsmålene blev besvaret overfor mig.

Søværnskommandoen udtalte den 26. juli 1960 overfor mig, at den uddannelse, kaptajnløjtnerne modtog i 1946-47, var af udpræget praktisk karakter, hvorfor det ikke var fundet rimeligt at henlægge den til et særligt kursus, når vanskelighederne med at skaffe instruktører blev taget i betragtning. Søværnskommandoen påpegede dog, at det af den plan for uddannelsen i 1947 af kystkadetter og modstandsofficerer, som kaptajnløjtnerne havde sendt mig med skrivelsen af 4. juli 1960, fremgik, at uddannelsen af de to kategorier af personel vel havde været sideløbende, men at der i en vis udstrækning havde været særuddannelse.

I skrivelsen af 4. juli 1960 henviste kaptajnløjtnerne til, at et af punkterne i uddannelsesplanen var »gennemgang af pensum til kystskipperprøven i forbindelse med praktisk sejls og sømandsskab«, men at modstandsofficererne i modsætning til de samtidige kystkadetter ikke deltog heri, samt til, at forsvarsministeren som en af grundene til, at de ikke kunne udnævnes, havde anført, at de ikke »under alle forhold er fuldt ombyttelige«. Søværnskommandoen anførte heroverfor, at gennemgang af pensum til kyst-

skipperprøven ikke er ensbetydende med, at prøven er aflagt, og at forskellen mellem kystskipperprøven og skibsførereksamen er så stor, at selv en kystskipperprøve på ingen måde ville skabe grundlag for fuld ombyttelighed.

Kaptajnløjtnerne henviste dernæst til, at de i de mellemliggende år var avanceret til tiden og på lige fod med andre officerer. Hertil udtalte Søværnskommandoen, at når der i sin tid ved ansættelsen blev set bort fra resultatet af prøven, måtte det ses i relation til kaptajnløjtnerernes deltagelse i modstandskampen og til personale mangelen, ligesom prøveresultatet formentlig blev bedømt på baggrund af deres forkundskaber. At advancement senere var sket til tiden og på lige fod med alle andre officerer var ifølge Søværnskommandoen ikke ensbetydende med, at det fortsat ville finde sted. Også for søofficerer, der var udgået fra søværnets officersskole, hændte det, at advancement blev stoppet eller udskudt inden udnævnelse til orlogskaptajn, og når det hidtil kun sjældent havde fundet sted, at udnævnelse var blevet stoppet på et så tidligt tidspunkt for dette personel, var årsagen uden tvivl den sortering af elevmaterialet, der fandt sted ved antagelsen og under den 4-årige uddannelse på officersskolen.

I anledning af kaptajnløjtnerernes kritik af uddannelsen på kystofficersskolen bemærkede Søværnskommandoen, at denne kritik burde have været fremsat på daværende tidspunkt og ikke nu 14 år efter, hvor Søværnskommandoen ingen mulighed havde for at optage en sag derom.

Forsvarsministeriet udtalte den 29. august 1960, at det kunne henholde sig til referatet af 20. april 1960 og ministerens skrivelse af 11. maj 1960 til kaptajnløjtnerne. Ministeriet tilføjede, at deres påstand om, at det kun var dem, der var blevet ramt af den bebudede indskrænkning, ikke var korrekt, idet udover dem ialt 7 kaptajnløjtner, hvoraf 2 senere var blevet afskediget, siden 1952 var blevet forbigået ved udnævnelse til orlogskaptajn. I dette tal var ikke medregnet kaptajnløjtner, der efter forbigåelse senere havde opnået forfremmelse til orlogskaptajner.

Vedrørende uddannelsesspørgsmålet henviste ministeriet til, at det i Kundgørelse for Søværnet B 19-1936, § 18, var bestemt, at

der i kystkadetuddannelsen *kan* indgå »gennemgang af pensum til kystskipperprøven«, og anførte, at der således aldrig havde været tale om, at kystkadetter skulle aflægge prøve til kystskipper, idet det under den normale uddannelse med en varighed af ca. 18 måneder ikke var muligt at give eleverne den sømandsmæssige uddannelse, som var en betingelse for at kunne erhverve bevis som kystskipper.

II. Spørgsmålet om supplerende uddannelse til de indrangerede kystofficerer.

Ved gennemgang af forarbejderne til lov nr. 277 af 18. juni 1951 om forsvarets ordning (personellet ved værnene) blev jeg opmærksom på, at der i bilaget til forsvarskommissionens 2. betænkning (1951) var gjort bemærkninger om en supplerende uddannelse for kystofficererne. I en beretning af 21. februar 1950 fra kommissionens personeludvalg (bilaget, s. 13) hed det:

»Forslaget indeholder således, at de nuværende kystofficerer ophører at eksistere, og udvalget forudsætter, at de nu ansatte kystofficerer, og da særligt de på kontrakt ansatte, overføres til søofficerernes linie og under rimelig hensyntagen til alder, kvalifikationer m. v. gennemgår en supplerende uddannelse, der tilsigter at gøre dem kvalificeret til videre advancement.«

Forsvarsministeren overdrog den 6. maj 1950 til departementschef K. H. Kofoed at udarbejde et lovudkast vedrørende værnenes nye personelforhold. Departementschefen afgav den 17. juni 1950 en redegørelse, hvori han (bilaget, s. 77) henviste til, at det, da forsvarsministeren ved lov nr. 187 af 30. marts 1946 blev bemyndiget til at lade et antal reserveofficerer overgå til hærens linie, administrativt blev bestemt, at de pågældende ved et supplerende uddannelseskursus skulle bibringes den for videre advancement indenfor linien nødvendige teoretiske viden. Departementschefen anførte, at de til linien overførte kystofficerer for at gøre sig kvalificerede til videre advancement burde »gennemgå en efter forholdene passende supplerende uddannelse«.

Departementschefens redegørelse forelagdes bl. a. for Søværnskommandoen, som den 24. oktober 1950 (bilaget, s. 311) udtalte, at den intet havde at bemærke til departe-

mentschefens forslag til ordning af kystbefæstningens personelforhold.

Den 14. december 1950 udarbejdede Forsvarsministeriet udkast til en personellov (bilaget, s. 344), ifølge hvis § 47 et antal egnede befalingsmænd af søværnets reserve kunne overgå til linien. I forslaget eller dets motiver nævntes intet om en supplerende uddannelse. Ministeriets forslag blev forelagt bl. a. kystofficersforeningen, som i skrivelse af 3. januar 1951 (bilaget, s. 483) udtalte, at foreningen ved henvendelse i ministeriet havde fået oplyst, at de overførte kystofficerer »efter en påfølgende supplerende uddannelse får fremtidsvilkår som søofficerer i linien«.

Forslagets § 47 gik uændret over som § 54, stk. 1, i loven af 18. juni 1951, og den 31. august 1951 udstedte Forsvarsministeriet kundgørelse A 73-1951, hvori det anførtes, at et antal egnede befalingsmænd af søværnets reserve inden udgangen af finansåret 1951/52 kunne overgå til stillinger som befalingsmænd i linien. Videre hed det i kundgørelsen:

»Med henblik på den fremtidige tjeneste i linien er det hensigten at give de således overførte befalingsmænd en efter forholdene, herunder de pågældendes alder, afpasset supplerende uddannelse.«

Kundgørelsen bestemte derefter, at de befalingsmænd, »der i henhold til ovenstående« ønskede at gå over til stillinger i linien, måtte indgive ansøgning derom.

I henhold til ansøgning blev kaptajnløjtnanterne som nævnt i marts 1952 overført til søværnets linie som søløjtnanter af 1. grad.

I kystbefæstningens ovenfor i afsnit I nævnte skrivelse af 22. juli 1952, der var stilet til Forsvarsministeriet og underskrevet af kystbefæstningens daværende chef, nu afdøde kontreadmiral E. M. Dahl, henvistes der bl. a. til de ovenfor nævnte bemærkninger fra forsvarskommissionens personeludvalg og fra departementschef Kofoeds redegørelse. Det anførtes endvidere, at man i de mellem Søværnskommandoen og kystbefæstningens chef i sin tid førte forhandlinger vedrørende kystdefensionens fremtid til stadighed var gået ud fra, at en indrangering af kystofficererne til fremtidig tjeneste og advancement på lige fod med søværnets øvrige officerer af linien krævede en supplerende ud-

dannelse af det pågældende personel, hvis indtræden i officersgrad i sin tid havde hvilet på en uddannelse, som lå væsentligt lavere end den på søværnets officersskole givne, og hvis tjenstlige viden indenfor søværnet, særlig hvad angik tjenesteforhold på søen, måtte karakteriseres som særdeles beskedne.

Kontreadmiral Dahl gik herefter ind for, at der blev givet kystofficererne forskellige arter af supplerende uddannelse, og især, at der blev givet de yngre kystofficerer en navigatorisk uddannelse for at gøre dem anvendelige til tjeneste i flådens skibe. Kontreadmiralen understregede herved, at det ville være ugørligt i den periode, der omfattede kystbefæstningens genopbygning, at afse tid under den daglige tjenstgøring for yngre officerspersonel til at frekventere uddannelsesinstitutioner udenfor kystbefæstningens kommandoområde, og han gjorde gældende, at en gennemførelse af supplerende uddannelse kun kunne hvile på en lettelse i tjenesten ved kystbefæstningen, ved at der blev tilkommanderet andet officerspersonel for at frigøre personellet til særlig uddannelse.

Skrivelsen sluttede med et forslag om, at der blev nedsat et udvalg for at få hele forholdet samlet belyst og søge at nå frem til en løsning af spørgsmålet, der havde den største betydning såvel for søværnets tjeneste i almindelighed som for den indrangerede officersgruppe.

Af Forsvarsministeriets referat af 31. maj 1960 fremgik, at kontreadmiralens skrivelse indgik til Forsvarsministeriet den 25. juli 1952. Den daværende afdelingschef bestemte, at skrivelsen skulle fremsendes ad kommandovejen, og den blev derefter afgivet til Søværnskommandoen. Skrivelsen var forblevet der, idet der havde været enighed mellem kontreadmiral Dahl og den daværende chef for søværnsstaben (viceadmiral Nyholm) om, at skrivelsen ikke skulle fremsendes til ministeriet, da uddannelsesspørgsmålet var et søværnskommando-anliggende, som til sin tid skulle behandles i skoleudvalget.

I referatet anførtes, at der forelå et notat af 20. august 1952 fra Søværnskommandoens kommandoafdeling, men at der herudover ikke forelå oplysninger om behandlingen af kystbefæstningens skrivelse.

I den ligeledes ovenfor under I nævnte

skrivelse af 17. maj 1956, der var stilet til Søværnskommandoen og underskrevet af kystbefæstningens daværende chef, kontreadmiral (nu viceadmiral) S. E. Pontoppidan, henvistes til skrivelsen af 22. juli 1952, og det anførtes, at kystbefæstningen vendte tilbage til sagen, der hverken for de pågældende officerer eller for kystbefæstningen havde fundet en tilfredsstillende løsning.

Videre anførtes det, at de tidligere kystofficerer udfra det i forsvarskommissionens betænkning anførte havde fået den absolutte opfattelse, at der ville blive givet dem en supplerende uddannelse. Denne opfattelse var blevet endeligt bestyret ved kundgørelse A 73-1951, som ifølge skrivelsen var blevet forstået som et af Forsvarsministeriet givet tilsagn om virkeliggørelse af lovens forudsætninger vedrørende en supplerende uddannelse, der skulle omfatte alle de nævnte officerer, medmindre særlige forhold skulle gøre enkelte undtagelser påkrævet.

Det hed derefter i kystbefæstningens skrivelse:

»Sætningen (d. v. s. bestemmelsen om supplerende uddannelse i kundgørelse A 73-1951) er ikke fundet at give nogen mening i den pågældende sammenhæng, dersom den ikke for den officer, der står overfor at skulle vælge sin livsgerning enten indenfor søværnet eller i det civile liv, angiver et løfte om en sådan almen supplerende uddannelse eller væsentligere specialuddannelse, at den kan bidrage til at styrke hans stilling som søofficer, således at han kan varetage sin tjeneste på en både for søværnet og ham selv tilfredsstillende måde ...«

Kystbefæstningen anførte, at omend der siden indrangeringen i marts 1952 efter lejlighed og øjeblikkelige muligheder havde været optaget et antal tidligere kystofficerer på skoler og kursus, havde karakteren af den derved givne uddannelse i hovedsagen været den samme som den, der blev givet både det pågældende personel, mens det endnu var tjenstgørende i reserven, og andre søofficerer i forbindelse med den almindelige militære udvikling.

Kystbefæstningen udtalte dernæst, at den i princippet måtte støtte den angivne opfattelse af forholdene, og påpegede, at den uddannelsesmæssigt uhomogene gruppe, som de tidligere kystofficerer dannede, og den for officerer mangelfulde skoleuddannelse, som

en del af dem havde modtaget, og som derfor på forhånd indskrænkede deres anvendelsesmuligheder, indeholdt mange både tjenstlige og menneskelige problemer, der tiltog samtidig med personellets tjenstealder. Som et særlig vanskeligt problem fremhævedes de fra modstandsbevægelsen kommende kystofficerer.

Endelig gik kystbefæstningen i skrivelsen ind for, at der blev givet en passende supplerende uddannelse, der burde have til formål at udvide elevernes almene kundskaber og/eller give dem en videregående specialuddannelse samt udvikle deres almindelige personlige egenskaber og lederevner og endelig give dem kendskab til tjenesteforholdene i søværnets skibe.

I Forsvarsministeriets referat af 31. maj 1960 anførtes, at der ikke forelå oplysninger om, hvorledes skrivelsen af 17. maj 1956 var behandlet i Søværnskommandoen.

Under min samtale den 2. februar 1961 med kontreadmiral Pontoppidan udtalte denne, at han ikke var klar over, hvad der i søværnsstaben var blevet foretaget med hans skrivelse af 17. maj 1956, men han gik ud fra, at man havde fundet det umuligt at give de tidligere kystofficerer en mere almen uddannelse, og at sagen derfor var blevet henlagt.

Viceadmiral Nyholm udtalte, at han af kontreadmiral Dahls skrivelse af 22. juli 1952 kunne se, at den havde været forelagt ham, da han havde påført skrivelsen sine initialer. Han kunne ikke huske, hvad der var sket med skrivelsen. Skrivelsen af 17. maj 1956 kunne viceadmiralen erindre, og han var klar over, at den ikke var gået videre fra Søværnskommandoen.

I skrivelse af 18. februar 1961 anmodede jeg Søværnskommandoen om en udtalelse om, hvilke skridt der var truffet i anledning af modtagelsen af de to skrivelser fra kystbefæstningens chefer. Idet jeg dernæst henviste til forsvarskommissionens bemærkninger og kundgørelse A 73-1951, bad jeg oplyst, hvad Søværnskommandoen og Forsvarsministeriet havde foretaget sig med hensyn til at meddele en supplerende uddannelse til de kystofficerer, der blev overført til søværnets linie.

Den 1. august 1961 sendte Forsvarsministeriet en udtalelse af 22. marts 1961 fra Søværnskommandoen, der anførte, at der efter modtagelse af kystbefæstningens skrivelse

af 22. juli 1952 blev udarbejdet det førnævnte notat om sagen. På grundlag heraf blev der, efter at mulighederne for at bringe de i skrivelsen indeholdte forslag helt eller delvis til udførelse var blevet vurderet med negativt resultat, truffet afgørelse om, at skrivelsen ikke skulle fremsendes til Forsvarsministeriet, da sagen efter Søværnskommandoens opfattelse var et søværnskommandoanliggende, at den ej heller – som foreslået af søværnsstabens K-sektion – skulle tilstilles skoleudvalget, da dette, som iøvrigt først blev nedsat i november 1952, lige fra begyndelsen var stærkt optaget med højere prioriteret udarbejdelse af nye planer for uddannelse på alle søværnets hovedskoler, og at skrivelsen ikke ville blive besvaret, hvilket blev meddelt den daværende chef for kystbefæstningen mundtligt.

Efter modtagelsen af kystbefæstningens skrivelse af 17. maj 1956 blev spørgsmålet atter taget op til behandling, men sagen blev efter en fornyet undersøgelse af mulighederne atter henlagt som uigennemførlig, hvilket mundtligt blev tilkendegivet den daværende chef for kystbefæstningen.

Søværnskommandoen anførte endvidere, at den ikke havde fundet ved kundgørelse A 73-1951, sammenholdt med bl. a. forsvarskommissionens 2. betænkning, bilag 1, s. 13, at være ubetinget forpligtet til at give det omhandlede personel en samlet supplerende uddannelse og ej heller til at give alle en individuel supplerende uddannelse. Søværnskommandoen har meget vel kunnet forstå de pågældendes interesse i at modtage en supplerende uddannelse og har også selv haft interesse i at give en sådan, fordi vedkommende officerer derved ville blive mere og bedre anvendelige. Søværnskommandoen havde da også med mellemrum overvejet mulighederne herfor, men resultatet af overvejelserne med hensyn til en samlet uddannelse blev negativt, fordi de pågældende som følge af manglende forkundskaber ikke kunne passes ind i den løbende uddannelse til søofficer af linien på søværnets officersskole, og fordi man af hensyn til tjenestens forsvarlige gang og beredskabet ikke kunne afgive både de tidligere kystofficerer og de fornødne lærere til oprettelse og gennemførelse af en speciel skoleundervisning. En sådan måtte yderligere forudses at blive langvarig, fordi de eventuelle elever ville have

meget forskellige – og nogle forholdsvis beskeden – teoretiske forkundskaber, ligesom der ville være ret stor forskel i alder.

Med hensyn til en meddelelse af individuel uddannelse fandtes muligheder derimod at være til stede, og disse muligheder havde da også været udnyttet. Således havde der fra 1952 deltaget ialt 23 danske søofficerer i den norske marines stabsuddannelse. Af disse var de 15 udgået fra søværnets officersskole, 2 indrangerede tidligere søofficerer af reserven og 6 indrangerede tidligere kystofficerer af reserven. Dette svarede til, at ca. 8,6 pct. af søofficerer udgik fra officersskolen, ca. 7,4 pct. af indrangerede tidligere søofficerer af reserven og ca. 13,3 pct. af indrangerede tidligere kystofficerer af det pr. december 1960 tjenstgørende antal officerer af de tilsvarende kategorier havde gennemgået denne uddannelse.

Også ved udsendelse til andre kursus såvel i indland som i udland havde der i muligt omfang været taget hensyn til indrangerede officerer, men Søværnskommandoen havde dog i adskillige tilfælde måttet undlade at besætte tilbudte pladser på sådanne kursus dels på grund af den herskende personel-mangel, som havde været særdeles følelig lige siden 1945, dels når det personel, der på det givne tidspunkt havde kunnet frigøres – det være sig personel udgået fra officersskolen eller personel indrangeret fra reserven – ikke havde haft de tilstrækkelige kvalifikationer til og med rimeligt udbytte at kunne deltage i undervisningen.

Forsvarsministeriet udtalte, at det ikke havde foretaget noget med hensyn til en supplerende uddannelse af de indrangerede kystofficerer, og henviste herved til, at det i § 8 i lov nr. 242 af 27. maj 1950 om forsvarets ordning er bestemt, at chefen for søværnet overfor forsvarschefen havde ansvaret for uddannelsen af søværnets personel.

Forsvarsministeriet anførte endvidere, at det måtte være enig i Søværnskommandoens opfattelse, hvorefter der ikke forelå nogen forpligtelse for søværnet til at meddele det i kundgørelse A 73-1951 omhandlede personel en samlet eller individuel supplerende uddannelse.

Under samtalen den 19. september 1961 med A og C underrettede jeg dem om Søværnskommandoens udtalelse af 22. marts 1961. Med hensyn til udtalelsen om indivi-

duel supplerende uddannelse på kurser i Danmark anførte de, at denne uddannelsesform ikke kunne siges at være en supplerende uddannelse af de tidligere kystofficerer, idet kurserne stort set svarede til de kurser, som også før forsvarsordningen af 1951 er blevet givet til kystofficerer. Den samme kursusuddannelse blev også givet til de fra officersskolen udgåede søofficerer. Meningen med kurserne var i regelen kun at gøre de pågældende bekendt med et eller andet specielt, ofte teknisk, forhold, som de ville få brug for, af hensyn til at de skulle sættes til en bestemt tjeneste. Kurserne var ikke en supplerende uddannelse, der ville kunne stille de tidligere kystofficerer uddannelsesmæssigt på linie med de fra officersskolen udgåede søofficerer.

III. Min samtale med forsvarsministeren.

Den 17. oktober 1961 havde jeg en samtale med forsvarsministeren og departementschefen i Forsvarsministeriet. Jeg gjorde herunder gældende, at selvom kundgørelse A 73-1951 efter sin ordlyd næppe kunne siges at gøre det til en pligt for Søværnskommandoen at give de indrangerede officerer en supplerende uddannelse, kunne der formentlig ikke være tvivl om, at personellovens forarbejder sammenholdt med kundgørelsen måtte have givet de kystofficerer, der i efteråret 1951 overvejede, om de skulle gå over i linien, en berettiget forventning om, at de ville få en sådan supplerende uddannelse, at de derved avancementsmæssigt blev i stand til at konkurrere med de fra officersskolen udgåede søofficerer. En sådan uddannelse var ikke blevet meddelt de indrangerede kystofficerer, og jeg fandt det vanskeligt at imødegå kaptajnløjtnanternes påstand om, at de, hvis de havde fået en sådan uddannelse, ville have stået langt bedre i konkurrencen med de fra officersskolen udgåede søofficerer.

Forsvarsministeren lovede at overveje sagen påny, og ved departementschefens skrivelse af 17. november 1961 blev det meddelt, at forsvarsministeren havde forhandlet med finansministeren, og at Finansministeriet havde meddelt, at det var villig til at støtte et forslag fra Forsvarsministeriet om, at der ved normeringsloven for finansåret 1962/63 søgtes oprettet det fornødne antal stillinger for at muliggøre, at kaptajnløjtnanterne ud-

nævntes til orlogskaptajner. Der ville her-
efter blive søgt lovhjemmel for oprettelse af
de nævnte stillinger.

IV. Viceadmiral Nyholms henstilling til kommandørkaptajnen.

Som nævnt i afsnit I havde A og C under
samtalen den 19. maj 1960 med forsvarsmini-
steren fremdraget spørgsmålet om vicead-
miralens henstilling til en kommandørkap-
tajn om at nedsætte de i november 1959 ind-
sendte forfremmelsesbedømmelser for B og C.

Af sagens akter fremgik, at Forsvarsmini-
steriet havde forelagt dette forhold for vice-
admiralen, som i skrivelse af 28. maj 1960
udtalte, at det var rigtigt, at kommandør-
kaptajnen efter at have afgivet forfremmel-
sesbedømmelser medio november 1959 blev
kaldt til et møde hos viceadmiralen, fordi
denne mente, at bedømmelserne ikke gav et
korrekt billede af B's og C's egenskaber.

Viceadmiralen anførte videre, at det i
»Bestemmelser for udfærdigelse af bedøm-
melser af officerer« bl. a. var anført, at tal-
værdien 5 angiver »den gennemsnitlige (al-
mindelige) præstation (egenskab)«. Vicead-
miralen havde pålagt kommandørkaptajnen
noje at overholde disse bestemmelser ved ud-
færdigelse af bedømmelser, således at det
sammenlignede vurderingsgrundlag – såvel
for bedømmelsesrådet for søofficerer som
for viceadmiralen selv – kunne blive så kor-
rekt som muligt. Ifølge viceadmiralen var en
sådan vejledning ikke ensidigt givet kom-
mandørkaptajnen, men også andre søoffice-
rer gennem flere år.

Endvidere anførte viceadmiralen, at de af
kommandørkaptajnen afgivne bedømmelser
ingen indflydelse havde haft på hans ind-
stilling til Forsvarsministeriet om kaptajn-
løjtnanternes forbigåelse, idet denne indstil-
ling blev indsendt den 8. oktober 1959, mens
bedømmelserne først blev indsendt medio no-
vember 1959.

Under samtalen med forsvarsministeren
den 19. maj 1960 havde A og C anført, at
Søværnskommandoen forud for forbigåelsen
havde undladt at indkalde særbedømmelser
for kaptajnløjtnanterne. I den anledning ud-
talte viceadmiralen, at der for enhver befal-
ingsmand forelå mindst een bedømmelse om
året, og at det derfor kun var i ganske eks-
traordinære tilfælde, at der indkaldtes sær-
bedømmelser.

I denne forbindelse bemærkede jeg, at der
ifølge det for mig oplyste ikke forud for vi-
ceadmiralens indstilling af 8. oktober 1959
blev indkaldt særbedømmelser for de tre kap-
tajnløjtnanter, som pr. november 1959 blev
udnævnt til orlogskaptajner.

Kommandørkaptajnen udtalte overfor mig,
at han den 12. november 1959 havde ud-
færdiget de sædvanlige årlige forfremmelses-
bedømmelser for officerspersonellet ved for-
tet. Kort tid efter var han blevet kaldt til vi-
ceadmiralen, der bl. a. havde foreholdt ham,
at han på forfremmelsesbedømmelserne for
B og C havde skrevet: »Forfremmes til nor-
mal tid«. Kommandørkaptajnen var selv
klar over, at dette var en fejl, idet de to kap-
tajnløjtnanter jo netop var blevet forbigået
til udnævnelse til orlogskaptajner, ca. 10
dage før han indsendte forfremmelsesbe-
dømmelserne.

Viceadmiralen havde endvidere anført, at
kommandørkaptajnen efter hans opfattelse
afgav for høje bedømmelser, og han havde
herved henvist til, at man ved bedømmel-
serne skulle holde 5 som et udtryk for gen-
emsnittet. Kommandørkaptajnen havde op-
fattet det således, at disse udtalelser sådan
set gjaldt alle de af ham afgivne bedømmel-
ser, d. v. s. ca. 20, men viceadmiralen havde
særlig fremdraget bedømmelserne for de to
kaptajnløjtnanter og anmodet kommandør-
kaptajnen om på bagsiden af bedømmelserne
at give en nærmere skriftlig begrundelse
for den bedømmelse, han var kommet til.
Viceadmiralen havde endvidere anmodet
kommandørkaptajnen om endnu en gang at
kigge på de enkelte talmæssige bedømmelser,
og kommandørkaptajnen havde derefter fået
de to forfremmelsesbedømmelser med tilbage.
Han havde derefter den 27. og den 29. no-
vember 1959 udfærdiget nye forfremmelses-
bedømmelser for de to kaptajnløjtnanter, på
hvilke nogle af bedømmelserne var nedskre-
vet med 1 point. Endvidere havde han som
ønsket af viceadmiralen givet en udførlig
skriftlig begrundelse for sine bedømmelser. –
Det bemærkedes herved, at jeg havde haft
lejlighed til at sammenligne de af komman-
dørkaptajnen oprindeligt udfærdigede be-
dømmelser med de efter samtalen med vice-
admiralen udfærdigede bedømmelser.

Kommandørkaptajnen udtalte endvidere,
at viceadmiralen sådan set ikke havde be-
brejdet ham de bedømmelser, han var kom-

met til, ligesom han ikke kunne sige, at viceadmiralen havde beordret ham til at nedskrive bedømmelserne. Han havde derimod fået en belæring af viceadmiralen. Da kommandørkaptajnen i november 1959 skulle udfærdige forfremmelsesbedømmelserne, var det ca. 10 år siden, han sidst havde lavet sådanne bedømmelser, og dette kunne måske være en af årsagerne til, at hans bedømmelser havde været for høje.

Kontreadmiral Pontoppidan udtalte, at bedømmelsesrådet for søofficerer består af de tre kontreadmiraler. Rådet foretager hvert år en gennemgang af samtlige søofficerers standpunkter, og man arbejder her på grundlag af de indkomne forfremmelsesbedømmelser samt rådsmedlemmernes personlige kendskab til søofficererne og endelig kendskabet til bedømmerne, hvilket sidste kontreadmiralen fandt ikke var det mindst væsentlige. Forholdet var det, at bedømmelsesrådet var klar over, at nogle chefer var tilbøjelige til at anlægge for milde bedømmelser. Specielt havde forholdet været det, at de bedømmelser, der blev afgivet af tidligere kystofficerer, gennemgående havde været altfor milde, muligvis fordi de pågældende kystofficerer ikke havde haft et tilstrækkeligt grundlag for at vurdere en søofficers gennemsnitspræstation.

Kontreadmiralen anførte endvidere, at bedømmelsesrådet, når det havde afsluttet den årlige gennemgang, undersøgte, om enkelte af de bedømmende chefer har været enten altfor milde eller altfor strenge, og man havde derefter i regelen ladet den pågældende chef indkalde til den kontreadmiral, under hvilken han hørte, for at modtage en belæring om, hvordan bedømmelserne burde udarbejdes, således at de kunne blive nogenlunde ensartede.

Viceadmiral Nyholm udtalte overfor mig, at han under samtalen med kommandørkaptajnen ikke havde givet denne ordre til at nedsætte bedømmelserne for de to kaptajnløjtnanter. Han havde derimod foreholdt kommandørkaptajnen, at han fandt, at dennes bedømmelser gennemgående var for høje. Forholdet var det, at viceadmiralen havde været skuffet over, at kommandørkaptajnen, der var uddannet på officersskolen, havde anlagt lige så milde bedømmelser af det tidligere kystofficerspersonel, som kystofficerer plejede at gøre.

Viceadmiralen anførte dernæst, at det – mens han som kontreadmiral var medlem af bedømmelsesrådet – ofte var sket, at man havde fundet at burde pålægge forskellige af de bedømmende chefer bedre at følge de regler, der var fremsat for bedømmelserne. I efteråret 1960 var disse regler iøvrigt blevet indskærpet overfor samtlige tjenstgørende chefer. Viceadmiralen nævnte i denne forbindelse, at der kunne være en fare ved, at en chef, hvis han fandt, at en af hans underordnede gjorde god fyldest i den stilling, han beklædte, var tilbøjelig til at give ham en altfor god bedømmelse i almindelighed. Viceadmiralen havde endvidere personlig flere gange indkaldt bedømmende chefer og overfor dem påvist, at de karakterer, de havde givet, var vildledende. Det var dog meget sjældent, han ligefrem havde givet de pågældende chefer forfremmelsesbedømmelserne tilbage, for at disse kunne blive rettet.

På min forespørgsel benægtede viceadmiralen, at han skulle have indkaldt kommandørkaptajnen, fordi Forsvarsministeriet den 6. november 1959 havde anmodet Søværnskommandoen om en udtalelse vedrørende kaptajnløjtnanternes oprindelige klage af 4. s. m. Viceadmiralen anførte, at han ikke ved indkaldelsen af kommandørkaptajnen havde haft denne klage i tankerne. Han henviste herved til, at han, hvis det havde været hans ønske at skjule noget overfor Forsvarsministeriet med hensyn til de foreliggende forfremmelsesbedømmelser for de fire kaptajnløjtnanter, vel også ville have indkaldt de chefer, der havde afgivet bedømmelserne for A og D, idet disse bedømmelser ikke afveg meget fra de bedømmelser, der forelå for B og C. Dette havde viceadmiralen imidlertid ikke gjort, hvilket skyldtes, at bedømmelsen for A's vedkommende var afgivet af en tidligere kystofficer, og at bedømmelsen for D var afgivet i dennes egenskab af kompagnifører ved søværnets eksercerskole, hvor det forhold, at han gjorde god tjeneste i denne stilling, ikke behøvede at betyde, at han iøvrigt ville egne sig til en chefstilling som orlogskaptajn.

V. Bemærkninger til sagen.

Efter det i sagen oplyste måtte det antages, at kaptajnløjtnanterne efter udnævnelsen i 1946 til kystløjtnanter II fik en uddannelse, der med hensyn til varighed

ikke afveg væsentligt fra den uddannelse, som på samme tid blev meddelt kystkadetterne. Forholdet lå imidlertid så mange år tilbage, at jeg ikke mente at kunne anstille nærmere undersøgelser vedrørende undervisningens karakter.

På grundlag af det i afsnit II oplyste måtte jeg finde, at der var bibragt de tidligere kystofficerer en berettiget forventning om, at der i forbindelse med deres indrangering i linien i 1952 ville blive givet dem en supplerende uddannelse, der forøgede deres muligheder for at avancere i søværnet på linie med de fra officersskolen udgåede søofficerer. Denne forventning var imidlertid ikke blevet indfriet ved de kursus, der havde været anordnet.

Jeg fandt samtidig anledning til at bemærke, at Søværnskommandoen, da den i 1950 fik forelagt departementschef Kofoeds forslag til ny personellov, burde have givet til kende, at det på grund af personelmangel m. v. ville være umuligt eller i hvert faldt meget vanskeligt at give kystofficererne en sådan supplerende uddannelse som forudsat i forslaget.

Det ville endvidere have været rigtigst, om Søværnskommandoen, efter at Forsvarsministeriet den 30. august 1951 havde udstedt kundgørelse A 73-1951, havde meddelt ministeriet, at den ikke kunne påtage sig at give kystofficererne den i kundgørelsen nævnte uddannelse. Dette burde i hvert fald være sket, da Søværnskommandoen besluttede, at der ikke skulle foretages noget i anledning af chefen for kystbefæstningens skrivelse af 22. juli 1952.

Da forsvarsministeren havde søgt et an-

tal orlogskaptajnstillinger normeret, hvorved det muligjgjøredes, at kaptajnløjtnanterne udnævntes til orlogskaptajner, fandt jeg ikke anledning til at foretage videre vedrørende avancementspørgsmålet.

Hvad angik viceadmiral Nyholms tilkaldelse i slutningen af november 1959 af kommandørkaptajnen til en samtale vedrørende forfremmelsesbedømmelserne udtalte jeg, at jeg ikke kunne anse det for godtgjort, at indkaldelsen havde nogen forbindelse med kaptajnløjtnanternes klage til forsvarsministeren. Efter viceadmiralens og kommandørkaptajnens forklaringer måtte jeg endvidere lægge til grund, at viceadmiralen ikke direkte pålagde kommandørkaptajnen at nedsætte bedømmelserne, men anmodede ham om at give en nærmere begrundelse for de resultater, han var nået til, og endnu en gang overveje de enkelte talmæssige bedømmelser.

I betragtning af at kaptajnløjtnanternes klage var til behandling i Søværnskommandoen på det pågældende tidspunkt, måtte jeg dog finde, at det havde været at foretrække, om viceadmiralen enten havde nøjedes med at gøre kommandørkaptajnen bekendt med, at man anså hans bedømmelser som for milde, eller havde givet ham alle de af ham udfærdigede forfremmelsesbedømmelser med tilbage og ikke blot bedømmelserne for de to kaptajnløjtnanter.

På normeringsloven for finansåret 1962/63 blev antallet af orlogskaptajner i søværnet forhøjet med 15, og ved kongelig resolution af 7. maj 1962 blev kaptajnløjtnanterne udnævnt til orlogskaptajner.

- 39.** *Af egen drift foretaget undersøgelse af det berettigede i, at politiet havde underrettet en kommunaldirektør om en mod en kommuneassistent indledt straffesag. Sagen gav mig anledning til at henstille til Justitsministeriet at tage spørgsmålet om en revision af de herom gældende regler op til overvejelse. (J. nr. 772/61).*

Den 17. november 1961 meddelte jeg politimesteren i Odense, at jeg i henhold til ombudsmandslovens § 6 havde besluttet at undersøge spørgsmålet om politiets underretning til kommunaldirektøren i Odense om en mod en kommuneassistent A verserende straffesag. Af akterne fremgik det, at A i anledning af

en mod ham rejst sigtelse for overtrædelse af straffelovens § 225 første gang blev afhørt af kriminalpolitiet i Odense den 9. februar 1961. Under en ny afhøring den 23. februar 1961 erkendte han sig skyldig i overtrædelse af straffelovens § 225, stk. 2, ved at have øvet kønslig usædelighed med forskellige unge

mænd under 18 år. Nogen tid senere underrettede vedkommende kriminalkommissær kommunaldirektøren i Odense om de mod A og en anden kommuneassistent rejste sigtelser.

Den 24. april 1961 blev A fundet død efter selvmord, og den 8. maj 1961 anmodede politimesteren dommeren i Odense byrets 1. afdeling om, at sagen måtte blive sluttet.

I juni 1961 indgav redaktøren af tidsskriftet »Vennen« en klage til Justitsministeriet bl. a. over politiets underretning til A's arbejdsgiver, og efter at statsadvokaten for Fyn m. v. havde afgivet en erklæring, som rigsadvokaten havde tiltrådt, meddelte Justitsministeriet den 2. september 1961 redaktøren, at det ikke fandt anledning til at foretage videre.

Overfor mig udtalte kriminalkommissæren, at der i anledning af sagen i Odense havde verseret forskellige rygter om såvel personer ansat på rådhuset som andre personer i byen, og at disse rygter tog et sådant omfang, at politimesteren i dagspressen i Odense den 5. februar 1961 advarede mod fortsat rygtedannelse. Kriminalkommissæren gik ud fra, at fastansatte kommunale tjenestemænd, når de var sigtet for overtrædelse af straffeloven, måtte ligestilles med statstjenestemænd, hvorfor han fandt det korrekt på et tidligt tidspunkt fortroligt at underrette kommunaldirektøren om de to kommuneassistents tilståelser. Dette blev gjort også med henblik på eventuel indskriden fra kommunens side overfor de pågældende enten ved tjenestemandssag eller suspension. – Det viste sig iøvrigt, at den anden kommuneassistent stod til forfremmelse til overassistent, hvilken forfremmelse kommunaldirektøren udsatte, indtil sagen mod ham var afsluttet.

Kriminalkommissæren anførte videre, at hans henvendelse til kommunaldirektøren var absolut fortrolig, hvilket denne var indforstået med. Når den fortrolige henvendelse alligevel var sivet ud, var dette imod aftalen med kommunaldirektøren.

Endelig henviste kriminalkommissæren til en notits af 4. juli 1961, hvori han anførte, at han fandt anledning til at underrette kommunaldirektøren, fordi de to kommuneassistenter var ansat i offentlig tjeneste, og fordi der ellers bagefter ville kunne rejses kritik mod embedet.

Politimesteren udtalte, at han ikke mente, at den af kriminalkommissæren på eget ini-

tiativ givne oplysning til kommunaldirektøren var i strid med retsplejelovens § 106 a og Justitsministeriets cirkulære nr. 133 af 31. juli 1937, dels fordi den ikke var offentlig, dels fordi den fremkom i forbindelse med urigtige rygter i byen. Dernæst kunne efter politimesterens opfattelse den af kriminalkommissæren rettede henvendelse i analogi med de for statens tjenestemænd gældende regler ikke siges at virke unødigt krænkende for de pågældende, når hensås til at meddelelsen blev givet i fortrolig form.

Statsadvokaten for Fyn m. v. henviste til politimesterens udtalelse samt til en af ham tidligere afgivet erklæring. Statsadvokaten udtalte heri, at han, selvom der ikke syntes at eksistere en bestemmelse om politiets pligt til at underrette kommunale myndigheder, svarende til Justitsministeriets cirkulære nr. 239 af 15. november 1932 om statens tjenestemænd, og selvom A iøvrigt kun var sigtet for overtrædelse af straffelovens § 225, ikke fandt det uberettiget, at kriminalkommissæren i den skete form underrettede kommunaldirektøren, idet det måtte skønnes at være i kommunale myndigheders interesse på så tidligt et tidspunkt som muligt at blive bekendt med sigtelser mod kommunale tjenestemænd.

Rigsadvokaten udtalte, at han, under hensyn til de i sagen foreliggende omstændigheder, ikke mente, at det kunne give grundlag for kritik, at kriminalkommissæren i den skete form underrettede kommunaldirektøren. Rigsadvokaten anførte herved, at den i tjenestemandssagens § 3 fastsatte tavshedspligt ikke var absolut, idet det bl. a. måtte antages, at forhold, der var omfattet af tavshedspligten, kunne oplyses, når der handlede i berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse, jfr. straffelovens § 263, stk. 2.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt der kunne drages en analogi fra de for statstjenestemænd i Justitsministeriets cirkulære af 1932 foreskrevne indberetningsregler, bemærkede rigsadvokaten, at der, bortset fra at det vel var noget tvivlsomt, om der i nærværende sag havde været tale om en anholdelse af A, intet sikkert kunne sluttes fra det nævnte cirkulære med hensyn til berettigelsen af at give oplysninger om en sigtet, der ikke havde givet anledning til de i cirkulæret nævnte foranstaltninger, idet cirkulæret kun fastsatte, i hvilket omfang der var *pligt* til at give sådanne meddelelser.

Justitsministeriet henholdt sig til rigsadvokatens udtalelse.

Jeg udtalte, at det ved cirkulæret af 15. november 1932 under henvisning til en række bestemmelser, herunder § 11 i tjenestemandsløven af 1931, er pålagt politiet bl. a. at underrette vedkommende ministerium (centralstyrelse), når en tjenestemand eller en kontraktansat ved statsbanerne eller postvæsenet anholdes, fængsles eller tiltales for et forhold, der henhører under statsadvokaternes påtalemyndighed. Tjenestemandsløvens § 11, der indeholdt reglerne om suspension af stats-tjenestemænd, er med enkelte ændringer bibeholdt i § 11 i lønningsloven af 7. juni 1958.

En med lønningslovens § 11 næsten enslydende bestemmelse er optaget som § 7 i den af Indenrigsministeriet ved cirkulære nr. 171 af 19. august 1959 udsendte normalvedtægt for købstadskommunernes tjenestemænd. § 7, stk. 1, punktum 1 og 2, har følgende formulering:

»Når en tjenestemand anholdes som mistænkt eller tiltales for en forbrydelse, såvel som når han har pådraget sig grundet mistanke om et forhold, der betager ham den tillid, som bestridelsen af tjenestemandsstillingen kræver, suspenderes han, indtil endelig afgørelse er truffet i sagen. Suspension finder ligeledes sted, når en tjenestemand har gjort sig skyldig i en handling, der gør det betænkeligt vedblivende at lade ham bestride sin tjenestegerning, medmindre byrådet finder det forsvarligt, at han midlertidig forretter anden tjeneste.«

Det bemærkedes, at Odense byråd den 15. december 1959 havde vedtaget tjenestemandsløven, og at Indenrigsministeriet den 26. oktober 1960 havde stadfæstet den.

Mens der er udfærdiget regler for politiets pligt til at underrette statsmyndigheder om strafferetlige skridt mod stats-tjenestemænd og visse andre ansat i statens tjeneste, sås lignende regler ikke at være udfærdiget forsåvidt angik kommunale tjenestemænd m. v. – Jeg var enig med rigsadvokaten i, at der ikke fra cirkulæret af 15. november 1932 kunne sluttes noget om politiets ret til at underrette en overordnet statsmyndighed eller kommunal myndighed om strafferetlige skridt mod en tjenestemand m. v. Det er samtidig klart, at en underretning ikke må ske på en sådan måde, at den kommer i strid med retsplejelovens § 1016 a om udtalelser til offentligheden om verserende straffesager eller med tavshedspligten i lønningslovens § 3.

Når hensås til at reglerne om suspension i den kommunale vedtægts § 7 og lønningslovens § 11 er ens, og da der foreligger de samme grunde med hensyn til underretning af den overordnede myndighed, hvadenten det drejer sig om en stats-tjenestemand eller en kommunal tjenestemand, kunne jeg ikke kritisere, at kriminalkommisæreren på den i sagen skete måde underrettede kommunaldirektøren om de mod A og den anden kommuneassistent rejste sigtelse.

Under hensyn til at cirkulæret af 15. november 1932 henviser til lovregler, der siden var ændret, og pålægger politiet indberetningspligt i tilfælde, hvor et strafbart forhold ikke længere har betydning med hensyn til adgangen til at oppebære bl. a. pension, samt under hensyn til at cirkulæret alene omfatter statstjenestemænd m. v., henstillede jeg til Justitsministeriet at optage spørgsmålet om revision af cirkulæret af 15. november 1932 til overvejelse.

40. Retsplejelovens § 784, stk. 1, nr. 2, om politiets behandling af anmodninger om tilladelse til at besøge varetægtsfanger. (J. nr. 792/61).

I oktober 1961 klagede fru A over, at et af Københavns Politis undersøgelseskamre havde nægtet hende og hendes mand tilladelse

til at besøge deres søn B, mens han var varetægtsfange.

Af politiadvokatens redegørelse fremgik

det, at B den 12. september 1961 blev anholdt på A's bopæl, og at både A og hendes mand ved politiets henvendelse havde erklæret, at B ikke var til stede i lejligheden. Samme dag blev B fængslet som sigtet for tyveri, og den 12. oktober afholdtes forundersøgelsesforhør i sagen.

Det blev dernæst oplyst, at B under afhøringen i undersøgelseskammeret bad om at måtte få besøg af sin hustru, der fik lov til at besøge ham i kammeret den 18. september 1961, mens B ikke ytrede ønske om at få besøg af andre. A's mand henvendte sig, vistnok i slutningen af september, i undersøgelseskammeret for at få besøgstilladelse til sig og A, men blev af vedkommende polititjenestemand gjort bekendt med, at en sådan tilladelse ikke kunne gives, før sagen havde været foretaget i retten.

Politiadvokaten udtalte, at besøgstilladelse til A og hendes mand blev nægtet alene af hensyn til efterforskningen, navnlig fordi en væsentlig del af kosterne ikke var skaffet til veje, og at A ved telefonisk henvendelse til ham den 13. oktober 1961 fik den ønskede besøgstilladelse.

Med hensyn til besøgstilladelser foregår der som regel det, at pårørende til varetægtsfanger henvender sig i undersøgelseskammeret, ofte allerede inden sagen er gennemlæst endsige efterforsket færdig. Personalet henviser dem i reglen til at rette henvendelse til undersøgelseskammeret et par dage senere, når sagen er gennemlæst, så man kan skønne, om besøgstilladelse uden skade for efterforskningen kan gives. Som alt overvejende hovedregel affinder de pårørende sig hermed, hvorfor spørgsmålet om besøgstilladelse til varetægtsfanger hidtil ikke havde været noget problem i kammeret.

I den foreliggende sag havde politiadvokaten ikke kendskab til, at A's mand havde været utilfreds med, at besøgstilladelse ikke kunne gives, før sagen havde været til retslig forundersøgelse, idet han ellers ville have forelagt spørgsmålet for vedkommende retsformand.

Politiadvokaten udtalte endvidere, at han havde benyttet anledningen til at indskærpe overfor personalet, at sager, hvor de pårørende ikke vil affinde sig med politiets henstilling om at vente med at opnå besøgstilladelse til varetægtsfanger, fremtidigt forelægges for ham.

Politidirektøren udtalte, at man, uden at der ses at foreligge retsafgørelser om spørgsmålet, hidtil havde fortolket bestemmelsen i retsplejelovens § 784, stk. 1, nr. 2, derhen, at det var arrestanten selv, der skulle ansøge om besøgstilladelse.

Politidirektøren anførte videre, at man dog i praksis så bort fra denne fortolkning, således at der uden begæring fra arrestanten blev givet tilladelse til besøg af pårørende, der anmodede derom, når det kunne forudsættes, at arrestanten gerne ville se dem. Da der i det foreliggende tilfælde, hvor man af hensyn til efterforskningen ikke uden videre havde ønsket at give besøgstilladelse, ikke havde foreligget nogen begæring fra arrestanten selv, var der efter politidirektørens opfattelse formentlig ikke begået nogen formel fejl, ved at spørgsmålet om besøgstilladelse ikke blev indbragt for retten. Med den givne anledning havde politidirektøren dog fundet at burde indskærpe reglerne om nægtelse af besøgstilladelse til pårørende.

2. statsadvokat for København udtalte, at tilladelse til besøg vel efter retsplejelovens § 784, stk. 1, nr. 2, forudsætter, at fangen ønsker det, men at det ikke syntes berettiget herfra at slutte, at begæring om besøgstilladelse formelt kun kunne fremsættes af fangen. Det syntes at påhvile politiet selv ved henvendelse til fangen at bringe det på det rene, om politiet havde beføjelse til at meddele tilladelse. Ville politiet nægte besøgstilladelse i tilfælde, hvor det ikke havde grundlag for at anse sig for ubeføjet til at imødekomme en eventuel ansøgning, måtte spørgsmålet forelægges retten til afgørelse.

Rigsadvokaten og Justitsministeriet tiltrådte statsadvokatens udtalelse, og ministeriet oplyste, at politidirektørens indskærpelse var blevet udformet i overensstemmelse med det af statsadvokaten og rigsadvokaten anførte.

Indskærpelsen (af 16. marts 1962) har følgende ordlyd:

»På givne foranledning skal jeg indskærpe, at nægtelse af besøgstilladelse til pårørende til varetægtsfanger straks skal forelægges for vedkommende politiadvokat, uanset om begæringen måtte være fremkommet fra varetægtsfangeren eller fra den pårørende. Det må påhvile politiet ved henvendelse til fangen, eventuelt ved telefonisk henvendelse til fængslet, at bringe på det rene, om politiet har be-

føjelse til at meddele besøgstilladelse. Vil politiet nægte besøgstilladelse i tilfælde, hvor det ikke har grundlag for at anse sig ubeføjet til at imødekomme, må spørgsmålet forelægges retten til afgørelse.«

Jeg udtalte, at det under hensyn til ordlyden af retsplejelovens § 784, stk. 1, nr. 2, havde været rigtigst, om politiet i september 1961 havde søgt oplyst, om B ønskede besøg af A og hendes mand, og i bekræftende fald havde forelagt spørgsmålet for retten, når det ikke ville imødekomme an-

modningen om besøgstilladelse. Da politiet dengang var af den opfattelse, at det kun var vedkommende varetægtsfange, der kunne ansøge om besøgstilladelse, gav det passerende mig ikke fornødent grundlag for at udtale kritik overfor nogen enkelt polititjenestemand.

Ved den af politidirektøren udfærdigede indskærpelse fandt jeg, at der var tilvejebragt tilfredsstillende regler om politiets behandling af begæringer fra pårørende om tilladelse til at besøge varetægtsfanger.

41. *Politiets behandling af færdselssager udenfor København. (J. nr. 1084/60).*

A klagede over politiets behandling af en færdselssag vedrørende et sammenstød på hjørnet af Eggersvej og Kildegårdsvej, hvor han, der kørte på cykel med hjælpemotor, blev påkørt af en trolleybus. A anførte, at hverken rapporten eller det af politiet udfærdigede rids var blevet forevist ham, og at politiet ikke efterkom hans ønske om på ridsen at få anført, hvor bussen holdt, da politiet kom til stede.

I denne forbindelse henledte A opmærksomheden på Københavns Politis dagsbefaling af 6. september 1960, hvorefter en sigtet, der afhøres til rapport, i alle tilfælde, hvor rapporten ikke færdigskrives under afhøringen og derefter gennemlæses og eventuelt underskrives af den sigtede, skal gøres bekendt med, at han indenfor en af polititjenestemanden nærmere angivet kortere frist telefonisk kan få sin forklaring forelagt til godkendelse eller indfinde sig på politistationen og læse forklaringen. Efter A's opfattelse burde det være en selvfølge, at denne fremgangsmåde også blev anvendt udenfor København.

Af sagens akter fremgik det, at politiet i Gentofte om eftermiddagen den 14. maj 1960 modtog telefonisk underretning om færdselssuheldet, og at to polititjenestemænd blev sendt til stedet. Ifølge rapporten var der ingen vidner til stede, da politiet ankom, og der var ingen synlige bremsespor efter køretøjerne. A og bussens fører blev afhørt på stedet; passagererne var befordret videre med en anden bus inden politiets tilstedekomst, men bussens fører havde noteret navnene på to passagerer, der boede i København og

Gentofte, og som havde været vidner til påkørslen. På grundlag af A's og den anden parts forklaring udfærdigede politiet et rids, der blev vedlagt rapporten, og som alene angav det formodede påkørselssted.

Efter at de to vidner var blevet afhørt, indstillede politimesteren i Gentofte til statsadvokaten for Sjælland, at sagen blev sluttet udenretligt med bødeforelæg til A og den anden part på henholdsvis 60 og 50 kr. Statsadvokaten meddelte, at han kunne tiltræde politimesterens indstilling for så vidt angik A, hvorimod sagen for den anden parts vedkommende ville kunne slutes med en advarsel.

Da A ikke ønskede at betale bøden, blev sagen indbragt for kriminalretten for Københavns amts nordre birk. I det første retsmøde nægtede A sig skyldig i overtrædelse af færdselsloven, hvorefter sagen blev udsat til afhøring af de to vidner. Til det næste retsmøde havde kriminaldommeren tilsagt begge vidner, men kun det ene vidne mødte; for det andet vidnes vedkommende blev der fremlagt en forgæves forkyndt tilsigelse. Sagen blev optaget til dom, og det fremgik ikke af retsbogsudskriften, at A, der havde været til stede i retten, ønskede sagen udsat til afhøring af det andet vidne.

Ved dommen blev A kendt skyldig i overtrædelse af færdselsloven og idømt en bøde på 60 kr. Et andragende fra ham om tilladelse til at anke dommen til Østre Landsret blev afslået af Justitsministeriet.

Kort efter besværede A sig til politimesteren i Gentofte over færdselssagens behandling. Han foreslog bl. a., om politimesteren

ikke kunne foranledige, at der blev udsendt en instruks om, at politiet i de tilfælde, hvor der var tvivl om overensstemmelsen mellem parternes forklaringer – og navnlig når en af parterne ikke erkendte skylden –, skulle oplæse rapporten og få ridset godkendt, eventuelt med underskrift, ligesom tilfældet var i København.

Politimesteren svarede, at han ikke mente, at de af A påpegede eventuelle mangler ved rapportoptagelsen i dette tilfælde var af så stor betydning, at de kunne give ham anledning til yderligere instruktion af politipersonalet.

I anledning af klagen til mig oplyste den polititjenestemand, der optog rapporten, at bussen ved politiets ankomst holdt som anført i rapporten udfør Eggersvej. Da bussen efter påkørslen var blevet kørt lidt frem og ind til siden for at lade den øvrige trafik passere, blev bussens position ved politiets ankomst ikke nøjagtigt stedfæstet eller anført på ridset, idet denne position ikke skønnedes at have interesse for sagen. De implicerede parter blev afhørt på stedet, og ingen af dem fik senere forevist rids eller deres forklaring oplæst. Ridset blev udarbejdet på grundlag af parternes forklaringer og en skitse, der blev udarbejdet på stedet i overværelse af parterne, og hvorpå påkørselsstedet blev udpeget.

Om behandlingen af færdselssager i Gentofte politikreds blev det oplyst, at der siden 1957 havde været følgende regler:

Ved færdselsuheld, hvor tillige straffelovens § 241 eller § 249, stk. 1, kan komme i betragtning, og ved andre alvorlige færdselsuheld med større personskaade skal de af parterne og vidnerne afgive forklaringer gennemlæses af dem eller oplæses for dem til godkendelse og rids forevises til godkendelse. Rapporten påtegnes herom, og hver part og vidne opfordres til at underskrive sin forklaring.

Disse regler blev fra 1960 udvidet til også at gælde færdselsuheld med større materiel skade.

Hvis der er uoverensstemmelser mellem parternes forklaringer, gøres de bekendt med disse uoverensstemmelser, og deres yderligere forklaringer hertil anføres i rapporten. Herudover er det ikke reglen, at en parts forklaring oplæses for modparten, medmindre han udtaler ønske herom.

Ved behandlingen af mindre færdselssager og blanketsager kræves rapportforklaringer og rids ikke forelagt parterne og vidnerne til godkendelse. Er der i sådanne sager uoverensstemmelser mellem parternes forklaringer og den på ridset angivne situation, gøres de bekendt med disse uoverensstemmelser, og deres yderligere forklaringer hertil anføres på rapporten, og om fornødent udfærdiges to rids, et efter hver parts forklaring.

Politimesteren henviste til polititjenestemandens erklæring samt redegørelsen for behandlingen af færdselssager og udtalte, at det ikke havde interesse at få fastslået bussens placering ved politiets ankomst, da det var oplyst, at den var blevet flyttet.

Statsadvokaten for Sjælland udtalte, at han ikke fandt grundlag for at kritisere politiets behandling af sagen eller de af politiet i Gentofte fulgte retningslinier med hensyn til oplæsning af rapportforklaringer og godkendelse af rids.

Jeg forelagde derefter sagen for Foreningen af Politimestre i Danmark med anmodning om en udtalelse om, hvorvidt den i Gentofte politikreds fulgte fremgangsmåde ved behandlingen af mindre færdselssager med hensyn til oplæsning af parternes forklaringer og forevisning af rids adskilte sig fra den i andre politikredse udenfor København i tilsvarende sager fulgte fremgangsmåde, og i benægtende fald om det efter foreningens opfattelse ville være hensigtsmæssigt, at der udenfor København blev fulgt en tilsvarende fremgangsmåde som den af politidirektøren i København senest i dagsbefaling af 9. januar 1961 fastsatte.

Foreningen fremsendte oplysninger fra Frederiksberg, Gladsaxe, Åbenrå, Ålborg og Esbjerg politikredse om praksis ved behandlingen af mindre færdselssager og udtalte, at det forekom foreningen at stemme bedst med moderne retsplejegrundsætninger kun (eller i hvert fald først og fremmest) at betragte rapporten som det nødvendige grundlag for afgørelsen af tiltalespørgsmålet. Var der diskussion om indholdet af rapporten, ville der normalt ikke ske nogen skade ved at udskyde denne til retten. I langt de fleste tilfælde ville diskussionen være affødt af, at parten i sagen under det umiddelbare indtryk af færdselsuheldet afgav én forklaring, men senere – efter at have sundet sig og eventuelt talt med venner og bekendte – fik et andet syn

på hændelsesforløbet. I en sådan situation ville man anse rapporten for korrekt, og tiltalespørgsmålet ville som regel blive afgjort på grundlag af den oprindelige forklaring. Det måtte så blive rettens sag at afgøre, hvilken forklaring der var den rette.

Under hensyn til det anførte samt til den yderligere forhaling af sagens afgørelse, som den københavnske praksis ville kunne betyde, og endelig til, at denne praksis antagelig havde til baggrund den – på grund af sagernes store mængde – formentlig mere summariske behandling, sagerne var genstand for i retterne i København end i retterne udenfor København, var foreningen af den opfattelse, at den københavnske praksis ikke var påkrævet eller hensigtsmæssig udenfor København.

Sagen blev derefter forelagt statsadvokaten i Viborg, statsadvokaterne for Fyn m. v. og Sjælland samt rigsadvokaten og Justitsministeriet.

Statsadvokaten i Viborg, der indhentede oplysninger om praksis i Århus politikreds, udtalte, at han med Foreningen af Politimestre i Danmark var enig i, at det ikke var påkrævet eller hensigtsmæssigt udenfor København generelt at fastlægge den fremgangsmåde, der var anordnet af politidirektøren i København.

Statsadvokaten for Fyn m. v. udtalte efter at have indhentet oplysninger om praksis i Odense og Nakskov politikredse, at han kunne henholde sig til det af statsadvokaten i Viborg anførte.

Statsadvokaten for Sjælland, rigsadvokaten og Justitsministeriet henholdt sig til de foranstående udtalelser.

Jeg udtalte, at Gentofte politis behandling af færdselssagen ikke gav mig grundlag for kritik, idet rapportoptagelsen efter det foreliggende var sket i overensstemmelse med de i politikredsen for sådanne sager gældende regler.

Da det må anses for at være af væsentlig betydning, at en sigtet eller part, der afhøres til rapport, bliver gjort bekendt med, at han kan få sin forklaring oplæst og eventuelle rids forevist, hvis vedkommende ønsker det, og da dette hensyn må tillægges lige stor vægt, hvad enten den pågældende afhøres i eller udenfor København, henstillede jeg til Justitsministeriet påny at overveje, om der ikke for færdselssagers behandling udenfor København bør indføres tilsvarende regler som de for København i politidirektørens dagsbefaling af 9. januar 1961 fastsatte.

42. Spørgsmålet om, hvorvidt en til Invalideforsikringsretten inden udløbet af fristen for anke til Ankenævnet for Invalideforsikringsretten indgivet fornyet begæring om invalidepension bør behandles som en ankesag. (J. nr. 1093/60).

I december 1960 klagede et sogneråd over Invalideforsikringsrettens og Direktoratet for Sygekassevæsenets behandling af en sag om invalidepension til A.

Af sagens akter fremgik det, at Direktoratet for Sygekassevæsenet den 25. april 1957 »godkendte« A's begæring om invalidepension, og at begæringens dato blev fastsat til 6. marts 1957.

Den 24. februar 1958 afsagde Invalideforsikringsretten en kendelse, hvorefter A ikke opfyldte betingelserne for at opnå invalidepension. Meddelelse herom blev af direktoratet den 7. marts 1958 sendt til bl. a. sognerådet.

Direktoratet modtog den 14. april 1958 en

lægeerklæring til brug ved en ny begæring om invalidepension til A, og den 21. s.m. indgik begærings- og tillægsskemaerne. I den begæringen vedhæftede erklæring af 18. april 1958 havde sognerådet under punkt 6 anført, at A »opfylder betingelserne for I.P., og sagen anbefales til hurtig bevilling og med virkning fra den første ansøgnings dato«. Den 16. maj 1958 »godkendte« direktoratet sagen, idet begæringens dato blev fastsat til 9. april 1958.

Invalideforsikringsretten modtog sagen den 21. maj 1958 og afsagde den 1. februar 1960 kendelse om, at A's erhvervsevne skønnedes nedsat i et sådant omfang, som i henhold til folkeforsikringsloven kræves for at opnå in-

validepension. Den 18. februar 1960 gav direktoratet sognerådet meddelelse herom og tilkendegav samtidig, at der skulle udbetales A invalidepension fra 9. april 1958.

Sognerådet anmodede den 22. februar 1960 Invalideforsikringsretten om, at pensionen måtte blive tillagt A med virkning fra indgivelsen af den første begæring, 6. marts 1957, idet det henviste til, at A så afgjort havde været invalid allerede fra dette tidspunkt, og at der var ydet ham forskud på invalidepension fra denne dato. Sognerådet tilføjede, at det, såfremt anmodningen ikke blev imødekommet, ville begære sagen forelagt for Ankenævnet for Invalideforsikringsretten. Sognerådets anmodning blev af retten oversendt til direktoratet, der svarede, at det måtte fastholde 9. april 1958 som den dato, fra hvilken invalidepensionen skulle beregnes.

Den 30. september 1960 anmodede sognerådet igen direktoratet om, at sagen måtte blive optaget til fornyet behandling, og anførte, at det i sin erklæring af 18. april 1958 til A's 2. begæring havde anbefalet ydelsen af invalidepension fra tidspunktet for 1. begæringens indgivelse. På tidspunktet for indgivelsen af 2. begæring var der ikke forløbet 8 uger fra datoen for meddelelsen om Invalideforsikringsrettens kendelse vedrørende 1. begæring, og sognerådet gjorde derfor gældende, at direktoratet ved at undlade at meddele, at 2. begæring ikke ville blive behandlet som en genoptagelse af sagen, havde været årsag til, at rettens første kendelse ikke blev forelagt ankenævnet. Herpå svarede direktoratet, at den af retten den 24. februar 1958 afsagte kendelse (vedrørende 1. begæring) var endelig, og at sagen derfor ikke ville kunne optages til fornyet behandling. Der ville derimod kunne indsendes ny begæring, og den gennem sognerådet fremsendte 2. begæring måtte behandles som en ny sag, hvorfor eventuel pension tidligst ville kunne udbetales fra datoen for 2. begæringens indgåelse til sognerådet.

Direktoratet for Sygekassevæsenet udtalte overfor mig, at det vel måtte beklage, at der ikke efter modtagelsen af 2. begæring blev givet sognerådet besked om, at eventuel pension ikke på det foreliggende ville kunne tilkendes tidligere end datoen for indgivelsen af 2. begæring, men direktoratet henledte opmærksomheden på, at Invalideforsikrings-

retten samtidig med meddelelsen om ikke-invaliditetskendelsen havde gjort såvel A som sognerådet bekendt med fremgangsmåden ved sagens eventuelle indbringelse for ankenævnet, således at sognerådet måtte antages at have været klar over, at der var adgang til at anke sagen.

Invalideforsikringsretten udtalte, at afgørelsen af spørgsmålet om, hvorvidt 2. begæring, der i formen fremtrådte som en ny begæring, kunne være opfattet som en anke over kendelsen af 24. februar 1958, efter rettens opfattelse henhørte under Ankenævnet for Invalideforsikringsretten.

Jeg bad derefter ankenævnet tage stilling til, hvorvidt 2. begæring af april 1958 om invalidepension kunne og eventuelt burde have været opfattet som en anke over rettens afgørelse af 24. februar 1958. Ankenævnet svarede, at opholdskommunen ifølge folkeforsikringslovens § 46, stk. 4 (nu lov om invalide- og folkepension § 10, stk. 4) har en selvstændig ret til at rejse spørgsmålet om, hvorvidt en person har krav på invalidepension, og derfor også må antages at have en selvstændig beføjelse til at indbringe et afslag på invalidepension for ankenævnet. Endvidere udtalte nævnet, at der i loven ikke er fastsat formelle forskrifter for anke, og da 2. begæring var fremsat inden ankefristens udløb, ville sagen rimeligvis være blevet behandlet som en ankesag, hvis den var blevet fremsendt til ankenævnet.

Sagen blev påny forelagt for ankenævnet, idet jeg efter aftale med sognerådet anmodede nævnet om at optage sagen til behandling som en ankesag, såfremt dette lod sig gøre. Under hensyn til, at 2. begæring var fremsat, inden ankefristens for første kendelse var udløbet, betragtede ankenævnet sognerådets skrivelse af 18. april 1958 som en rettidig indankning af sagen, og den 28. juli 1961 afsagde nævnet kendelse, hvorefter det skønnedes, at A's erhvervssevne i tiden fra indgivelsen af 1. begæring havde været nedsat i et sådant omfang, som kræves for at opnå invalidepension.

Jeg anmodede derefter Socialministeriet om en udtalelse om Direktoratet for Sygekassevæsenets og Invalideforsikringsrettens behandling af sagen. Samtidig udbad jeg mig ministeriets udtalelse om, hvorvidt Invalideforsikringsretten kan genoptage en af retten ved kendelse afgjort sag.

Angående det principielle spørgsmål om, hvorvidt en til Invalideforsikringsretten indgivet fornyet begæring efter et af retten meddelt afslag bør betragtes som et fornyet andragende, som et andragende om genoptagelse eller som en anke, udtalte ministeriet følgende:

»Indgives den fornyede begæring inden udløbet af ankefristen (8 uger fra den om afgørelsen givne underretning, jfr. § 9, stk. 3, i lov om invalide- og folkepension), må den i almindelighed betragtes som en anke af den tidligere afgørelse og af Invalideforsikringsretten afgives til behandling af ankenævnet.

Må det antages, at den tidligere kendelse er afsagt på et faktisk urigtigt grundlag, uden at dette kan lægges ansøgeren selv til last (misforståelse af de allerede ved kendelsens afsigelse foreliggende oplysninger), har retten dog – som anført i rettens første årsberetning, for 1921–22, side 38–39 – mulighed for at genoptage sagen, med den virkning at eventuel tilkendelse af invalidepension får virkning fra indgivelsen af det tidligere andragende. Efter Socialministeriets opfattelse må en adgang for retten til under disse betingelser at genoptage en sag fremdeles foreligge, også for tiden efter indførelsen af en appelinstans ved lov nr. 118 af 12. april 1957.

43. *Klage over statens repræsentanter i SAS. (J. nr. 431/61).*

Den 9. april 1962 afgav jeg nedenstående redegørelse vedrørende en klage over statens repræsentanter i SAS:

»I skrivelse af 14. juni 1961 klagede politimester Vagn Bro, konsulent K. Damsgaard, direktør, civilingeniør Svend Aage Fanger, gårdejer S. From, sognepræst N. Gottschalck-Hansen, fhv. minister for offentlige arbejder Jørgen Jørgensen, Ullerup, og fhv. handelsminister Axel Kristensen, alle medlemmer af Folketinget, over den måde, statens repræsentanter i SAS, særlig i dets arbejdsudvalg, havde udøvet deres hverv på. Det anførtes, at der forelå det uforståelige forhold, at skønt statens repræsentanter allerede i slutningen af 1959 og i hvert fald den 7. marts 1960 og fremefter havde været klar over den højst alvorlige økonomiske situation,

Fremkommer der inden ankefristens udløb en fornyet henvendelse til Invalideforsikringsretten og denne henvendelse støttes på, at der er sket ændringer i andragerens helbredstilstand eller erhvervsvevne, siden der blev tilvejebragt oplysninger herom under det tidligere andragende, vil det efter omstændighederne kunne være berettiget at betragte den fornyede henvendelse som et nyt andragende, således at pension – hvis den tilkendes – ydes fra indgivelsen af dette nye andragende.

Indgives den fornyede henvendelse først efter ankefristens udløb, vil henvendelsen være at betragte som et fornyet andragende, dog at retten under de foran anførte snævre betingelser vil kunne genoptage sagen.«

Med hensyn til den konkrete sag om tilkendelse af invalidepension til A udtalte Socialministeriet, at det ville have fundet det rettest, om den i april 1958 fremsatte fornyede henvendelse var blevet betragtet som en anke.

Jeg udtalte, at selvom begæringen af april 1958 (2. begæring) ikke i formen fremtrådte som en ankebegæring, måtte det betragtes som en fejl, at Invalideforsikringsretten ikke afgav sagen til behandling af ankenævnet. Der måtte herved lægges vægt på, at begæringen var indgivet inden udløbet af ankefristen.

SAS var bragt i, fik ministeren for offentlige arbejder først besked om denne situation i slutningen af oktober måned 1960.

I betænkning afgivet den 31. maj 1961 af et af Folketinget nedsat udvalg til behandling af det af ministeren for offentlige arbejder den 26. april 1961 fremsatte forslag til lov om øget statsstøtte i forbindelse med Danmarks deltagelse i det skandinaviske luftfartssamarbejde udtalte det samlede udvalg alvorlig kritik af statens repræsentanter, idet der særlig blev givet udtryk for, at vedkommende minister ikke i tide var blevet tilstrækkeligt orienteret om situationen i SAS.

Ombudsmandens kompetence.

Under Folketingets behandling af lovforslaget rejste oppositionen spørgsmålet om en

ombudsmandsundersøgelse med henblik på de forhold, der havde givet anledning til den fremkomne stærke kritik af den danske statsrepræsentanter i SAS. Ministeren for offentlige arbejder fandt en sådan undersøgelse overflødig, men hverken han eller noget andet medlem af tinget bestred ombudsmandens kompetence til at beskæftige sig med sagen.

Efter min opfattelse har jeg ikke kunnet afvise den til mig rettede klage som faldende udenfor mit virksomhedsområde. Det ligger klart, at de personer, hvem klagen angår, har handlet i et statsligt hverv i deres virksomhed som medlemmer af DDL's ledelse og dermed af SAS's styre og arbejdsudvalg, jævnfør nærmere nedenfor om deres valg, instruktion m. v., og der er en offentlig interesse i, at det bringes på det rene, hvorvidt de eller nogen af dem har begået nogen forsømmelse, som kan lægges dem til last.

Skønt den indgivne klage ikke omfatter ministeren for offentlige arbejder, har jeg på et forberedende stadium af sagen ment i medfør af ombudsmandslovens § 6 at burde indbefatte denne under undersøgelsen. Dette er sket af principielle grunde under hensyn til ministerens stilling som øverste administrationschef vedrørende de i sagen omhandlede forhold.

Sideløbende undersøgelser m. v.

Den 1. juli 1961 blev det besluttet at nedsætte et skandinavisk regeringsudvalg om SAS's organisation, administration og driftsform. Udvalget har afgivet betænkning den 29. december 1961.

Efter beslutning af den norske, svenske og danske trafikminister er der den 27. oktober 1961 nedsat et juristudvalg bestående af 3 medlemmer, 1 fra hvert land, med den opgave at undersøge SAS's engagement med luftfartselskabet Guest Aerovias Mexico S. A. (Gamsa) og med det thailandske luftfartselskab Thai Airways International i det omfang dette sidste engagement har forbindelse med det første. Udvalget skal søge at fastslå, hvorvidt og i hvilket omfang medlemmer af SAS's ledelse (styre, arbejdsudvalg og administrerende direktør) eller ansatte indenfor administrationen i denne forbindelse måtte have udvist forhold, som indebærer en pligtforsømmelse eller – under hensyntagen til de

forhold, der forelå på det pågældende tidspunkt – iøvrigt må betegnes som uforsvarlige.

Da der således er nedsat et særligt udvalg til at undersøge bl. a. engagementet med Gamsa, har jeg ment alene at burde undersøge, om statsrepræsentanterne i DDL's bestyrelse har forsømt nogen pligt til at afgive indberetning til ministeren for offentlige arbejder om de økonomiske forhold indenfor SAS. Jeg har derimod under hensyn til de foreliggende oplysninger ikke ment at burde udstrække undersøgelsen til at omfatte statsrepræsentanterne i DDL's repræsentantskab.

Ved lov nr. 197 af 16. juni 1961 er det blevet pålagt ministeren for offentlige arbejder at holde sig løbende underrettet om SAS's økonomi, og departementschef Palle Christensen har siden da efter hvert møde i SAS's arbejdsudvalg og styre orienteret ministeren om, hvad der er passeret. Min undersøgelse af, hvorvidt statsrepræsentanterne har haft pligt til at indberette til ministeren om SAS's forhold, angår derfor alene tiden før loven af 16. juni 1961.

Tilvejebringelse af oplysninger.

Den 5. august 1961 modtog jeg fra Ministeriet for offentlige Arbejder en erklæring fra statens repræsentanter i bestyrelsen for A/S Det Danske Luftfartselskab (DDL), departementschef Palle Christensen, departementschef E. Dige, fhv. folketingsmand Einer-Jensen, statsrevisor, fhv. folketingsmand Jensen-Broby og afdelingschef Arne Krog. Endvidere sendte ministeriet eksemplarer af de bilag, der havde været forelagt folketingsudvalget, samt den beretning om SAS's kapitalforhold m. v., der blev afgivet i marts 1961 af et skandinavisk embedsmandsudvalg.

Den 21. september 1961 anmodede jeg ministeriet og statens repræsentanter om yderligere oplysninger, som jeg modtog den 24. november 1961. Jeg har herefter haft samtaler med departementscheferne Dige og Palle Christensen.

Nedenfor, s. 161, gøres nærmere rede for de af mig indhentede oplysninger og erklæringer.

Almindelige oplysninger om DDL og SAS.

I vedtægterne for DDL er det fastsat, at selskabet skal ledes af et repræsentantskab, en bestyrelse og en direktion. Repræsentant-

skabet består af 18 medlemmer, hvoraf 9 vælges af Ministeriet for offentlige Arbejder og 9 af generalforsamlingen. Repræsentanterne holdes underrettet om selskabets drift og har adgang til gennem selskabets formand eller næstformand at gøre sig bekendt med alle vigtige forhold vedrørende virksomheden.

DDL's bestyrelse, der har den overordnede ledelse af selskabet, består af 10 medlemmer, hvoraf 5 vælges af Ministeriet for offentlige Arbejder og 5 af generalforsamlingen. Statens repræsentanter er af ministeriet beskikket til bestyrelsesmedlemmer ved en formular af følgende indhold:

»Ministeriet for offentlige arbejder beskikker herved hr. til medlem af bestyrelsen for Det Danske Luftfartselskab

..... det vil påhvile Dem som statens repræsentant i bestyrelsen næst at virke hen til, at driften af selskabet bliver til størst mulig nytte for landet, særlig også at varetage statens interesser som aktionær i luftfartselskabet, således at hovedopgaven må være en afvejelse af de hensyn, der må tages til trafikens udvikling på den ene side og til statens økonomiske interesser på den anden side.

Det bemærkes, at såfremt der under udøvelsen af hvervet måtte opstå nogen tvivl eller savnes nogen oplysning, vil De ved henvendelse til ministeriet kunne få fornøden vejledning, samt at man forbeholder sig dels ved selskabets generalforsamlinger at lade de staten tilkommende stemmer afgive af en særlig repræsentant, dels i enkelte tilfælde efter omstændighederne at give Dem nærmere meddelelse om, for hvilken afgørelse ministeriet måtte ønske at se Deres stemme afgivet.«

Departementschef Palle Christensen, afdelingschef Arne Krog og statsrevisor, fhv. folketingsmand Jensen-Broby blev den 24. januar 1951 beskikket til medlemmer af bestyrelsen, departementschef Dige den 17. april 1957 og fhv. folketingsmand Einer-Jensen den 28. juni 1957.

I § 8 i DDL's vedtægter er bestemt, at ekstraordinær generalforsamling bl. a. kan afholdes efter begæring af Ministeriet for offentlige Arbejder.

Ved konsortialaftale den 8. februar 1951 mellem A/S Det Danske Luftfartselskab, A/S Det Norske Luftfartselskab (DNL) og A/B Aerotransport (ABA) dannede de tre sel-

skaber et konsortium, som under navnet Scandinavian Airlines System (SAS) for de tre selskabers fælles regning skulle drive trafikflyvning. Aftalen godkendtes af myndighederne i de tre lande.

Efter bestemmelserne i konsortialaftalen skal konsortiets anliggender varetages af et styre, et arbejdsudvalg udpeget blandt styrets medlemmer og en eller flere direktører, hvoraf en skal være administrerende direktør. Styret består af de til enhver tid fungerende bestyrelsesmedlemmer i ABA, DNL og DDL. I styremøderne kan dog højst 6 repræsentanter for hver part deltage som stemmeberettigede. Styret udpeger af sin midte for 1 år ad gangen en formand, en 1. viceformand og en 2. viceformand, og disse udgør sammen med 3 yderligere medlemmer af styret et arbejdsudvalg.

Af statens repræsentanter i DDL's bestyrelse har departementschef Palle Christensen fra 17. december 1958 været ordinært medlem af arbejdsudvalget, og departementschef Dige har været suppleant fra 25. maj 1957.

Loven af 11. juni 1959 om statsgarantier m. v. i forbindelse med det skandinaviske luftfartssamarbejde.

I henhold til § 3 i lov nr. 493 af 20. december 1950 om Danmarks deltagelse i det skandinaviske luftfartssamarbejde undertegnede Danmark den 20. december 1951 en overenskomst med Norge og Sverige om økonomiske garantier til visse luftfartselskaber. Ifølge overenskomsten garanterede hver af de tre stater for driftstab indtil et vist maksimum, som måtte opstå i de respektive tre moderselskaber i regnskabsårene 1950/51-1954/55. Den danske stats garanti overfor DDL var begrænset til et beløb på 2 mill. d. kr. for hvert år.

Den 29. september 1955 blev der mellem de tre lande indgået en ny overenskomst for såvidt angik årene 1955/56-1959/60, og den danske stats garanti overfor DDL var begrænset til 4,5 mill. d. kr. pr. år.

Den 3. april 1959 fremsatte ministeren for offentlige arbejder i Folketinget (FT 1958/59, till. A, sp. 2535) forslag til en ny lov om statsgaranti m. v. i forbindelse med Danmarks deltagelse i det skandinaviske luftfartssamarbejde, og ifølge forslaget § 1 skulle ministeren være bemyndiget til at ind-

gå en ny overenskomst med Norge og Sverige om garantier for driftstab for årene 1960/61-1964/65 og således, at garantien overfor DDL ikke måtte overstige 6,75 mill. d. kr. pr. år.

I den skriftlige fremsættelse (FT 1958/59, sp. 3989) anførte ministeren, at forslaget bl. a. var begrundet i, at et amerikansk penge-konsortium som vilkår for at yde SAS et lån til finansieringen af indkøb af materiel havde krævet, at den hidtidige garantilov blev forlænget. Endvidere oplyste ministeren, at den økonomiske situation for SAS ved overgangen til jetalderen var ret anstrengt, og at der ikke hidtil havde været gjort brug af de bestående garantiordninger.

Ved forslaget 1. behandling den 14. april 1959 udtalte ministeren bl. a. (sp. 4229), at det meget vel var muligt, at der i det kommende år kunne blive risiko med hensyn til den garantikapital, der var tale om. SAS var i øjeblikket inde i en konkurrence på liv og død, hvor man måtte forudse at der kunne komme tab, hvorved garantikapitalen kunne blive aktuel.

Efter 1. behandling nedsatte Folketinget et udvalg, der den 21. maj 1959 afgav betænkning (till. B, sp. 1055), hvor det bl. a. var anført:

»Udvalget er klar over, at den omstændighed, at SAS er hjemmehørende i 3 lande og i visse situationer skal forhandle med disse 3 landes bevilgende myndigheder, giver vanskeligheder, men alligevel er der i udvalget enighed om at henstille til SAS, at det i fremtiden, når det træffer økonomiske dispositioner, der kan indebære øget statsgaranti for Danmarks vedkommende, i forvejen forhandler med finansministeren og ministeren for offentlige arbejder.«

Ved forslaget 2. behandling i Folketinget den 28. maj 1959 anførte ordføreren for socialdemokratiet (sp. 5200), at den citerede udtalelse i betænkningen var fremsat, da man syntes, at det var ønskeligt, om de bevilgende myndigheder på så tidligt et tidspunkt som muligt blev klar over, hvilke planer SAS havde.

Ordføreren for det konservative folkeparti understregede (sp. 5201-02) henstillingen om, at SAS fremtidig kontaktede de respektive ministre, ministeren for offentlige arbejder og finansministeren, inden selskabet skred

til økonomiske dispositioner af denne størrelsesorden.

Ministeren for offentlige arbejder bemærkede (sp. 5205), at der i den citerede udtalelse fra udvalgsbetænkningen kun lå et ønske fra Folketinget om, på hvilken måde denne sag skulle behandles i fremtiden, hvis en lignende situation skulle opstå for SAS.

Lovforslaget blev vedtaget og bekendtgjort som lov nr. 216 af 11. juni 1959, og i overensstemmelse med loven blev der den 20. august 1959 mellem Danmark, Sverige og Norge indgået en ny overenskomst om garantier til de nationale luftfartselskaber.

I skrivelse af 6. juli 1959 til SAS anmodede Ministeriet for offentlige Arbejder konsortiet om i overensstemmelse med det i betænkningen af 21. maj 1959 anførte, når der i fremtiden skulle træffes økonomiske dispositioner, der kunne indebære øget statsgaranti for Danmarks vedkommende, i forvejen at ville rette henvendelse til ministeren for offentlige arbejder med henblik på optagelse af forhandlinger med bevillingsmyndighederne.

Overvejelserne i vinteren 1960/61 om SAS's forhold m. v.

Ifølge statsrepræsentanternes oplysninger til mig er der i protokollatet for et møde den 20. september 1960 i SAS's arbejdsudvalg anført følgende:

»Det fremlagda utredningsmaterialet blev föremål för en ingående diskussion. Den ekonomiska situationens utomordentliga allvar underströks, och SAS måste uppenbarligen vända sig till de tre staterna med hemställan om tillskott av kapital.«

»Diskuterades den lämpligaste formen för eventuellt finansiellt bidrag från staterna och den möjliga storleken av ett sådant bidrag. Det framhölls därvid från flera håll, att man icke borde hemställa om medel under gällande garantiavtal, utan inrikta sig på att få finansiellt tillskott i form av nytt eget kapital. Beträffande kapitalbehovets storlek framhölls att det hittills utarbetade siffermaterialet borde ytterligare överarbetas, så att kapitalbehovet kunde hållas inom en rimlig ram. Samtidigt måste dock planeringen vara sådan, att man kunde räkna med att SAS icke ånyo skulle komma i finansiella svårigheter.«

Beslut: Det oppdrogs åt VD – (administrerende direktør) – att, på basis av de förda diskussionerna, till AU-sammanträdet den 14. oktober låta göra en sammanställning och överarbetning av de inom arbetsutskottet framlagde utredningarna om åtgärderna för förbättring av SAS's ekonomi, innefattande samtliga därmed sammanhängande viktigare faktorer, såsom trafikprogram, besparingsåtgärder, finansiella frågor, däribland kapitalbehov. Hela frågan skulle därefter behandlas vid styrelsesammanträdet den 15. oktober för eventuella beslut om förhandlingar genom moderbolagen med de tre staternas regeringar om täckande av SAS's kapitalbehov.«

Referat af mødet blev sendt til alle medlemmerne af styret.

Den 25. oktober 1960 underrettede den daværende formand for DDL's bestyrelse ministeren for offentlige arbejder om, at SAS's regnskab for driftsåret 1959/60 ville udvise et betydeligt underskud, der ville nødvendiggøre økonomisk støtte fra de tre stater, såfremt konsortiet skulle videreføres på forretningsmæssigt forsvarligt grundlag. Da regnskabet imidlertid ikke var afsluttet, kunne omfanget af den fornødne statsstøtte endnu ikke oplyses.

SAS's regnskabsår løber fra 1. oktober til 30. september, og regnskabet for 1959/60 viste senere, at konsortiet havde et underskud på ialt 84 mill. sv. kr. Til sammenligning skal oplyses, at konsortiet i 1954/55 havde haft et overskud på 8,4 mill. sv. kr., i hvert af årene 1955/56 og 1956/57 et overskud på 10,5 mill. sv. kr., samt at indtægter og udgifter balancerede i 1957/58 og 1958/59.

Den 9. december 1960 oplyste formanden for DDL's bestyrelse overfor statsministeren, finansministeren og ministeren for offentlige arbejder, at den nye kapitalindsats skønnedes at måtte andrage 157,5 mill. sv. kr., svarende til 210 mill. d. kr.

På et møde den 19. december 1960 i Stockholm mellem de tre skandinaviske trafikministre samt den danske og den svenske finansminister blev det besluttet at nedsætte det foran s. 157 omtalte embedsmandsudvalg, der skulle undersøge SAS's kapitalbehov og de dertil knyttede spørgsmål. Udvalget konstituerede sig den 3. januar 1961 og afgav betænkning i marts 1961. Endvidere havde de tre trafikministre en række møder om

sagen i tiden fra begyndelsen af marts til slutningen af april.

Folketingets forhandlinger vedrørende loven af 16. juni 1961 om øget statsstøtte i forbindelse med Danmarks deltagelse i det skandinaviske luftfartssamarbejde.

Den 26. april 1961 fremsatte ministeren for offentlige arbejder i Folketinget forslag til lov vedrørende den danske statsstøtte (FT 1960/61, 2. saml., till. A, sp. 1573). I bemærkningerne til forslaget blev der som baggrund for underskuddet i 1959/60 bl. a. henvist til de store udgifter, der havde været forbundet med overgangen til jetdriften og til et tab på ca. 50 mill. sv. kr., som SAS havde haft på engagementet med Gamsa.

Under forslagens 1. behandling i Folketinget den 2. maj 1961 udtalte ministeren (sp. 3198 og 3199), at ingen havde spurgt ham, om han syntes, man skulle gå ind i Mexico-engagementet, og det havde man heller ikke haft pligt til at spørge ham om. Med hensyn til tidspunktet, da ministeren blev bekendt med, hvor galt det var gået, oplyste han, at første gang, han havde hørt om det, var i eftersommeren 1960, og da næsten kun rygtevis. Først umiddelbart før folketingsvalget i november 1960 blev det nogenlunde klart, at der ville blive tale om et stort underskud i regnskabsåret 1959/60.

Efter 1. behandling af forslaget blev der nedsat et udvalg, der – som tidligere nævnt – afgav betænkning den 31. maj 1961 (till. B, sp. 983). I denne er det bl. a. anført, at departementschef Palle Christensen forud for et styremøde den 7. marts 1960 i SAS overfor de øvrige danske statsrepræsentanter i styret havde redegjort for sit synspunkt om, at man øjeblikkelig burde afbryde engagementet med Gamsa. Folketingsudvalget beklagede, at disse repræsentanter ikke havde fundet anledning til at følge Palle Christensen, og at denne ikke derefter havde fundet anledning til at give ministeren for offentlige arbejder oplysninger om den alvorlige situation, SAS var kommet i. Navnlig på baggrund af betænkningen af 21. maj 1959 fra det dengang nedsatte folketingsudvalg (se s. 159) forekom det udvalget uforståeligt, at ministeren ikke blev underrettet. Selvom udtalelsen af 21. maj 1959 om pligt til forhandling med vedkommende minister

formelt kun angik engagementer efter denne dato, var der ikke tvivl om, at den almindelige forværring af konsortiets økonomiske situation, som kunne indebære risiko for øgede krav til statskassen, burde have givet konsortiet anledning til forhandling med finansministeren og ministeren for offentlige arbejder, i hvert fald efter en nærliggende analogislutning fra vedtagelsens ordlyd. Hvis ministeren for offentlige arbejder havde modtaget underretning, kunne en undersøgelse være blevet foretaget i så god tid, at det ville have været muligt for Folketinget at stå frit, når der skulle træffes en beslutning, i stedet for af hensyn til SAS's likviditet at være nødsaget til at træffe en hastebeslutning.

Videre er det i betænkningen anført:

»... da ministeren for offentlige arbejder i udvalget har hævdet det synspunkt, at departementscheferne ingen pligt havde til at holde ham underrettet, idet SAS juridisk set er et privat selskab, der drives selvstændigt, og at departementscheferne derfor på eget ansvar må tage stilling, finder flertallet det nødvendigt, at der ikke kan finde en gentagelse sted. Udvalgets mindretal har tilsluttet sig dette synspunkt.«

Et mindretal indenfor flertallet samt udvalgets mindretal bemærkede, at der forelå det ejendommelige forhold, at mens udvalget ikke var i tvivl om, at statens repræsentanter, da de blev klar over SAS's meget alvorlige situation, måtte have haft pligt til at lade deres viden gå videre til den eller de ministre, de repræsenterede, mente ministeren for offentlige arbejder ikke, at statens repræsentanter havde en sådan indberetningspligt i et »privat« selskab. Ministerens standpunkt forekom de nævnte udvalgsmedlemmer så meget mere mærkeligt, når hensås til udtalelsen i folketingsbetænkningen af 21. maj 1959.

Udvalget stillede, med tiltrædelse af ministeren for offentlige arbejder, forslag om, at der i lovforslaget blev indsat følgende paragraf:

»§ 5: Det påhviler ministeren for offentlige arbejder hvert år efter afslutningen af regnskabsåret for konsortiet SAS at give folketinget underretning om den økonomiske udvikling indenfor konsortiet i regnskabsåret og om den forventede økonomiske udvikling i den nærmeste fremtid.

Såfremt ministeren, der løbende må holde sig underrettet om konsortiets økonomi, indenfor et regnskabsår konstaterer en væsentlig forringelse af konsortiets stilling, skal han snarest muligt underrette folketinget derom.«

Ved lovforslagets 2. behandling i Folketinget den 2. juni 1961 omtalte ministeren for offentlige arbejder (sp. 4158-59) statsrepræsentanternes stilling til engagementet med Gamsa og udtalte i forbindelse hermed, at den alvorlige økonomiske situation for SAS i virkeligheden først tegnede sig i efteråret 1960. Det måtte bero på de enkelte bestyrelsesmedlemmers skøn, hvornår situationen var af en sådan karakter, at de burde henvende sig til ministeren. Da situationen tegnede sig klart i oktober 1960, kom formanden for DDL, direktør Sigurd Pedersen, til ministeren, og det vidste bestyrelsesmedlemmerne. Endvidere udtalte ministeren (sp. 4173-74), at baggrunden for lovforslaget i 1959 var, at han vidste, at SAS var i en vanskelig økonomisk situation. Ministeren havde været forberedt på, at der på et eller andet tidspunkt ville komme et spørgsmål om rekonstruktion, hvilket han aldrig havde lagt skjul på. Men spørgsmålet var, hvornår dette tidspunkt var inde, og det var det først i efteråret 1960.

Det af udvalget stillede ændringsforslag blev vedtaget, og den 9. juni 1961 blev lovforslaget vedtaget ved 3. behandling og senere bekendtgjort som lov nr. 197 af 16. juni 1961.

Yderligere oplysninger.

På min foranledning har Ministeriet for offentlige Arbejder indhentet oplysninger om, hvorvidt de respektive ministre i Norge og Sverige af deres repræsentanter i DNL og ABA er blevet orienteret om den økonomiske udvikling i SAS. Statsråden i det norske samferdselsdepartement har oplyst, at den norske statsrepræsentant i SAS's styre og arbejdsudvalg har givet regelmæssige skriftlige rapporter om arbejdet i SAS, og at der fra tid til anden også er givet supplerende mundtlige oplysninger. Rapporterne har indeholdt oplysninger om den økonomiske udvikling i SAS og har nævnt hovedpunkterne i engagementet med Gamsa.

Statsrådet og chefen for det svenske kommunikationsdepartement har henvist til forhandlingerne den 25. maj 1961 i Riksdagens Andra Kammaren vedrørende kapitaltilskud

til SAS, hvor statsrådet bl. a. udtalte (Riksdagens protokoll nr. 24/1961, Andra Kam-maren, s. 26):

»De rapporter som jag under våren och sommaren förra året fick av den statliga representationen i SAS:s arbetsutskott och styrelse tydde på att balans mellan intäkter och kostnader skulle kunna uppnås för verksamhetsåret 1959/1960. Dessa rapporter byggde på kvartalsvis reviderade årskalkyler som presenterats för arbetsutskottet och styrelsen på deras sammanträden. Under hösten uppgavs att årsresultatet skulle komma att bli sämre än tidigare beräknats. Den på styrelsesammanträdet den 15 oktober framlagda årskalkylen utvisade sålunda ett underskott å 5 miljoner kronor. Hänsyn hade därvid inte tagits till behovet av avsättningar för SAS:s utländska engagemang. Vid denna tidpunkt ansåg styrelsen det mycket svårt att göra en tillförlitlig vädering av förlusterna och förlustriskerna i dessa engagemang. Likaså förelåg betydande svårigheter att göra en realistisk uppskattning av värdet på DC-7 C-materielen. På grund av dessa förhållanden kom bilden av SAS:s ekonomiska situation i oktober att vara mycket oklar.«

Det skandinaviske regeringsudvalg om SAS's organisation, administration og driftsformer har i sin betænkning side 30 anført, at det må »anses for utilbørligt, hvis noget styremedlem til styremøderne kommer med faste instruktioner, som er givet ved tidligere diskussioner med aktionærer på det nationale plan. Det ville eksempelvis ikke stemme overens med principperne for en forretningsmæssig drift af konsortiets virksomhed, såfremt det skulle påhvile de statslige styremedlemmer på forhånd at indhente instruktioner fra vedkommende departement eller ministerium. Hvis det skal være muligt at drive konsortiet efter sunde forretningsmæssige principper . . ., bør moderselskabernes bestyrelser også være forsigtige med at binde sine repræsentanter i konsortiets styre.«

Om denne udtalelse anførte ministeren for offentlige arbejder den 31. januar 1962 i Folketinget i forbindelse med besvarelse af et spørgsmål (FT 1961/62, sp. 2667):

»Jeg skal ikke blande mig i, hvorledes disse problemer ordnes i Sverige og Norge, men jeg må tage afstand fra den opfattelse, at jeg skulle være afskåret fra at give den danske stats repræsentanter i SAS's ledelse

instruks om, hvorledes de skal stemme i sager, der i væsentlig grad vil kunne berøre statens finansielle interesse i SAS, ligesom det må være en selvfølge, at statsrepræsentanterne holder sig underrettet om konsortiets forhold i en sådan udstrækning, at jeg sættes i stand til at opfylde den indberetningspligt i forhold til folketinget, der er pålagt ved § 5 i loven af 16. juni 1961 om øget statsstøtte i forbindelse med Danmarks deltagelse i det skandinaviske luftfartssamarbejde.«

Ministeren for offentlige arbejder har overfor mig henholdt sig til sine udtalelser under Folketingets forhandlinger af loven af 16. juni 1961, hvorefter der ikke har været pålagt statsrepræsentanterne nogen indberetningspligt til ham eller nogen anden minister for de i sagen omhandlede forhold. Ministeren har herved henvist til ordlyden af formularen, der er anvendt ved beskikkelsen af statens repræsentanter (jfr. s. 158).

Statens repræsentanter i DDL's bestyrelse har udtalt, at der ikke ved beskikkelsen er pålagt dem nogen indberetningspligt. De har herved også henvist til beskikkelsesformularen.

Endvidere har statsrepræsentanterne udtalt, at SAS ikke er en statsvirksomhed, men et privat foretagende, hvorfor ministeren for offentlige arbejder ikke har anden beføjelse overfor DDL, end hvad der følger af DDL's koncession og vedtægter. Den omstændighed, at staten er indehaver af en aktiepost i DDL, giver ikke staten anden ret end enhver anden aktionær, i hvilken forbindelse statsrepræsentanterne har oplyst, at DDL's regnskaber på alle hidtil afholdte generalforsamlinger er blevet godkendt og decharge givet bestyrelsen.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvornår de blev klar over, at de økonomiske forhold i SAS havde udviklet sig således, at det måtte overvejes at rette henvendelse til regeringen om yderligere økonomisk bistand, har statsrepræsentanterne meddelt, at der på arbejdsudvalgsmødet den 20. september 1960 (jfr. foran s. 159) blev givet sådanne oplysninger om konsortiets kapitalforhold og likviditet, at man blev klar over, at en fortsættelse af konsortiets virksomhed var betinget af tilførsel af ny egenkapital fra de tre stater.

Statsrepræsentanterne har endvidere meddelt, at de kendte skrivelsen af 6. juli 1959

fra Ministeriet for offentlige Arbejder til SAS, hvorved konsortiet blev gjort bekendt med udtalelsen i folketingsbetænkningen af 21. maj 1959.

Departementschef Dige har overfor mig oplyst, at han – skønt han hele tiden kun havde været suppleant i arbejdsudvalget og kun enkelte gange havde fungeret som ordinært medlem under forfald – i hele sin tid har deltaget i alle møder i SAS's arbejdsudvalg og styre. I Ministeriet for offentlige Arbejders skrivelse af 17. april 1957, hvorved departementschefen blev beskikket til medlem af bestyrelsen for DDL, var der ikke pålagt ham indberetningspligt. Afgørelserne indenfor SAS under den gældende ordning tilkommer alene SAS's styre og arbejdsudvalg, hvor både de tre landes private kapital og de tre stater er repræsenteret. Departementschefen havde derfor ikke været berettiget til at forelægge herhen hørende spørgsmål til afgørelse af finansministeren eller til at indhente direktiver for deltagelsen i drøftelser indenfor SAS. Desuagtet havde han fundet det naturligt, under hensyn til statens finansielle interesser i SAS, at føre orienterende samtaler med finansministeren om SAS, men disse samtaler havde aldrig haft en form eller et indhold, som i strid med de foranævnte forudsætninger kunne tilsigte eller få til følge, at finansministeren blev inddraget som medansvarlig for de afgørelser, der blev truffet af SAS, ligesom samtalerne ikke havde indeholdt direktiver for hans deltagelse i drøftelser indenfor SAS. Samtalerne havde fortrinsvis været ført om emner, der er nærliggende for Finansministeriets faglige interesser, eksempelvis om de lån, som blev optaget af SAS, og samtalerne blev i tiden før 20. september 1960, da spørgsmålet om tilførsel af ny egenkapital fra de tre stater blev rejst, ikke ført med regelmæssige mellemrum, men kun når der frembød sig naturlig anledning og lejlighed. Samtalerne havde derfor været sjældnere og kortere i perioder, hvor der ikke var særlig anledning eller lejlighed dertil. I tiden efter 20. september 1960 og indtil loven af 16. juni 1961 var vedtaget, havde departementschefen givet finansministeren et kort referat efter hvert møde i arbejdsudvalget og styret.

Departementschef Dige havde ikke i tiden før 20. september 1960 fundet nogen anledning til i sine samtaler med finansministeren

at fremdrage spørgsmål om tilførsel af ny kapital fra staten til SAS, allerede af den grund at SAS i sit princip var et forretningsforetagende, der hidtil havde klaret den fornødne kapitaltilførsel ved optagelse af lån, og for hvis vedkommende det ikke tilkom ham som statsrepræsentant at beskæftige sig med muligheden for ny indskudskapital fra staten eller anden statsstøtte, så længe der ikke var rejst noget spørgsmål herom af ledelsen eller fra anden side i arbejdsudvalget eller styret.

Da SAS's egenkapital var lille i forhold til den i årenes løb stærkt forøgede omsætning og de for luftfarten herskende små fortjenstmarginaler, havde det dog ikke for departementschefen været særlig overraskende, at der opstod behov for forøgelse af egenkapitalen.

Endvidere oplyste departementschefen, at han den 21. september 1960 om morgenen var fløjet til USA for at deltage i den internationale valutafonds årsmøde, uden at han havde haft lejlighed til at tale med finansminister Philip. Finansminister Philip havde også deltaget i valutafondens årsmøde i tiden 24. september–2. oktober 1960, og departementschefen mener, at han under finansministerens ophold i USA havde givet ham oplysning om det på arbejdsudvalgets møde den 20. september 1960 passerede.

Departementschef Palle Christensen har overfor mig udtalt, at statens repræsentanter i DDL's bestyrelse ikke inden loven af 16. juni 1961 om statsstøtte til SAS havde ret eller pligt til at orientere ministeren for offentlige arbejder om forholdene i SAS. Departementschefen henviste herved til de mundtlige instrukser, han havde fået af trafikminister Victor Larsen, da han i januar 1951 blev beskikket til medlem af DDL's bestyrelse, og at der ikke i skrivelsen, hvormed han var blevet beskikket, var pålagt ham nogen indberetningspligt. Hertil kom, at SAS er et privat selskab, og at det ville være meget vanskeligt at drive konsortiet, hvis statsrepræsentanterne skulle orientere ministeren om alle de problemer, der opstod indenfor konsortiet. SAS har da også tidligere hævdet, at statsrepræsentanterne ikke måtte give meddelelse til ministrene om konsortiets interne forhold. Dette havde departementschefen dog ikke uden videre følt sig bundet af; han ville således have underrettet ministeren, hvis der opstod en akut situation, der angik spørgsmålet om, hvorvidt konsortiet

skulle ophøre. Da det viste sig, at driftsresultaterne for sommeren 1960 ikke kunne opveje driftsunderskuddet fra vinterens flyvning, og da det ikke var muligt for konsortiet på det frie pengemarked at skaffe sig de fornødne midler til konsortiets fortsatte drift, havde departementschefen engang i løbet af efteråret 1960 meddelt minister Lindberg, at der senere fra SAS ville fremkomme en henvendelse til de tre regeringer vedrørende konsortiets fremtid. Departementschefen havde dog ikke nærmere præciseret, hvad henvendelsen gik ud på, og han kunne ikke nu erindre, hvornår han havde givet ministeren denne meddelelse.

Den 25. oktober 1960 havde formanden for DDL's bestyrelse orienteret ministeren om SAS's økonomiske forhold, og når dette ikke var sket tidligere, skyldtes det, at SAS efter statsrepræsentanternes henstilling først havde udarbejdet en prognose over konsortiets fremtidsmuligheder.

Efter vedtagelsen af loven af 16. juni 1961 orienterer departementschefen ministeren efter hvert møde i SAS's arbejdsudvalg og styre.

Endelig oplyste departementschefen på forespørgsel, at der ikke i Norge og Sverige findes bestemmelser svarende til § 5, stk. 2, i loven af 16. juni 1961, og at ham bekendt havde alene højesteretsdommer Eckhoff givet indberetning til den norske trafikminister om SAS's forhold.

Bedømmelse.

Som tidligere anført har min undersøgelse været begrænset til alene at angå spørgsmålet om, hvorvidt den danske statsrepræsentanter i SAS's arbejdsudvalg og styre har forsømt en dem påhvilende pligt til at orientere ministeren for offentlige arbejder om de i regnskabsåret 1959/60 indtrufne forringelser i SAS's økonomi, og hvorvidt der i forbindelse hermed kan rettes kritik mod ministeren. Udenfor min undersøgelse har derimod ligget forsvarligheden af de økonomiske engagementer og en vurdering af den udvikling, der har medført de store tab.

Med hensyn til statsrepræsentanterne bemærkes, at jeg ikke kan anerkende, at de ikke var *berettigede* til at informere ministeren om udviklingen, fordi DDL og SAS er private selskaber. I denne forbin-

delse kan anføres, at folketingsudvalget vedrørende loven af 11. juni 1959 om det skandinaviske luftfartssamarbejde som ovenfor omtalt henstillede til SAS, at man, inden man traf dispositioner, der kunne indebære øget statsgaranti, ville forhandle med finansministeren og ministeren for offentlige arbejder. Ligeledes går loven af 16. juni 1961 om øget statsstøtte til SAS, hvorefter ministeren skal holde sig løbende orienteret om SAS's økonomi, som en selvfølge ud fra, at statsrepræsentanterne i SAS har ret til at informere ministeren.

Spørgsmålet er herefter alene, om statsrepræsentanterne har haft ikke blot en ret, men efter omstændighederne en *pligt* til indberetning.

Ved de skrivelser, hvorved statsrepræsentanterne er beskikket til medlemmer af DDL's bestyrelse, er der ikke udtrykkelig pålagt dem nogen indberetningspligt. Derimod fremgår det af skrivelserne, at ministeriet har forbeholdt sig ret til i enkelte tilfælde at instruere dem om, for hvilke afgørelser man ønsker at de skal afgive deres stemme. Dette og ministeriets ret til ifølge § 8 i DDL's vedtægter at indkalde til ekstraordinær generalforsamling i DDL må forudsætte, at ministeren holdes orienteret om udviklingen i DDL og dermed i SAS.

Forpligtelsen hertil har i første række måttet påhvile de statsrepræsentanter, der deltog i SAS's arbejdsudvalgs forhandlinger, nemlig de to departementschefer, da disse havde den nærmeste føling med udviklingen i konsortiet. Noget selvstændigt initiativ fra de øvrige bestyrelsesmedlemmers side med henblik på underretning til ministeren har næppe kunnet påregnes.

Jeg kan efter det anførte ikke være enig i den af ministeren for offentlige arbejder hævdede opfattelse, hvorefter ingen af statsrepræsentanterne havde nogen indberetningspligt til ham.

Med hensyn til spørgsmålet om, *hvornår* de økonomiske forhold i SAS havde udviklet sig således, at departementscheferne burde underrette ministeren, bemærkes, at indberetning i hvert fald burde ske efter arbejdsudvalgets møde den 20. september 1960, hvor det blev gjort klart, at der var indtrådt en højst alvorlig forringelse af SAS's økonomi i regnskabsåret 1959/60.

Ved min undersøgelse er det blevet oplyst, at departementschef Palle Christensen i efteråret 1960 underrettede ministeren for offentlige arbejder om, at der ville komme en henvendelse fra SAS til de tre regeringer om konsortiets fremtid, og at departementschef Dige omkring 1. oktober 1960 underrettede finansministeren om det på mødet den 20. september 1960 passerede. Der er således, uanset at statsrepræsentanterne ikke mente, at de havde en underretningsspligt, givet ministrene en vis orientering.

En bedømmelse fra min side af, om der også før slutningen af september 1960 havde været grund til at orientere ministeren for offentlige arbejder, ville forudsætte en undersøgelse af SAS's daværende økonomi, som det ikke har været mig muligt at foretage, bl. a. fordi SAS er et privat selskab udenfor mit virksomhedsområde.

Jeg har herefter ikke fundet anledning til at foretage videre i sagen, hvorved fremhæves, at underretningsspligten nu er fastlagt i loven af 16. juni 1961, § 5, stk. 2.

Jeg har samtidig hermed gjort ministeren for offentlige arbejder og statsrepræsentanterne bekendt med min opfattelse.«

Folketingsmand Vagn Bro stillede herefter i Folketinget følgende spørgsmål til statsministeren:

»I en redegørelse fra folketingets ombudsmand vedrørende klage over statens repræsentanter i SAS, afgivet den 9. april 1962, fastslår ombudsmanden i det omdiskuterede spørgsmål, om statsrepræsentanterne har haft ikke blot ret, men efter omstændighederne pligt til indberetning, at under de givne forhold måtte det forudsættes, at ministeren holdtes orienteret om udviklingen i DDL og dermed i SAS.

Der spørges, da dette forhold nu er ordnet ved lov nr. 197 af 16. juni 1961 § 5, om statsministeren kan godkende ombudsmandens betragtninger med tilsvarende forhold i fremtiden for øje.«

Den 16. maj 1962 svarede justitsministeren på statsministerens vegne (FT 1961/62, sp. 4868-70) og udtalte:

»Som det ærede medlem hr. Vagn Bro nævnte, har folketingets ombudsmand i rede-

gørelsen af 9. april i år udtalt, at der også før gennemførelsen af loven af 1961 påhvilede statens repræsentanter i SAS's arbejdsudvalg en vis indberetningsspligt over for vedkommende minister, uden at ombudsmanden dog herved har taget stilling til, hvorvidt denne pligt har været tilsidesat.

På det ærede medlems spørgsmål, om regeringen kan – jeg tillader mig at citere – »godkende ombudsmandens betragtninger med tilsvarende forhold i fremtiden for øje«, kan jeg svare, at regeringen tager ombudsmandens udtalelse til efterretning, og dette gælder naturligvis også med hensyn til tilsvarende forhold i fremtiden. Imidlertid har ombudsmandens udtalelse næppe vidtrækkende principiel interesse. Den er begrundet i særlige bestemmelser dels i de skrivelser, hvorved statens repræsentanter i DDLs bestyrelse er beskikket, dels i DDLs vedtægter, altså meget konkret begrundet. Derfor er spørgsmålet om, hvorvidt ombudsmandens udtalelse bør godkendes med hensyn til tilsvarende forhold, formentlig et spørgsmål af meget begrænset rækkevidde.

Imidlertid kan der efter regeringens opfattelse, bl. a. med udgangspunkt i § 5 i loven af 1961, nok være grund til at rejse det helt generelle spørgsmål, i hvilket omfang der påhviler og bør påhvile statens repræsentanter i forskellige selskaber underretningsspligt over for vedkommende minister. Dette er et meget omfattende og meget kompliceret spørgsmål, som næppe kan drøftes eller afgøres ud fra et enkelt synspunkt. Staten er repræsenteret i selskaber af meget forskellig art, og den statslige kontrol med disse selskaber udøves på forskellig måde. Undertiden er der i lovgivningen eller i koncessioner fastsat regler om godkendelse af budgetter og regnskab, approbation af takster og lønninger o.s.v. Behovet for en kontrol gennem fastere ordninger, hvorefter statens repræsentanter i selskabet foretager indberetninger, er altså stærkt varierende. Men det er regeringens opfattelse, at dette spørgsmål er af en ikke uvæsentlig principiel og praktisk betydning. Under hensyn hertil og på baggrund af den omtalte bestemmelse i § 5 i loven af 1961 har regeringen derfor besluttet at tage hele spørgsmålet op til overvejelse på bredere basis. Det bliver i alle de fagministerier, der har repræsentanter i selskaber, taget op til overvejelse, om der bør pålægges ministeriets repræsentanter en

nærmere fastsat indberetningspligt over for vedkommende minister, og om allerede eksisterende indberetningsordninger bør søges præciseret.«

44. Fortolkningen af § 84 i lov nr. 154 af 7. juni 1958 om lønninger og pensioner m. v. til statens tjenestemænd.

Henstillet til Generaldirektoratet for Statsbanerne at overveje spørgsmålet om oprykning af en fuldmægtig i 19. lønningsklasse til ekspeditionssekretær i 24. lønningsklasse. Da generaldirektoratet fastholdt den trufne afgørelse, henstillede jeg til Københavns Overpræsidium, at en ansøgning om fri proces til anlæg af retssag mod generaldirektoratet blev imødekommet. (J. nr. 338/61).

A, der pr. 1. april 1958 blev indplaceret som fuldmægtig på slutløn (19. lønningsklasse) i Generaldirektoratet for Statsbanerne, klagede over, at generaldirektoratet i skrivelse af 20. april 1961 havde afslået at udnævne ham pr. 1. april 1961 til ekspeditionssekretær i 24. lønningsklasse.

I generaldirektoratets skrivelse anførtes det, at Lønningskommissionen af 1954 forudsatte, at visse fuldmægtigstillinger i generaldirektoratet ud fra en arbejdsmæssig vurdering af stillingerne ikke kunne oprykkes til 24. lønningsklasse. Forud for udarbejdelsen af statsbanernes bidrag til normeringslovforslaget for finansåret 1960/61 fandt der drøftelse sted mellem personalechefen og de enkelte afdelingschefer bl. a. om, hvorledes fuldmægtigstillingerne skulle vurderes.

Generaldirektoratet anførte videre, at forslaget om omdannelse af de med ikke-akademisk personale besatte ekspeditionssekretær- og fuldmægtigstillinger til trafikinspektør-, overkontrollør- og trafikkontrollørstillinger inden optagelsen på normeringslovforslaget blev drøftet med Jernbaneforeningen, der tiltrådte generaldirektoratets forslag, hvorefter bl. a. A's stilling ud fra en arbejdsmæssig vurdering ved ledighed ville være at omdanne og derfor ikke kunne oprykkes.

A henviste heroverfor til, at det i lønningslovens § 84 er bestemt, at tjenestemænd i 19. lønningsklasse, såfremt deres tjenstlige forhold i enhver henseende har været tilfredsstillende, oprykkes til 24. lønningsklasse fra det tidspunkt, da de i tre år har oppebåret slutløn i 19. lønningsklasse. A anførte i denne forbindelse, at det ikke fra generaldirektoratets side var udtalt, at hans tjeneste ikke havde været fuldt tilfredsstillende.

Generaldirektoratet udtalte overfor mig, at det ved behandlingen i Lønningskommissio-

nen af 1954 af spørgsmålet om reducere af de i tjenestemandsløven af 1946 anførte 84 lønningsklasser til 30, hvorved det akademisk uddannede personale skulle henføres til to lønningsklasser med automatisk oprykning til den højeste af disse efter 3 år på slutløn, for statsbanernes vedkommende blev bestemt, at stillingerne som sekretær og fuldmægtig i selve generaldirektoratet, uanset at visse fuldmægtige ikke havde akademisk uddannelse, skulle placeres i 19. lønningsklasse, idet det samtidig blev forudsat, at visse fuldmægtigstillinger ikke ville kunne oprykkes i 24. lønningsklasse.

Dette var kommet til udtryk i Lønningskommissionens 2. betænkning, s. 141, hvor det vedrørende 19. lønningsklasse ved statsbanerne anføres:

»Hertil foreslås ligesom de tilsvarende stillinger indenfor andre styrelser henført de i de hidtidige lønningsklasser 3.600-4.680 kr. og 5.040-5.760 kr. placerede stillinger som henholdsvis sekretær og fuldmægtig i selve generaldirektoratet. I overensstemmelse med det under »Almindelige bemærkninger« anførte skal de pågældende under forudsætning af tilfredsstillende kvalifikationer m. v. kunne opnå automatisk advancement til ekspeditionssekretærstillingen i 24. lønningsklasse. Antallet af stillinger i de to lønningsklasser er foreslået fastsat til ialt 30, idet det herved er forudsat, at spørgsmålet om den endelige fastsættelse af normeringstallet for disse stillinger under hensyn til arbejdets karakter bliver gjort til genstand for nærmere drøftelse mellem generaldirektoratet og pågældende forhandlingsberettigede organisation, og at bl. a. visse fuldmægtigstillinger ud fra en arbejdsmæssig vurdering ikke vil kunne oprykkes i 24. lønningsklasse og ved lejlighed bør ændres til trafikkontrollørstillinger.«

Generaldirektoratet anførte videre, at sagen forinden fremsættelse af forslag til normeringslov for finansåret 1960/61 blev gjort til genstand for en forhandling med den forhandlingsberettigede organisation (Jernbaneforeningen), efter at der af generaldirektoratet havde været foretaget en nøje arbejdsmæssig vurdering af de pågældende stillinger. Resultatet blev, at normeringstallet i normeringsloven ansattes således, at antallet af sekretærer og fuldmægtige i 19. lønningsklasse samt ekspeditionssekretærer i 24. lønningsklasse ændredes til ialt 11, dog således at antallet indtil ledighed indtrådte i 7 ekspeditionssekretærstillinger og i 5 fuldmægtigstillinger ville være tilsvarende højere.

I bemærkningerne til dette lovforslag (FT 1959/60, till. A, sp. 3339) er anført:

»Under hensyn til, at en del af de ved statsbanerne normerede stillinger som fuldmægtig i 19. lønningsklasse og som ekspeditionssekretær i 24. lønningsklasse ved ledighed ikke vil blive besat med akademisk uddannet personale, foreslås der tilvejebragt hjemmel til, at 19 af disse stillinger omdannes således:

5 ekspeditionssekretærstillinger omdannes til trafikinspektørstillinger i 23. lønningsklasse, 3 ekspeditionssekretærstillinger samt 6 fuldmægtigstillinger omdannes til overtrafikkontrollørstillinger og

5 fuldmægtigstillinger omdannes til trafikkontrollørstillinger.«

Blandt de sidstnævnte 5 fuldmægtigstillinger var den stilling, som A var indehaver af, og generaldirektoratet tilføjede, at denne stilling var den absolut svageste i arbejdsmæssig henseende.

Generaldirektoratet bemærkede dernæst, at Finansministeriet havde været helt enig i den trufne ordning, og at de pågældende tjenestemænd havde været vidende derom dels ved orientering gennem deres nærmeste foresatte, dels gennem deres organisation, hvilket bl. a. fremgik af, at det på Jernbaneforeningens delegeretmøde i foråret 1960 blev forsøgt at formå organisationen til at tage spørgsmålet op til revision, hvilket delegeretmødet afviste.

Ifølge generaldirektoratet var det A meddelte afslag således i overensstemmelse med, hvad generaldirektoratet havde forudsat, da stillingen ved lønningsloven af 1958 blev henført til 19. lønningsklasse.

Finansministeriet udtalte, at der ved løn-

revisionen af 1958 blev oprettet en såkaldt »fælles-akademisk lønramme« (19.-24. lønningsklasse), hvortil bl. a. blev henført sekretærer, fuldmægtige og ekspeditionssekretærer indenfor administrationen, for så vidt de pågældende har gennemgået en akademisk uddannelse, jfr. lønningslovens § 6, stk. 3.

I Generaldirektoraterne for Statsbanerne samt Post- og Telegrafvæsenet var der forud for lønrevisionen ansat et antal etatsuddannede fuldmægtige og ekspeditionssekretærer uden akademisk uddannelse, og der blev for disse tjenestemænd etableret en særlig overgangsordning, hvorefter de pågældende – uanset at de ikke opfyldte de for ansættelse i 19.-24. lønningsklasse fastsatte eksamenskrav – blev henført til de nævnte lønklasser. Ifølge Finansministeriet havde der efter den nye lønningslovs ikrafttræden været nogen divergens i generaldirektoraternes og Finansministeriets opfattelse af retningslinierne for besættelse af de omhandlede stillinger ved indtrædende ledighed, og på denne baggrund fandt der i november 1959 en forhandling sted i ministeriet mellem de interesserede administrations- og organisationsrepræsentanter, der resulterede i en skrivelse af 6. januar 1960 fra Finansministeriet, hvorefter de i generaldirektoraterne normerede stillinger i 19.-24. lønningsklasse ikke fremtidig vil kunne besættes med ikke-akademisk personale, men ved ledighed kan omdannes til kontrollør-, overkontrollør- eller inspektørstillinger i henholdsvis 18., 21. eller 23. lønningsklasse, såfremt de ønskes besat med etatsuddannet personale uden akademisk uddannelse. I overensstemmelse hermed blev der på normeringslovene for 1960/61 og 1961/62 tilvejebragt hjemmel for omdannelse ved ledighed af 19 stillinger i 19.-24. lønningsklasse ved statsbanerne.

Finansministeriet anførte videre, at spørgsmålet om adgangen for en ikke-akademisk tjenestemand i 19. lønningsklasse til oprykning til 24. lønningsklasse herefter var af overgangsmæssig art, idet der ikke fremtidig vil ske ansættelse i 19. lønningsklasse, uden at vedkommende har bestået en afsluttende embedseksamen eller lignende.

Da der ikke i oprykningsbestemmelserne i lønningslovens § 84 er gjort undtagelse for de af overgangsordningen i generaldirektoraterne omfattede ikke-akademiske tjeneste-

mænd i 19. lønningsklasse, og da det ikke med tilstrækkelig tydelighed fremgår af bemærkningerne til loven, at noget sådant har været forudsat, jfr. citatet fra Lønningskommissionens 2. betænkning, var Finansministeriet af den opfattelse, at de i § 84 anførte kriterier bør lægges til grund ved afgørelsen af, om A kan oprykkes til 24. lønningsklasse.

Finansministeriet så sig ikke i stand til på det foreliggende grundlag at udtale sig om, hvorvidt det har været i overensstemmelse med de omhandlede kriterier at nægte A oprykning til 24. lønningsklasse, men ministeriet fremhævede, at lønningslovens krav om en i enhver henseende tilfredsstillende tjeneste efter ministeriets opfattelse ikke kan anses for opfyldt i et tilfælde, hvor en tjenestemand har varetaget et i forhold til hans lønningsmæssige placering mindre kvalificeret arbejdsområde på tilfredsstillende måde, såfremt pågældende styrelse på grundlag af indhøstede erfaringer med hensyn til hans evner og arbejdsmæssige indsats ikke anser ham for egnet til at bestride et arbejdsområde, der gør det rimeligt at placere stillingens indehaver i 24. lønningsklasse, eller ved nybesættelse med en ikke-akademiker på nogenlunde tilsvarende niveau i 21. eller 23. lønningsklasse som overkontrollør eller inspektør.

Finansministeriets udtalelse forelagde jeg for generaldirektoratet, der anførte, at det af de citerede bemærkninger i Lønningskommissionens 2. betænkning med al ønskelig tydelighed fremgik, at visse fuldmægtigstillinger ved statsbanerne var så svage i arbejdsmæssig henseende, at oprykning til 24. lønningsklasse ikke kunne finde sted. Den af A beklædte stilling var den absolut svageste – arbejdsmæssig set – af disse fuldmægtigstillinger, og hovedparten af det med stillingen forbundne arbejde ville ved ledighed i stillingen blive overdraget kontorassistentpersonale.

Under hensyn til A's hidtidige tjenestegøring anså generaldirektoratet ham ikke for egnet til at avancere udover nuværende lønningsklasse. Når dette måske ikke var sagt tilstrækkelig tydeligt i generaldirektoratets tidligere skrivelse, skyldtes det alene hensynet til A, der med udgangen af marts måned 1962 skulle afgå på grund af alder efter næsten 54 års tjeneste ved statsbanerne.

Generaldirektoratet mente iøvrigt at være på linie med Finansministeriet og henviste

herved til ministeriets ovenfor nævnte bemærkninger om forståelsen af lønningslovens krav om en i enhver henseende tilfredsstillende tjeneste.

Den 22. januar 1962 udtalte jeg overfor generaldirektoratet, at jeg ved sagens bedømmelse måtte være enig med Finansministeriet i, at det afgørende for, om A kunne oprykkes til 24. lønningsklasse, måtte være, om han efter generaldirektoratets opfattelse opfyldte det i lønningslovens § 84 opstillede krav om, at hans tjenstlige forhold i enhver henseende havde været tilfredsstillende.

Finansministeriet mente at måtte fortolke denne bestemmelse således, at det, for at oprykning til 24. lønningsklasse kan ske, ikke er tilstrækkeligt, at den pågældende fuldmægtig har udført det ham pålagte arbejde på tilfredsstillende måde, hvis dette arbejde, i forhold til det arbejde der normalt pålægges en fuldmægtig, er mindre kvalificeret. I så fald er det Finansministeriets opfattelse, at vedkommende styrelse på grundlag af sine erfaringer med hensyn til den pågældende fuldmægtigs evner og arbejdsmæssige indsats må skønne over, om han kan anses for egnet til at bestride et arbejdsområde, der normalt henhører under en ekspeditionssekretær i 24. lønningsklasse.

Denne opfattelse af § 84 støttes af en udtalelse i Lønningskommissionens 2. betænkning, side 91, sp. 1, hvor det om den automatiske oprykning fra 19. til 24. lønningsklasse hedder:

»Det er også her en betingelse for den automatiske oprykning til den højeste lønningsklasse, at vedkommende under hensyn til kvalifikationer og tjenstlige forhold i det hele findes egnet til forfremmelse til pågældende højere stilling.«

Heroverfor kan det anføres, at det ifølge ordlyden af § 84 alene er en betingelse for oprykning af fuldmægtige, der i 3 år har været på slutløn, at »deres tjenstlige forhold i enhver henseende har været tilfredsstillende«. Derimod ses der ikke af lovteksten at kunne udledes et forbehold – således som Finansministeriets fortolkning indebærer – med hensyn til arten af det arbejde, fuldmægtigene skal være beskæftiget ved. Har en fuldmægtig, der i 3 år

har været på slutløn, udført det ham pålagte arbejde på tilfredsstillende måde, og der ikke iøvrigt har været noget disciplinært at indvende imod ham, måtte jeg derfor finde, at bestemmelsen mest naturligt må forstås således, at han har krav på oprykning til 24. lønningsklasse, uanset arten af det arbejde, som har været pålagt ham. Hvis styrelsen har sat fuldmægtigen til mindre kvalificeret arbejde, fordi det har vist sig, at han ikke på tilfredsstillende måde kan udføre det kvalificerede arbejde, der normalt er forbundet med en fuldmægtigstilling, kan styrelsen undlade at oprykke ham til 24. lønningsklasse, men i så fald kan den pågældendes tjenstlige forhold heller ikke siges at have været tilfredsstillende »i enhver henseende«.

Da generaldirektoratet ikke overfor mig havde anført, at A ikke havde udført det ham pålagte arbejde på tilfredsstillende måde, fandt jeg uanset den tvivl, der er om fortolkningen af § 84, anledning til at henstille til generaldirektoratet påny at overveje spørgsmålet om A's udnævnelse til ekspeditionssekretær fra den 1. april 1961 at regne.

Den 7. februar 1962 svarede generaldirektoratet, at det af såvel Lønningskommissionens betænkning som af bemærkningerne til lovforslaget om normeringsloven for 1960/61 fremgik, at indplaceringen i 19.-24. lønningsklasse af visse ikke-akademisk uddannede tjenstemænd i Generaldirektoratet for Statsbanerne var en overgangsordning, og at der ved afviklingen af denne overgangsordning måtte tages hensyn ikke alene til lovens bestemmelser, men også til de øvrige trufne bestemmelser, der udfylder lønningslovsbestemmelserne.

Det var generaldirektoratets opfattelse, at der i særdeleshed for statsbanerne måtte tages hensyn til arten af det arbejde, som fuldmægtigene beskæftigedes ved, og dette fremgik da også dels af Lønningskommissionens 2. betænkning, s. 141, angående statsbanernes 19. lønningsklasse: »under forudsætning af tilfredsstillende kvalifikationer« og s. 91, sp. 1, »vedkommende . . . findes egnet til forfremmelse«, dels af bemærkningerne til normeringsloven for 1960/61, hvorved der var sket

omdannelse af de pågældende stillinger i 19. lønningsklasse til de stillinger, hvor de i arbejdsmæssig henseende hørte hjemme, og endelig af forhandlingerne med Finansministeriet i november 1959.

I overensstemmelse hermed havde generaldirektoratet foretaget den arbejdsmæssige vurdering af dets stillinger i 19. lønningsklasse – herunder også af A's –, hvilken vurdering havde givet sig udslag i normeringsloven for 1960/61, § 1, pkt. 135, 136, 139, 141 og 148, jfr. bemærkningerne til lovforslaget »Til 135, 136, 139, 141 og 148« (FT 1959/60, till. A, sp. 3339), hvorved der i overensstemmelse med generaldirektoratets opfattelse var blevet tilvejebragt hjemmel til oprykning af visse stillinger, men ikke af 5 fuldmægtigstillinger, deriblandt den af A beklædte. Da A's eventuelle avancement således var behandlet i overensstemmelse med de vedtagne lovbestemmelser og med Finansministeriets stilling, så generaldirektoratet sig efter at have overvejet sagen påny ikke i stand til at foretage videre.

Den 24. februar 1962 udtalte jeg overfor generaldirektoratet, at jeg af de i min skrivelse af 22. januar 1962 nævnte grunde stadig måtte være af den opfattelse, at bestemmelsen i lønningslovens § 84 mest naturligt må forstås således, at en fuldmægtig, der i 3 år har været på slutløn, og som har udført det ham pålagte arbejde på tilfredsstillende måde, og uden at der iøvrigt har været noget disciplinært at indvende imod ham, har krav på oprykning til 24. lønningsklasse, uanset arten af det arbejde, som har været pålagt ham.

I betragtning af den tvivl der var om fortolkningen af § 84, fandt jeg det rimeligt, om spørgsmålet blev prøvet ved domstolene, og jeg henstillede derfor til Københavns Overpræsidium, at en ansøgning fra A om fri proces til en retssag mod Generaldirektoratet for Statsbanerne blev imødekommet, under forudsætning af at han iøvrigt opfyldte de økonomiske betingelser for meddelelse af fri proces.

Den 23. maj 1962 underrettede Københavns Overpræsidium mig om, at det havde meddelt A fri proces under retssagen mod Generaldirektoratet for Statsbanerne.

45. *Henstillet til Socialministeriet at overveje, om det burde foranledige, at Arbejdsdirektoratet i sine afgørelser gør vedkommende medlem bekendt med en bestående ankesmulighed (J. nr. 842/61).*

En advokat henlede opmærksomheden på, at Arbejdsdirektoratet ikke i en afgørelse havde henledt vedkommende medlems opmærksomhed på adgangen til indenfor 1 måned at påklage direktoratets afgørelse til Arbejdsnævnet. Foranlediget heraf forespurgte jeg direktoratet og Arbejdsnævnet, om der var fornødent grundlag for fremtidig at følge en praksis, hvorefter det i sine afgørelser gør vedkommende medlem bekendt med klageadgangen.

Arbejdsnævnet udtalte, at det vel principielt fandt en henvisning til ankeadgangen naturlig, men at det – når hensås til, at bestemmelser om anken indeholdes i vedtægterne – ikke kunne tilråde, at direktoratet i hvert enkelt tilfælde gør opmærksom på ankebestemmelserne, da en sådan tilføjelse ville give anledning til anke i mange sager, hvor der ikke var nogen grund til at tro, at direktoratets afgørelse – efter at kassens hovedledelse eventuelt først havde truffet afgørelse i sagen – ville blive ændret af nævnet. Endvidere udtalte nævnet, at det var opmærksom på, at en sådan stigning i antallet af klagesager muligt i nogen grad ville kunne modvirke, ved at direktoratet uden udtrykkelig at anføre, at der var adgang til at anke dets afgørelser, henviste til den paragraf i kassens vedtægter, hvor ankebestemmelserne findes.

Arbejdsdirektoratet udtalte, at det med nævnet var enig i, at en henvisning til ankeadgangen måtte findes principielt naturlig, og at det i det hele kunne tiltræde Arbejdsnævnets synspunkter, omend med nogen tvivl forsåvidt angik fordelen ved den omtalte mulighed for at henvise til ankebestemmelserne i kassens vedtægter. Direktoratet anførte iøvrigt, at medlemsbogen vel måtte sidestilles med en forsikringspolice, og at det måtte være en naturlig pligt for de arbejdsløshedsforsikrede at gøre sig bekendt med det i denne angivne. I denne forbindelse oplyste direktoratet, at Arbejdsmændenes og Specialarbejdernes Arbejdsløshedskasse, der er langt den største og den, hvis medlemmer giver anledning til de fleste sager, ved en påtegning på det personlige kontrolkort, gennem ledighedserklæringerne samt ved opslag på kontrolkontorerne henleder medlemmernes

opmærksomhed på pligten til at kende de gældende vedtægtsbestemmelser. Endelig oplyste direktoratet, at det siden december 1956 efter min henstilling (jfr. beretn. 1956, s. 91–92) havde fulgt den praksis, at man i tilfælde, hvor en af Arbejdsnævnet truffet afgørelse ikke er enstemmig, meddeler den, hvem afgørelsen angår, at sagen inden 1 måned kan indbringes for Socialministeriet.

Socialministeriet anførte, at den vedtægt, som medlemmerne får udleveret, indeholder udførlige oplysninger om disses rettigheder og pligter overfor kassen m. v., herunder om deres mulighed for anke af trufne afgørelser, klageinstanser og -frister. Under hensyn hertil måtte ministeriet med Arbejdsnævnet og Arbejdsdirektoratet være enig i, at der ikke var tilstrækkelig anledning til yderligere udtrykkelig i alle i henhold til arbejdsløshedsloven trufne afgørelser at henlede medlemmernes opmærksomhed på foreliggende klagemuligheder, bortset fra de specielle tilfælde, hvor der ved en af Arbejdsnævnet truffet afgørelse var afgivet dissenterende vota, og hvor der allerede af Arbejdsdirektoratet gøres opmærksom på muligheden for anke til Socialministeriet.

Den 13. april 1962 udtalte jeg, at jeg, uanset at medlemmerne har en almindelig adgang til at gøre sig bekendt med de gældende bestemmelser om anke, ville finde det ønskeligt, at direktoratet fremtidig i sine afgørelser gør vedkommende medlem bekendt med klagemuligheden. Jeg lagde herved, ligesom ved min afgørelse i beretningen for 1956, vægt på, at det ikke ubetinget kan påregnes, at et medlem i den konkrete situation erindrer de i vedtægten herom anførte bestemmelser.

Endvidere henvistes der til, at Forvaltningskommissionen af 1946 i sin 7. betænkning (1950), s. 31–32, har anført, at den principielt vil anse det for rigtigst, at der gives ansøgere meddelelse om en eventuel klageadgang i de tilfælde, hvor en speciel lovregel har etableret en overinstans.

Da det endvidere måtte anses for at

være i overensstemmelse med forvaltningsretlig praksis, at der i videst muligt omfang gives borgerne oplysning og vejledning om en bestående ankemulighed (jfr. beretn. 1958, s. 40), fandt jeg at burde henstille til ministeriet påny at overveje,

om der ikke måtte være anledning til at foranledige, at direktoratet ændrer sin praksis, således at det i alle afgørelser gør vedkommende bekendt med klagemuligheden, eventuelt blot ved at henvide til den pågældende paragraf i vedtægten.

46. *Henstillet til Justitsministeriet at overveje, om det ville være hensigtsmæssigt at gennemføre en ordning, hvorefter forvaringsanstalterne bliver underrettet om stedfndne beskikkelser af forsvarere i prøveudskrivningssager. (J. nr. 785/61).*

Advokat A, der var beskikket forsvarer for en forvaret F i forvaringsanstalten i Horsens under den for ham rejste prøveudskrivningssag, klagede over, at fire af hans breve, dateret 4. juli, 16. juli, 19. august og 18. september 1961, til F var blevet åbnet af forvaringsanstalten.

Overlægen ved forvaringsanstalten udtalte, at adgangen til ukontrolleret brevveksling mellem forvarede og en under udskrivningssagen beskikket forsvarer er fastsat i Justitsministeriets skrivelse af 5. januar 1955, hvorefter det er en forudsætning for den ukontrollerede brevveksling, at anstalten er bekendt med forsvarerbeskikkelsen.

Om brevene af 4. og 16. juli, som var poststempet 6. og 17. juli, oplyste overlægen, at begge breve var åbnet af censuren, idet der ikke på dette tidspunkt forelå noget om forsvarerbeskikkelsen. Det fremgik af det første brev, at A var villig til at lade sig beskikke som forsvarer, og i brevet af 16. juli meddelte han, at han endnu ikke havde modtaget beskikkelsen. Brevcensur havde oplyst, at brevet af 16. juli blev videregivet til lægekantoret, idet brevencensur anmodede om, at der måtte tilgå ham meddelelse, når der forelå beskikkelse af forsvarer. Anstalten modtog imidlertid ikke nogen meddelelse herom. Hovedkontoret, der modtager de indgåede breve, havde imidlertid efter modtagelsen af brevet af 16. juli ladet de følgende breve udlevere uåbnede til F udenom brevencensuren. Det bemærkedes i denne forbindelse, at anstalten jævnlig havde ladet breve fra advokater udlevere uåbnede uden at undersøge, om beskikkelse forelå.

Overlægen anførte videre, at det ikke var rigtigt, at brevet af 19. august var blevet åbnet, idet det i journalen er noteret, at dette

brev blev udleveret uåbnet. I et enkelt tilfælde, nemlig for så vidt angik brevet af 18. september, var ekspeditionen dog sket via brevencensuren, der som anført ikke var bekendt med forsvarerbeskikkelsen og derfor åbnede brevet. Der var ikke herved begået nogen fejl, da anstalten ikke kunne vedkende sig nogen forpligtelse til selv at skaffe sig underretning om forsvarerbeskikkelser, men måtte gå ud fra, at disse meddeles anstalten. Ikke desto mindre gav brevencensur, der ved åbningen af brevet blev klar over, at det drejede sig om et brev fra en beskikket forsvarer, F besked om, at der var sket en fejltagelse ved åbningen af brevet. F udtalte, at han ikke ønskede videre foretaget. Det blev herefter af brevencensur noteret, at A var beskikket som forsvarer, og der var ikke siden åbnet breve fra ham.

Det drejede sig således om et enkelt brev, der var modtaget på et tidspunkt, hvor anstalten ikke havde modtaget meddelelse om forsvarerbeskikkelsen, og overlægen tilføjede, at anstalten den 27. oktober 1961 rettede henvendelse til dommerkantoret i Nykøbing S, der oplyste, at A var blevet beskikket som forsvarer den 14. juli 1961, og bekræftede, at der ikke var tilgået anstalten meddelelse herom. Endelig bemærkede overlægen, at A ikke som de fleste andre advokater brugte at mærke sine breve »forsvarerbrev«.

Politifuldmægtigen i Nykøbing S, hvor prøveudskrivningssagen verserede, oplyste, at det ved retten i Nykøbing S er det almindelige, at der beskikkes forsvarer i prøveudskrivningssager, men at der ikke gives forvaringsanstalten meddelelse herom hverken fra retens eller anklagemyndighedens side, hvad der så vidt ham bekendt heller ikke er givet nogen regel eller instruktion om. I alminde-

lighed løses spørgsmålet vel også ved, at forsvaren mærker sine breve »forsvarerbrev«, men kunne vel mest praktisk løses ved, at forsvarers brev til den forvarede lagdes i en kuvert adresseret til forvaringsanstalten og ledsaget af et brev, hvori forsvareren meddeler, at han den og den dato er blevet beskikket som forsvarer.

Politimesteren i Lyngby oplyste, at der ikke fra embedet tilgår forvaringsanstalterne meddelelse om forsvarerbeskikkelse i prøveudskrivningssager. Politimesteren tilføjede, at kriminaldommeren i Lyngby havde meddelt, at han, når forsvarer beskikkes, ville underrette forvaringsanstalten og den forvarede.

Statsadvokaten for Sjælland udtalte, at der almindeligvis ikke tilgår forvaringsanstalterne nogen underretning om forsvarerbeskikkelse, og at indførelse af en regel om, at sådan underretning skal gives, efter hans opfattelse måtte anses for overflødig, da forsvarerne ved at mærke deres breve kunne undgå, at disse blev åbnet af censuren.

Politidirektøren i København udtalte, at retten, når en sigtet eller tiltalt i København ikke havde fået beskikket forsvarer i dommervagten, men først skulle have forsvarer ved sagens fremsendelse til retten, underrettede forsvareren, men ikke sigtede, om beskikkelsen, idet det forventedes, at forsvareren selv underrettede klienten. Politidirektøren måtte mene, at man kunne følge samme linie i de her omhandlede tilfælde, således at det meddeltes forsvarerne, at de måtte fremsende deres første henvendelse gennem forvaringsanstalten med underretning om, at de var beskikkede.

2. statsadvokat for København udtalte, at

det overfor ham var oplyst, at man hverken fra byrettens eller politiets side underrettede forvaringsanstalterne om forsvarerbeskikkelse i de pågældende sager, og at han kunne tiltræde, at det blev overladt til forsvarerne selv at underrette forvaringsanstalten om beskikkelsen.

Rigsadvokaten tiltrådte statsadvokaternes udtalelser og tilføjede, at der ikke sås at være begået nogen fejl ved åbningen af de pågældende breve, da det måtte tilskrives A's eget forhold, at han ikke havde givet til kende, at han var forsvarer for F.

Justitsministeriet udtalte, at det kunne henholde sig til det i overlægens og rigsadvokatens skrivelser anførte.

Jeg udtalte, at jeg ikke kunne anse det for godtgjort, at brevet af 19. august 1961 blev åbnet af forvaringsanstalten.

Da anstalten var uvidende om, at A den 14. juli 1961 var blevet beskikket som forsvarer for F, og det ifølge Justitsministeriets skrivelse af 5. januar 1955 er en forudsætning for en forvarets adgang til ukontrolleret brevveksling med sin under en prøveudskrivningssag beskikkede forsvarer, at anstalten er bekendt med forsvarerbeskikkelsen, kunne jeg dernæst ikke kritisere, at anstalten åbnede brevene af 4. juli, 16. juli og 18. september 1961.

Sagen gav mig anledning til at henstille til Justitsministeriet at overveje, om det ikke ville være hensigtsmæssigt at gennemføre en ordning, hvorefter man underretter forvaringsanstalterne om stedfundne beskikkelser af forsvarere i prøveudskrivningssager.

47. *Henstillet til Socialministeriet at overveje, om det burde pålægges forsikringselskaberne i meddelelser om visse præmieforhøjelser at give forsikringstagerne oplysninger om den bestående ankeadgang (J. nr. 939/60).*

I slutningen af 1960 rettede A henvendelse til mig angående administrationen af den lovpligtige ulykkesforsikring og spurgte bl. a., hvorvidt det administrativt burde pålægges forsikringselskaberne i meddelelser om præmieforhøjelser, der kan påklages til Direktoratet for Ulykkesforsikringen, jfr. ulykkesforsikringslovens § 15, stk. 11, og § 2 i lov nr.

96 af 25. marts 1959, at gøre forsikringstagerne bekendt med denne ankeadgang.

Direktoratet for Ulykkesforsikringen udtalte den 1. februar 1961, at det hverken efter ulykkesforsikringsloven eller efter de for selskaberne gældende almindelige anerkendelsesbetingelser har hjemmel til at give selskaberne et sådant pålæg. Da det endvidere

drejer sig om et forhold overfor arbejdsgivere, der i højere grad end de tilskadekomne arbejdere må antages at være bekendt med ulykkesforsikringslovens bestemmelser, og med hvem selskabernes lokale akkvisitører og tillidsmænd i udstrakt grad har personlig kontakt, ville det efter direktoratets opfattelse være mindre påkrævet at gennemføre et sådant pålæg. Såfremt det ansås for hensigtsmæssigt, kunne direktoratet optage forhandling med selskaberne herom, men da den samlede lovpligtige ulykkesforsikringsportefølje omfatter ca. 500.000 policer, ville der utvivlsomt indgå et betydeligt antal uberetigede klager til direktoratet, og udgifterne til administration heraf ville i medfør af bestemmelserne i ulykkesforsikringsloven gennem selskaberne kunne overføres på forsikringstagerne og derved bevirke en fordyrelse af forsikringerne.

Socialministeriet henholdt sig overfor mig til det af direktoratet anførte.

Jeg anmodede herefter direktoratet og Socialministeriet om udtalelser om, hvorvidt direktoratet i medfør af § 11 i mønsterbestemmelser til forsikringsbetingelser kunne pålægge forsikringsselskaberne i meddelelser om præmieforhøjelse, der kan indbringes for direktoratet, at gøre forsikringstagerne bekendt med ankeadgangen. § 11 i mønsterbestemmelserne har følgende ordlyd:

»Såvel selskabet som forsikringstageren er pligtige at efterkomme de ændringer eller tilføjelser i nærværende forsikringsbetingelser, som måtte blive foreskrevet af Direktoratet for Ulykkesforsikringen.«

Direktoratet anførte, at man, efter at en række private forsikringsselskaber efter gennemførelse af ulykkesforsikringsloven af 6. juli 1916 havde modtaget anerkendelse til tegning af forsikring i henhold til ulykkesforsikringsloven, fandt det hensigtsmæssigt at foreskrive ensartede forsikringsbetingelser for den lovpligtige ulykkesforsikring, og der udfærdigedes derfor mønsterbestemmelser for forsikringsbetingelser, hvorfra mindre afvigelser kunne godkendes under hensyn til forsikringsselskabernes forskelligartede struktur.

Efter gennemførelsen af lov af 15. april 1930 om forsikringsaftaler blev mønsterbestemmelserne i det omfang det var muligt bragt i overensstemmelse med de tilsvarende bestemmelser i forsikringsaftaleloven – som ikke omfatter den lovpligtige ulykkesforsik-

ring – idet hensyn bl. a. måtte tages til, at forsikringen i henhold til ulykkesforsikringsloven er en tvungen forsikring til fordel for trediemand.

Senere er mønsterbestemmelserne ændret i forbindelse med ændringer af ulykkesforsikringsloven i 1933 og i 1949, idet enkelte bestemmelser var kommet i strid med de ændrede bestemmelser i loven.

De foretagne ændringer er sket i kraft af bestemmelser af samme ordlyd som de nu-gældende mønsterbestemmelser § 11, og efter direktoratets opfattelse måtte anvendelsen af denne bestemmelse være begrænset til sådanne tilfælde, hvor ændringer i lovgivningen eller i forsikringskutyme betinger en ændring af forsikringsbetingelserne, og kunne ikke anvendes til at pålægge forsikringsselskaberne en forpligtelse, der ikke direkte er påbudt i lovgivningen.

Direktoratet anførte endvidere, at det herefter måtte være af den opfattelse, at man ikke i forsikringsbetingelserne kunne pålægge selskaberne, at de i meddelelser om præmieforhøjelser eller -nedsættelser, der kan indbringes for direktoratet, skal gøre forsikringstagerne bekendt med ankeadgangen, men at et sådant pålæg derimod vil kunne optages som et led i de af Socialministeriet fastsatte almindelige anerkendelsesbetingelser eller tilvejebringes gennem forhandling med forsikringsselskaberne. Direktoratet udtalte samtidig, at det imidlertid som fremhævet i redegørelsen af 1. februar 1961 måtte anse det for mindre påkrævet at søge dette pålæg gennemført, og de administrative konsekvenser heraf ville blive ganske uoverskuelige.

Socialministeriet udtalte, at der efter ministeriets opfattelse ikke ville være noget til hinder for, at direktoratet i medfør af § 11 kunne give et pålæg som det omhandlede til forsikringsselskaberne, men at ministeriet med direktoratet var enig i, at det måtte anses for mindre påkrævet at søge et sådant pålæg gennemført.

Den 11. september 1961 udtalte jeg, at jeg ligesom Socialministeriet var af den opfattelse, at der i mønsterbestemmelsernes § 11 er hjemmel for direktoratet til at give forsikringsselskaberne pålæg om ved meddelelse af præmieforhøjelser, der kan indbringes for direktoratet, at gøre

forsikringstageren bekendt med denne ankeadgang.

Selvom der måtte lægges vægt på direktoratets betænkeligheder, fandt jeg dog udfra det principielt rigtige i, at borgerne underrettes om en lovhjemlet klageadgang, at burde henstille til Socialministeriet påny

at overveje, om der ikke var fornødent grundlag for at pålægge forsikringssselskaberne i meddelelser om præmieforhøjelser at give forsikringstagerne oplysninger om den omhandlede ankeadgang. Jeg henviste herved til den i min beretning 1958, s. 40, jfr. beretning 1959, s. 18, omtalte sag.

48. *Henstillet til Direktoratet for Fængselsvæsenet at overveje, om der bør gives de i fængselsvæsenets anstalter hensiddende personer adgang til at købe retsplejeloven, straffeloven og ombudsmandsloven. (J. nr. 436/60).*

I december 1961 klagede en fange i statsfængslet i Vridsløselille over, at fængslets ledelse havde nægtet ham tilladelse til at købe bl. a. retsplejeloven, straffeloven og ombudsmandsloven.

I overensstemmelse med reglen i ombudsmandslovens § 6 blev klagen oversendt til Direktoratet for Fængselsvæsenet, der i skrivelse af 19. februar 1962 meddelte fangen, at fængslet ved at nægte ham tilladelse til at købe de omhandlede love havde handlet i henhold til de herom gældende regler, jfr. Direktoratet for Fængselsvæsenets cirkulærskrivelse af 18. maj 1960, idet det i almindelighed ikke var tilladt fangerne at anskaffe sig disse love, hvorimod der efter anmodning kunne gives dem lejlighed til at låne lovene.

Uanset at fangen ikke klagede over direktoratets afgørelse, tog jeg spørgsmålet op

til nærmere undersøgelse, og da jeg fandt, at principielle hensyn talte for, at der blev givet de i fængselsvæsenets anstalter hensiddende personer adgang til at købe de omhandlede love, henstillede jeg den 23. marts 1962 til Direktoratet for Fængselsvæsenet påny at tage spørgsmålet op til overvejelse.

Den 8. juni 1962 underrettede Direktoratet for Fængselsvæsenet mig om, at det havde meddelt inspektørerne for de under fængselsvæsenet hørende anstalter, at der, såfremt ordens- og anstaltsmæssige hensyn ikke taler derimod, bør gives de i fængselsvæsenets anstalter hensiddende personer adgang til at låne såvel ombudsmandsloven som straffe- og retsplejeloven eller, såfremt de pågældende måtte ønske det, til at købe de nævnte love under forudsætning af, at udgiften afholdes af den ikke opsparingspligtige del af arbejdspengene (købeevnen).

49. *Et medlem af Værnepligtsnævnet havde videregivet visse oplysninger om en i nævnet behandlet sag til et dagblad. Henstillet til Indenrigsministeriet at overveje, om der er anledning til at udfærdige en forretningsorden for Værnepligtsnævnet. (J. nr. 18/61).*

I januar 1961 klagede A over, at Værnepligtsnævnet i november og december 1960 havde afslået hans ansøgninger om midlertidig hjemsendelse fra militærtjeneste, idet han hævdede, at sagen var blevet usagligt behandlet. Dernæst klagede han over, at Ekstrabladet den 20. december 1960 havde kunnet omtale sagen og nævnets afgørelse, som han først blev underrettet om ved skrivelse af 21. december 1960.

I 1953 meddelte 1. udskrivningskreds A udsættelse med indkaldelse til 1. oktober

1958, da han angav at ville studere jura. I september 1958, februar og juni 1959 samt januar 1960 meddelte Værnepligtsnævnet A yderligere udsættelse for ca. 1/2 år ad gangen.

Den 2. august 1960 mødte A til aftjening af værnepligt ved Flyvevåbnet, men i november 1960 ansøgte han nævnet om midlertidig hjemsendelse under henvisning til, at hans hustru havde dårlige nerver og derfor ikke turde opholde sig alene hjemme om natten. Han oplyste, at han af de militære myndigheder havde fået tilladelse til at over-

natte hjemme, men at hans hustrus tilstand var blevet forværret betydeligt. Han henviste til en erklæring fra en neurologisk specialist, hvoraf det fremgik, at hans hustru var i en så oprevet, nervøs-ængstelig tilstand, at det ville være yderst betænkeligt at lade hende være alene i hjemmet om natten.

Flyvestation Værløse anbefalede ansøgningen, hvorimod Forsvarsministeriet ikke fandt at kunne anbefale den. Udskrivningskredsen udtalte sig imod at ansøgningen blev imødekommet.

I et møde den 23. november 1960 besluttede Værnepligtsnævnet at afslå ansøgningen, hvilket meddeltes A ved skrivelse af 26. november 1960. Den 24. s. m. var A blevet mundtligt underrettet om afgørelsen, og han havde samme dag indhentet en ny erklæring fra lægen, der bl. a. anførte, at han havde drøftet spørgsmålet om indlæggelse af A's hustru med ham, men at en indlæggelse foruden hendes egen modstand stødte på en række praktiske vanskeligheder med børnenes anbringelse og pasning. Lægen henstillede, at A blev midlertidig hjemsendt.

Den 1. december 1960 sendte A lægeerklæringen til Værnepligtsnævnet og anmodede om, at hans ansøgning om midlertidig hjemsendelse måtte blive optaget til fornyet behandling. Forsvarsministeriet udtalte i den anledning bl. a., at det fandt det yderst betænkeligt at godtage den nu foreliggende situation som motivering for en midlertidig hjemsendelse.

Værnepligtsnævnet afholdt møde den 19. december 1960, hvori A fik lejlighed til at udtale sig. Han fremlagde en supplerende erklæring af 12. december 1960 fra lægen, der anførte, at angstneurosen hos A's hustru ikke krævede indlæggelse til observation for at blive verificeret. Derimod trængte A's hustru til indlæggelse for behandling, men en sådan indlæggelse stødte på store vanskeligheder og kunne kun ske som en tvangsindlæggelse, hvad der imidlertid ikke var legalt holdepunkt for. Til støtte for ansøgningen gav A endvidere forskellige oplysninger om sine økonomiske forhold.

Værnepligtsnævnet vedtog at afslå ansøgningen. A blev ikke underrettet herom på stedet, men ved skrivelse af 21. december 1960. I Ekstrabladet for den 20. december 1960 fandtes en artikel, hvori sagen og næv-

nets afgørelse blev ret udførligt omtalt uden angivelse af navne.

Med hensyn til A's påstand om, at hans ansøgning var blevet usagligt behandlet, henviste Værnepligtsnævnet overfor mig til de sagsfremstillinger, der af nævnets sekretær var udarbejdet og udsendt til nævnets medlemmer forud for de enkelte møder.

Vedrørende en bemærkning fra A om, at nævnet den 28. juli 1960 meddelte ham afslag på en ansøgning om yderligere udsættelse, anførte nævnet, at han formentlig tænkte på Indenrigsministeriets skrivelse af 28. juli 1960, hvori det meddeltes ham, at hans ansøgning om udsættelse ville blive behandlet i nævnets førstkommende møde, antagelig i slutningen af august 1960, og at han var pligtig at give møde efter indkaldelsen den 2. august 1960, uanset at nævnets afgørelse ikke inden da kunne foreligge. Sagen var sat på dagsordenen for nævnets møde den 29. august 1960, men forinden havde A i skrivelse af 18. august 1960 trukket sin ansøgning tilbage. En af A omtalt telefonsamtale den 26. juli 1960 havde nævnet intet kendskab til, og af Indenrigsministeriets akter fremgik det, at der allerede den 25. juli 1960 var resolution for det i skrivelsen af 28. juli 1960 udtalte. Nævnet oplyste dernæst, at indkaldelsesordren til møde den 2. august 1960 i henhold til A's egen kvittering blev modtaget af ham allerede den 20. februar 1960, mens hans udsættelsesandragende var dateret den 11. juli 1960.

Forsåvidt angik artiklen i Ekstrabladet meddelte Værnepligtsnævnet, at de i avisen gengivne oplysninger hidrørte fra et af nævnets medlemmer.

Under sagens behandling blev det oplyst, at A var blevet hjemsendt, efter at han den 24. februar 1961 af en kassationskommission var blevet erklæret for tiden tjenestudygtig.

Jeg udtalte, at Værnepligtsnævnets udførlige sagsfremstillinger ikke på noget punkt gav anledning til kritik, og at jeg ikke kunne kritisere det af nævnet ved afgørelserne i november og december 1960 udøvede skøn over, om A's ansøgninger burde imødekommes.

Med hensyn til artiklen i Ekstrabladet for den 20. december 1960 oplyste jeg, at det medlem, der havde videregivet op-

lysningerne til Ekstrabladet, havde navngivet sig overfor mig, og at jeg havde fundet det rettest at forelægge dette forhold for Indenrigsministeriet. Samtidig henstillede jeg til ministeriet at forelægge sagen for anklagemyndigheden til overvejelse af, om der burde rejses tiltale mod vedkommende for overtrædelse af den ham påhvilende tavshedspligt.

Den 30. oktober 1961 underrettede Indenrigsministeriet mig om, at Justitsministeriet den 30. september 1961 havde tiltrådt rigsadvokatens indstilling, hvorefter der ikke fra anklagemyndighedens side blev foretaget videre i sagen.

Indenrigsministeriet tilføjede, at det samtidig havde meddelt Værnepligtsnævnets for-

mand til videre bekendtgørelse for nævnets medlemmer, at ministeriet under sagens behandling overfor anklagemyndigheden havde udtalt, at der efter dets formening består tavshedspligt for Værnepligtsnævnets medlemmer med hensyn til nævnets forhandlinger og de nævnet forelagte sager.

Jeg meddelte derefter A, at jeg ikke fandt anledning til at foretage videre vedrørende hans klage, men tilføjede, at jeg samtidig havde anmodet Indenrigsministeriet om en udtalelse om, hvorvidt der er anledning til i medfør af § 9, stk. 8, i lov nr. 210 af 11. juni 1954 om værnepligt at udfærdige en forretningsorden for Værnepligtsnævnet.

50. *Henstillet til justitsministeren at overveje, hvorvidt der måtte være grund til at indhente en fornyet erklæring fra Kunstakademiet vedrørende to billeder, der i 1937 var konfiskeret ved dom, og som ministeriet i 1961 havde nægtet at udlevere. (J. nr. 190/61).*

Den 4. marts 1961 klagede en kunstner over, at Justitsministeriet den 2. marts 1961 havde afslået hans ansøgning om at få udleveret to malerier og en buste, der ved Østre Landsrets dom af 23. september 1937 var konfiskeret i henhold til straffelovens § 77, og som siden havde været på Kriminalmuseet. Kunstmaleren henviste til et fortilfælde, hvor socialdemokratiet fra Kriminalmuseet skulle have fået udleveret et banner, der tidligere var blevet beslaglagt af politiet.

I den anledning besigtigede jeg malerierne og busten, og kort efter modtog jeg fra Justitsministeriet en udtalelse med sagens akter.

Af det foreliggende fremgik det, at kunstmaleren ved anklageskrift af 30. juni 1937 blev sat under tiltale for overtrædelse af straffelovens § 234, idet han i marts 1937 offentligt havde udstillet 5 af ham fremstillede billeder og en buste, der ifølge anklageskriftet skulle være af utugtig karakter. Det drejede sig bl. a. om:

1. et billede »Verdenskrigens faldne«, der bl. a. forestiller en mandlig skikkelse med blottet kønsdel af overnaturlig størrelse,
2. et billede »Fornøjelsernes legionær«, der bl. a. forestiller en nøgen mand, der bagfra fører sit lem ind i en nøgen kvindes kønsdel,

3. en figur »Sex paralysappeal«, hvor der på busten af et kvindehoved – fremstillet af en anden kunstner – bl. a. er malet et mandligt kønslem.

Ved Københavns Byrets dom af 29. juli 1937 blev kunstmaleren idømt en bøde på 200 kr. for overtrædelse af straffelovens § 234, nr. 3, idet retten fandt, at 4 af billederne, herunder de 2 ovenfor nævnte, og busten efter den almindelige opfattelse måtte anses for utugtige. Disse billeder og busten blev konfiskeret i henhold til straffelovens § 77. Af dommen fremgår det, at kunstmaleren havde forklaret, at han tilhørte den surrealistiske kunstretning, at den til billederne knyttede tekst skal appellere til beskuerens fantasi, men ikke skal dække det, billedet forestiller, og at det er meningen, at beskueren selv skal arbejde med de fremstillede figurer og danne sig et skøn over, hvad de forestiller.

Det kongelige Akademi for de skønne Kunster havde den 24. juni 1937 til sagen afgivet en erklæring, hvori det anførtes:

»... at den surrealistiske kunstretning i det væsentligste kan kendetegnes derved, at den søger at fremstille indtryk fra underbevidstheden, og at de beslaglagte malerier antagelig er forsøgt i denne retning.

Nogen vurdering af denne kunstretning ser Akademiet sig ikke i stand til at foretage; det er kunstens kvalitet og ikke kunstretningen, som er afgørende.

Idet man bortser fra motivvalget i sigtedes billeder, skal Akademiet dog tilføje, at man ikke mener at kunne frakende de beslaglagte malerier en vis kunstnerisk billedvirkning, hvorimod sigtedes bemaling af den beslaglagte buste ikke blot er uden kunstnerisk værdi, men yderligere en grov krænkelse af den kunstner, som har udført busten.«

Kunstmaleren ankede dommen til Østre Landsret, der i dom af 23. september 1937 (U. f. R. 1937, s. 1159) udtalte, at kun de 2 ovenfor beskrevne billeder og busten var utugtige. Konfiskationen for disse 3 effekters vedkommende blev opretholdt, men bøden blev nedsat til 100 kr. Det bemærkes, at en af rettens dommere dissenterede for frifindelse.

Den 11. januar 1961 anmodede kunstmaleren Justitsministeriet om at få udleveret, eventuelt låne, de 2 billeder og busten. Ministeriet forelagde andragendet for politidirektøren i København, der udtalte, at hovedsynspunktet måtte være, at konfiskationskravet på genstande, der tjener eller er bestemt til et retsstridigt eller strafbart formål, ikke bør kunne frafalde. Principielt må dette også gælde genstande, der i sig selv er af utugtig art som de omhandlede. Endvidere udtalte politidirektøren, at spørgsmålet herefter var, om man ville tilsidesætte den ved Østre Landsrets dom skete vurdering af de konfiskerede genstande som værende utugtige. Ved afgørelsen heraf måtte der naturligvis tages hensyn til en siden 1937 stedfunden ændring af samfundets og domstolenes syn på begrebet »utugtigt indhold«. Efter politidirektørens opfattelse måtte der dog formentlig kræves en temmelig stærk overbevisning om, at værkerne efter moderne opfattelse på grund af deres kunstneriske kvalitet ikke er af utugtig karakter, for at tilsidesætte konfiskationsbestemmelsen i den inappellable dom, der – uden at tage stilling til frembringelsernes kunstneriske værdi – har erklæret dem for utugtige.

Efter politidirektørens skøn var de konfiskerede værker, uanset deres eventuelle kunstneriske værdi, af en sådan art, at de også idag må skønnes at falde ind under lovens begreb om utugtige frembringelser. Når lo-

ven stadig opretholder den beskyttelse for befolkningens sædelighedsfølelse, som bl. a. er værnet ved straffelovens § 234, ville politidirektøren ikke anse det for rigtigt, at man påny skabte mulighed for en offentlig udstilling af de i sagen omhandlede genstande, uanset om dette skete her eller i udlandet.

Endelig udtalte politidirektøren, at han heller ikke kunne anbefale, at man udlånte billederne og busten.

Statsadvokaten for 1. statsadvokatur i København henholdt sig til politidirektørens udtalelse, og rigsadvokaten udtalte, at han kunne tiltræde, at de omhandlede malerier og busten fortsat måtte karakteriseres som utugtige. Rigsadvokaten kunne derfor allerede af den grund ikke anbefale, at effekterne blev udleveret eller udlånt.

Den 2. marts 1961 meddelte Justitsministeriet kunstmaleren, at det af principielle grunde ikke kunne imødekomme hans andragende.

Justitsministeriet udtalte overfor mig, at det ved dets afgørelse havde lagt vægt på, at værkerne ved dom er karakteriseret som utugtige, og at det på ingen måde er utvivlsomt, at en retslig bedømmelse nu ville medføre et andet resultat. Endvidere henviste ministeriet til sidste stykke i den ovenfor citerede erklæring fra Det kongelige Akademi for de skønne Kunster.

Med hensyn til det banner, der i 1931 blev udleveret fra Kriminalmuseet, udtalte ministeriet, at dette utvivlsomt ikke i sig selv var af forbryderisk karakter, og at det efter de foreliggende oplysninger syntes at fremgå, at det i sin tid var blevet beslaglagt af politiet, hvorimod det ikke syntes at have været konfiskeret i henhold til en af en domstol truffet afgørelse. Ministeriet havde til belysning af dette spørgsmål bl. a. undersøgt akterne vedrørende de domme, der er omtalt i U. f. R. 1873, s. 879 og 1874, s. 479.

Den 3. maj 1961 udtalte jeg følgende:

Ved den i 1937 afsagte landsretsdom var ejendomsretten til de konfiskerede billeder m. v. overgået til staten, og noget juridisk krav på tilbagegivelse af genstandene tilkom der ikke kunstmaleren.

Efter det foreliggende anså justitsministeren sig for beføjet til at skønne over, hvorvidt tilbagegivelse – eller eventuelt udlån til udstillingsbrug – nu, selvom intet

krav kunne have derpå, kunne finde sted uden skade for nogen offentlig interesse. Et sådant skøn var også udøvet af ministeren. Efter de regler, der gælder for min virksomhed, ville jeg kun kunne kritisere dette skøn, hvis det kunne betegnes som urimeligt eller vilkårligt. Men dette var ikke tilfældet. Selvom det kunne hævdes, at området for straffelovens § 234 om pornografi er blevet noget indsnævret i nyere opfattelse, kunne det ikke med sikkerhed siges, at en retslig bedømmelse af de omtalte genstande i dag ville føre til et andet resultat, end da dommen blev afsagt. Om nogen vilkårlighed i det udøvede skøn var der heller ikke tale. Det af kunstmaleren påberåbte fortilfælde, hvor udlevering fandt sted af et beslaglagt banner, kunne ikke sidestilles med det her foreliggende tilfælde.

Da der dog efter den stedfundne udvikling kunne rejses nogen tvivl om, hvorvidt en ny, kunstnerisk sagkyndig bedømmelse af de to billeder ville gøre det forsvareligt at udlevere disse – eller måske det ene af dem – fandt jeg at kunne henstille til justitsministerens overvejelse, hvorvidt der kunne være grund til at indhente en fornyet udtalelse fra Kunstakademiet om billederne. Denne henstilling omfattede ikke den bemalede buste.

Den 5. august 1961 meddelte ministeriet, at det havde indhentet en erklæring fra akademirådet, der havde udtalt følgende:

»De omhandlede to malerier må ses som typiske repræsentationer for den surrealistiske kunstretning.

Den forløbne årrække siden akademirådet først udtalte sig om disse billeder har i forbindelse med andre bevægelser i kunsten muliggjort en afklaring af denne kunstretning, der har foregrebet en nutid, som indenfor andre kunstarter og navnlig den litterære kunst har et tilsvarende indhold.

Den surrealistiske kunstretning har i den samme periode opnået international anerkendelse, og akademirådet må anse det som rimeligt at indrømme de pågældende kunstnere den frihed i emnevalg, der netop er denne kunstretnings særkende.«

Ministeriet havde derefter påny forelagt sagen for rigsadvokaten, der bl. a. anførte, at han anså det for utvivlsomt, at billederne også efter den i dag herskende opfattelse måtte anses for utugtige. Uanset om fremstillingen bæres af en kunstnerisk intention, var det efter rigsadvokatens opfattelse tvivlsomt, om den i det foreliggende tilfælde legitimeres deraf, således at tiltale i lighed med den praksis, der gælder med hensyn til litterære frembringelser, ville være blevet undladt, såfremt spørgsmålet havde foreligget nu.

Under hensyn hertil mente rigsadvokaten fortsat at burde udtale sig imod udlevering af malerierne, der ved den tidligere afsagte dom var bedømt som utugtige i henhold til straffeloven.

Justitsministeriet udtalte, at det herefter måtte fastholde afgørelsen af 2. marts 1961.

Jeg fandt efter det foreliggende ikke grundlag for at foretage videre.

51. *En politifuldmægtig, der på anklagemyndighedens vegne havde foretaget indkaldelsen af vidner i en domsmandssag, havde ikke tilsagt vidnerne med fornøden hensyntagen til at undgå tidsspilde for dem. (J. nr. 893/61).*

A, der havde været indkaldt som vidne i en straffesag, klagede over den måde, hvorpå vidnerne i sagen, der blev behandlet i Kolding herredsret den 23. og 24. oktober 1961, var blevet indkaldt. Han anførte bl. a., at han og en halv snes andre vidner var tilsagt til at møde den 23. oktober 1961, kl. 15, og at andre vidner på dette tidspunkt overfor ham havde oplyst, at de havde ventet

siden kl. 11. A blev først afhørt kl. godt 19, medens andre vidner havde fået besked på at komme igen næste dag. Da A forlod retsbygningen ca. kl. 19,30, sad der endnu en halv snes vidner, hvoraf nogle havde ventet siden kl. 11.

Af sagens akter fremgik det, at det havde drejet sig om en omfattende bedragerisag, der var blevet behandlet som domsmands-

sag. Til domsforhandlingen den 23. og 24. oktober 1961 var der tilsagt 35 vidner, hvoraf dog de 11 på dette tidspunkt endnu var sigtede i sagen. 5 af vidnerne havde rejst krav om erstatning.

Den politifuldmægtig, der på anklagemyndighedens vegne havde foretaget indkaldelsen af vidnerne, udtalte, at der af retten var afsat 2 dage til bevisførelsen og en eftermiddag til proceduren. Forud for domsforhandlingen afholdtes der mellem forsvarerne og politifuldmægtigen et møde med henblik på at begrænse vidneførelsen mest muligt, men den ene forsvarer ville ikke medvirke hertil, hvorfor vidner måtte tilvarsles i betydeligt omfang. Der var ikke forud for sagens behandling afholdt noget egentligt møde om planlægningen, men politifuldmægtigen havde underrettet såvel retsformanden som forsvarerne om, hvorledes han agtede at afvikle sagen, især grupperingen af forholdene og deres rækkefølge.

Af de 35 vidner var 10 tilsagt til den 23., kl. 11, 14 til samme dag kl. 15 og resten til den 24. Når vidnerne blev tilsagt i grupper i stedet for til hver sit klokkeslet, skyldtes det dels, at det var overordentlig vanskeligt at fordele så mange vidner med de rette tidsintervaller, dels at samlede grupper af vidner lettere kunne ordne sig indbyrdes med transport, hvilket vistnok også skete i betydeligt omfang.

På grund af en uforudset lang middagspause var formiddagsvidnerne ikke afhørt i fuldt omfang, inden eftermiddagsvidnerne mødte. Der manglede således 4 vidner, som forinden middagspausen fik forklaret situationen, og som efter pausen straks blev afhørt. Politifuldmægtigen havde foreslået at begynde kl. 14 efter middagspausen, men efter forsvarernes indvending bestemte retsformanden, at der først skulle begyndes kl. 14,30, og senere blev retsmødet yderligere udsat til kl. 15. I denne halve time havde der været mulighed for i det væsentlige at afhøre de resterende 4 vidner fra formiddagen.

Det var ifølge politifuldmægtigen almindeligt, at retsformanden fortsatte dagens retsmøde, indtil det påregnede stof var gennemgået. Da den ene domsmand imidlertid skulle til et vigtigt møde om aftenen, hvilket politifuldmægtigen først blev bekendt med, kort før retsmødet sluttede ca. kl. 19,30, sluttedes retsmødet, inden alle eftermiddagsvidnerne

var afhørt. Der manglede 6 vidner, hvoraf de 3 var sigtede, og 2 af disse skulle endvidere afhøres til en række forhold den følgende dag. De 6 vidner måtte således anmodes om at komme igen næste dag, hvilket de var indforstået med, og der aftaltes efter ønske et bestemt klokkeslet. Ved at have fortsat retsmødet $1/2$ - $3/4$ time kunne samtlige vidner ifølge politifuldmægtigen have været afhørt.

Med hensyn til domsforhandlingens forløb anførte politifuldmægtigen, at han ikke havde påregnet at bruge så lang tid til oplæsning af anklageskriftet, som det viste sig nødvendigt. Han havde i forvejen overvejet muligheden af at bruge den første dag til en fuldstændig gennemgang af forholdene med de tiltalte og gemme vidnerne til næste dag, men afstod fra dette, dels og især af hensyn til den derved endnu større vanskelighed for domsmændene ved at holde sammen på stoffet, og dels fordi man derved ville få en endnu større ophobning af vidner. Der var iøvrigt ikke fra rettens side spørgsmål om indkaldelse af vidner, der forudsattes at være og var til stede ved anklagemyndighedens foranstaltning i fornødent omfang.

At sagen koncentreredes på så kort tid, hvilket var til betydelig belastning for de deltagende, syntes at have været den for vidnerne mindst byrdefulde fremgangsmåde, men samtidig vanskeliggjorde koncentrationen at differentiere mødetiderne så nøje, som det kunne ske, hvis sagen var strakt over f. eks. 10 dage, hvilket forsvareren for en af de tiltalte på forhånd havde ventet.

Politimesteren i Kolding henviste til politifuldmægtigens redegørelse og udtalte, at han, selvom han fandt det meget beklageligt, at vidnerne måtte vente mere end ganske kort tid, hvilket man ved embedet bestræbte sig for i videst muligt omfang at undgå, måtte mene, at det i det praktiske retsliv var umuligt helt at undgå denne ulempe, navnlig når det drejede sig om større sager. Når det som i dette tilfælde drejede sig om en endog meget stor bedragerisag, kunne det være overordentlig vanskeligt at forudberegne tidsintervallerne blot nogenlunde rigtigt, hvorved der også måtte tages hensyn til, at sagens gang i retten ikke måtte sinkes på grund af for rigeligt beregnede intervaller. Det kunne derfor være en praktisk rimelig foranstaltning at tilsige flere vidner til samme tidspunkt, og

de indtrufne forsinkelser måtte efter hans opfattelse anses for ganske upåregnelige for politifuldmægtigen.

Statsadvokaten i Sønderborg udtalte, at der ved tilrettelæggelsen af en sag af større omfang af anklagemyndigheden måtte foretages en overvejelse med hensyn til, hvorledes sagen bedst kunne foretages, når det skulle ske på den lempeligste måde for alle de mødende, idet det tillige måtte haves for øje, at heller ikke rettens (domsmændenes) tid blev beslaglagt i længere tid end absolut nødvendigt. I det foreliggende tilfælde havde en sådan indgående overvejelse fundet sted fra politifuldmægtigens side, og hverken dommeren eller forsvarerne havde i forvejen haft nogen indvending. Selv om politifuldmægtigens bedømmelse *bagefter* syntes lidt optimistisk, var tilrettelæggelsen foretaget under hensyn til rettens almindelige arbejdsform, f. eks. med hensyn til længde af middagspause, tidspunkt for retsmødets ophør m. v. At der på disse punkter skete afvigelse fra det sædvanlige kunne ikke bebrejdes politifuldmægtigen.

Selv om det var beklageligt, når vidner måtte vente, ville det i større sager ikke altid kunne undgås, og når hensås til de forhåndsbestræbelser, politifuldmægtigen havde gjort sig i den foreliggende sag, kunne statsadvokaten ikke se, at der var noget at bebrejde ham.

Rigsadvokaten udtalte, at han kunne tiltræde, at det i straffesager med en så omfattende vidneførsel som i den foreliggende sag ikke ville kunne undgås, at nogle af de tilsagte vidner kom til at vente i kortere eller længere tid, inden afhøringen kunne finde sted. Ved den skete tilsigelse af 14 vidner til samme tidspunkt måtte det imidlertid forudses, at ventetiden for nogle af disse måtte blive længere end rimeligt, og rigsadvokaten måtte derfor – uanset det af politifuldmæg-

tigen og statsadvokaten anførte – finde, at tilsigelsen af vidnerne ikke var sket med fornøden hensyntagen til at undgå tidsspilde for disse.

Efter rigsadvokatens opfattelse kunne der dernæst have været anledning til ved genoptagelsen af retsmødet den 23. oktober 1961, kl. 15, i forbindelse med en beklagelse af, at vidneførslen var trukket længere ud end forudsat, at have tilkendegivet de til kl. 15 tilsagte vidner, at de i nærmere angivne tidsrum kunne forlade retsbygningen.

Efter den givne anledning var rigsadvokaten sindet i sit meddelelsesblad at anmode om, at det ved afgørelsen af, til hvilke tidspunkter vidner i straffesager skal tilsiges, må blive tilstræbt, at intet vidne kommer til at vente i længere tid end fornødent, således at der ikke til samme tidspunkt tilsiges så mange vidner, at ventetiden for nogle af disse må forudses at blive unødigt lang.

Justitsministeriet udtalte, at det kunne tiltræde rigsadvokatens udtalelse.

Jeg udtalte, at jeg med rigsadvokaten og Justitsministeriet var enig i, at tilsigelsen af vidnerne i det foreliggende tilfælde ikke var sket med fornøden hensyntagen til at undgå tidsspilde for dem.

Da rigsadvokaten som nævnt agtede at give nærmere instruktion om spørgsmålet, gav sagen mig ikke anledning til at foretage videre.

I meddelelsesbladet for juni måned 1962 har rigsadvokaten henstillet, at det ved anklagemyndighedens tilsigelse af vidner tilstræbes, at intet vidne kommer til at vente i længere tid end fornødent. Der bør således ikke, medmindre særlige grunde gør det hensigtsmæssigt, indkaldes flere vidner til samme tidspunkt, hvis det må forudses, at dette vil medføre ventetid af betydning for noget af vidnerne.

52. Statens Åndssvageforsorgs ekspedition af en sag vedrørende køb af en ejendom.
(J. nr. 919/61).

I efteråret 1961 fremdrog Sorø Amtstidende en sag vedrørende Statens Åndssvageforsorgs køb af en grund i Sorø. I artiklen anførtes det bl. a., at grunden blev solgt den 11. de-

cember 1959, men at sælgeren A endnu ikke havde modtaget købesummen. Det antydedes, at sagen på utilbørlig måde var trukket i langdrag, ligesom det nævntes, at det på et

vist tidspunkt var nødvendigt at udfylde nye ejendoms papirer, da de oprindelige var bortkommet.

I en artikel den 10. november 1961 omtalte BT sagen på lignende måde og oplyste, at A dagen før havde fået købesummen udbetalt.

Af akterne og en fra bestyrelsen for Statens Åndssvageforsorg modtaget udtalelse fremgik det, at Sorø Hvilehjem indtil Åndssvageforsorgen købte hjemmet, var et privat-ejet plejehjem for åndssvage. I forbindelse med forarbejderne til den nye lov om forsorgen for åndssvage og andre særlig svagt begavede blev det undersøgt, om det ikke ville være mest formålstjenligt, om forsorgen overtog denne ejendom og samtidig hermed erhvervede en parcel på ca. 4300 kvadratalen af ejendommen matr. nr. 175, Sorø købstads bygrunde, som den hidtidige ejer af hvilehjemmet B havde lejet af A. Den 12. oktober 1958 sendte B et foreløbigt tilbud om salg af hvilehjemmet og vedlagde samtidig et tilbud af 11. s. m. fra A, hvorefter denne ville sælge parcellen for 2 kr. pr. kvadratalen.

Bestyrelsen oplyste, at der på det pågældende tidspunkt var blevet eksproprieret en del af hvilehjemmets jord og bygninger, hvorfor der i forbindelse med den eventuelle overtagelse måtte ske en udvidelse af hjemmet og væsentlig ombygning og modernisering. Det herved forbundne projekteringsarbejde måtte være afsluttet, inden sagen om købet kunne forelægges for bevillingsmyndighederne.

Den 26. maj 1959 anmodede den daværende bestyrelse for Østifternes Åndssvageanstalt Socialministeriet om godkendelse af købet af hvilehjemmet og af parcellen samt om et lån af statskassen til afholdelse af udgifterne ved disse køb og ved ombygningen og moderniseringen af hjemmet.

I skrivelse af samme dag til A meddelte bestyrelsen, at den forventede at modtage Socialministeriets godkendelse af, at Østifternes Åndssvageanstalt erhvervede hvilehjemmet, og at bestyrelsen under forudsætning af ministeriets godkendelse var villig til at acceptere tilbudet af 11. oktober 1958 og at afholde omkostningerne ved overdragelsen.

Efter at Socialministeriet havde indhentet udtalelser fra Sundhedsstyrelsen, Boligministeriet og Finansministeriet, anmodede det den 9. december 1959 Finansudvalget om til-

slutning til, at det af bestyrelsen for Østifternes Åndssvageanstalt (nu bestyrelsen for Statens Åndssvageforsorg) begærede lån af statskassen blev bevilget på sædvanlige vilkår.

Den 16. december 1959 gav Finansudvalget sin tilslutning til Socialministeriets indstilling, og den 22. s. m. underrettede ministeriet bestyrelsen herom, idet ministeriet, da Finansministeriet havde taget forbehold med hensyn til Åndssvageforsorgens erhvervelse af hvilehjemmet fri for pantegæld, bad om oplysning bl. a. om det beløb, hvortil de enkelte prioriteter var nedbragt.

Bestyrelsen indhentede disse oplysninger gennem forsorgscentret for Vestsjælland og underrettede den 19. februar 1960 Socialministeriet om resultatet. Efter at Socialministeriet påny havde brevvekslet med Finansministeriet, meddelte det den 5. marts 1960 bestyrelsen, at det kunne tiltræde, at to af prioriteterne i hvilehjemmet blev indfriet samtidig med Åndssvageforsorgens overtagelse af ejendommen.

Den 15. marts 1960 anmodede bestyrelsen kammeradvokaten om i samarbejde med forsorgscentret for Vestsjælland at udarbejde skøderne vedrørende overdragelsen af hvilehjemmet og A's grund og tilføjede, at der ikke var fastsat nogen dato for overtagelsen, men at bestyrelsen ville mene, at den burde finde sted pr. 11. december 1959.

Den 18. marts og den 11. april 1960 sendte bestyrelsen forskellige dokumenter i sagen til kammeradvokaten, og den 6. maj 1960 sendte kammeradvokaten bestyrelsen udkast til de to skøder, hvoraf det vedrørende A's grund var betinget, som følge af at grunden ikke var udstykket. Det var i udkastet bestemt, at købesummen først skulle erlægges, når endeligt skøde efter endt udstykning var tinglyst uden præjudicerende retsanmærkninger. Bestyrelsen anmodede kort efter forsorgscentret om en udtalelse, og den 3. juni 1960 svarede centret og gjorde opmærksom på, at der vedrørende hvilehjemmet var et problem med hensyn til et tidligere ydet lån til hjemmet, og at A ønskede, at det i skødet vedrørende hans grund bestemtes, at Åndssvageforsorgen skulle bekoste opsættelsen af et hegn mellem den solgte parcel og restejendommen.

Bestyrelsen oplyste, at de rejste spørgsmål på grund af ferietiden først blev afklaret i august 1960. Den 16. august 1960 var en repræsentant for kammeradvokaten til møde

på Åndssvageforsorgens hovedkontor, og dagen efter sendte kammeradvokaten nye udkast til de to skøder. Bestyrelsen afholdt møde den 19. s. m., men da dette møde afholdtes på Livø, nåede skøderne ikke at blive forelagt til underskrift, og de blev derfor først underskrevet af bestyrelsen på det næste bestyrelsesmøde, den 16. september 1960. Bestyrelsen sendte derefter skøderne videre til forsorgscentret til indhentelse af de to sælgeres underskrifter. Skødet vedrørende hvilehjemmet blev underskrevet af B den 29. september 1960, hvorimod skødet vedrørende A's grund ikke blev underskrevet af A, men den 1. oktober 1960 sendt tilbage til bestyrelsen. Det havde nemlig vist sig, at der var en fejlskrift i skødet, idet grundens værdi med henblik på stempelberegningen var angivet til ikke at overstige 4.000 kr., mens der skulle have stået 9.000 kr.

Omtrent samtidig gjorde kammeradvokaten opmærksom på, at det betingede skøde vedrørende grunden måtte ændres, da det ikke var blevet underskrevet af parterne, inden lov nr. 281 af 7. juli 1960 om ændring i vurderingsloven trådte i kraft (den 1. september 1960). Årsagen hertil var, at den i skødet anvendte klausul om, at sælgeren frafaldt regulering af købesummen, hvis den afgiftspligtige grundstigning, der ved købesummens fastsættelse var anslået til 5.000 kr., blev mindre end anslået, ikke kunne anvendes efter den nye lovs ikrafttræden. Kammeradvokaten foreslog, at betinget skøde først blev endeligt affattet og derefter underskrevet, når parcellen efter rekvireret udstykning var blevet vurderet, således at den afgiftspligtige grundstigning, som ville blive beregnet for parcellen, kunne indføres i det betingede skøde.

I skrivelse af 12. oktober 1960 bad kammeradvokaten A om at drage omsorg for, at parcellen blev udstykket og ansat til ejendomsværdi. Kammeradvokaten anførte herved, at han gik ud fra, at det var meningen, at A skulle sørge for, at disse forhold blev bragt i orden, idet han – som det også var anført i det oprindelige skødeudkast – skulle bære omkostningerne ved udstykningen.

A svarede, at han mente, at Åndssvageforsorgen havde påtaget sig udstykningsomkostningerne, idet det i bestyrelsens skrivelse af 26. maj 1959 var anført, at den ville afholde omkostningerne ved overdragelsen.

Efter at bestyrelsen efter omstændighederne havde erklæret sig villig til at bære disse omkostninger, bad kammeradvokaten den 4. november 1960 en landinspektør i Sorø om at drage omsorg for udstykningen. Den 25. s. m. indsendte landinspektøren den fornødne bemyndigelseserklæring, som kammeradvokaten foranledigede underskrevet af Åndssvageforsorgen og den 6. december 1960 sendt til landinspektøren. Den 21. s. m. indsendte landinspektøren det for en forlods vurdering af parcellen nødvendige materiale, og kort efter modtog kammeradvokaten fra vedkommende vurderingsformand det skema, som skulle udfyldes til brug for vurderingen. Den 1. februar 1961 sendte kammeradvokaten skemaet til A til udfyldelse og videresendelse, og den 20. s. m. forelå meddelelsen om forlods vurderingen. Dagen efter bad kammeradvokaten Sorø kommune om at beregne den afgiftspligtige grundstigning for parcellen, og den 23. februar sendte kommunen meddelelse herom. Kammeradvokaten udarbejdede derefter nyt udkast til betinget skøde, hvori det nu fastsatte afgiftspligtige grundstigningsbeløb var indsat, og efter at Åndssvageforsorgen havde godkendt udkastet, sendte kammeradvokaten det den 3. marts 1961 til A til underskrift. A tilbagesendte skødet i underskrevet stand, hvorefter kammeradvokaten den 13. s. m. sendte det til bestyrelsen til underskrift. Da samtlige bestyrelsesmedlemmer i henhold til vedtægterne for ledelsen af Åndssvageforsorgen skulle underskrive skødet, og da der efter modtagelsen af det betingede skøde tidligst skulle afholdes bestyrelsesmøde den 12. maj 1961, underrettede Åndssvageforsorgen den 14. april 1961 kammeradvokaten om, at skødet senere ville blive fremsendt.

Den 6. maj 1961 blev udstykningen approberet, og efter at kammeradvokaten havde fået underretning herom, sendte Åndssvageforsorgen den 20. s. m. det ikke underskrevne betingede skøde tilbage til kammeradvokaten til påførelse af endelig skødepåtegning. Den 8. juni 1961 sendte kammeradvokaten skødet frem påny med påtegningen om endeligt skøde. Kammeradvokatens brev blev modtaget på Åndssvageforsorgens hovedkontor dagen efter, samtidig med at der afholdtes bestyrelsesmøde på Christiansborg, og skødet nåede derfor ikke at blive underskrevet på dette møde. Næste bestyrelsesmøde skulle

først afholdes i august 1961, og bestyrelsen anførte, at det i juni måned blev overvejet, om man burde udsende skødet til underskrift hos bestyrelsens 9 medlemmer; men på grund af forsinkelser i forbindelse med ferietiden besluttede man sig til at afvente det næste bestyrelsesmøde.

På min forespørgsel om, hvorvidt det ikke ville have været muligt i løbet af juni måned 1961 at få medlemmernes underskrifter, f. eks. ved efter forudgående telefonisk aftale at have overbragt skødet pr. bud til de 6 bestyrelsesmedlemmer, der bor i København, og ved at have sendt skødet til de 3 i provinsen boende medlemmer, svarede bestyrelsen, at dette ville have været muligt, idet ingen af medlemmerne så vidt det erindredes var bortrejst for en længere periode i juni 1961.

På et bestyrelsesmøde den 22. august 1961 blev skødet underskrevet. Det viste sig imidlertid, at et af de i provinsen boende bestyrelsesmedlemmer havde glemt at underskrive et enkelt sted, hvorfor skødet kort efter blev sendt til ham, der straks tilbagesendte det. Åndssvageforsorgen indhentede derefter pr. bud underskrift fra et af bestyrelsens medlemmer, som havde været forhindret i at deltage i bestyrelsesmødet den 22. august.

Den 18. september 1961 sendte Åndssvageforsorgen det underskrevne skøde til kammeradvokaten, der kort efter sendte det til A til underskrift af påtegningen om endeligt skøde. Den 27. s. m. sendte kammeradvokaten skødet til amtstuen til påtegning om ejendomsværdien, og den 7. oktober 1961 sendtes det til dommerkontoret i Sorø til tinglysning. Da skødet var ustemplet, og stempelfristen derfor overskredet, skulle skødet af dommerkontoret efter endt tinglysningsekspedition indsendes til stempelberigtigelse. Ved fremsendelsen til dommerkontoret vedlagde kammeradvokaten andragende om fritagelse for stempelbøde.

Kammeradvokaten fik ikke, som han havde ventet, meddelelse fra dommerkontoret, da dette efter tinglysningsekspeditionen videresendte skødet. Ved telefonisk henvendelse til dommerkontoret den 8. november 1961 fik kammeradvokaten oplyst, at skødet var tinglyst anmærkningsfrit og indsendt til stempelmyndigheden. Samme dag sendte kammeradvokaten købesummen til A.

Bestyrelsen udtalte, at den på grund af sa-

gens lange ekspeditionstid den 20. november 1961 sendte A et rentebeløb på 743,43 kr. Bestyrelsen anførte, at den var klar over, at den i henhold til skødets bestemmelser ikke var forpligtet til at betale dette beløb, men da der på grund af forhold, hvorover A ingen indflydelse havde, var gået så lang tid fra overtagelsen af grunden til betalingen af købesummen, fandt bestyrelsen det rimeligt, at han fik et rentebeløb i tiden fra et halvt år efter overtagelsesdatoen indtil købesummen blev betalt, idet bestyrelsen gik ud fra, at der under mere normale forhold næppe ville være gået mere end et halvt års tid fra overtagelsesdagen, indtil der var tinglyst et endeligt skøde, selvom der samtidig skulle foretages en udstykning.

Bestyrelsen anførte endvidere, at den var klar over, at ekspeditionen af skødet til A havde taget forholdsvis lang tid, men ekspeditionen havde naturligt i perioder måttet være sideløbende med købet af Sorø Hvilehjem, ligesom sagen på andre tidspunkter havde været udsat for forsinkelser af teknisk art.

På mit spørgsmål om, hvorvidt samtlige medlemmer af bestyrelsen skulle underskrive skødet, hvilket ikke kunne udledes af vedtægten, svarede bestyrelsen, at det såvel i de tidligere 4 bestyrelses tid som i den nuværende altid havde været regelen, at samtlige bestyrelsesmedlemmer underskriver skøder, pantebreve og lignende dokumenter. I et tilfælde havde således også en sparekasse krævet samtlige bestyrelsesmedlemmers underskrifter for at godkende en opsigelse af et i sparekassen indestående beløb. Nærværende sag havde dog givet bestyrelsen anledning til at overveje en fremgangsmåde, hvorefter skøder og lignende dokumenter kunne blive underskrevet hurtigere.

Jeg udtalte, at jeg efter de foreliggende oplysninger måtte lægge til grund, at det vel – så vidt det sås efter Statens Åndssvageforsorgs ønske – var bestemt, at A's ejendom skulle overtages pr. 11. december 1959, men denne bestemmelse blev først truffet i marts 1960, efter at bevilningsmyndighedernes tilslutning forelå, og spørgsmålet om overtagelsen af prioriteterne i Sorø Hvilehjem var afklaret.

Det syntes dernæst at skyldes et sammentræf af uheldige omstændigheder, at

ekspeditionen af skødet var blevet forsinket, fordi det første skødeudkast på grund af ændringen pr. 1. september 1960 af vurderingsloven måtte omarbejdes, og fordi skødeudkastet flere gange var kommet frem til Åndssvageforsorgens kontor på tidspunkter, hvor der enten lige havde været afholdt bestyrelsesmøde, eller hvor det havde været for sent til, at sagen kunne nå at komme med på et forestående bestyrelsesmøde.

Avisartiklernes påstand om, at de oprindelige ejendoms papirer skulle være bortkommet, syntes at bero på en misforståelse, forårsaget af at papirerne måtte

omskrives som følge af ændringen af vurderingsloven.

Jeg måtte dog i det hele finde, at Åndssvageforsorgens ekspedition af sagen ved flere lejligheder havde taget vel lang tid. I betragtning af den tid, der da allerede var gået, ville det dernæst have været rigtigst, om Åndssvageforsorgen i juni 1961 havde indhentet bestyrelsens underskrifter i stedet for at udsætte sagen til bestyrelsesmødet den 22. august 1961.

Kammeradvokatens behandling af sagen gav mig ikke fornødent grundlag for kritik.

SAGREGISTER

til folketingets ombudsmands beretninger for årene 1955—61.

(Citeringsmåde: 56.131 betyder beretningen for året 1956, s. 131)

Administration,

af prøveløsladts formue, 58.229.
af ydelse i h. t. forsorgsloven, 58.58.

Administrative bestemmelser, se Love og –

Afgift,

af bomuldsbindegarn, 56.82.
for polititilsyn, 56.70.

Afhøring,

af børn i brandsag, 61.128.
af børn i sædelighedssag, 56.131.
af patienter, 60.167.
i bidragssager, 57.206.
i færdselssager, 61.152.
pr. telefon, 56.199.
tilsigelser til –, 57.206; 61.124.
uden iagttagelse af rpl. § 807, stk. 3, 57.157;
58.222, 229; 59.167.

Aflysning af tinglyst tilskudsdeklaration, 58.192.

Afsenderadresse på politiets tilsigelser, 61.124.

Afskedigelse,

advarsel inden –, 57.164, jfr. 59.17.
af skoleinspektør med ventepenge, 60.95, jfr.
61.20.
af tobaksælgere på private øresundsåde, 60.87.
formalitetsfejl ved – af kontraktansat, 60.83.
formalitetsfejl ved – af tjenestemand, 57.164,
jfr. 59.17.
formulering af erklæring afgivet efter –, 55.92.
tilbud til afskediget kontraktansat officer om
civil beskæftigelse, 55.18.
varsel, 56.182.
se også *Tjenestefritagelse.*

Afsoning,

af adm. fastsatte skattebøder, 61.94.
af bøde, 60.60.
af bødeforvandlingsstraf af hæfte eller hæfte-
straf forud for – af fængselsstraf m. v., 56.122.
af straf i h. t. straffelovstillægget af 1945, 55.29.
afhentet trods Justitsministeriets tilsagn om
udsættelse af –, 59.147.

Afvandingskommissioner, ankeregler, 59.203.

Aktier, udelukkelse fra børsnotering, 55.73.

Aktindsigt,

for tilskadekomnes advokat i erstatningssag,
57.194.
i h. t. monopollovens § 17, stk. 2, 61.115.
i h. t. ulykkesforsikringslovens § 9, 57.193.
i invalidepensionssager, 61.135.

Ambassade, bistand fra en –, 61.56.

Amterne,

forelæggelse for Justitsministeriet af sager om
fri proces mod amt, 55.55.
overholdelse af begrundelsespligten i forsorgs-
lovens § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.
udnævnelse af »tillidsmand«, 58.58, jfr. 59.19.

Amtstuepåtegning på skøde, 56.151.

Amtstueskatter,

reduktion af –, 56.151.
skyldneres påvisningsret ved udpantning for –,
57.150, jfr. 58.35.

Anerkendt trossamfund, Islam Danmark, 61.84.

Anholdelse,

adgangen til omklædning ved –, 56.137.
polititjenestemandes fejlagtige meddelelse om –,
57.95.

Anke,

anke i stedet for ny begæring om invalidepen-
sion, 61.154.
ankeberettiget i h. t. naturfredningslovens § 19,
61.51.
ankefrist i h. t. ulykkesforsikringsloven, 56.179.
ankemulighed i h. t. landvindings- og grund-
forbedringslovene, 59.203.
anketilladelse til prøvelse af husdyrvoldgiftssag
ved overvoldgiftsret, 55.21.
omgåelse af –, 61.48.
vedr. afgørelse truffet af et automobilvurde-
ringsnævn, 59.135.

- vedr. afgørelse truffet af Forsikringsrådet, 61.125.
- Ankevejledning*,
i h. t. militær retsplejelovs § 62, 56.159.
m. h. t. Arbejdsdirektoratets afgørelser, 61.170.
m. h. t. Arbejdsnævnets afgørelser, 56.91.
m. h. t. inddragelse af førerbevis på grund af manglende ædruelighed, 57.102.
m. h. t. opgivelse af strafforfølgning, 55.99, jfr. 56.17.
m. h. t. statsskattelovens § 24, 61.72.
ved afslag på erstatning i h. t. ulykkesforsikringsloven, 56.49, jfr. 57.23; 58.40, jfr. 59.18.
ved præmieforhøjelser for den lovpligtige ulykkesforsikring, 61.172.
ved nægtelse af førerbevis til erhvervmæssig personbefordring, 57.209.
ved nægtelse af udlevering af i bevaring tagne effekter, 56.150; 58.222.
- Anmeldere*, se *Underretning*.
- Anordning*, en ved lov ophævet – opretholdt ved bekendtgørelse, 56.31.
- Apotekere*,
gebyr for særlig indpakning ved forsendelser, 57.205.
rabat til læger, 60.178.
- Arbejderbeskyttelse*, hotel- og restaurationsvirksomhed, 56.164.
- Arbejdsdirektoratet*,
behandling af sag vedr. understøttelse og medlemskab af arbejdsløshedskasse, 58.48, jfr. 60.30.
ekspeditionsform, 56.122.
underretning om ankemulighed, 61.170.
- Arbejdsdirektøren*, formandskab i Arbejdsnævnet, 57.90.
- Arbejdsløshedskasse*,
medlemskab af –, 58.48, jfr. 60.30.
statsanerkendelse af –, 60.105.
- Arbejdsløshedsunderstøttelse*,
Arbejdsdirektoratets behandling af sag ang. ret til –, 58.48, jfr. 60.30.
understøttelse som forsørger nægtet uanset bidragspligt overfor det offentlige til frasepareret hustru, 56.76.
- Arbejdsnævnet*, behandling af andragende om statsanerkendelse af arbejdsløshedskasse, 60.105.
- Arbejdstilsyn*,
dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, 61.117.
- indberetning om ulykkestilfælde, 58.63, jfr. 59.19.
- Arrestanter*,
anvendelse af håndjern overfor –, 57.195.
besøgstilladelse, 56.114; 61.150.
- Arresthusophold*, udgifterne ved civile værnepligtiges –, 58.60.
- Arveafgiftsloven*, ajourføring af enkelte bestemmelser i –, 57.199.
- Attest* i medfør af husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.
- Autoradiolicens*, se *Danmarks radio*.
- Autorisation*,
af elektroinstallatører, 57.159.
af gas- og vandmestre, 58.168.
af laboratorier, 58.237; jfr. 61.18.
- Autorisationsordning*,
vedr. eksport af avlsdyr, 59.137.
vedr. eksport af kartofler, 58.230; 59.133, jfr. 60.33 og 61.19.
vedr. eksport af ost, 56.33.
- Avlsdyreksport*, 61.14.
- Banktilsynets* virksomhed m. h. t. Københavns Kreditbank, 58.85.
- Beboerrepræsentanter*, valg af – i de sociale boligforetagender, 59.113, jfr. 60.32.
- Befordringsgodtgørelse* ved benyttelse af egen vogn, 55.43.
- Begravelse*, takst for – af udensognsboende, 58.68.
- Begravelsesforsikring*,
bidragydende medlems ret til begravelseshjælp gennem sygekassen, 56.72.
ikke udbetaling af genkøbsværdien ved udtræden af sygekassernes –, 56.72.
- Begrundelse*,
bestemmelsen i lov om offentlig forsorg § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.
de særlige patentkommissioner har ikke pligt til at begrunde deres afgørelser, 60.189.
urigtig –, 55.86; 58.48.
utilstrækkelig –, 56.218; 58.48.
- Behandlingstid*,
amter, 56.125; 58.211.
amtsligningsinspektorer, 55.96; 58.179, 194.
Direktoratet for Sygekassevæsenet, 56.133; 59.201; 61.22.

- Direktoratet for Ulykkesforsikringen, 57.137; 60.51.
- Fabrikinspektør, 61.117.
- flyvevåbnet, 56.69.
- Forsvarsministeriet, 55.75; 57.234.
- Forsikringsrådet, 60.38.
- Handelsministeriet, 57.119.
- Invalideforsikringsretten, 57.184; 59.74, 201; 60.80, 104, 126; 61.23, 33, 115.
- Justitsministeriet, 61.50.
- kammeradvokaten, 55.75; 57.136.
- Københavns Overpræsidium, 56.144, 156.
- ledende landinspektør, 59.127.
- Ministeriet for offentlige Arbejder, 57.233.
- Landsskatteretten, 55.69; 56.173; 57.57, jfr. 59.17; 57.188; 58.73, 216, 241; 59.47; 60.47, 111, 187; 61.27.
- Matrikeldirektoratet, 58.154.
- politiet, 56.126, 190; 57.220; 61.24, 42.
- rektorer, 57.207.
- Skattedepartementet, 58.221.
- skatteråd, 57.178; 60.78; 61.44.
- Socialministeriet, 57.175; 59.34.
- Statens Jordlovsudvalg, 58.46, jfr. 59.18; 59.190, jfr. 60.34.
- Statens Ligningsdirektorat, 56.90; 57.213; 58.219, 241; 59.29; 61.27.
- Statens Åndssvageforsorg, 61.180.
- Statskontrollen med Mejeriprodukter og Æg m. m., 56.33.
- Sundhedsstyrelsen, 56.215.
- Undervisningsministeriet, 55.96; 58.189; 60.54
- Berostillelse af sager*, se *Sagsbehandling*.
- Beskæftigelsesforanstaltninger*, pligt til at overtage arbejde ved -, 58.48.
- Beslaglæggelse*,
- forelæggelse for retten, 57.251, 254; 58.115, 222.
- forsegling af beslaglagte dokumenter, 57.250.
- fortegnelse over det beslaglagte, 57.246; 58.222.
- første gennemsyn af papirer, 60.160.
- retskendelse til -, 60.160.
- Besøgstilladelse* m. h. t. varetægtsfanger, 56.114; 61.150.
- Bevaring*,
- tilbageholdelse af aktiver efter konfiskations- sags afslutning, 55.27.
- udlevering af i - tagne effekter, 56.150; 58.115, 222.
- Bibeskæftigelse*, tjenestemænds indtægtgivende - udenfor statstjenesten, 59.140; 60.181.
- Bidragssager*, sagsbehandlingen, 59.122; 60.36, 192.
- Bindende tilsagn*,
- reparation af kirkespir, 55.81.
- uddannelse af kystofficerer, 61.137.
- Biografteaterbevilling*, nedlæggelse af -, 58.161.
- Blechingberg-sagen*, 59.76.
- Boligstøttelovgivning*,
- gebyrbegunstigelse i h. t. -, 57.35.
- mindrebemidlethed i h. t. boligstøtteloven af 1955, 60.78.
- Bortlodning*, spørgsmål om - var offentlig, 58.227.
- Brevveksling*,
- censur af observands -, 59.31.
- forvaredes - med beskikket forsvarer, 61.171.
- Byudviklingsudvalg*, fritagelse for medlemshverv i -, 58.197.
- Børn*,
- anbringelse af - på Sundholm, 60.131.
- politiafhøring af -, 56.131; 61.128.
- Børsnotering* af aktier, 55.73.
- Båndlæggelse*,
- af ulykkesforsikringserstatning til efterladte, 58.150.
- tilbagekaldelse af konfirmation på båndlæggelsesbestemmelse, 58.251.
- Censur*,
- af forvaredes brevveksling, 61.171.
- af observands brevveksling, 59.31.
- af skoleblade, 58.165.
- Chokbehandling*, se *Samtykke*.
- Civile værnepligtige*,
- begyndelsestidspunktet for eftertjeneste, 58.61.
- nægtelse af friheder for -, 57.72.
- ordensreglement for -, 57.69.
- skabseftersyn hos -, 57.186.
- udgifterne ved ophold i arresthus, 58.60.
- Danmarks Nationalbank*,
- adgangsformening til -, 58.255; 59.202.
- Finansministeriets foliokonto i -, 55.64.
- godtgørelse af beskadede eller bortkomne pengesedler, 57.146.
- Danmarks Radio*,
- autoradiolicens, 61.122.
- honorering og frist for antagelse af hørespil, 57.142.

- oplysninger fra licenskontoret, 59.28.
radiomedarbejders bibeskæftigelse, 59.140.
udsendelse af underholdningsfilm i fjernsyn, 58.218.
- Danske Statsbaner,*
generaldirektørens udtalelser om pressen, 61.74.
mødetidskontrol ved Halskov-Knudshovedruten, 58.214.
lønoplysninger til skattevæsenet, 61.94.
overtagelse af rutebilruter, 57.74.
personligt tillæg til kontorassistenter af 2. grad, 60.145.
takstnedsættelser, 58.198.
udelukkelse af styrmand fra at fungere som skibsfører, 58.248.
- Delegation,*
ulovhjemlet – af beføjelser, 56.162.
ved indsættelse af underudvalg, 55.117.
- Den kgl. Ballet,* 58.199.
- Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole,*
henstilling vedr. –s organisation, 55.173.
regler om erhvervelse af doktorgraden ved –, 55.143.
tavshedspligt m. h. t. forhandlinger i undervisningsråd og afdelinger, 55.173.
Wamberg-sagen m. v., 55.105, jfr. 56.18.
- Det særlige Bygningssyn,* departementschef i Undervisningsministeriet medlem af –, 59.130.
- Diger,*
opførelse af –, 56.37.
skade på –, 57.215.
- Direktøren for Ulykkesforsikringen,* formandskab i Ulykkesforsikrings-Rådet, 56.196, jfr. 58.31.
- Disciplinærsager,* se *Tjenestemandssager.*
- Dispensation* fra aldersbetingelsen i førerbevisbekendtgørelsens § 28, 61.85.
- Dispositionsplaner,* fravigelse fra –, 56.142.
- Disputatser,* 58.133.
- Dommerfuldmægtige,*
afhentning af udlagte effekter, 57.135.
Den særlige Klagerets kompetence overfor –, 56.155.
lodtrækning, 57.121.
ombudsmandens kompetence overfor –, 56.10; 57.15; 58.9.
- Domstolsprøvelse,* se *Ankevejledning, Beslaglæggelse, Besøgstilladelse, Førerbeviser og Sindsyge.*
- Droit moral,* se *Forfatter- og kunstnerret.*
- Drosker,*
etablering af holdeplads for –, 58.242, jfr. 59.21.
forbud mod hyresøgning fra holdeplads, 58.208, jfr. 59.21.
meddelelse af droskebevilling, 57.169, jfr. 58.36.
- Dyrplagerianmeldelse,* politiets besigtigelse i anledning af –, 56.169.
- Efterretningstjeneste,* politiets, 55.93.
- Eftertjeneste,* begyndelsestidspunktet for civile værnepligtiges –, 58.60.
- Egen drift,*
afskedigelse af tjenestemand, 56.40.
ankereglerne i landvindings- og grundforbedringsloven, 59.203.
arbejdsdirektørens formandskab i Arbejdsnævnets to afdelinger, 57.90.
arveafgiftsloven, 57.199.
beregning af afsoningstid, 56.122.
besættelse af stillinger uden opslag, 57.198.
fangers adgang til at købe forskellige love, 61.174.
feriebonsystemet, 55.51.
formanden for Ulykkesforsikrings-Rådet, 56.196.
formuleringen af § 4, stk. 3, i bekg. nr. 58/1958, 59.22, jfr. 60.31.
forretningsordenen for Ankenævnet vedr. Vareforsynings-sager, 55.102.
forretningsordenen for Invalideforsikringsretten, 55.93, jfr. 60.25.
iagttagelse af rpl. § 807, stk. 3, ved afhøring af sigtede, 59.167.
indberetningspligt for statsrepræsentanterne i SAS, 61.156.
instruks vedr. hjælp fra Invalideforsikringsfonden, 55.93, jfr. 60.25.
optagelsen af testosteron propionat i den danske farmakopé, 59.69.
politiets udtalelser til pressen, 60.65.
Statens Åndssvageforsorgs køb af en ejendom, 61.180.
tilskadekommen værnepligtig, 56.184.
underretning om verserende straffesag, 61.148.
underskrifters læselighed, 57.186; 59.201.
vederlagsfri retshjælp i h. t. rpl. § 135, 59.183, jfr. 60.33.
- Ejendomsskatter,* se *Amtstueskatter.*
- Ekspeditionsfejl,* se *Sagsbehandling.*
- Ekspeditionsform,*
i Invalideforsikringsretten, 60.126; 61.33.

- i Kongeriget Danmarks Hypotekbank m. h. t. notering af transporter, 60.121.
- i Københavns Overpræsidium m. h. t. klager over bidragsfastsættelse, 56.197.
- i Landskatteretten m. h. t. vurderingssager, 61.27.
- i Matrikeldirektoratet, 58.154.
- i Overfredningsnævnet, 61.77.
- i Statens Ligningsdirektorat, m. h. t. skatteeftertilbetalingssager, 58.219. m. h. t. vurderingssager, 61.27.
- vedr. sager, der af arbejdsløhedskasserne forelægges Arbejdsdirektoratet og Arbejdsnævnet, 56.122.
- vedr. sager om dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, 61.117.
- vedr. ægteskabs- og bidragssager, 59.122. se også *Sagsbehandling*.
- Ekspeditionstid*, se *Behandlingstid*.
- Ekspert*, se *Autorisationsordning*.
- Ekspropriation*, af areal til militære formål, 57.234. af ejendom ved vejudvidelse, 55.87. af jord til målepunkt, 55.24. specifikation af erstatning, 57.134.
- Elektricitetsrådet*, formandsposten i -, 58.178. offentliggørelse af -s forretningsorden, 58.178, jfr. 59.20.
- Enkepension* i tilfælde af skilsmisse, 56.186.
- Erklæring*, undladelse af at indhente -, 56.48, 51.77.
- Erklæringers meddelelse* (lov af 2.2.1866), erklæringer til ombudsmanden, 56.132. fremsendelsespåtegninger, 55.23. invalidepensionssager, 61.135. referater, 55.23.
- Erstatning*, i h. t. naturfredningslovens § 22, 61.77. i h. t. § 2 i lov nr. 225 af 11. juni 1954, jfr. forordning af 5. marts 1845, skal specificeres, 57.134. i h. t. ulykkesforsikringsloven for tab af forsørgere, 56.149; 58.150.
- Farmakopékommisionen*, optagelsen af testosteronpropionat i den danske farmakopé, 59.69.
- Feriebonystemet* (bekg. 80/1954), 55.51.
- Feriepenge* for arbejdstid i Grønland, 56.182.
- Findeløn*, størrelsen af -, 56.195, 204.
- Fingeraftryk*, politiets fjernelse af - efter tiltalefravald og frifindelse, 57.157. politiets optagelse af - af sigtede, 57.157.
- Fjernsynet*, se *Danmarks Radio*.
- Flyverelever*, manglende underretning til - om evt. afbrydelse af uddannelse, 56.69.
- Fogedforretning*, berømmelse og underretning om foretagelse af -, 57.135.
- Folkepension*, indtægtsbestemt - til tjenestemænd, der som følge af strafbar handling afskediges uden pension, 58. 188, jfr. 59.20 og 60.31.
- Folkeskolen*, læreres undervisning i religion og kristendomskundskab, 59.177.
- Folketingets ombudsmand*, loven om -, 56.9; 57.9; 58.9; 59.9; 60.7. instruks for -, 55.9; 61.7. klage til - har ikke opsættende virkning, 55.87. -s kompetence overfor: amtsskolekonsulent, 60.95. bygningskonsulent for præstegårde, 57.221. Danmarks Nationalbank, 57.146. dommerfuldmægtige, 56.10; 57.15; 58.9. folketingsudvalg, 61.75. kommuner, 56.9; 57.9; 58.10; 60.7. præst i egenskab af menighedsrådsmedlem, 57.221. statsanerkendte skolehjem, 57.164. statsrepræsentanterne i SAS, 61.156. udvalg nedsat af ministerium, 60.75.
- Forfatter- og kunstnerret*, Droit moral udvalgets sagkundskab, 59.59.
- Forbud*, undladelse af at kræve rygeforbud i bus overholdt, 55.55. se også *Påbud*.
- Forfremmelsesbedømmelser*, se *Militærforhold*.
- Forholdsattester*, formuleringen af -: Flyverkommandoen, 55.97, jfr. 60.26. Søværnet, 57.201, jfr. 60.26.
- Forkøbsret*, statens - i h. t. statshusmandsloven, 57.31.
- Fornavn*, indførelse af - i ministerialbogen, 58.234.
- Forsøgling* af beslaglagte dokumenter, 57.250.
- Forskelsbehandling*, aflønning i Grønland, 61.101. af strafafsonere, 55.29.

- disciplinære reaktioner overfor plejepersonale, 59.56.
- læreres undervisning i religion og kristendoms-kundskab, 59.177.
- postvæsenets krav om ekstrabetaling for omde-ling af visse blade, 59.162.
- ved ansættelse af værdien af fribolig, 59.46.
- ved dispensation fra strandbyggelinie, 61.98.
- ved fastsættelse af invaliditetsgrad, 55.89.
- ved statstilskud til krigsramte kirker, 55.81.
- ved udbetaling af udtrædelsesgodtgørelse, 61.125.
- Forsorg*, hjælp til værnepligtige, 57.65.
- Forsorgsloven*, politiets bistand i h. t. -s § 44, stk. 1, 59.156.
- Forsvarer*, indkaldelse af - til retsmøde, 61.123.
- Forsvarets Bygningstjeneste*, behandling af sag om indkøb af skumslukningsaggater, 56.52.
- Forvaring*,
- antallet af lægestillinger ved forvaringsanstal-ten i Horsens, 57.177.
- forvaredes brevvæksling med beskikket for-svarer, 61.171.
- forvaredes sygekasseforhold, 58.80.
- indberetningspligt ved hensættelse i isolations-celle, 58.80.
- underretning om tilsynsværgebeskikkelse, 56.190.
- ventetid ved indsættelse i -, 56.93.
- Forældremyndighed*, 56.209, jfr. 57.26.
- Fotokopiers anvendelse*, 56.200.
- Fotos*,
- politiets fjernelse af - efter tiltalefrafald og frifindelse, 57.157.
- politiets optagelse af - af sigtede, 57.157.
- Fredning*, se *Naturfredning*.
- Fri proces*,
- ansøgnings forelæggelse for Justitsministeriet, 55.55.
- henstilling om -, 55.22; 56.161, 209; 57.256; 58.230, 237; 59.17.
- retshjælp i h. t. rpl. § 135, 59.183, jfr. 60.33.
- urigtig begrundelse for henlæggelse af ansøg-ning om -, 55.86.
- Fribolig*, forskelsbehandling ved ansættelse af værdien af -, 59.46.
- Frimærker*, trykvarianter eller makulatur, 59.37.
- Frister*,
- for 2. behandling af kommunes budget, 58.82.
- for antagelse af hørespil, 57.144.
- for anvendelse af retsmidlerne i inddrivelses-loven af 7. maj 1937, 58.146.
- for skønsmæssig forhøjelse af skatteansættelser, 57.240; 58.179.
- for udlevering af administrativt inddragne førerbeviser, 57.102, jfr. 58.33.
- 5-dages fristen i rpl. § 469, stk. 2, 58.235.
- 5-års fristen i ulykkesforsikringslovens § 34, stk. 4, og § 37, 56.179.
- 14-dages fristen i husdyrvoldgiftslovens § 8, stk. 1, pkt. 1, 55.21.
- overskridelse af fristen i statshusmandslovens § 8, stk. 5, 55.76.
- overskridelse af fristen i statsskattelovens § 30, stk. 5, 57.131; 58.241; 60.117.
- Funktionær*,
- aflønning af - i Grønland, 61.101.
- behandling af klage over -, 60.83.
- Fængselsforhold*,
- administration af prøveløsladts formue, 58.229.
- afsenderadresse på breve, 55.102.
- anskaffelse af eget radioapparat, 59.176.
- anvendelse af håndjern overfor arresteranter, 57.195.
- badeforhold, 59.183.
- begunstigelse ved afsoning af straf i h. t. straffelovstillægget af 1945, 55.29.
- begæring om fremstilling, 59.184.
- besøg af privat antaget advokat, 57.30.
- besøgstilladelse m. h. t. varetægtsfanger, 56.114; 61.150.
- brevpapir og kuvert må ikke forsynes med mærke, 58.39.
- ekstraforplejning på sygeafd., 56.139.
- fangers adgang til at købe forskellige love, 61.174.
- fangers beskæftigelse med recidivstatistik, 56.91.
- fremstilling for ortopædisk specialist, 59.160.
- hjemsendelse af manuskript, 61.199, jfr. 61.21.
- hviletid i et statsfængsel, 60.183.
- hæftefangers adgang til at skrive til dagblade, 59.44.
- indstilling til svendeprove, 57.233.
- kaffeindkøb, 57.73.
- køb af pulverkaffe, 60.42.
- meddelelse om tilbageholdelse af brev, 60.40.
- patienters deltagelse i gudstjeneste, 57.176.
- trysag indlagt i fangers breve af fængslet, 55.102; 58.39.
- udlevering af reglement, 57.200; 58.225.

- Fængselsfunktionær*, leverancer til fængslets butik, 58.76.
- Færdselssager*,
 behandlingstid, 56.175; 61.24.
 forelæggelse for sigtede af anmeldelse for færdselsforseelse, 57.172.
 oplæsning af forklaring og forevisning af rids, 61.152.
- Færger*,
 mødetidskontrol ved -, 58.214.
 undersøgelse ved sammenstød af 2 automobiler på en -, 59.75.
- Føjetilladelse*, behandling af ansøgning om -, 56.218; 58.63.
- Førerbevis*,
 dispensation fra aldersbetingelsen i førerbevisbekendtgørelsens § 28, 61.85.
 erhvervmæssig personbefordring, 57.209.
 inddragelse af fradømt -, 58.226.
 nægtelse af - med ret til erhvervmæssig personbefordring indbringes for retten på begæring af anklagemyndigheden, 59.22, jfr. 60.31.
 procesmåden ved prøvelse af ædrueligheds-spørgsmål, 57.102, jfr. 58.33.
 rutinetimer ved fornyelse af -, 59.24.
 udlevering af administrativt inddraget -, 56.192.
 vilkår ved udlevering af - inddraget på grund af manglende ædruelighed, 57.102, jfr. 58.33.
- Gaver*, undervisningsassistents modtagelse af cigaretter fra studerende, 55.150.
- Gebyr* for navnebevilling, 57.210.
- Gebyrbegunstigelse* i h. t. boligstøttelovgivningen, 57.35.
- Genindsættelse*, forkyndelse af resolution om - efter prøvetidens udløb, 59.25.
- Gl. Bakkehus-sagen*, 59.56.
- Goodwill*,
 beskatning af - ved salg af ejendom med virksomhed, 58.73.
 betaling for - ved overtagelse af bilruter, 57.74.
 ved overdragelse af biografteaterbevillinger, 58.161.
- Grundforbedringsloven*, manglende ankemulighed, 59.203.
- Grundloven*,
 lighedsgrundsætningen i § 70, 59.177.
 religionsfrihed i § 67, 61.84.
- Grundstigningsskyld*, fritagelse for - i h. t. lov 265/1950, 57.180.
- Grundværdiansættelse*, revision af - ved 10. alm. vurdering, 58.173.
- Grønland*,
 aflønning af funktionær i -, 61.101.
 feriepenge for arbejdstid i -, 56.182.
 udgifter ved hjemrejse fra -, 59.155; 61.132.
- Habilitet*,
 arbejdsdirektøren, 57.90.
 departementschef i Undervisningsministeriet medlem af Det særlige Bygningssyn, 59.130.
 direktøren for ulykkesforsikringen, 56.196.
 direktøren for Københavns Vandforsyning, 60.102.
 formanden for Elektricitetsrådet, 58.178.
 ved andragende om fri proces mod amt, 55.55.
 ved bedømmelse af videnskabeligt arbejde, 55.119, 144, 159, 161; 58.116.
 vedr. det i h. t. loven om forbrugsbegrænsende foranstaltninger nedsatte nævn, 56.82.
- Habilitetsregler*,
 for skyldrådsmedlemmer, 57.63, jfr. 58.33.
 for universitetslærere, 58.144.
 for lægerne i Direktoratet for Ulykkesforsikringen, 59.49.
- Halsskov-Knudshoved-ruten*, mødetidskontrol ved -, 58.214.
- Handelsskoletilsynet*, 57.109.
- Hastesager*, se *Sagsbehandling*.
- Havneareal*, strandbyggelinie, 61.77.98.
- Henlæggelse af sager*, se *Sagsbehandling*.
- Hjemmeværnet*, klager over afslag på optagelse i -, 59.66, jfr. 60.31.
- Hjemrejse fra Grønland*, udgifterne ved -, 59.155; 61.647.
- Hjemsendelse*,
 af math i flyvevåbnet, 55.97.
 af officerselever uden udnævnelse til linieofficerer, 55.54.
 fra militærtjeneste, 61.174.

- Hjemsendelsespenge*, manglende forbehold ved udbetaling af -, 56.159.
tilbageholdelse af -, 58.182.
- Holdeplads*, forbud mod hyresøgning fra anvist -, 58.208, jfr. 59.21.
politiets adgang til at etablere - for drosker, 58.242, jfr. 59.21.
- Honorarlønnede stillinger*, besættelsen af opslåede -, 57.123; 60.115.
- Hovedrevisorater*, se *Revisionsdepartementer*.
- Hundeafgift*, aflivningsret i anledning af tidligere ejers manglende betaling af -, 57.93.
- Hundeloven*, pålæg i h. t. -s § 13, stk. 2, 58.176.
- Hunderegistre*, oplysninger fra -, 59.27.
- Husdyrvoldgift*, 55.21.
- Husundersøgelse* udenfor strafferetsplejen, 57.186.
- Hørespil*, fristen for antagelse af -, 57.144.
honorering af -, 57.142.
- Høring*, andragende til skatteråd om lempelse i ligningen, 59.63.
oversendelse i stedet for -, 56.124.
undladelse af -, 55.121; 56.51; 57.131, 138; 58.56, 161, 241.
unødvendig -, 58.211.
ved dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, 61.117.
ved dispensation fra overfredningsnævnsken-delse, 61.51.
- Håndjern*, anvendelse af - overfor arrestanter, 57.195.
- Ikke-juridisk personale*, ekspedition i statslåns-sag, 56.213.
- Indberetningspligt*, forvaringsanstaltnes - om hensættelse i isolationscelle, 58.80.
statsrepræsentanterne i SAS, 61.156.
- Inddrivelse af bøder*, 59.157; 60.60.
- Indkøb*, af kager m. v. til et fængsels butik, 58.76.
fremgangsmåde ved - af skumslukningsaggre-gater, 56.52.
- Indkøbstilladelse*, behandling af ansøgning om -, 55.50.
- Instansfølge*, se *Kompetence*.
- Intertemporale spørgsmål*, beregning af bevillingstilsagnskursen ved dol-larpræmiering, 55.50.
forhøjelse af fradrag for naturalydelse til tjenestemænd, 60.44.
kontrollovens § 8 C, 59.168.
kontrollovens § 8 D, 59.170.
- Invalidepension*, aktindsigt i invalidepensionssager, 61.135.
anke i stedet for ny begæring, 61.154.
indtægtsberegning ved ydelse af -, 55.26.
rejsehjælp, jfr. folkeforsikringslovens § 40, stk. 11, 55.26.
- Invaliditetserstatning*, tidspunktet for fastsættelsen af -, 57.106.
udbetaling af - til tilskadekommen militær værnepligtig, 59.116, jfr. 60.32.
- Islam Danmark*, 61.84.
- Jernbaneerstatningskommissionen*, renter af tilskade-komsterstatning, 56.157.
- Journalisering*, se *Sagsbehandling*.
- Kartoffeleksportører*, Landbrugsministeriets prak-sis ved autorisation af -, 58.230; 59.133, jfr. 60.33, jfr. 61.19.
- Kgl. Teater*, se *Den kgl. Ballet*.
- Kirkelige afgifter*, tilbagebetaling af -, 57.256.
- Kirker*, stilling i forhold til krigsforsikringen, 55.81.
- Kommentar* vedr. verserende straffesag, 57.73; 59.35; 60.65.
- Kommuner*, fravigelse fra dispositionsplan, 56.142.
ombudsmandstilsyn med -, 56.9; 57.9; 58.10; 59.9; 60.7.
- Kompetence*, administrativ ankeinstans's - i forhold til 1. instans, 58.48.
Den særlige Klagerets - overfor dommerfuld-mægtige, 56.155.
dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, 61.117.
forsikrings-selskabers - m. h. t. nedsættelse af dagpenge, 60.150.
forstanders - til at opsiges en funktionær, 57.164, jfr. 59.17.

- fredningsnævns adgang til at dispensere fra overfredningsnævnskendelse, 61.51.
 fritagelse for at aflægge den almindelige filosofiske prøve, 61.47.
 Handelsministeriets – overfor Forsikringsrådet, 61.125.
 Handelsministeriets – overfor Monopoltilsynet, 61.104.
 kontorchefts –, 60.55.
 Overfredningsnævns adgang til at tilbagekalde en dispensation, 61.51.
 Overfredningsnævns adgang til at dispensere fra egen kendelse, 61.51.
 programsekretærs –, 57.142.
 se også *Folketingets ombudsmand*.
- Koncession* til fremstilling af sukker, 61.87.
Kondemnering af ejendom, 55.103.
Konfirmation, tilbagekaldelse af – på båndlæggelsesbestemmelse, 58.251.
Konfiskation, udlevering af konfiskerede varer, 61.176.
Konkurrencebegrænsning i h. t. monopolloven, 61.106.
Konsulent for særundervisningen, indstilling og udnævnelse af en –, 59.149, jfr. 61.19.
Kontrolloven,
 afsoning af bøder i h. t. –, 61.94.
 beregning af bøder i h. t. – s § 13, 60.199.
 oplysningspligt i h. t. – s § 8 C, 59.168.
 oplysningspligt i h. t. – s § 8 D, 59.170; 61.94.
 undladelse af tiltale i h. t. – s § 13, 61.72.
Kreditbanken, Banktilsynets virksomhed m. h. t. –, 58.85.
Krigsskade, nægtelse af tilskud til dækning af – på kirke, 55.81.
Kristendomskundskab, se *Religion*.
Kvarter, spm. om tjenestemandens bolig kunne betragtes som –, 55.33.
Kvægavlsassistenter, 56.25.
Laboratorier, autorisation af – til undersøgelse af foder- og gødningsstoffer, 58.237, jfr. 61.18.
Landbohøjskolen, se *Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole*.
Lander-sagen, 58.199.
Landsskatteretten,
 berostillelse af sager, 60.47, 111.
 klager over skønsmæssige ansættelser, 57.57, jfr. 59.17; 57.240.
 manglende iagttagelse af:
 forretningsordenen 299/1942, § 4, stk. 2, 57.131.
 forretningsordenen 299/1942, § 7, stk. 6, 56.77, jfr. 57.24.
 lov 108/1938, § 8, stk. 2, 55.69.
 organisation m. v., 55.69; 57.57, jfr. 59.17; 61.27.
 personligt møde for –, 57.57, jfr. 59.17.
 sagsbehandlings varighed, 55.69; 56.173; 57.57, jfr. 59.17; 57.188; 58.73, 216, 241; 59.47, 60.47, 111, 187; 61.27.
 udtalelse i kendelsespræmisses, 58.73.
- Landvindingsloven*,
 foreløbig tinglysnings af landvindingsbidrag, 58.43.
 manglende ankemulighed, 59.203.
Licens, se *Danmarks Radio*.
Lig, flytning af –, 60.184.
Lighedsgrundsætning i grundlovens § 70, 59.177.
Lobotomi, se *Samtykke*.
Lotteri,
 beskatning af udenlandske lotterigevinster, 61.44.
 bortlodders spil på usolgte numre, 57.121.
Love og administrative bestemmelser, henstillinger om ændring m. v. af:
 arbejderboliger på landet, lovbekg. 125/1955 om –, § 28, stk. 2 (hjemmel til delegation), 56.162.
 arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring m. v., lovbekg. 43/1952 om –, § 35, stk. 2 (arbejdsdirektørens stilling), 57.90.
 arveafgiftsloven, 57.199.
 bekg. 192/1932 om motorkøretøjer (skriftlige mangelsattester), 56.147; 57.109.
 folkeforsikringslovens § 20, stk. 5 (begravelses-hjælp), 56.72.
 førerprøver, førerbeviser m. v., Justitsministeriets bekg. 58/1958 om –, § 4, stk. 3 (indbringelsen for retten), 59.22, jfr. 60.31. § 28 (aldersbetingelsen), 61.85.
 habilitetsregler for skyldrådsmedlemmer, bekg. 49/1923 om –, 57.63, jfr. 58.33.
 indregistrering af varemotorkøretøjer på sorte nummerplader, bekg. 243/1954 om –, 56.195.
 Justitsministeriets cirkulære af 15. november 1932 om underretning om verserende straf-fesag, 61.148.

købstadkommunallovens § 21, stk. 1 (frist for 2. behandling af budget), 58.82.
 landsskatteretslovens § 8, stk. 2 (voteringen), 55.69.
 lov nr. 200/1949 om det kommunale skolevæsenets styrelse og tilsyn (indstilling og udnævnelse af konsulenter for særundervisningen), 59.149, jfr. 61.19.
 manglende ankemulighed i landvindings- og grundforbedringsloven, 59.203.
 psykopatfængsel, anordning nr. 289/1935 om -, § 40, 58.225.
 regler om erhvervelse af doktorgraden ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, 55.143.
 statshusmandsloven, lovebekg. 11/1956, § 48, stk. 2 (hjemmel til delegation), 56.162.
 tilsyn med udførsel af kød m. m., lov 245/1908 om -, § 1, stk. 3 (bemyndigelsens omfang), 56.206, jfr. 57.26.
 ulykkesforsikringslovens § 11, stk. 1 (direktørens stilling), 56.196, jfr. 58.31.
 ulykkesforsikringslovens § 25, stk. 2 (nedsættelse af dagpenge), 60.150.
 valg af beboerrepræsentanter i de sociale boligforetagender, lov 356/1958 om boligbyggeri, § 104, stk. 3, 59.113, jfr. 60.32.
 værnepligtige, cirk. 89/1954 om hjælp til -, 57.65.

Lovhjemmel,

administrative bestemmelser vedr. fritagelse for at erlægge kirkelige afgifter, 57.256.
 afgift for polititilsyn, 56.70.
 aflivning af hunde (hundelovens § 8), 57.93.
 aktindsigt i invalidepensionssager, 61.135.
 anerkendelse af trossamfund kræver ikke -, 61.84.
 autorisationsordning vedr. eksport af kartoffer, 58.230; 59.113, jfr. 60.33 og 61.19.
 autorisationsordning vedr. eksport af ost, 56.33.
 bankgaranti som betingelse for autorisation til udførsel af avlsvæg, 59.137.
 bekg. 375/1950, afsnit E, pkt. 2 a, 57.180.
 bekg. 270/1956 om udførsel af flæskevarer, 56.206, jfr. 57.26.
 droit moral (forfatterlovens § 9, stk. 4), 59.59.
 finansministerens beføjelse til at overtrække ministeriets foliokonto, 55.64.
 forsikringsselskabernes kompetence til at nedsætte dagpenge, 60.150.
 generel forhøjelse af ejendomsvurdering, 57.128.

Indenrigsministeriets ordensreglement af 18. juli 1949 for civile værnepligtige, 57.71.
 - på finans- og tillægsbevillingslove, 55.57.
 Monopoltilsynets undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.
 motorafgifternes anvendelse, 55.57.
 omlægning af betalingsterminer for statskat (§ 12, stk. 5, i lov 458/1939), 59.67.
 opkrævning af skoleafgifter, 56.201, jfr. 57.26 og 59.16.
 oprykning fra fuldmægtig til ekspeditionssekretær (lønningslovens § 84), 61.166.
 overførelse til en udligningskasse af krav om begraveseshjælp, 56.72.
 politibekg. af 15. maj 1954 om midlertidige forbud, 59.52.
 postvæsenets fastsættelse af særiige vilkår for at overtage omdelingen af blade (postlovens § 1 h og § 15 VIII d), 59.162.
 skattevalg (§ 27, stk. 6, i lov 110/1910), 55.80.
 udbetaling af invaliditetserstatning til tilskadedkomne militære værnepligtige (§ 24, stk. 2, i lovebekg. 486/1948), 59.116, jfr. 60.32.
 valg af beboerrepræsentanter i de sociale boligforetagender (§ 104, stk. 3, i lov 356/1958), 59.113, jfr. 60.32.

Lukkelov

behandlingen af ansøgninger i h. t. § 4 f, 60.86.
 dispensation fra lukketidsbestemmelserne, 55.19.

Løgeerklæring,

forhaling af -, 57.184.
 forinden afgørelse af dagpengespørgsmål, 56.48.

Løgekonsultation i Kompedallejren, 57.72.

Løger,

beslaglæggelse af journaler, 60.173.
 straffesag mod -, 60.154.
 Sundhedsstyrelsens vejledning, 59.69.

Løn,

aflønning af funktionær i Grønland, 61.101.
 beregning af - for forskudt arbejdstid, 56.128.
 lønoplysninger fra statsbanerne til skattevæsenet, 61.94.
 opgivelse af funktionærs - til skattevæsenet, 55.26.
 personligt tillæg til kontorassistenter af 2. grad ved statsbanerne, 60.145.

Løntilbageholdelse, pålæg om -, 57.203; 58.146; 59.104.

- Lån,*
 hos trediemand, 59.87.
 hos underordnede, 57.126.
- Mangelsattester* ved syn af motorkøretøjer, 56.147,
 jfr. 57.24; 57.109.
- Manglende besvarelse,* 55.111; 56.119, 133, 173;
 57.137, 161, 175, 212, jfr. 61.18; 219, 228,
 233; 58.38, 63, 154, 158, 177, 189, 216, 221,
 246; 59.25, 41, 49, 56, 132, 167; 60.81;
 61.23, 24, 33, 115.
- Manglende underretning,* 55.63, 75, 91, 99, 121;
 56.124, 177, 190, 211, 212; 57.94, 119,
 131, 138, 147, 179, 190, 193, 205, 219,
 229; 58.179, 189; 59.26, 34, 74; 60.105.
- Matrikeldirektoratet,* ekspeditionsformen i -, 58.154.
- Meddelelse til pressen,*
 berigtigelse af urigtig -, 55.54.
 fået beklagelig form, 57.96.
 kommentar vedr. verserende straffesag, 57.73;
 59.35; 60.65.
 om afgørelse, før denne var adressaten i
 hænde, 55.121; 61.174.
 oplysning til redaktør om ældre indbrud,
 59.193.
 tavshedspligt, 61.174.
 uklar -, 55.85.
- Medicin,*
 livsvigtig -, 60.154.
 Sundhedsstyrelsens vejledning, 59.69.
- Mentalobservation,* censur af observands brev-
 veksling, 59.31.
- Militærforhold,*
 afbrydelse af værnepligtiges uddannelse i
 flyvevåbnet, 56.69.
 ankevejledning i h. t. militær retsplejelov § 62,
 56.159.
 behandling af tilskadekommen værnepligtig,
 56.184.
 berigtigelse af urigtige meddelelser til pressen,
 55.54.
 bygningstjenestens indkøb af skumsluknings-
 aggregater, 56.52.
 ekspropriation til militære formål, 57.234.
 forfremmelsesbedømmelser, 61.137.
 forholdsattesters formulering:
 Flyverkommandoen: 55.97, jfr. 60.26.
 Søværnet: 57.201, jfr. 60.26.
 hjemsendelse af math i flyvevåbnet, 55.97.
 hjemsendelse af officerselever, 55.54.
 hjemsendelse fra militærtjeneste, 61.174.
- hjælp til værnepligtige, 57.65.
 kystofficerers uddannelse, 61.137.
 manglende forbehold ved udbetaling af hjem-
 sendelsespenge, 56.159.
 psykiatrisk undersøgelse af værnepligtige vare-
 tægtsarrestanter, 58.172.
 tilbageholdelse af hjemsendelsespenge, 58.182.
 tilbud til afskediget kontraktansat officer om
 civil beskæftigelse, 55.18.
 tyveri af motorcykel, 61.40.
 udbetaling af invaliditetserstatning til tilska-
 dekommen værnepligtig, 59.116, jfr. 60.32.
- Mindrebemidlethed,* se *Boligstøttelovgivning.*
- Ministerialbog,* indførelse af fornavn i -, 58.234.
- Misvisende erklæring,*
 fra politiet, 55.27.
 fra Retslægerådet, 61.36.
 fra skyldråd, 57.191.
 fra statsbanerne, 57.89.
- Modstridende afgørelser,* 55.31, 91.
- Monopolloven,*
 omfatter ikke danske virksomheders eksport-
 forhold, 56.33.
 undersøgelse i h. t. — s §§ 11 og 12, 61.104.
- Monopoltilsynet,*
 indkaldelser til møde i, 57.154.
 undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.
- Motorafgifter,* hjemmelen for regeringens dispo-
 sitioner over -, 55.57.
- Motorregistre,* oplysninger fra -, 59.27.
- Motorsagkyndige,*
 indregistrering trods mangler, 55.91.
 syn af hyrevogn, 57.141.
 udstedelse af mangelsattest, 56.147, jfr. 57.24;
 57.109.
- Myndighedsmisbrug,* anklagemyndighedens stilling
 til begæring om straffesag i h. t. rpl. § 726,
 stk. 3, 2. pkt., 57.148.
- Naturfredning,*
 afvejelse af hensyn ved -, 61.77.
 ankeberettiget i h. t. naturfredningslovens § 19,
 61.51.
 dispensation fra strandbyggelinie, 55.31; 61.98.
 fredningsnævns adgang til at dispensere fra
 overfredningsnævnskendelse, 61.51.
 Overfredningsnævnets adgang til at dispensere
 fra egen kendelse, 61.51.
- Navnebevillinger,*
 gebyr for -, 57.210.
 underretning om -, 59.41.

Notat, se *Sagsbehandling*.

Notits til sideordnede myndigheder af indstilling om bevilling, 56.68.

Næringsregistre, oplysninger fra -, 59.27.

Offentliggørelse af:

cirkulærskrivelse om behandling af ejerskiftesager, 58.157.

forretningsordenen for:

Ankenævnet vedr. Vareforsynings-sager, 55.102, jfr. 56.18.

Arbejdsnævnet, 56.92, jfr. 57.24.

Elektricitetsrådet, 58.178, jfr. 59.20.

Invalideforsikringsretten, 55.93, jfr. 60.25.

Ulykkesforsikrings-Rådet, 56.196.

instruks om ydelse af de i folkeforsikringslovens § 60, stk. 1 a, nævnte hjælpemidler, 55.93, jfr. 60.25.

Monopoltilsynets undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.

politivedtægten for København, 59.146.

regulativ ang. Boligtilsynsrådets og Sundhedsstyrelsens virksomhed, 55.75.

Officerslever, hjemsendelse af -, 55.54.

Omtaksation, beskikkelse af landinspektør til ledelse af -, 57.212, jfr. 61.18.

Oplysningspligt,

i h. t. kontrollovens § 8 C, 59.168.

i h. t. kontrollovens § 8 D, 59.170; 61.94.

Oprykning fra fuldmægtig til ekspeditionssekretær, 61.166.

Opslag,

af tjenestemandstillinger, 56.21; 57.123, 198, jfr. 61.18.

af honorarlønnede stillinger, 60.115.

Opsættende virkning,

vedr. husdyrvoldgiftlovens § 9, 55.21.

vedr. klage til ombudsmanden, 55.87.

Optikbranchen, Monopoltilsynets undersøgelse af -s forhold, 61.104.

Optræden,

polititjenestemand -, 56.167; 57.157.

omnibuschauffør -, 55.55.

Opføringsforanstaltning, se *Beskæftigelsesforanstaltning*.

Overtræk på Finansministeriets foliokonto i Danmarks Nationalbank, 55.64.

Pas, oplysninger til private om, hvorvidt en person har fået udstedt -, 59.159.

Paskontrol, pligt til fremvisning af pas, 56.167.

Patentkommissioner, sagsbehandlingen i de særlige patentkommissioner, 60.189.

Pensionskasser,

dispensation m. h. t. bestyrelsens sammensætning, 56.86.

overførelse af privat pensionsforsikring som betingelse for optagelse i -, 56.134.

udbetaling af udtrædelsesgodtgørelse, 56.86; 61.125.

Politi,

administrativ inddragelse af førerbevis (mangelende ædruelighed), 57.102.

afgift ved bortlodninger, 58.227.

afhøring af børn, 56.131; 61.128.

afhøring af patienter, 60.167.

afsenderadresse på tilsigelser, 61.943.

afsoning af adm. fastsatte skattebøder, 61.94.

anholdelse af skatterestanter, 59.185.

anmeldelser mod førere af motorkøretøjer for færdselsforseelser, 57.172.

anmelders fortid, 61.39.

beføjelser ved afspærring af privat vej, 58.76, jfr. 60.31.

behandling af andragende, 60.116.

behandling af besøgstilladelser, 61.150.

behandling af dyrplagerianmeldelse, 56.169.

behandling af eftersøgnings-sag, 57.196.

behandling af færdselssager, 56.175; 58.213; 61.24, 152.

behandling af straffesag mod læger, 60.154.

domfældts indsættelse til afsoning, 59.147.

efterretningstjeneste, 55.93.

ekspedition af indstilling om ankeafkald, 57.162.

ekspedition af prøveudskrivningssag, 61.42.

etablering af holdepladser for drosker, 58.242, jfr. 59.21.

fejl ved anholdelse, 57.95.

forelæggelse af voldssag for statsadvokaten, 57.214.

henvendelse på en bidragspligtigs bopæl, 57.206.

iagttagelse af rpl. § 807, stk. 3, ved afhøring af sigtede, 57.157; 58.222, 229; 59.167.

indkaldelse af forsvarer til retsmøde, 61.123.

indsættelse til afsoning af bøder, 60.60.

meddelelse af pålæg i h. t. hundelovens § 13, stk. 2, 58.176.

meddelelse til pressen om verserende straffesag, 57.73; 59.35; 60.65.

medvirken ved tildeling af droskebevillinger, 57.169, jfr. 58.36.

medvirken ved tvangsindlæggelse af sindssyg, 57.190.

opkrævning af hundeafgift, 57.93.
 oplysninger i h. t. lov om offentlig forsorg § 44, stk. 1, 59.156.
 oplysninger til private om, hvorvidt en person har fået udstedt pas, 59.159.
 oplysninger til udenforstående om et ældre indbrud, 59.193.
 optagelse af fotos, fingeraftryk m. v. af sigtede, 57.157.
 overladelse af tilsigelse til andre myndigheder, 59.185.
 renter af beløb, der var taget i bevaring, 55.27.
 rutinetimer ved fornyelse af førerbevis, 59.24.
 rækkefølgen af efterforskningsskridt, 60.166.
 tilsigelse af vidner i domsmandssag, 61.178.
 tilskadekomst i tjenesten, 60.200.
 tilsyn med prøveløsladts overholdelse af et vilkår for løsladelsen, 59.195.
 udbetaling af vidnegodtgørelse, 60.42.
 udlevering af en i bevaring taget søfartsbog, 58.115.
 underretning af anmeldere og sigtede, 61.30.
 underretning om verserende straffesag, 61.148.
 undersøgelse af en pølsevogn, 60.39.
 urigtig rapport, 55.93; 60.169, 172.

Politibekendtgørelser, hjemmelen for udstedelse af midlertidige -, 59.52.

Politilovene, politiets adgang til at udstede midlertidige bekr., 59.52.

Politirapport,
 affattelse af -, 56.153, jfr. 57.25; 56.187, 199, 204; 57.145, 196; 58.222, 229; 59.167; 60.169, 172.
 optagelse af - forud for påbud i h. t. politivedtægten, 57.188.
 rekonstruktion af bortkommet -, 59.33.
 tidspunktet for optagelse af -, 56.111, 200.

Politisager, værneting ved -, 57.29.

Polititilsyn, hjemmelen for opkrævning af betaling for -, 56.70.

Polititjenestemænd,
 sager mod - for myndighedsmisbrug, 57.148.
 tiltale mod -, 58.213, jfr. 59.21.

Politiundersøgelse,
 berettigelsen af - foranlediget af:
 1. forvaringsanstalt, 57.197.
 2. revisionsdepartement, 57.96.
 berettigelsen af - mod læger, 60.158

Politivedtægt, påbud i h. t. -, 57.188.

Postvæsenet,
 dækning af ekstraudgifter ved omdeling af et blad, 59.162.
 posttjenestemænds rådighed over frimærkebeholdninger, 59.37.

Pressen,
 dementi af udtalelser i -, 58.85.
 udtalelse til -, 57.73, 96; 59.96; 60.65; 61.174.
 udtalelse om -, 61.74.

Privat arbejde for overordnet i tjenestetiden, 55.33.

Privat fællesvej, afspærring af -, 58.76, jfr. 60.31.

Præstegårde, ejendomsretten til -, 57.221.

Prøveløsladelse,
 administration af formue ved -, 58.229.
 tidspunktet for afgørelse om - af sikkerhedsforvarede, 57.170.
 vejledning m. h. t. reglerne om -, 57.211.
 vilkår for -, 59.195.

Psykiatrisk undersøgelse af værnepligtige varetægtsarrestanter, 58.172.

Påbud,
 om ikke at rette henvendelse til Danmarks Nationalbank, 58.255; 59.202.
 optagelse af rapport forud for meddelelse af - i h. t. politivedtægt, 57.188.
 se også *Forbud*.

Påvisningsret, skyldneres - ved udpantning for amtstueskatter, 57.150, jfr. 58.35.

Radiolicens, se *Danmarks Radio*.

Ransagning,
 beretning om -, 57.246.
 eftersyn af garderobeskab er -, 60.125.
 henstilling om indskærpelse af formforskrifterne vedr. -, 57.243, jfr. 58.37.
 tilkaldelse af vidner ved -, 57.245, 249, 252, 255; 58.66, 222; 60.165.
 tilkendegivelse af øjemedet med -, 57.246, 250, 253.

Redningsskibet »Vestkysten«, tilsyn med fyr m. m. i Thyborøn Kanal, 58.195.

Referat, se *Sagsbehandling*.

Rekurs, se *Anke*.

Religion, læreres undervisning i - og kristendoms-kundskab, 59.177.

Religionsfrihed indebærer ikke ret til anerkendelse som trossamfund, 61.84.

Renter,

- af beløb, der var taget i bevaring af politiet, 55.27.
- af erstatning i h. t. ulykkesforsikringsloven, 58.45.
- af tilskadekomsterstatning, 56.157.

Retsbogsudskrifter, fremsendelse af – til et vidne, forinden dette afhøres i retten, 56.104.

Retshjælp, 59.183, jfr. 60.33.

Retslægerådet,

- akter bortkommet under cirkulation, 59.62.
- misvisende erklæring, 61.36.

Revisionsdepartementer, 2. revisionsdepartements behandling af en sag, 57.96.

Rutebiler, se *Goodwill.*

Rygeforbud, håndhævelse af – i DSB's omnibusser, 55.55.

Røgobservationer ved klage over røgulempen, 57.62.

Sagsbehandling,

- afskedigelse af funktionær, 57.164, jfr. 59.17.
- akter bortkommet, 59.62; 61.27.
- andragende om fritagelse for at aflægge den alm. filosofiske prøve, 61.47.
- andragende om omlægning af betalingsterminer, 59.67.
- andragende til skatteråd vedr. ligningen, 59.63.
- anke i stedet for ny begæring om invalidepension, 61.154.
- anmodning om drøftelse af en sag, 61.75.
- begrundelsespligt, 60.189.
- berostillelse af sager, 57.179; 59.26; 60.47, 111; 61.27.
- hastesagers mærkning, 57.196.
- henlæggelse af uekspederet sag, 57.213; 58.38; 61.42.
- henlæggelse uden underretning, 56.124; 57.94.
- intern kompetencefordeling, 61.101.
- kommunale myndigheders adgang til at udtale sig, 60.55.
- kontrol med sagernes rettidige ekspedition, 57.175; 58.189; 60.94; 61.27.
- manglende erindring m. h. t. uafsluttede sager, 55.96; 61.42.
- manglende iagttagelse af regelen i lov om offentlig forsorg § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.
- manglende journalisering, 59.198, jfr. 60.34; 61.27.

manglende notat i journalen om, hvorvidt en skrivelse er besvaret, 59.179.

manglende notat om forhandlinger eller samtale, 57.119; 58.216; 59.47; 60.47, 187; 61.132.

mangelfuldt oplyst før afgørelsen, 57.62; 58.73; 61.22.

misvisende erklæring, 61.36.

referat af rejseinspektørs undersøgelse, 59.201.

referat bør indeholde bemærkning om, hvorfra oplysningerne stammer, 57.231.

rekonstruktion af bortkommet sag, 59.29, 33; 61.42.

resolution om genindsættelse forlagt, 59.25.

tavshedspligt, 61.174.

tilbageholdelse af oplysninger overfor anden myndighed, 57.88.

tilsagn om udsættelse med afsoning ikke påført sagen, 59.147.

udateret notat og påtegning, 57.191.

udbetaling af løn, 61.132.

underretning om afgørelse, 61.77.

underretning om berostillelse, 60.111.

underretning om oversendelse til anden myndighed, 55.91, 107.

Samkvemsret,

hvor forældremyndigheden er hos trediemand, 56.209, jfr. 57.26.

vejledning under vilkårsforhandlinger, 57.118.

Samtykke til chokbehandling og lobotomering af sindssyge, 57.39, jfr. 58.32.

SAS, indberetningspligt for statsrepræsentanterne i –, 61.156.

Separations- og skilsmisssager,

affattelse af vilkårene i skilsmissebevillinger, 55.56, jfr. 57.23.

behandling af –, 59.122; 60.35, 36.

se også *Vilkårsforhandling ved separations- og skilsmisssager* samt *Underholdsbidrag.*

Sigtede,

afhøring i færdselssager, 61.152.

forelæggelse for – af anmeldelse om færdselsforseelse, 57.172.

indkaldelse til retsmøde, 60.159, 173.

udenretlige afhøringer af –, 57.157; 58.222, 229.

underretning om verserende straffesag, 61.148.

underretning om endelig opgivelse af forfølgning, 61.30.

Sikkerhedsforanstaltninger, ændringer i eller ophevelse af – truffet i medfør af § 38, stk. 2, i straffeloven af 1866, 55.17; 56.16; 57.23.

Sindsyge,

domstolsprøvelse af tvangsindlæggelse af -, 56.192; 58.30, 235.
 ekspeditionstiden for beskikkelse af tilsynsværge for tvangsindlagte -, 57.190; 58.40.
 forespørgsel vedr. tilsynsværge ved tvangsindlæggelse af -, 58.191.
 samtykke til chokbehandling og lobotomering af -, 57.39, jfr. 58.32.
 tilsynsværger for -, tvangsindlagt før 1938, 57.127, jfr. 58.34.
 vold mod -, 55.79.

Skatter,

afsoning af adm. fastsatte skattebøder, 61.94.
 beregning af skattebøder, 60.119.
 inddrivelse af - i forbindelse med udbetaling af erstatning i h. t. ulykkesforsikringsloven, 57.137.
 Landsskatterettens ændring af en skatteansættelse, 57.240.
 omlægning af betalingsterminer for statskat, 59.67.
 oplysning i h. t. kontrollovens § 8, 59.168, 170; 61.94.
 skødets fordeling af købesummen ikke bindende, 58.73.
 tilbagebetaling af -, 56.15; 57.213, 256.
 tilsigelser til skatterestanter, 59.185.
 udenlandsk lotterigevinst, 61.44.
 udskrivning af - i København uden overordentligt valg, 55.80.
 undladelse af tiltale i h. t. kontrollovens § 13, 61.72.
 urigtig opgivelse af funktionærs løn, 55.26.

Skatteråd,

afgørelse i strid med Landsskatterettens kendelse, 60.64.
 andragende om lempelse i ligningen, 59.63.
 ekspedition af sager, 57.131, 178, 183; 58.241; 59.198, jfr. 60.34; 60.78.
 skatteydere krav på at afgive forklaring for det samlede -, 60.117.
 underretning til skatteyderes repræsentanter, 58.191.

Skattevalg, se Skatter.

Skibsfører, styrmand udelukket fra at fungere som - ved statsbanernes færger, 58.248.

Skilsmissebevilling, udstedelse af - efter ægteskabslovens § 54, 2. pkt., evt. uden mægling og vilkårsforhandling, 56.144; 59.132.

Skoleafgift, hjemmelen for - for udenbys elever i højere kommunale skoler, 56.201, jfr. 57.26 og 59.16.

Skoleblade, se Censur.

Skoleforbund, inddragelse af hidtidige stillinger, 60.95, jfr. 61.20.

Skolelægestilling, fremgangsmåden ved besættelsen af -, 57.123.

Skyldråd,

besigtigelse af ejendomme, 57.191.
 generel forhøjelse af ejendomsværdien, 57.128.
 medlemmernes habilitet, 57.63, jfr. 58.33.

Skøn,

ikke-udøvelse af pligtmæssigt -, 58.68, 150.
 sagkyndigt -, 59.59.
 teknisk -, 55.87.
 urimeligt -, 61.54.

Stagiares-overenskomst, administration af -, 57.138.

Statens erstatningsansvar,

Rpl. § 1018 c og § 1018 g, stk. 2, 55.93.
 ved digebrud, 57.215.
 ved fejlagtig anholdelse, 57.95.
 ved færdselsbegrænsning som følge af militært øvelsesområde, 57.230.
 ved havneanlæg, 56.37.
 ved undladelse af at tilbageholde underholdsbidrag, 57.203.
 ved undladelse af at udstede attest i h. t. husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.

Statens Jordlovsudvalg,

fordeling af tillægsjord, 55.76; 57.231, jfr. 60.26.
 forkøbsret til landejendomme, 55.76; 57.31, jfr. 59.16.
 udarbejdelse af referat, 59.190.
 udarbejdelse af refusionsopgørelser, 58.46, jfr. 59.18; 59.190.
 udlægning af skatter m. v., 59.190, jfr. 60.34.

Statens Åndssvageforsorgs køb af en ejendom, 61.180.

Statslån til boligbyggeri,

gebyrbegunstigelse ved -, 57.35.
 medregning af arkitekthonorar i anskaffelsessummen ved beregning af -, 56.213.
 omfanget af kommunegaranti for -, 56.79.

Statsradiofonien, se Danmarks Radio.

Stempelfrihed ved salg af statslånhuse, 57.35.

Stempelpapirforhandlinger, bestyrelse af - under forhandlerens fraværelse, 58.255.

Straffesager,

mod læger, 60.154.
tilsigelse af vidner i domsmandssag, 61.178.
udtalelser om skyldspørgsmålet, 57.73.
underretning om verserende straffesag, 61.148.
se også *Meddelelser til pressen*.

Strandbyggelinie,

dispensation i h. t. naturfredningslovens § 25, stk. 1, 61.77,98.
ved havnearealer, 61.77,98.

Sukker, koncession til fremstilling af -, 61.87.

Sundhedscertifikater ved eksport af spisekartofler, 55.63.

Sundhedsstyrelsen,

iværksættelse af politiuundersøgelse mod læger, 60.158.
vejledningspligt overfor en læges patient, 59.69.

Sundhedsvedtægter, affattelse af - for landkommuner, 55.103.

Sundholm, anbringelse af børn på -, 60.131.

Sygekasseforhold,

begravelseshjælp, 56.72.
forvarets overførelse til ydende medlemskab, 58.80.

Søfartsbog, tilbagelevering af en i bevaring taget -, 58.115.

Sønæringsbevis, praksis m. h. t. dispensation til søofficerer af reserven fra reglerne om -, 56.188, jfr. 57.25.

Takstnedsættelser for transport med statsbanerne, 58.198.

Tavshedspligt, 55.125, 173; 61.174.

Telefonisk politiafhøring, 56.199.

Tilbagebetaling af erlagt told, 61.54.

Tilbageholdelse,

af hjemsendelsepenge, 58.182.
politiets - af værdipapirer til dækning af skat, 55.27.

Tilbagelevering,

af en i bevaring taget søfartsbog, 58.115.
af konfiskerede varer, 61.176.
af materiale, der frivilligt er afleveret til politiet, 56.150.

Tilhold, se *Forbud* og *Påbud*.

Tillidsmand for evnesvag, ikke-umyndiggjort person, 58.58, jfr. 59.19.

Tillægsjord, se *Statens Jordlovsudvalg*.

Tilsigelse,

af vidner i domsmandssag, 61.178.
i værnepligtssager, 61.124.
skriftlig - til afhøring i bidragsager, 57.206.
til skatterestanter, 59.185.
se også *Vidner*.

Tilskudsdeklaration, aflysning af -, 58.192.

Tilsyn med overholdelse af prøveløsladelsesvilkår, 59.195.

Tilsynet med Handelsskoleundervisningen, 57.109.

Tilsynsværger,

ekspeditionstiden for beskikkelse af - for tvangsindlagte sindssyge, 57.190; 58.40.
forespørgsel til personer, der tvangsindlægges, om ønske m. h. t. -, 58.191.
for internerede i h. t. straffeloven af 1866, § 38, stk. 2, 55.17; 56.16; 57.23, 127.
for tvangsindlagte sindssyge før 1938, 57.127, jfr. 58.34.

Tiltale,

mod læger, 60.174.
undladelse af - mod polititjenestemand, 58.213, jfr. 59.21.

Tiltalefrafald, 60.179.

Tinglysning, foreløbig - af landvindingsbidrag, 58.43.

Tjenestebolig,

indflytning i og indretning af -, 55.40.
leje ikke fastsat for -, 55.39.
manglende finanslovhjemmel til oprettelse af -, 55.35.

Tjenesteforørelser,

brug af offentlige midler til egen fordel, 55.35.
brug af underordnet personale i egen interesse, 55.40, 41.
forelæggelse af indberetning om - for vedkommende tjenestemand, 57.229; 59.125.
plejepersonale givet lussinger, 59.56.
undervisningsassistents modtagelse af cigaretter af studerende, 55.150.
urigtig fremstilling i rapport, 55.93.
vold mod sindssygepatient, 55.79.

Tjenestefritagelse,

advarsel inden -, 56.132.
af cheffingeniør, 56.40.

Tjenestemandsafskedigelse,

afskedigelse af diplomat efter straffesag, 59.76.
afskedigelse af læge efter tjenstlig undersøgelse, 58.128.

- afskedigelse af officer efter straffesag, 59.125.
 afskedigelse med pension af cheffingeniør, 56.40.
 afskedigelse med ventepenge af skoleinspektør, 60.95, jfr. 61.20.
- Tjenestemandsansættelse* i højere stillinger efter kort tids tjeneste, 56.40.
- Tjenestemandssager,*
 afgørelse uden tjenstligt forhør, 59.76.
 afskrift af afgørelse vedrørende disciplinærsag, 58.186.
 indberetning om officers optræden under en straffesag, 59.125.
 indgivelse af afskedsansøgning i forbindelse med disciplinærsag, 58.183.
 indsendelse af notits efter tjenstligt forhør, 56.177.
 slægtnings forklaring til brug for en disciplinærsag, 58.128.
- Tjenestemandsstillinger,*
 besættelse af – uden opslag, 57.198, jfr. 61.18.
 inddragelse af stillinger ved indgåelse af skoleforbund, 60.95, jfr. 61.20.
 indstilling og udnævnelse af konsulenter for særundervisningen, 59.149, jfr. 61.19.
 oprykning fra fuldmægtig til ekspeditionssekretær, 61.166.
- Tjenestemænd,*
 folkepension til –, der som følge af strafbar handling afskediges uden pension, 58.188, jfr. 59.20 og 60.31.
 forhøjelse af fradrag for naturalydelse til –, 60.44.
 genindtrædelse efter at have været udenfor nummer, 58.183.
 indtægtgivende bibeskæftigelse udenfor stats-tjenesten, 59.140; 60.181.
 ligeløn for –, 56.140.
 officerselevers ansættelse som tjenestemænd, 55.54.
 posttjenestemænds rådighed over frimærkebeholdninger, 59.37.
 prøvetid ved ansættelse af højere –, 56.40.
 tidspunkt for ansættelse, 56.128.
 underretning om verserende straffesag, 61.148.
 ytringsfrihed, 61.56, 74.
 ændringer i tjenesteforretningers omfang og beskaffenhed, 58.195.
- Told,*
 anmodning om drøftelse af toldsag, 61.75.
 tilbagebetaling af erlagt –, 60.114; 61.54.
- Toldvæsenets* krav om afskedigelse af tre tobak-sælgere på private øresundsboåde, 60.87.
- Trossamfund,* se *Anerkendt trossamfund.*
- Tvangsindlæggelse,* domstolsprøvelse ved – af sindssyge, 56.192; 58.30, 235.
 se også *Sindssyge.*
- Tøjhusmuseet,* 55.33.
- Udenrigsministeriet,* se *Blechingberg-sagen.*
- Udgyftsoverskridelse* ved præstegårdsreparation, 57.221.
- Udpantning,* skyldneres påvisningsret ved – for armtstueskatter, 57.150, jfr. 58.35.
- Udstykning,* 57.31, 231, jfr. 60.26.
- Udtalelsers form,* 55.92; 57.102, 118; 59.35; 61.74-104.
- Udtrædelsesgodtgørelse* i h. t. folkeforsikringsloven, 56.72.
 se også *Pensionskasser.*
- Ufyldestgørende besvarelse,* 55.89, 92; 57.138, 234; 59.22, 24, 37, 140.
- Ugyldighedsvirkning* ved kompetencemangel, 61.51.
- Ukorrekt handlemåde,*
 polititjenestemand's betaling af bøde for en anden, 55.23.
 ved rekvirering og flytning af videnskabeligt apparat m. v., 55.152, 156, 159.
- Ulykkesforsikring,*
 årsagsforbindelse mellem et ulykkestilfælde og en senere lidelse, 60.200.
 båndlæggelse af enke-erstatninger, 58.150.
 efterladte-erstatning til militærflyvers forældre, 56.149.
 forrentning af kapitaliserede invaliditetserstatninger, 58.45.
 forsikringsselskabernes kompetence til at ned-sætte dagpenge, 60.150.
 genoptagelse af sag, 56.179.
 tidspunktet for afgørelsen af erstatningsspørgsmål, 57.106.
 underretning om ankemulighed ved præmieforhøjelse, 61.172.
 underretning til tilskadekomne om ankereglerne, 56.49, jfr. 57.23; 58.40, jfr. 59.18.
 se også *Forskelsbehandling, Føjetilladelse* og *Lægeerklæring.*
- Ulykkesforsikrings-Rådet,* formandsposten i –, 56.196, jfr. 58.31.
- Underholdsbidrag,*
 aftaler om – til børn, 57.174.

- for sen ophævelse af bidragspligt, 56.216.
 fristbestemmelsen i § 21 i lov nr. 133 af 7. maj 1937 ved inddrivelse af -, 58.146.
 fritagelse for en af flere bidragspligtige for at svare -, 56.161, jfr. 57.25 og 58.30.
 inddrivelse af - til fraskilt kvinde, der samlever med en mand, 58.145, jfr. 59.19.
 indsigelser mod bidragsdokuments gyldighed, 60.91.
 ratihibition af ældre bidragsdokument, 60.91.
 sagsbehandling ved fastsættelse af -, 58.158, 211, 246.
 sagsbehandling ved inddrivelse af —, 56.156, 197; 57.147, 219; 58.146, 156; 60.192.
 statsmyndigheds tilbageholdelse af -, 57.203.
- Underhåndsbrevpapir*, ministres benyttelse af -, 60.94, jfr. 61.19.
- Underretning*,
 om beskikkelse af forsvarer i prøvedskrivningssag, 61.171.
 om navnebevilling, 59.41.
 om verserende straffesag, 61.148.
 overordnede myndigheders afgørelser meddeles direkte den, hvem afgørelsen vedrører, 56.122.
 til anmeldere om opgivelse af forfølgning af straffesager, 55.99, jfr. 56.17; 56.126, 212; 61.30, 39.
 til klagere om afslutning af en iværksat undersøgelse, 55.63.
 til skatteyderes repræsentanter om skatterådsafgørelser, 58.191.
 ved dispensation fra standbyggelinie, 61.98.
- Underskrift på sundhedscertifikater* vedr. spisekartofler, 55.63.
- Underskrifters læselighed*, 57.186; 59.201.
- Undladelse af at indhente erklæring*, 56.48, 51, 77.
- Urigtig meddelelse*, 55.86.
- Uvedkommende hensyn*,
 ved administration af lukkeloven, 55.19.
 ved afgørelse af fredningssag, 61.77.
 ved autorisation af laboratorier, 58.237, jfr. 61.18.
 ved bedømmelsen af videnskabelige afhandlinger m. v., 55.107, 111, 117, 119, 129, 144, 161.
 ved fastsættelse af takst for begravelse af udenboende, 58.68.
 ved indstilling af fange til svendeprove, 57.233.
 ved meddelelse af droskebevilling, 57.169, jfr. 58.36.
- ved meddelelse af biografbevilling, 58.161.
 ved undersøgelse af en politianmeldelse, 56.169.
- Wamberg-sagen m. v.*, 55.105, jfr. 56.18.
- Varetægtsfanger*, se *Fængselsforhold*.
- Varsel* ved indkaldelse til forhandling i h. t. monopollovens § 11, 57.154.
- Vej*, politiet inkompetent til at afslå andragende om afspærring af privat fællesvej, 58.76, jfr. 60.31.
- Vejfondstilsbud*, besvarelsen af andragender om -, 59.41.
- Vejledning*,
 til husejere om adgangen til fritagelse for at svare grundstigningsskyld, 57.180.
 til motorførere, hvis førerbevis er inddraget administrativt på grund af manglende ærdruelighed, 57.102.
 til motorførere, som er blevet nægtet førerbevis med ret til erhvervmæssig personbefordring, 57.209.
 til tilskadekomne om ankereglerne i ulykkesforsikringsloven, 58.40, jfr. 59.18.
- »*Vejmillionerne*«, 55.57.
- Ventetid*, se *Forvaring*.
- Vidner*,
 formulering af vidneindkaldelser i straffesager, 55.78, jfr. 56.16.
 tilkaldelse af - ved ransagning, 57.243, 249, 252, 255; 58.66, 222; 60.165.
 tilsigelse af - i domsmandssager, 61.178.
 udbetaling af vidnegodtgørelse ved møde hos politiet, 60.42.
- Vildfarelse*, faktisk - hos forvaltningsorgan, 58.197.
- Vilkårsforhandling ved separation og skilsmisse*,
 enkepensionsreglerne, 56.186.
 fastsatte eller aftalte vilkår, 55.56, jfr. 57.23.
 fuldstændigt protokollat, 57.118.
 manglende erklæring fra fremmed statsborger om anerkendelse af dansk bevilling, 56.125.
 underholdsbidrag til børn, 57.174.
 vejledning m. h. t. aftaler om samkvemsret, 57.118.
 se også *Separations- og skilsmissesager*.
- Vurdering af fast ejendom*,
 generel forhøjelse af et vurderingsråds ansættelser, 57.128, jfr. 58.35.
 ved årsvurderingerne, 59.127.

Værnepligtige,

- behandling af tilskadekommen garder, 56.184.
- hjælp til -, 57.65.
- psykiatrisk undersøgelse af - varetægtsarrestanter, 58.172.
- udbetaling af invaliditetserstatning til tilskadekomne -, 59.116, jfr. 60.32.

Værnepligtsnævnet,

- forretningsorden for -, 61.174.
- medlemmernes tavshedspligt, 61.174.

Værneting ved tiltale i politisag, 57.29.

Ytringsfrihed,

- folkeskolelæreres - m. h. t. religiøs særopfattelse, 59.177.
- udtalelser til pressen vedr. videnskabelige spørgsmål, 55.113, 123, 125, 144.
- tjenestemænds udtalelser til pressen om verserende sager, 57.102.
- tjenestemænds -, 61.56, 74.

Ægtepagt, godkendelse (samt tinglysning) af - efter ægtefælles død, 56.127.

Ægteskabssager, se *Separations- og skilsmisssager*, *Vilkårsforhandling ved separation og skilsmisse* samt *Underholdsbidrag*.